

REAL ACADEMIA GALEGA
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

NORMAS
ORTOGRÁFICAS
E MORFOLÓXICAS
DO IDIOMA
GALEGO

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA
REAL ACADEMIA GALEGA

39808

REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA
~~R 8066~~
~~3~~
Biblioteca

NORMAS
ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS
DO IDIOMA GALEGO

ACADEMIA
GALLEGA

INSTITUCIÓN GALEGA DE LINGÜA

Normas ortográficas e morfolóxicas

NORMAS

ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS

DO IDIOMA GALEGO

Desde a primeira edición das Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego, a primeira edición das Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego. Desde aquela época, os seus membros non cesaron de realizar estudos cada vez máis profundos e documentados sobre a historia e a realidade actual do noso idioma. A este esforzo permanente necesábase facer un exame pormenorizado do estado actual do idioma que nos levou á plena convicción de que os principios que a inspiraron, mantidos e de plena validez dos principios que a inspiraron.

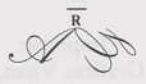
Non obstante, considerando a necesidade de realizar pequenas modificacións puntuais, de natureza técnica, de carácter técnico e, sobre todo, de cubrir algunhas lagunas que presentaba a versión do ano 1982.

O resultado é este texto, revisado, actualizado e ampliado, que foi aprobado polo Consello Compositivo do Instituto da Lingua Galega o día 11 de novembro de 1994, e pola Real Academia Galega en sesión extraordinaria do día 25 de febreiro de 1995.

ACADEMIA GALEGA DE LINGÜAS

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

REAL ACADEMIA GALEGA

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

1.ª edición, outubro 1982. 2.ª edición, marzo 1983. 3.ª edición, outubro 1983.
4.ª edición, outubro 1984. 5.ª edición, agosto 1985. 6.ª edición, agosto 1986.
7.ª edición, outubro 1987. 8.ª edición, outubro 1987. 9.ª edición, outubro
1991. 10.ª edición, outubro 1992. 11.ª edición, novembro 1993. 12.ª edición
revisada maio 1995

R. 17176

© REAL ACADEMIA GALEGA e
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

Deseño cubertas:
MANUEL JANEIRO

I.S.B.N.: 84-600-3309-0

Depósito Legal VG: 406-1995

Imprime:
Artes Gráficas Vicus, S.A.L.
rúa Segovia, 19 - Vigo

Nota á presente edición

Hai xa case trece anos que se aprobou nunha sesión conxunta da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega a primeira edición das *Normas ortográficas e morfolóxicas da lingua galega*. Desde aquela as dúas institucións non cesaron de realizar estudos cada vez mais profundos e documentados sobre a historia e a realidade actual da nosa lingua. A esta altura pareceunos necesario facer un exame pausado do texto normativo que nos levou ó fondo convencemento da súa bondade, da súa solidez científica e da plena validez dos principios que o inspiran.

Non obstante, considerámo-la conveniencia de realizar pequenas modificacións puntuais, de reforzar algúns dos argumentos e, sobre todo, de cubrir algunhas lagoas que presentaba a versión do ano 1982.

O resultado é este texto, revisado, actualizado e ampliado, que foi aprobado polo Consello Científico do Instituto da Lingua Galega o día 11 de novembro de 1994, e pola Real Academia Galega en sesión extraordinaria do día 25 de febreiro de 1995.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5708 SOUTH CAMPUS DRIVE
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: 773-936-3700
FAX: 773-936-3700
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

Nota á edición de 1982

A elaboración das presentes Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego fíxose atendendo ás seguintes principios:

As presentes normas constitúen o acordo da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega en materia de unificación ortográfica e morfolóxica.

A comisión que elaborou a proposta, guiada polos principios expostos na introducción, tivo en conta as normas achegadas por cada unha das institucións, pero considerou oportuno revisalas e amplialas en puntos insuficientemente tratados nas respectivas normativas, así como incorporar outros que non foran nunca obxecto de normativización.

A proposta foi aprobada nunha sesión conxunta da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega o 3 de xullo de 1982.

3. O galego común debe seguir as boas tradicións da antiga lingua galega que sexan compatibles coa maneira de ser moderna da lingua, de xeito que as formas tradicionais sexan preferidas as máis innovadoras e evolucionadas. Debe recoñecer tamén a súa propia

[The page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the paper. The text is too light to be transcribed accurately.]

INTRODUCCIÓN

A elaboración das presentes *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* fíxose atendendo ós seguintes principios:

1. A lingua normativa ten que estar ó servizo da cultura dun pobo real e concreto, e por tanto ha de ser necesariamente continuadora da lingua falada pola comunidade e ha de achegarse canto sexa posible a ela, a fin de enraizar sobre bases seguras e vivas. Agora ben, para que estas bases sexan efectivamente sólidas, a normativa debe acoller un galego fiel a si mesmo e limpo de canto de espurio hai incrustado na fala viva pola presión do castelán. É dicir, a lingua común debe se-lo máis galega posible, establecida sen sometementos nin dependencias, con atención escrupulosa á estrutura e características lingüísticas do galego.

2. O galego normativo ten que se-lo vehículo expresivo común e válido para todo o pobo galego, voz apta e dispoñible para as súas manifestacións tanto escritas coma orais, tanto artísticas coma utilitarias. Consecuentemente, o galego común non pode basearse nun único dialecto, senón que debe prestar atención preferentemente á extensión xeográfica e demográfica das formas para selecciona-las normativas. Ha de ser, pois, supradialectal e lograr que o maior número posible de falantes galegos se identifiquen coas solucións acordadas.

3. O galego común debe segui-las boas tradicións da antiga lingua galega que sexan compatibles coa maneira de ser moderna da lingua, de xeito que as formas tradicionais sexan preferidas ás máis innovadoras e evolucionadas. Debe recoñecer tamén a súa propia

literatura e cultura máis recentes, emparentando así con tódolos escritores anteriores e aceptando solucións xa consagradas polo uso.

4. As escollas normativas deben ser harmónicas coas das outras linguas, especialmente coas romances en xeral e coa portuguesa en particular, evitando que o galego adopte solucións insolidarias e unilaterais naqueles aspectos comúns a todas elas, tales como adaptación de cultismos e de terminoloxía científica e técnica. Este principio de harmonía ha de rexer tamén para o galego que se estableza como normativo: as escollas deben decidirse de acordo cun criterio de coherencia interna, a fin de que o galego común non resulte arbitrario e incongruente.

Unha lingua común asentada na fala, pero depurada de castelanismos, supradialectal, enraizada na tradición, coherente e harmónica coas demais linguas de cultura, esixe:

1. Excluí-lo diferencialismo radical porque, aínda querendo ser unha postura de defensa fronte ó castelán, manifesta de feito unha posición dependente e dominada con respecto a esta lingua. Han de excluírse, con maior razón, solucións diferencialistas que só sexan falsas analoxías e vulgarismos.

2. Excluír tamén a evasión cara á lingua medieval: formas definitivamente mortas e arcaicas non deben suplantar outras vivas e galegas.

3. Valora-la contribución do portugués peninsular e brasileiro, pero excluír solucións que, aínda sendo apropiadas para esa lingua, sexan contrarias á estrutura lingüística do galego. O punto de partida e de chegada en calquera escolla normativa ha de ser sempre o galego, que non debe sacrifica-las súas características propias e relevantes en beneficio das dunha lingua irmá, pero diferente.

* * *

Para aqueles casos en que se ofrecen varias posibilidades, independentemente de que estas estean na fala ou en usos escritos ou sexan xa de uso xeral, o texto destas *Normas* vai acompañado de notas, impresas en letra máis miúda. Estas notas tratan de explica-las razóns que motivan as propostas normativas, que se apoian, por outra parte, nos principios anteriormente expostos de maneira xerárquica. Nalgún caso moi concreto, debido á presenza forte e tradicional de certas solucións, ofrécese provisoriamente a posibilidade de optar entre unha ou outra proposta normativa, por máis que unha das alternativas apareza presentada como prioritaria. As propias *Normas* foron redactadas escollendo, de entre as dobres alternativas, aquelas opcións que pareceron máis recomendables.

b	be	[b]
c	ce	[a] [o] [d] [k]
d	de	[d]
e	e	[e] [a]
f	fe	[f]
g	ge	[g] [no] [k]
h	hache	[zero]
i	i	[i]
l	le	[l]
m	me	[m]
n	ne	[n]
ñ	ñe	[ɲ]
o	o	[o] [a]
p	pe	[p]
q	qe	[k]
r	re	[r] [l]
s	se	[s]
t	te	[t]
u	u	[u]
v	ve	[β]
x	xe	[ʃ] [k]
z	zeta	[θ] [no] [d]

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1. O alfabeto

O alfabeto galego componse das seguintes letras; xunto coa grafía e co nome dáse a pronuncia máis representativa:

GRAFÍA	NOME	PRONUNCIA
a	a	[a]
b	be	[b]
c	ce	[θ] (ou [s]), [k]
d	de	[d]
e	e	[e], [ɛ]
f	efe	[f]
g	gue	[g] (ou [h])
h	hache	– (cero)
i	i	[i]
l	ele	[l]
m	eme	[m]
n	ene	[n]
ñ	eñe	[ɲ]
o	o	[o], [ɔ]
p	pe	[p]
q	cu	[k]
r	erre	[r], [r]
s	ese	[s]
t	te	[t]
u	u	[u]
v	uve	[b]
x	xe	[ʃ], [ks]
z	zeta	[θ] (ou [s])

Na ortografía galega utilízanse tamén os seguintes dígrafos que, representan un único son:

GRAFÍA	NOME	PRONUNCIA
ch	che	[tʃ]
gu	gue u	[g] (ou [h])
ll	elle	[ʎ] (ou [ʝ])
nh	ene hache	[ɲ]
qu	cu u	[k]
rr	erre dobre	[r]

Os nomes románicos das letras proceden, en xeral, do latín. Os elementos consonánticos do alfabeto romano soletreábanse, despois de Varrón, e en moitos casos xa antes, apoiando o son da letra nun *e* anterior (cando a consoante era fricativa ou líquida: *ef*, *el*, *em*, *er*, *es*) ou posterior (cando a consoante era oclusiva: *be*, *ce* [ke:], *de*, *ge* [ge:], *pe*, *te*). Para o son oclusivo velar xordo había tamén unha letra grega, *k*, que se chamaba *ka* porque así era a primeira sílaba do seu nome grego (*kappa*). Tamén había unha letra *q*, que aparecía sempre en combinación con *u* para indicar que se pronunciaba [kw], e de aí o seu nome latino *ku* e romance *cu* (cambiando nalgúns idiomas en *que* por razóns eufemísticas). Todos estes nomes mantéñense en galego con algunha adecuación ocasional: *ef* > *efe*, *em* > *eme* (porque o galego non tolera palabras rematadas en *-f* ou *-m*) e tamén *ele*, *ene*, *erre*, *ese* (por solidariedade).

O *c* latino pronunciábase [k] en calquera posición: COLLUM [kollum], CERAM [ke:ram]. Nas linguas románicas occidentais, incluída a galega, conservouse como [k] ante *a*, *o*, *u*, pero ante *e*, *i* transformouse en [ts] no galego antigo: *cinco* [tʃiŋko], *cera* [tʃera]. No galego moderno resolveuse en [θ] (ou [s] nas áreas seseantes): *cinco* [θiŋko], *cera* [θera] (ou [siŋko], [sera]). Por iso, aínda que non hai documentación ininterrompida do nome desta letra, é verosímil pensar que o nome latino [ke] fose cambiando sucesivamente a súa pronunciación en [tse] e máis tarde en [se] ou [θe] (por non citar outros estadios intermedios), segundo o C + ^{e, i} ía transformándose en [ts] e [s] ou [θ].

Paralelamente, o *g* latino pronunciábase [g] ante calquera vocal: GALLUM [gallum], GELARE [gela:re]. Nas linguas románicas consérvase como [g] ante *a*, *o*, *u*, pero ante *e*, *i* transformouse en [dʒ] e despois en [ʒ] na época

antiga: *gear* [dʒe'ar] > [ʒe'ar]. Na actualidade o [ʒ] medieval enordeceu en [ʃ], confluindo, deste modo, co [ʃ] procedente doutras orixes. Entón o nome da letra latina *ge* [ge], aínda que non está documentado de modo ininterrompido, debeu de pasar, entre outras etapas, polo de [dʒe] e [ʒe]. En galego moderno o esperado sería [ʒe], pero resulta incongruente nomear unha letra cun son consonántico que non representa nunca o *g* na grafía galega moderna. Por iso é preferible designala co nome *gue*, adecuándolle o soletreo á pronunciación.

O *h* latino chamábase *ha*, pronunciado [ha] mentres o latín tivo aspiración, e *aha*, pronunciado [aka] ou [akka] (cf. NIHIL > *nichil* > *aniquilar*); de *acca* resultou o italiano *acca* e o francés *ache* (máis tarde *hache* porque parecería incongruente que a letra non figurase no seu nome); do francés pasou o nome da letra a outras linguas, entre elas a nosa; o nome portugués *agá* formouse a partir de *aha* [a'ha], con substitución do son aspirado polo gutural máis próximo.

A letra *z* non existía no alfabeto romano; foi introducida no latín tardío para representa-lo son [dz] dos préstamos gregos (*baptizare*) e máis tarde foi adoptada para o son románico [dz] procedente das sonorizacións e asibilacións de C + e, i (*fazer, juizo*) e doutras similares; este son [dz] pasou a [s] ou [θ] no galego moderno.

Os sons palatais son de creación románica e os nomes das letras que os representan adecúanse ó esquema tradicional: *elle* (ll) e *eñe* (ñ), conforme a *ele, ene, e che* (ch) conforme a *be, de, etc.*

Un caso especial é o do *x*. Esta letra chamábase en latín *eks* ou *iks*, pero ningunha lingua románica conserva derivados patrimoniais procedentes daquelas palabras. No seu lugar aparece o cultismo (máis ou menos adecuado) ou ben unha denominación nova acorde coa pronunciación. Consecuentemente, en galego poderíamos chamarlle *ex* [eks] ou *ix* [iks] (adoptando o cultismo) ou ben *xe* [ʒe], segundo o modelo *be, de, etc.*, tomando para o soletreo o seu son máis común. Esta segunda solución é a máis adecuada, sen prexuízo de que o cultismo poida tamén ser usado para referirse á pronunciación [ks] dos cultismos.

En latín empregábase un mesmo grafema para o son vocálico [u] e o semiconsonántico [w]: *sub* [sub], *auis* [awis]. En románico [w] converteuse en [β] ([ʼaβe]) e máis tarde en varias linguas en [v] ([ʼave]); pero non había ningunha letra específica que permitise distinguir este novo son do son vocálico [u]: tanto se escribía *u* en *tua* coma en *uoluer*; para diferencia-lo *u*

vocálico do consonántico chamóuselle ó último *u* *ve* e máis tarde *uve*. A partir do Renacemento difundíuse o hábito de representa-lo *u* consonántico por *v* e desa maneira quedou salvada a ambigüidade gráfica do *u* medieval.

Ademais destas letras úsanse tamén outros signos, como *j* (iota), *ç* (cedilla), *k* (ka), *w* (uve dobre) ou *y* (y grego), que aparecen en palabras tomadas doutros idiomas: *Jefferson*, *Eça de Queiroz*, *Kant*, *kantiano*, *Darwin*, *darwinismo*, *wagneriano*, *byroniano*, etc.

1.1. A grafía *b* e *v*

O *b* e o *v* representan un son único. O galego non ten un son labiodental fricativo [v], distinto de [b] e [β], como teñen o francés ou o portugués. Nestas linguas a grafía actual depende da pronunciación: escríbese *b* cando é bilabial (port. *bala*, *saber*, *receber*, *bico*, *besta*, *branco*; fr. *boire*, *bec*, *bête*, *blanc*) e *v* cando é labiodental (port. *vala*, *dever*, *vinho*, *viver*, *povo*, *cavalo*; fr. *voire*, *devoir*, *vin*, *vivre*, *cheval*). No galego, como non hai distinción fonolóxica, téndese á distinción gráfica conforme á etimoloxía (*saber*, *recibir*, *gabián*, *gobierno*, *billa*, *marabilla*, *móbil*, *automóbil*, *bolboreta*, *bico*, *besta*, *branco*, *deber*, *pobo*, *cabalo*, *cantabamos*, *bidueira*, *ribeira...*, pero *viño*, *vivir*, *avó*, *avoá*, *varrer*, *vasoira*, *verza*, *voda*, *vulto*, *covarde*, *esvelto*, *gravar*, *avogado...*).

No galego medieval as grafías *b* e *u* (consonántico) non eran arbitrarias; a cada unha delas correspondíalle unha pronunciación e unha etimoloxía diferentes: *b* procede de -P-, -B- e -BB- latinos (*saber*, *boca*, *abade*) e *u* de V-, -V-, -B-, -F- e -PH- latinos (*uiño*, *leuar*, *caualo*, *devesa*, *Estevo*). Estas grafías concordan máis ou menos coas que perviven aínda hoxe nalgúns idiomas como o francés e o portugués. Pero nestas dúas linguas o *v* é labiodental e por iso practicaron sempre a distinción gráfica entre *b/v*; en galego, como en castelán, en catalán (en xeral), en gascón ou en vasco, parece que nunca houbo labiodental. Posiblemente houbo primeiro unha diferenza entre o fonema /b/, bilabial oclusivo (representado graficamente por *b*), e /β/, bilabial fricativo (representado graficamente por *v*); esta oposición medieval (calquera que fose o trazo pertinente da correlación) posteriormente desfonoloxizouse. Coa perda desta oposición as grafías *b* e *v* representaban un fonema único, que se realiza como [b] ou [β] segundo o contexto, en distribución complementaria: bilabial oclusivo en posición

inicial ou tras nasal e fricativo noutras posicións. Por esta circunstancia xa nos textos galegos medievais aparecen con frecuencia grafías erradas (*b* por *v* as máis das veces). Desde o séc. XV aumentan estas confusións; modernamente eliminouse a distinción gráfica medieval por ser irrelevante, restituíndose unha grafía etimolóxica: *b* cando a palabra latina tiña *B*, *BB* ou *-P-* e *v* cando tiña *V*, *-F-* e *-PH-*.

1.2. As grafías *c*, *qu* e *z*

As grafías *c*, *qu* e *z* presentan usos específicos. Úsase *z* para representar [θ] (ou [s] no galego seseante) ante *a*, *o*, *u* (*zapato*, *cazar*, *zoco*, *cazo*, *zurrichar*, *azul*), *qu* para representar [k] ante *e*, *i* (*queixo*, *pequeno*, *quilo*, *máquina*), *c* co valor de [k] ante *a*, *o*, *u* (*caro*, *macaco*, *contra*, *pouco*, *cunca*, *bicudo*) e de [θ] (ou [s] no galego seseante) ante *e*, *i* (*cento*, *cocer*, *cinco*, *tecido*). Polo tanto, as grafías son: *ca*, *que*, *qui*, *co*, *cu* e *za*, *ce*, *ci*, *zo*, *zu*.

1.3. A grafía *g*

As grafías *g* e *gu* son complementarias: ante *e*, *i* úsase *gu* (*guerra*, *guiso*); no resto dos casos úsase *g* (*gando*, *gomo*, *gume*, *grola*, *ignorar*, *glosa*, *tuareg*).

Para explicita-la pronunciación con gheada utilízase o dígrafo *gh* (*ghato*, *ghicho*, *amigho*).

1.4. A grafía *h*

O *h* é un signo ortográfico sen valor fonético, pero mantense na grafía, tanto en posición inicial coma en interior ou final de palabra (*horta*, *prohibir*, *oh*, *ah*).

Na lingua medieval eliminábase o *h* en moitas palabras que na súa orixe o tiñan, e por iso atopamos grafías como *ome*, *auer*, *orta*, *oje*, *ora*, *omildade*, etc. (ó lado de *home*, *humildade*, etc.); noutras, en cambio, aparece un *h* non etimolóxico (*hermida*, *hermo*, ó lado de *ermida*, *ermo*). Desde a época renacentista as linguas románicas de cultura reformaron as súas ortografías en diferentes etapas, sobre todo no século XVIII, con tendencia xeral a reproducir-la situación latina; por causas coñecidas o galego non

participou no seu momento da citada reforma, pero non parece conveniente apartalo neste punto da solución xeral nas outras linguas irmás.

Mantense o *h* en *haber*, *home*, *horta*, *herba*, *harmonía* e en cantas palabras o tivesen etimoloxicamente, coa excepción dalgúns casos de non reposición como *España* ou *Xoán*; en cambio, ortográfanse sen *h* palabras como *ermida*, *ermo*, *irmán*, *ombro*, *orfo*, *óso* ou *ovo*, que non o tiñan en latín e que por erro, debido a diversas causas, tiveron en distintas épocas do idioma ortografía contraria á que aquí se propón. Esta fidelidade á etimoloxía mantense tanto co *h* inicial coma co medial.

En posición interior de palabra o portugués adoptou unha dobre solución: na maior parte dos casos eliminou o *h* intervocálico (*coabitar*, *desonrar*, *inumano*, etc.); noutros manteno unindo os prefixos cun guión (*pré-histórico*, *extra-humano*, *pan-helénico*). Esta dobre solución, insolidaria coa seguida polas outras linguas, explícase pola relativa frecuencia con que se daría a secuencia *nh*, dígrafo que en portugués representa o son [ɲ], co conseguinte erro de lectura en palabras como *anhelar*, *inhóspito*, *inhumano*, etc. Por iso, o portugués eliminou o *h* tras *n*, e solidariamente en tódolos outros casos. Esta eliminación non ten razón de ser en galego, que non representa con *nh* o citado son; desta maneira pódese manter coherentemente unha grafía etimolóxica en tódolos casos: *humano* e *inhumano*, *hábil* e *inhábil*, *herdeiro* e *coherdeiro*, *honrar* e *deshonrar*, etc. Debe terse en conta ademais que a pronunciación da nasal de *anhelar*, *inhóspito*, etc. é xeralmente velar, polo que a grafía é consecuenta coa adoptada para este son (*unha*, *algunha*, etc.).

1.5. As grafías *ll* e *ñ*

As consoantes palatais /*ʎ*/ e /*ɲ*/ represéntanse, respectivamente, por *ll* e *ñ*.

Tendo en conta que a grafía románica se forma a partir da latina e que moitas palabras románicas son de etimoloxía latina transparente, os escribas medievais, alfabetizados en latín, adoptaban as letras do alfabeto romano para a representación dos sons románicos correspondentes ós latinos. Pero as consoantes palatais presentan un problema especial, porque o latín, mesmo o latín medieval, as ignoraba, e as que xorden nas linguas románicas teñen, en xeral, orixe múltiple. Isto é o que sucede co /*ʎ*/ e co /*ɲ*/. O /*ʎ*/ galego resulta

da palatalización de L nos grupos latinos LI + vocal (FILIUM > *fillo*), LLI + vocal (ALLIUM > *allo*), LLE + vocal (MALLEUM > *mallo*), -LL- + *ī* final de palabra (MARCELLI > *Marcelle*), e tamén dos grupos romances C'L, G'L, T'L e B'L (OCULUM > *oclu* > *ollo*, TEGULAM > *tegla* > *tella*, SITULA > *sitla* > *sella*, TRIBULUM > *triblu* > *trillo*). O /ɲ/ procede da palatalización de N nos seguintes grupos: NI + vocal (SENIOREM > *señor*), NE + vocal (VINEAM > *viña*), MNI + vocal (SOMNIARE > *soñar*), LNE + vocal (BALNEUM > *baño*), -GN- (LIGNA > *leña*); tamén acaba reaparecendo como /ɲ/ nas secuencias -INU, -INA > -*iño*, -*iña* (VINUM > *viño*, GALLINAM > *galiña*). Isto é o que provoca na *scripta* arcaica (latinizante) certa vacilación de letras: l, ll (e ocasionalmente li) para /k/ (*filo*, *filio*, *fillo*) e n, nn, ñ (e ocasionalmente ni, nni) para /ɲ/ (*senor*, *sennor*, etc.). Aínda así, esta vacilación sería tolerable se non houbo tamén fonemas non palatais que precisasen daquelas letras; pero estes fonemas tamén os había; eran o /l/ explosivo, procedente de LL, e o /n/ explosivo, procedente de NN, que se representaban tamén por l e por n (*ela*, *pano*) ou, conforme á etimoloxía, por ll e por nn (*ella*, *panno*). Había ademais as secuencias [li], [ni], [lj] e [nj], romances ou en cultismos, ortografadas normalmente como li e ni (*valia*, *folia*, *capelania*, *animalia*, *armenio*); e había tamén [li] e [ni], ortografados, normalmente, li ou lli, ni ou nni (*collia*, *grunnia*).

Esta *scripta* na que non se fai discriminación gráfica entre /l/ e /k/ nin entre /n/ e /ɲ/, baseada na etimoloxía (con abundancia de solucións ultracorrectas), dura en territorio galego ata o século XIV. Isto significa que as grafías ll ~ l e nn ~ n tanto podían representar un son alveolar (*coitello* ~ *coitelo*, *castello* ~ *castelo*, *collor* ~ *color*, *fallar* ~ *falar*, *anno* ~ *ano*, *donna* ~ *dona*, *enganno* ~ *engano*) coma palatal (*fillo* ~ *filo*, *batalla* ~ *batala*, *consello* ~ *conselo*, *sanna* ~ *saña* ~ *sana*, *sennor* ~ *señor* ~ *senor*). En territorio portugués sucedía o mesmo, pero aquí empezaron a usarse desde o reinado de Afonso III (1248-1279) lh e nh (tomadas da *lingua de oc*), co valor específico de /k/ e /ɲ/; desta maneira quedaban reservados l e n (ou mesmo ll e nn) para /l/ e /n/. Esta reforma ortográfica debida a Afonso III de Portugal é case descoñecida nos documentos medievais galegos, que a partir do século XIV tenden a especializar l e n para os fonemas alveolares e ll e nn (ou a súa forma abreviada ñ) para os fonemas palatais. Xa queda advertido que ll e nn eran meros grafemas sen máis motivación cá etimolóxica (e non sempre, porque había moitas palabras que se grafaban con ll e nn de modo ultracorrecto); deste modo quedaban dispoñibles para seren utilizados co valor especializado de /k/ e /ɲ/. Estas grafías foron as utilizadas na tradición escrita galega ata hoxe.

Un caso paralelo ó do galego para a representación do /k/ é o do francés, aínda que nesta lingua acabou triunfando a grafía *ill* (*conseiller*); con todo, hai *ll* tras *i* (*fille*).

1.6. O *n* e o *m* implosivos

Cando unha consoante nasal está en posición implosiva, ortográfase como *m* se lle segue *b* ou *p* dentro da mesma palabra, e como *n* en tódolos demais casos: *camba*, *ambos*, *campo*, *tempo*; pero *non bebe*, *nin pode*, *convén*, *inverno*, *ensinar*, *condenada*, *inmigrante*, *comunmente*, *alguén*, etc. En cultismos e préstamos o *m* pode aparecer tamén en posición final e diante doutras consoantes: *álbum*, *amnesia*.

A excepción introducida en caso de seguir *p* ou *b* débese a unha reposición latinizante, que vén sendo aceptada de forma unánime por tódalas outras linguas irmás.

Na lingua medieval, calquera consoante nasal implosiva, final de palabra ou non, podía aparecer representada por medio de *n*, *m* ou un til sobre a vocal precedente: *non*, *nom* ou *nõ*. A frecuencia de cada unha destas posibilidades varía duns textos a outros, aínda que a terceira parece que era a preferida; nótase tamén que non era totalmente indiferente para a grafía que a sílaba trabada por nasal fose final de palabra ou non, pois *m* é raro en sílaba medial. As tres posibilidades eran usadas indiferentemente, sen unha regra que condicionase o emprego dunha ou outra: *tenpo*, *emsselado*, *cãpo*.

En galego moderno, a realización fonética desta consoante en posición antecónsonántica, medial ou final, é velar, pero pode asimila-lo seu punto de articulación ó da consoante seguinte. En final de palabra, en posición antevocálica, realízase como velar [ŋ], de non ser cando seguen as formas *o*, *a*, *os*, *as* do pronome ou do artigo a unha forma verbal ou ás palabras *quen*, *ben*, *nin*, *non*, *sen*, *tamén*, *alguén* e *ninguén*; neste caso o *-n* realízase como alveolar (vide 13.1 e 16.2.2).

A grafía que se propón vén esixida polas razóns que se acaban de sinalar. Tamén a esixen as relacións morfofonéticas existentes dentro dunha familia léxica: *león*, *leonino*; *san*, *santa*; *pan*, *panificar*; *irmán*, *irmandade*; *san*, *sanidade*, *sanitario*, *sanatorio*... Mesmo nos femininos reaparece o *n* alveolar: *lacazán*, *lacazana*. Esta é, ademais, a representación tradicional nas outras linguas románicas, que seguen neste punto un criterio etimolóxico. Destas apártase o portugués, que non ten unha consoante nasal en posición

final, senón unha vocal nasal; esta nasalidade represéntase por un *-m* ou por un til: *cantaram* [kɛ̃n'tarɛ̃w] *cantaráo* [kɛ̃nta'rɛ̃w] *lã* [lɛ̃] *assim* [a'si], *mãe* [mɛ̃j], *bem* [bɛ̃j]; nas poucas palabras eruditas en que efectivamente se trata dunha consoante represéntana con *-n*: *regimen* [rɛ̃ʒimɛ̃n].

1.7. A grafía *nh*

O dígrafo *nh* representa a consoante nasal velar en posición interior antevocálica: *unha*, *algunha*, *ningunha*.

Este son non existía en posición intervocálica en latín nin na lingua medieval; por iso carece de representación antiga. Os primeiros textos da época moderna vacilan entre *ua*, *umha*, *un a*, *un ha*, *unha*, etc., pero axiña se impuxo *-nh-* como forma única, mantida como tal pola tradición escrita moderna ata a actualidade.

1.8. As grafías *r* e *rr*

Escríbese sempre *r* en posición inicial de palabra, en posición final de sílaba e cando segue a outra consoante (*rei*, *cortar*, *outro*, *tres*, *xenro*, *honra*). En posición intervocálica hai oposición /r/ e /r/, que se traduce graficamente por *r/rr* (*caro* / *carro*, *foro* / *forro*). Cando a unha palabra que empeza por *r* se lle antepón outra ou un prefixo rematados en vocal, non separados dela por guión, hai que duplica-la consoante: *rítmico* / *monorrítmico*, *rogativa* / *prerrogativa*, *redor* / *arredor*, *románico* / *iberorrománico*.

1.9. A grafía *x*

O grafema *x* ten máis dun valor en galego: nas palabras patrimoniais pronúnciase prepalatal fricativo xordo (*eixe*, *madeixa*, *xente*, *xaneiro*); nos cultismos conserva o valor latino de [ks] (*sexo*, *taxativo*). Pero a tendencia normal da lingua é pronunciar nestes casos [s] (*aproximar*, *exame*, *éxito*, etc.), especialmente cando vai en posición implosiva (*exterior*, *externo*). Para a adaptación gráfica de palabras cultas con *x* [ks], vide 7.7.

A grafía moderna non corresponde á medieval. O galego arcaico tiña un son prepalatal fricativo sonoro, [ʒ], representado por *g* ou *j* (*gesta*, *geada*,

gente, janeiro, hoje, beijo), e un son prepalatal fricativo xordo [ʃ], representado por *x* (*coxo, eixe, feixe, dixo, peixe, caixa, queixa, baixar*). A diferenza do portugués, do catalán, do francés ou do italiano, que conservan os sons sonoros e teñen que diferencialos graficamente dos xordos á maneira medieval, o galego eliminou o son sonoro desde fins da Idade Media, polo que se fixo innecesaria a dobre grafía, pois a pronuncia é sempre [ʃ]. Por iso debemos escribir da mesma maneira *xente, xaneiro, xesta, hoxe, xeada* e *coxo, eixe, feixe, dixo, peixe, caixa, queixa*, etc.

O fenómeno é paralelo ó do castelán, que tamén na época medieval diferenciaba entre *gente, general, juego, mujer*, etc. (con [ʒ]) e *coxo, exe, embajador, dixo, xabón, baxo*, etc. (con [ʃ]); ó desaparece-lo son sonoro empeza a haber confusións na grafía e documéntase *x* por *g, j* (*xente, muxer*); despois o son [ʃ] pasou a velar [x] e desapareceu en tódolos casos a grafía *x* (*coxo, exe, dixo*, etc. pasaron á grafía *cojo, eje, dijo*, etc.).

2. A acentuación

2.1. O acento gráfico

Unhas regras de acentuación adecuadas ó galego deben permitir recoñece-la sílaba tónica en tódolos casos, ser facilmente memorizables e esixir un uso mínimo de acentos gráficos.

No galego só se usa un tipo de acento gráfico, o agudo (´).

Noutras linguas úsanse outros tipos de acento gráfico (´, ^) para marca-la tonicidade e ó mesmo tempo indica-lo timbre das vocais *e*, *o*. Seguindo esta práctica, tamén se podería marcar en galego a diferenza entre vocal aberta e pechada por medio dun acento naqueles casos en que conforme ás regras de acentuación debesen levalo (*revés* con *e* aberto e *burgués* con *e* pechado, á portuguesa, ou ben *revès/burgués*, como en catalán e francés). Pero isto non nos traería a solución para a indicación das vocais abertas e pechadas, porque a maioría das palabras con *e*, *o* aberto non levan acento gráfico segundo as regras de acentuación propostas, e por iso só unha cantidade mínima destas palabras se beneficiaría da distinción entre dúas clases de acento. Por outra banda, en galego non son raras as palabras que non presentan vocal aberta ou pechada de maneira uniforme en todo o territorio. Como consecuencia de certos procesos que afectaron á evolución do vocalismo tónico, algunhas voces teñen vocal medioaberta nunhas zonas e mediopechada noutras.

Tense tamén usado o acento circunflexo ou o grave para marca-la contracción de *a + a(s)*, *a + o(s)*: *â, ô; à, ò*; desta maneira, segundo os partidarios desta práctica, o acento agudo queda reservado para indicar tonicidade, e os outros para indicar contraccións de *a + a*, *a + o*. Pero dado que a función do acento é diacrítica, é dicir, vale para axudar a distinguir dúas palabras que se escriben igual, esta misión realízaa perfectamente o acento agudo tamén nos casos de contracción: *á, ó* (frente a *a*, preposición ou artigo, e *o*, artigo); isto sen contar con que as contraccións *ó, á* en galego se

realizan foneticamente como tónicas. En calquera caso resultaría antieconómico o emprego doutro tipo de acentos.

2.2. Palabras agudas

As palabras agudas acentúanse graficamente cando son polisílabas e rematan en vocal, en vocal + *n*, en vocal + *s* ou en vocal + *ns*: *mazá, café, alí, tirizó, calacú, irmán, alguén, ninguén, latín, corazón, algún, ningún, mazás, cafés, cadrís, tirizós, calacús, irmáns, reféns, latíns, corazóns, algúns, comúns*.

Segundo o criterio de máxima economía de acentos gráficos, podería pensarse en prescindir de acento en palabras rematadas en *-í, -ú, -ón, -ún, -ín* e *-ns*, por seren moito máis abundantes cás graves, pero o criterio da simplicidade das regras aconsella non introducir excepcións.

Non se acentúan cando son monosílabas nin cando acaban en ditongo decrecente (seguido ou non de *n* ou *s*) ou noutra consoante que non sexa *-n* ou *-s*. Así: *xa, la, fe, di, si, cu, Xan, can, len, din, don, fun, tres, amei, amou, seguiu, recibiu, colleu, ademais, capitais, papeis, españois, azuis, capital, papel, cantar, nariz, arroz*.

Para a acentuación de *i, u* en hiato, véx. 2.5.

2.3. Palabras graves

Levan acento gráfico as palabras graves cando rematan en consoante distinta de *-n* ou *-s* e en grupos consonánticos distintos de *-ns*. Así: *móbil, carácter, alférez, fórceps, bíceps, Félix, clímax*. Tamén se acentúan as palabras graves con ditongo decrecente na última sílaba: *amábeis*.

En consecuencia, non se acentúan as palabras graves rematadas en vocal, vocal + *n*, vocal + *s* ou vocal + *ns*. Así: *canta, cantara; cantan, cantaran; cantas, cantaras, lapis; canons, colons, dolmens*.

Para a acentuación de *i, u* en hiato, véx. 2.5.

2.4. Palabras esdrúxulas

As palabras esdrúxulas levan sempre acento gráfico: *bárbaro*, *mágoa*, *tépedo*, *tónico*, *túnica*.

2.5. Acentuación de *i*, *u* en hiato

Con independencia do establecido nos epígrafes precedentes, as vocais *i*, *u* tónicas acentúanse graficamente cando van inmediatamente antes ou despois dunha vocal átona, para indicar que ámbalas vocais pertencen a sílabas distintas e que, polo tanto, non forman ditongo. Así: *acentúo*, *aínda*, *baúl*, *caída*, *Coímbra*, *constituíu*, *egoísmo*, *miúdo*, *moía*, *prexuízo*, *raíña*, *raíz*, *roía*, *ruído*, *saía*, *sain*, *saír*, *súa*, *traía*, *túa*, *xuízo*, etc.

Tamén cabería pensar en adoptar para estes casos o sistema de acentuación do portugués, que nos levaría a non marca-la vocal tónica en *recua* 'recúa' ou en *sabia* 'sabía' (en cambio, si en *país*), e, consecuentemente, a acentuar *récu*a 'recua' ou *sáb*ia 'sabia' (pero non *saía*).

Esa regra presenta, sen embargo, serios inconvenientes. Acentuar *sáb*ia supón considerar esdrúxulas as palabras deste tipo, cousa que resulta falsa, pois tan grave é *sabia* como *saía*, independentemente de que a secuencia *-ia* vaia nun caso precedida de consoante e no outro precedida de vocal. Así pois, se tanto *saía* como *sabia* son palabras graves, non semella xustificable dispensarlles un tratamento distinto, sobre todo tendo en conta que isto nos levaría a incorrer nunha nova incoherencia, a de acentuar *caía* pero non *valía* 'valía'.

Polo demais, sendo necesario, conforme se dixo antes, acentuar graficamente *Araíxo*, *caféina*, *egoísmo*, *país*, etc., empregando o acento para indicar que a vocal con el marcada é silábica, non hai razón ningunha que aconselle non facelo tamén nos casos de *había*, *María*, *río*, etc.

Quere isto dicir que, se non levan acento gráfico, as vocais *i*, *u* tónicas forman ditongo crecente ou decrecente coa vocal que as segue ou que as precede: *bilingüismo*, *lingüista*, *puido*, *partiu*, *seguiu*.

2.6. Acentuación dos estranxeirismos e latinismos

Os latinismos e palabras estranxeiras de circulación corrente, aínda que non estean plenamente adaptadas ó galego, seguen as regras de acentuación enunciadas anteriormente. Así:

Palabras agudas: *autobús, iglú, obús, organdí, popurrí, puré, ralentí, tabú, vermú, xampú, iglús, purés, xampús; aerosol, anorak, argot, autocar, autostop, ballet, boicot, coñac, fagot, iceberg, leitmotiv, neceser, relax, voleibol.*

Palabras graves: *accésit, béisbol, cénit, ídem, karaoke, líder, álbum, médium, macádam, quórum, réquiem, smóking, superávit, tándem, télex, tótem; harakiri, ioga, lapilli, mitin, pelotari, penalti, pizza, quimono, ravioli, zombi.*

Palabras esdrúxulas: *bádminton, búmerang, cárdigan, déficit, hábitat, hándicap, ínterim, magnificat, párkinson.*

As palabras rematadas graficamente en *-y* teñen o mesmo tratamento cás rematadas en *-i*: *playboy, spray* (coma *convoi, samurai*), *hóckey, hippy, hobby, rugby, whisky.*

As palabras estranxeiras e latinismos poden carecer do acento gráfico correspondente e manter integramente a grafía propia da lingua de que proceden cando se escriban destacadas para subliña-lo seu carácter de estranxeirismos.

2.7. Casos especiais de acentuación

2.7.1. O acento diacrítico

Utilízase o acento gráfico con función diacrítica para distinguir dúas palabras que teñen a mesma forma na escrita, pero que se diferencian porque a vocal tónica ten diferente timbre ou porque unha palabra é tónica e a outra átona (*póla/pola, dá/da*). En moitos casos non é necesario facer diferencias gráficas, porque o significado das

palabras resulta claro ó apareceren en contextos diferentes: *el colle* (*o* aberto), *colle ti* (*o* pechado), *el mete* (*e* aberto), *mete ti* (*e* pechado), etc. Outras veces pode haber confusións e por iso cómpre poñerlle acento a unha das dúas formas homógrafas; neste caso pónselle sempre acento gráfico á palabra que ten vocal aberta ou á que é tónica. Así:

<i>á</i> (<i>a + a</i> artigo; 'ala')	<i>a</i> (artigo; pron.; prep.)
<i>ás</i> (<i>a + as</i> artigo; 'alas')	<i>as</i> (artigo; pron.)
<i>bóla</i> ('esfera')	<i>bola</i> (peza de pan)
<i>cá</i> (<i>ca + a</i>)	<i>ca</i> (conx.)
<i>cás</i> (<i>ca + as</i>)	<i>cas</i> (prep.)
<i>chá</i> ('plana')	<i>cha</i> (<i>che + a</i>)
<i>chás</i> ('planas')	<i>chas</i> (<i>che + as</i>)
<i>có</i> (<i>ca + o</i>)	<i>co</i> (<i>con + o</i>)
<i>cós</i> (<i>ca + os</i> ; subst.)	<i>cos</i> (<i>con + os</i>)
<i>cómpre</i> ('é mester')	<i>compre</i> ('merque')
<i>cómpren</i> ('son mester')	<i>compren</i> ('merquen')
<i>dá</i> (pres. e imp. de <i>dar</i>)	<i>da</i> (<i>de + a</i>)
<i>dás</i> (pres. de <i>dar</i>)	<i>das</i> (<i>de + as</i>)
<i>dó</i> ('compaixón')	<i>do</i> (<i>de + o</i>)
<i>é</i> (pres. de <i>ser</i>)	<i>e</i> (conx.)
<i>fóra</i> (adv.)	<i>fora</i> (antepret. de <i>ser</i> e <i>ir</i>)
<i>má</i> ('mala')	<i>ma</i> (<i>me + a</i>)
<i>más</i> ('malas')	<i>mas</i> (<i>me + as</i>)
<i>maís</i> (adv. e pron.)	<i>mais</i> (conx.)
<i>nó</i> (subst.)	<i>no</i> (<i>en + o</i>)
<i>nós</i> (pron. tónico; pl. de <i>nó</i>)	<i>nos</i> (pron. átono; <i>en + os</i>)
<i>ó</i> (<i>a + o</i>)	<i>o</i> (artigo; pron.)
<i>ós</i> (<i>a + os</i>)	<i>os</i> (artigo; pron.)
<i>óso</i> (do corpo)	<i>oso</i> (animal)
<i>pé</i> (parte do corpo)	<i>pe</i> (letra)
<i>póla</i> ('rama')	<i>pola</i> ('galiña'; <i>por + a</i>)
<i>pór</i> ('poñer')	<i>por</i> (prep.)
<i>présa</i> ('apuro')	<i>presa</i> ('prendida'; 'presa-da')

<i>sé</i> ('sede eclesiástica'; imp. de <i>ser</i>)	<i>se</i> (conx.; pron.)
<i>só</i> (adv. e adx.)	<i>so</i> (prep.)
<i>té</i> ('infusión')	<i>te</i> (pron.; letra)
<i>vén</i> (pres. de <i>vir</i>)	<i>ven</i> (pres. de <i>ver</i> ; imp. de <i>vir</i>)
<i>vés</i> (pres. de <i>vir</i>)	<i>ves</i> (pres. de <i>ver</i>)
<i>vós</i> (pron. tónico)	<i>vos</i> (pron. átono)

Noutros casos o acento só se utilizará en contextos ambiguos e marcando sempre ortograficamente a palabra con vocal aberta: (*el*) *tén* / *ten* (*ti*). Para os interrogativos e exclamativos véxase 2.6.4.

En ningún caso se marca diacriticamente a diferenza entre formas homófonas: *golpe*, *cantamos*, *collemos*... non levan nunca acento, calquera que sexa a súa significación. O portugués continental normativo diferencia entre *cantámos* (pret.) e *cantamos* (pres.), debido a que hai unha oposición fonolóxica entre dous tipos de *a*, pero non marca diacriticamente *colhemos* e *partimos* (pres. e pret.).

2.7.2. O verbo con pronome enclítico e cos alomorfos do artigo *lo(s)*, *la(s)*

Cando os verbos levan pronomes enclíticos ou se dá a combinación verbo + segunda forma do artigo, no tocante á acentuación gráfica compórtanse coma se fosen unha soa palabra. Por iso escribimos *cantará* / *cantara*, *cantaraa* / *cantáraa*; *beberá* / *bebera*, *beberaa* / *bebéraa*; *recibirá* / *recibira*, *recibiraa* / *recibiraa*; *ti cómelo* / *cóme-lo caldo* / *come-lo caldo*; *bebérala* / *beberala* / *bebé-la auga* / *bebera-la auga*; *cantáрана* / *cantarana*; *métese*; *méteseche*; *meteuse*; *metéusenos*; *tómao*; *fixéronllelo*, etc.

As formas verbais que levan acento diacrítico mantéñeno cando van seguidas dunha forma átona do pronome ou do alomorfo *lo(s)*, *la(s)*: *é* / *élle* / *éa*; *dáo* / *dáme* / *dálle*; *ti dálo á forza* / *dáslle* / *ti dá-la medida*; *¿vélo comprar?*

2.7.3. Os adverbios en *-mente*. Palabras compostas

Por se tratar de palabras graves rematadas en vocal, resulta innecesario o acento gráfico nos adverbios en *-mente*. Por iso debemos escribir *comicamente, comunmente, dificilmente, friamente, habilmente, rapidamente, rexamente, finxidamente, utilmente...* En caso de haber varios adverbios en *-mente* coordinados, esta terminación só aparece no derradeiro, e os anteriores manteñen o seu acento: *cómoda e facilmente*.

Tampouco mantén o acento gráfico o primeiro termo das palabras compostas xa soldadas: *Riotorto, fervellasverzas, vichelocrego*, etc.

2.7.4. Outros casos

A utilización de recursos gráficos para distinguir entre as funcións gramaticais que pode ter unha mesma palabra debe reducirse a aqueles casos que poidan causar problemas de interpretación do texto escrito. Por outra parte, o acento diacrítico utilízase unicamente para diferenciar palabras en principio homógrafas pero non homófonas, polo que o seu uso para diferenciar, por exemplo, *este, ese, aquel*, etc. en función substantiva de *este, ese, aquel*, etc. en función adxectiva, supoñería a introducción dun novo criterio non xustificable. De acordo con isto, non se acentúan en ningún caso nin os demostrativos nin o indefinido e numeral *un*: *esta mesa, quero esta, mira esa, colle aquela, un can, un deles, dáme un*.

Cal, cando, canto, como, onde, que e quen non se acentúan en interrogativas e exclamativas directas: *¿cal queres?, ¿cando vés?, ¿canto queres?, ¿como che vai?, ¿onde está?, ¿que queres?, ¿quen cho deu?, ¡que desgracia!*

En cambio deben levar acento gráfico as formas do interrogativo e exclamativo cando introducen interrogativas indirectas: *pregúntalle cándo volve, pregúntalle ónde está*. Deste xeito márcase na escrita a

diferencia de tonicidade existente na lingua oral e evítanse posibles anfiboloxías: *dille qué queres*, / *dille que queres*, *¿xa sabes qué hai?* / *¿xa sabes que hai?*, *xa sabes cánto lle custou* / *xa sabes canto lle custou*, etc.

3. O guión

O guión úsase en galego para partir unha palabra ó final de liña, para separa-los dous membros en certas palabras compostas e para uni-las formas *lo, la, los, las* do artigo ó verbo, adverbio ou pronome precedentes: *diccionario galego-inglés, recupera-la salvación, ¿u-la navalla?, tráiovo-lo libro mañá.*

Cando un guión que separa dúas palabras ou dous membros dunha mesma palabra coincide en final de liña, cómpre repetilo ó comezo da liña seguinte: *Hoxe andas seguido a xogar coa lama e logo non queres luxa-/las mans.*

3.1. O guión nas palabras compostas

A grafía das palabras compostas que son substantivos ou adxectivos está en relación coa súa composición e morfoloxía.

De realizarse a flexión de xénero ou número nas dúas bases, estas escribíense de forma separada: *garda civil, gardas civís; porco bravo, porcos bravos, porca brava.* O mesmo ocorre se a moción afecta ó primeiro elemento: *moble bar, mobles bar; piso piloto, pisos piloto; sofá cama, sofás cama.*

Se a flexión se realiza só no último elemento ou se a palabra composta é invariable, a unión entre os seus compoñentes prodúcese directamente: *cartafof, cartafofes; sapoconcho, sapoconchos; vacaloura, vacalouras; mediodía, mediodías; socioeconómico, socioeconómica; xordomudo, xordomuda; branquiazul, branquiazuis; vagalume, vagalumes; benvida, benvidas; malhumor, malhumores;*

malpocado, malpocada; lusquefusque, lusquefusques; reirrei, reirreis; fervellasverzas; picafollas; limpachemineas; gardarríos; cabodano.

Escríbense con guión as palabras en que o primeiro elemento é *non* (*non-intervención, non-proliferación, non-aliñados, non-fumadores*), asociacións ocasionais non fixadas na lingua (*diccionario alemán-galego; estudios xurídico-económicos; condicións político-económicas; maníaco-depresiva; épico-líricos; catalano-aragonesas*), palabras complexas como *les-nordeste, les-sueste, nor-nordeste, nor-noroeste, oés-noroeste, oés-sudoeste* ou, finalmente, algunhas palabras estranxeiras: *foie-gras, fox-terrier, streap-tease, tse-tse, wáter-polo.*

Para a grafía particular dos numerais, véxase 15.1. e 15.2.

3.2. O guión cos alomorfos *lo(s), la(s)*

Úsase o guión para separa-la segunda forma do artigo dun infinitivo, dunha forma verbal persoal rematada en *-r* ou *-s*, dos pronomes persoais tónicos *nós* e *vós*, dun pronome átono (*nos, vos* ou *lles*) enclítico a un verbo e do adverbio *u*. Nos demais casos a segunda forma do artigo únese directamente á palabra precedente (vide 13.1).

Para representa-la segunda forma do artigo nos casos citados, pódese pensar en varias posibilidades: *cantá la canción, cantal-a canción, cantala canción, cantá-la canción* ou *canta-la canción*. De todas estas opcións, parece que a última é a máis idónea: en *cantá la canción* queda moi desfigurado o infinitivo e non se indica a unión; en *cantala canción* resulta estraño soldar un verbo a un artigo que vai dependendo da palabra seguinte. A grafía *canta-la canción* evita estes inconvenientes e, ademais, permite diferencia-lo artigo do pronome e desfacer ambigüidades: *cólle-lo branco / cóllelo branco; elixi-lo alcalde / elixilo alcalde*, etc. Para o referente á acentuación véxase o dito en 2.7.2.

A posibilidade de confusión cos alomorfos *lo, la, los, las* do pronome persoal non se dá con algunhas palabras que tamén esixen a segunda forma do artigo (*ambos, ambas, entrambos, entrambas, mais, por, todos, todas e tras*), que neste caso non levan guión: *ámbolos rapaces, ámbalas dúas,*

entrámbolos nenos, o fillo e mailo pai, pola conta que che ten, tódolos mozos, tódalas cousas, tralo monte.

Tamén se podía pensar na posibilidade de separar cun guión as formas pronominais enclíticas ó verbo: *facé-lo, fai-no, fai-se, fai-mo, fai-llo*, etc. Isto levaría a un uso constante do guión, por *se-lo* galego unha lingua con tendencia á énclise dos pronomes persoais, e daría lugar a grafías como *déu-che-no-lo, dóe-che-me-vos, fói-se-che-me-vos*, etc. Tendo en conta esta circunstancia, o seu pouco rendemento e que o seu uso levaría a graves problemas de segmentación (por exemplo en *vina, cólleno*), parece máis práctico prescindir da súa utilización.

A introducción do guión no galego para este uso débese a un calco da grafía portuguesa; pero neste idioma obedece a razóns non aplicables ó galego: o portugués necesita o guión para separa-lo pronome en casos de *tmese* nos futuros (*fazê-lo-ei, tê-lo-ia, queixar-me-ei*, etc.); tamén o necesita para evitar igualdade gráfica en casos como *comi-a* (gal. 'comina') e *comia* (gal. 'comía'). Este uso xeneralizouse ós demais casos para facilita-la aprendizaxe. Estas razóns non son válidas para o galego, pois a *tmese* non é posible (*fareino, queixareime, levaríao*), e os perfectos da segunda e terceira conxugacións rematan en consoante (de aí *comina, temina*, etc., fronte a *comía, temía*).

3.3. O guión en final de liña

Emprégase o guión para partir palabras a final de liña; esta división só pode facerse mantendo íntegras as sílabas dos dous segmentos. Os dous elementos dun dígrafo non se poden separar, por constituíren a representación dun son único: *ce-/rra-/lleiro, ma-/chada, co-/rromper, pre-/rrogativa, algu-/nha, ningu-/nha*, etc. Por razóns estéticas adoita evitarse deixar orfa unha vocal a final ou a principio de liña.

3.3.1. Unha consoante en posición intervocálica

Cando hai só unha consoante intervocálica, esta é sempre comezo silábico: *cla-/ri-/da-/de, cle-/ro, exa-/me, fei-/xe, sou-/to, sei-/xo, sa-/quei*.

3.3.2. Dúas consoantes intervocálicas

Nas secuencias de dúas consoantes intervocálicas, na maior parte dos casos a primeira fai sílaba coa vocal anterior. Neste caso, a separación silábica faise entre as dúas consoantes: *ac-/to*, *pac-/tar*, *ab-/dominal*, *ad-/mitir*, *ec-/cema*, *excep-/ción*, *ac-/ción*, *amíg-/dala*, *ob-/xec-/to*, *sub-/título*, *adap-/tar*, *sub-/xec-/tivo*, *et-/nografía*, *sig-/nificado*, *rit-/mo*, *xen-/ro*, *om-/nipotente*, *comun-/mente*, *des-/viar*, *ad-/herir*.

As secuencias *bl*, *br*, *pl*, *pr*, *cl*, *cr*, *gl*, *gr*, *dr*, *tl*, *tr*, *fl* e *fr* intervocálicas forman unha unidade e non se poden separar ó final da liña: *pro-/blema*, *do-/brado*, *desa-/plicar*, *su-/plantar*, *pro-/clamar*, *se-/creto*, *de-/glutir*, *se-/gredo*, *ca-/dro*, *ca-/tro*, *re-/flexión*, *re-/fresco*, *transa-/tlántico*.

3.3.3. Máis de dúas consoantes

Cando hai máis de dúas consoantes, se o grupo termina en *l* ou *r*, a consoante que as precede forma sempre sílaba con elas: *en-/trar*, *ex-/tremo*, *in-/clinación*, *ins-/truír*, *subs-/crición*, *in-/glés*, *em-/blema*, *subs-/trato*. En tódolos demais casos faise a separación antes da última consoante: *pers-/picacia*, *abs-/temio*, *subs-/tituír*, *sols-/ticio*, *cons-/piración*, *trans-/posición*, *ins-/titución*, *supers-/tición*.

3.3.4. Prefixos

A pesar do dito en 3.3.1. e 3.3.2., en palabras derivadas por prefixación nas que aínda non se perdera a conciencia do prefixo, recoméndase face-la partición da palabra ó final de liña entre o prefixo e a base: *bis-/avó*, *des-/abrigar*, *inter-/académico*, *super-/abundante*; *trans-/oceánico*; *sub-/rogar*, *sub-/leñoso*, *ad-/renal*, *ad-/ligar*, etc.

Non obstante, naqueles casos en que a silabación habitual así o permita, non se considera incorrecta a partición sen ter en conta os elementos mórficos da palabra: *tran-/soceánico*, *bi-/savó*, *supe-/rabundante*.

3.3.5. Dúas vocais

No caso de haber dúas vocais xuntas, non se poden separar cando forman ditongo crecente ou decrecente: *fei-/xe, sei-/xo, sou-/to, ru-/bio, la-/bial, cien-/cia, espe-/cie, exi-/mia, te-/nue, conti-/nuo, ani-/mais, ambi-/guo, ambi-/gua, bilin-/güe, delin-/cuen-/te, lin-/gua, Ma-/nuel, delin-/quiu, viu, sue-/co.*

Poden separarse cando forman hiato: *dí-/as, parti-/amos, ra-/iña, gra-/údo, ca-/ótico, mu-/iño, re-/alidade, co-/ordinar, mi-/údo, afi-/uzar, balu-/arte, xesu-/íta, alu-/arada, perdo-/amos, conclú-/es, conclú-/as, che-/os, are-/al, alde-/án.*

3.3.6. Máis de dúas vocais

Se hai tres ou máis vocais xuntas pode separarse a primeira sempre que non forme parte dun ditongo ou un tritongo: *ensa-/iar, ensa-/iei, ensa-/iou, afi-/ei, bo-/iei-/ro, la-/ión, xo-/ia, pa-/io-/lo, clare-/ou, are-/ei-/ra, retribu-/íu, ro-/eu, mo-/ia-/mos, cor-/diais, so-/ciais.*

4. Uso das maiúsculas

Escríbese inicial maiúscula nos seguintes casos:

a) Ó comezo do escrito, despois de punto e seguido, de punto e á parte e doutros signos (admiración, interrogación e puntos suspensivos) cando equivalen a punto.

b) Nos nomes propios: *Lucía, Seoane, Moncho, Lugo, Vedra, Xúpiter*. Os alcumes reciben o mesmo tratamento: *a Galochas, o Foguetes*.

c) Nas formas abreviadas de tratamento: *Dra., Dr., D^a, Vde.*

d) Na primeira palabra dos títulos de obras literarias e artísticas: *A tecedeira de Bonaval, Follas novas*. As publicacións periódicas adoitan levar maiúscula non só na primeira palabra inicial, senón tamén nas restantes do título que teñan relevancia semántica: *A Nosa Terra, O Correo Galego, O Tío Marcos da Portela*.

e) En tódolos substantivos e adxectivos dos nomes de institucións, organismos, empresas e outras entidades formalmente constituídas: *Xunta de Galicia, Consello da Cultura Galega, Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, Cooperativa Vitivinícola do Baixo Miño*.

Cando unha palabra con maiúscula inicial comece por un dígrafo, só se escribe en maiúscula o primeiro elemento deste: *China, Quintela, Guillade*.

As siglas escríbense normalmente en caracteres maiúsculos: *ONU, DOG*.

Debe terse en conta que a utilización de caracteres maiúsculos non exime do uso do acento gráfico nos casos prescritos no capítulo 2.

2. A diérese

3. Os signos de interrogación e de admiración

Estes signos se colocan sobre a primeira e a última sílaba da oración interrogativa ou exclamativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración imperativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración optativa.

Os signos de interrogación e de admiración se colocan sobre a primeira e a última sílaba da oración interrogativa ou exclamativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración imperativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración optativa.

Os signos de interrogación e de admiración se colocan sobre a primeira e a última sílaba da oración interrogativa ou exclamativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración imperativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración optativa.

Os signos de interrogación e de admiración se colocan sobre a primeira e a última sílaba da oración interrogativa ou exclamativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración imperativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración optativa.

Os signos de interrogación e de admiración se colocan sobre a primeira e a última sílaba da oración interrogativa ou exclamativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración imperativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración optativa.

Os signos de interrogación e de admiración se colocan sobre a primeira e a última sílaba da oración interrogativa ou exclamativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración imperativa, e sobre a primeira e a última sílaba da oración optativa.

En todas as oracións se colocan os signos de interrogación e de admiración sobre a primeira e a última sílaba da oración.

4. Uso da *u* e *i* 5. A diérese

Úsase coa letra *u* para indicar que se pronuncia esta vocal nas sílabas *güe*, *güi*, fronte a *gue*, *gui*: *antigüidade*, *bilingüe*, *argüír*, *argüían*, *lingüista*, *lingüística*, *mingüedes*, *ungüento*, etc.

Úsase tamén coa letra *i* na primeira e segunda persoas de plural dos copretéritos de indicativo dos verbos rematados en *-aer* (*caer*, *decaer*, *recaer*, *traer*, *atraer*, *contraer*, *distraer*, *extraer*), *-oer* (*roer*, *corroer*, *doer*, *moer*, *remoer*), *-aír* (*saír*, *sobresaír*) e *-oír* (*oír*): *caíamos*, *caíades*, *doíamos*, *doíades*, *moíamos*, *moíades*, *oíamos*, *oíades*, *saíamos*, *saíades*, *traíamos*, *traíades*, etc. A razón de colocar esta diérese é que o *i* forma sílaba en por si (*ca-i-a-mos*), aínda que é átono. Desta maneira distinguimos estas formas das do presente de subxuntivo, en que o *i* forma ditongo: *caíamos*, *caíades* (*ca-ia-mos*, *ca-ia-des*). Consecuentemente, tamén levan diérese os copretéritos de indicativo dos verbos en *-uír*, aínda que neles non haxa posibilidade de homonimia co presente de subxuntivo: *argüíamos*, *constituíamos*, *constituíades*.

6. Os signos de interrogación e de admiración

Os signos que marcan entoación interrogativa ou admirativa deben situarse ó comezo (¿, ¡) e ó final (? , !) do texto afectado: *¿Por que non llelo preguntas ti?*; *¿Miraches ben?*; *Vaia, Tomé, ¿por que non calas?*; *¡Vaiche boa!*; *¡Mira que non o fagas!*

Na orixe o signo de interrogación situábase só ó remate, e esta segue sendo a práctica máis frecuente entre as linguas do noso ámbito. Pero hai que ter en conta que en moitas delas a frase interrogativa contén marcas gramaticais que sinalan claramente o inicio da interrogación, sexa un elemento oracional específico (fr. *est-ce que*, ing. *do* ou *did*, etc.), sexa a inversión entre o suxeito e o verbo (fr. *As-tu mangé?*, ing. *Are you Galician?*, al. *Hast du das Buch?*). Outras linguas, en cambio, carecen destas marcas gramaticais, de xeito que, se non se sinala graficamente o inicio da entoación interrogativa, esta queda en moitos casos sen marcar. Entre estas linguas están o portugués e o italiano (que seguen mantendo o signo de interrogación só ó final, a pesar das dificultades de lectura que isto supón), o castelán (que, en cambio, optou por situar un signo invertido ó inicio), o catalán (que segue unha vía intermedia, sen que haxa acordo total ó respecto, aconsellando o uso do signo inicial cando a súa ausencia poida supoñer un atranco á lectura correcta: se o signo final coincide noutra liña, se a entoación interrogativa non comprende todo o texto, se non hai un adverbio ou pronome interrogativo, etc.) e o galego. Na nosa lingua, o único que diferencia unha oración interrogativa doutra enunciativa é a distinta entoación xa desde o inicio; para advertir ó lector desta diferenza, é preciso marcar cun signo de interrogación o punto en que se produce o cambio e con outro aquel en que remata: *vou contigo ó cine, ¿ou queres que quede?*; *¿vou contigo ó cine, ou queres que quede?*

En tódalas linguas as normas de uso do signo de admiración seguen as dadas para o de interrogación.

7. Grupos consonánticos

As palabras patrimoniais establecen cal é a estrutura silábica normal do noso idioma. Pero os préstamos e mailas palabras cultas con frecuencia teñen unha estrutura silábica diferente, e de aí que presenten problemas de adaptación. Debe terse en conta, con todo, que hai préstamos sen a penas acomodación e con pronuncias particulares, mesmo de grafías existentes con outro valor en galego: *allegro* [l], *hippy* [hipi].

En galego, coma noutras linguas románicas, cómpre distinguir tres clases de palabras, conforme ó momento histórico da súa entrada no idioma e á súa evolución fonética: palabras populares, semicultas e cultas.

As palabras populares son as patrimoniais, as que tiveron continuidade na lingua desde o latín falado e sufriron transformacións de acordo coas leis fonéticas: SALTU > *souto*, *MANUCULU > *monllo*, TENEBRA > *tebra*, NOCTE > *noite*, VETULU > *vello*, CLAMARE > *chamar*, APERIRE > *abrir*, etc.

Xunto a elas hai outras palabras tamén patrimoniais, ou tomadas do latín nos primeiros tempos do idioma, que non evolucionaron de igual forma. Unhas veces a súa evolución agardada viuse obstaculizada pola lingua da Igrexa e outras por entraren nunha época en que xa deixaran de actuar algunhas leis fonéticas. Son os semicultismos. Así: *ECLESIA > *igreja*, CAPITULU > *cabido*, DOCTORE > *doutor*, CLAVU > *cravo*, etc.

Ó longo da historia da lingua, o galego incorporou moitas palabras latinas (e tamén gregas) para designar obxectos ou conceptos novos ou para substituír outras xa existentes. Estes vocábulos son os cultismos, que entran no galego coa estrutura que tiñan na lingua de orixe, sufrindo só mínimos cambios para se acomodaren ó sistema da nosa lingua. Así: PELLICULA > *película*, DORMITORIU > *dormitorio*, EXPERIENTIA > *experiencia*, etc.

Debido a este triple resultado, pódese da-la posibilidade en galego de que teñamos unha mesma palabra latina con tres formas romances ou, máis

habitualmente, con dúas. Así: PLANU deu *chan* 'superficie da terra que pisamos' (pop.), o medieval *de pran* 'certamente, realmente' (semic.) e *plano* 'liso', 'deseño' (cult); PLENU deu *cheo* (pop.), *prea(mar)* (semic.) e *pleno* (cult); CLAVICULA deu *chavella* 'peza do carro' (pop.), *caravilla* 'tipo de fecho' (semic.) e *clavícula* 'óso do ombro' (cult). Tamén se poden citar formas alotrópicas coma *artello* (pop.) e *artigo* (semic.), *cabido* (semic.) e *capítulo* (cult), *chave* (pop.) e *clave* (cult), *chamar* (pop.) e *clamar* (cult), *chantar* (pop.) e *plantar* (cult), etc.

No tocante ás agrupacións de consoantes, a adaptación gráfica dos cultismos e dos préstamos fíxose de acordo cos criterios xerais seguintes:

a) Mantéñense os grupos formados por dúas consoantes que pertencen a sílabas distintas, isto é, que forman grupo heterosilábico, sempre que non se trate dunha consoante dobre: *obxecto*, *apto*, *administrar*, *atmosfera*, *máximo* [ks], *magma*, *nafta*, *himno*; *acusativo* (< ACCUSATIVU), *cominar* (< COMMINARE), *gama* 'serie', 'abano' (< *gamma*), *casete* (< *cassette*). Deste comportamento exceptúanse algunhas palabras de circulación restrinxida ou aínda non plenamente adaptadas, coma *súmmum*, *gamma* 'letra grega', *enneasílabo*, *kappa*, *razzia*, *pizza*, así coma os derivados formados por un prefixo rematado en -n e unha base productiva iniciada por n-: *circunnavegar*; *connatural*, *connotar*; *ennobrecer*; *innato*, *innecesario*, *innegable*, *innervar*, *innobre*, *innomeable*, *innovar*, *innumerable*. Téñase en conta que existen formas populares como *connosco*, *ennegrecer*, *ennobelar*, ademais das secuencias verbo + pronome persoal átono do tipo *chámannos*, *víronnos*, *collerannos*, sempre coa pronuncia [ɲn]. Tamén se mantén a grafía -cc- nos cultismos cando corresponde á pronuncia [kθ], coma en *acceso*, *acción*, *fricción*, etc.

b) Tamén se manteñen en xeral os grupos de dúas consoantes explosivas: *ctenóforos*, *gnomo*, *mnemotécnico*, *pneuma*, *psicópata*, *pterodáctilo*, *atlas*, *inclito*, *perplexo*, etc.

c) En posición implosiva normalmente non se admiten grupos de dúas consoantes, salvo cando a segunda é s: *obsceno*, *adscribir*,

externo [kʃ], *construír*, *circunstancia*, *perspectiva*, *bíceps*, *relax* [kʃ]. Nos demais casos normalmente pérdese a segunda consoante do grupo: *ártico* (lat. ARCTICU), *punción* (lat. PUNCTIONE), *tintura* (lat. TINCTURA).

Con todo, algúns préstamos estranxeiros manteñen excepcionalmente as dúas consoantes en final de sílaba, polo menos graficamente: *zinc*, *hínterland*, *round*, *lord*, *golf*, *windsurf*, *búmerang*, *cámping*, *iceberg*, *kirsch*, *sketch*, *folk*, *sprint*, *test*. Da mesma maneira, escríbense con consoante dobre final palabras como *full*, *jazz*.

7.1. Grupos *bl*, *cl*, *fl*, *gl*, *pl*, *tl*

Estes grupos mantéñense inalterados nos cultismos e nos préstamos recentes: *ablativo*, *ablegado*, *ablución*, *aclarar*, *atlántico*, *atlas*, *atleta*, *blasfemar*, *blindar*, *bloque*, *bloquear*, *bloqueo*, *clamar*, *clan*, *claridade*, *clarificar*, *clarín*, *clarividente*, *claro*, *clase*, *clasificar*, *cláusula*, *clemencia*, *clero*, *clima*, *cloro*, *club*, *exemplo*, *explicar*, *flamante*, *flan*, *flexión*, *flor*, *flota*, *fluxo*, *glaciar*, *gladiador*, *glándula*, *glicerina*, *globo*, *gloria*, *glosa*, *incluir*, *influir*, *oblación*, *oblata*, *oblicuo*, *oblongo*, *obliterar*, *placa*, *plano*, *planta*, *plasma*, *plástico*, *plátano*, *platino*, *plaxio*, *plenario*, *pluma*, *plumaxe*, *plural*, *problema*, *proclamar*, *proclítico*, *publicar*, *público*, *reflexión*, *subliminar*, *sublingual*, *subliñar*, *templo*, *troglodita*.

Para a partición de palabras a fin de liña, téñase en conta que nalgún dos exemplos citados *bl* é heterosilábico (*ablegado*, *subliminar*, *sublingual*, *subliñar*).

As palabras latinas semicultas e algúns préstamos antigos doutros idiomas mudaron o *l* en *r*: *aprazar*, *branco*, *brancura*, *brando*, *brasón*, *compracer*, *cravar*, *cravo*, *cravuñar*, *cumprir*, *dobrar*, *emprazar*, *empregar*, *escravo*, *fraco*, *fraqueza*, *frauta*, *frecha*, *fretar*, *frouxo*, *igreja*, *nobre*, *obrigar*, *pracer*, *praga*, *praia*, *prata*, *prato*, *praza*, *prazo*, *preamar*, *pregar*, *preito*, etc.

7.2. Grupos *bc*, *bd*, *bn*, *bs*, *bt*, *bv* e *bx*

Mantéñense sempre sen alteración: *abdicación*, *abdicar*, *abdome*, *abdominal*, *abnegación*, *abnegar*, *absentismo*, *ábsida*, *absolutismo*, *absoluto*, *absolver*, *absorber*, *absorción*, *absorto*, *absurdo*, *abxurar*, *obcecar*, *obnubilar*, *obsequiar*, *obsequio*, *observar*, *obsesión*, *obsoleto*, *obter*, *obturar*, *obtuso*, *obviar*, *obvio*, *obxección*, *obxectividade*, *obxectivo*, *obxecto*, *subcomisión*, *subconsciente*, *subdirector*, *súbdito*, *submersión*, *subministrar*, *subsección*, *subsidio*, *subsistir*, *subsumir*, *subtítulo*, *subxectivo*, *subxugar*.

Sutil e a súa familia léxica (*sutileza*, *sutilidade*, *sutilmente*, *sutilizar*) perderon o *b* desde as orixes do idioma.

Na lingua escrita doutras épocas estes grupos adaptáronse vocalizando ou eliminando o primeiro elemento do grupo: **aisoluto*, **asoluto*, **ausoluto*, **aisurdo*, **ausurdo*, **asurdo*, **ouxetivo*, **oxetivo*, **ouservar*, **susidio*, etc. Estas formas deben evitarse.

7.3. Grupo *bs* + consoante

Aínda que existe a tendencia popular a elimina-la primeira consoante nas palabras con moito uso (*suscripción*, *sustantivo*, *sustituto*, etc.), na escrita débese mante-la solución culta con conservación do grupo: *abstemio*, *abstención*, *absterse*, *absterxente*, *abstinencia*, *abstracción*, *abstracto*, *abstraer*, *obsceno*, *obstáculo*, *obstinado*, *obstruír*, *subscripción*, *subscrito*, *subscritor*, *substancia*, *substancial*, *substantivación*, *substantivar*, *substantivo*, *substitución*, *substituír*, *substituto*, *substrato*.

Deben evitarse as formas **substraer*, **substracción*, **substraendo*, tomadas do castelán. O verbo latino do que derivan era SUBTRAHERE, polo que, se adoptámo-lo cultismo latino, debemos dicir *subtraer*, *subtracción* e *subtraendo*.

7.4. Grupos *-ct-* e *-cc-*

Mantéñense os grupos *ct* e *cc* cando os preceden as vocais *a*, *e*, *o*; pode suprimirse a primeira consoante nos dous grupos cando os preceden as vocais *i*, *u*, aínda que se recomenda tamén neste caso mante-las dúas consoantes.

Así, mantéñense os grupos *ct* e *cc* en *abstracción*, *abstracto*, *abxección*, *abxecto*, *acción*, *accionar*, *acta*, *activo*, *acto*, *actor*, *actual*, *actualidade*, *actuar*, *adxectivo*, *afección*, *afectar*, *afectivo*, *afecto*, *arquitecto*, *arquitectura*, *artefacto*, *aspecto*, *atracción*, *autóctono*, *cacto*, *calefacción*, *calefactor*, *carácter*, *caracterizar*, *circunspección*, *circunspecto*, *coacción*, *cocción*, *colección*, *colecta*, *colectivo*, *compacto*, *confección*, *contacto*, *contracción*, *conxectura*, *conxectar*, *corrección*, *corrector*, *defectivo*, *desinfección*, *desinfectar*, *detección*, *detectar*, *detractor*, *dialecto*, *didáctico*, *dilección*, *dilecto*, *dirección*, *directo*, *director*, *distracción*, *ecléctico*, *eclecticismo*, *elección*, *electricidade*, *electricista*, *equinoccial*, *equinoccio*, *estupefacción*, *estupefacto*, *exacción*, *exactitude*, *exacto*, *extracción*, *extracto*, *facción*, *fracción*, *impacto*, *imperfección*, *incorrección*, *incorrecto*, *indirecto*, *infección*, *infectar*, *insecticida*, *insecto*, *inspección*, *inspector*, *insurrección*, *insurrecto*, *intacto*, *intelecto*, *intersección*, *inxección*, *inxectar*, *lactante*, *lácteo*, *lección*, *lectivo*, *lector*, *lectura*, *manufactura*, *néctar*, *noctámbulo*, *nocturno*, *obxección*, *obxectivo*, *obxecto*, *occidente*, *octaedro*, *octosílabo*, *olfactivo*, *olfacto*, *pacto*, *perfección*, *perfecto*, *perspectiva*, *práctica*, *practicar*, *predilecto*, *prospecto*, *protección*, *protector*, *proxectar*, *proxecto*, *proxector*, *putrefacción*, *putrefacto*, *reacción*, *reactivo*, *recto*, *rectitude*, *rector*, *rectoral*, *redacción*, *redactor*, *reflector*, *refracción*, *respetar*, *respetto*, *resurrección*, *retrospección*, *satisfacción*, *sección*, *secta*, *sector*, *selección*, *selectivo*, *sintáctico*, *táctica*, *táctil*, *tacto*, *tracción*, *tractor*, *traxecto*, *traxectoria*, *tumefacto*, *vector*.

De modo similar tamén o manteñen: *aducción*, *aductor*, *aflicción*, *aflicto*, *Benedicto*, *conducción*, *conducta*, *conducto*, *conduc-*

tor, conflicto, constricción, constrictivo, construcción, constructivo, constructor, contradicción, contricción, deducción, deductivo, delicto, destrucción, destructor, diccionario, dictado, dictadura, dictame, dictar, estricto, estructura, fluctuación, fluctuar, fructífero, fructificar, fructuoso, inducción, inductor, introductor, introductorio, luctuoso, obstrucción, obstruccionismo, obstruccionista, obstructivo, producción, productivo, producto, productor, reconstrucción, reducción, reducto, reductor, reproducción, reproductor, restricción, restrictivo, traductor, veredicto, víctima, victoria, victorioso, xurisdicción.

Como se indicou antes, as palabras do parágrafo precedente admiten a simplificación do grupo. Aínda así, non debe suprimirse nunca a primeira consoante en palabras cultas de moi escasa frecuencia na fala. Son voces do tipo *adicto, convicción, convicto, dición, dúctil, ductilidade, edicto, evicción, ficción, ficticio, fricción, friccionar, fructífero, ictiografía, ictioloxía, ictiomancia* (e outras formas con *ictio-*), *invicto, micción, pictografía, pictórico, succión.*

Cando os grupos *ct* e *cc* van precedidos de *i, u* viña sendo de uso a supresión do primeiro elemento do grupo en palabras cultas de moita circulación. A dificultade que supón a falta dunha fronteira clara entre as palabras que toleran ou non a simplificación e o feito de que en ningún caso os outros grupos se simplifiquen (mesmo os paralelos [kʃ], *cn, gm, gn: asfixia, luxación; pínico; pigmento; ignición, pugna*), xustifican que figure como preferente a opción na que se mantén o grupo sen reducir.

Como caso especial destes grupos non se debe esquecer que hai algúns semicultismos con vocalización da consoante implosiva en *u* ou en *i*: *doutor, doutoramento, doutrina, suxeitar e suxeito*. Ás veces, ó lado destas formas existe a culta correspondente, cun significado menos restrinxido, como ocorre, por ex., en *pauto / pacto*.

Perderon o *c* as palabras *catarata, distrito, tratado, tratamento, tratar* e tamén as que tiñan en latín cons. + *ct*, como *acupuntura, adxunción, adxunto, antártico, Antártida, Ártico, coartada, coartar,*

conxunción, conxuntivo, conxunto, conxuntura, defunto, distinto, esfínter, extinto, función, funcionar, instinto, punción, xuntura, etc.

Na lingua escrita deben evitarse grafías do tipo **aiación, *aución, *ación, *aitual, *autual, *atual, *caraiterística, *defeito, *estroitura, *leición, *leución, *lección, *reito, *reto, *redaición, *respeito, *seición, *seución, *sección, etc.*

7.5. Grupo *cn*

Consérvase en tódolos casos: *acne, arácnido, cnidarios, cnitosporídeos, pínico, picnómetro, picnose, pirotécnico, politécnico, radiotécnico, técnica, tecnicismo, tecnocracia, tecnoloxía, zootécnico.*

Deben evitarse grafías do tipo **téinica, *ténica.*

7.6. Grupo *-cd-*

Mantense o grupo en tódolos casos: *anécdota, anecdotario, anecdótico, sinécdoque.*

7.7. Grupo [kʃ] (grafía *-x-*)

Mantense sempre na grafía como *x*: *aproximar, asfixia, axila, axilar, axioma, bórax, convexo, elixir, exacto, exame, exceder, excelente, exceso, exclamar, exilio, eximir, éxodo, exótico, explosión, extra, galaxia, hexágono, laxo, léxico, maxilar, nexo, reflexionar, sexo, sexto, sílex, sintaxe, téxtil, texto, tórax, tóxico.*

Na lingua escrita doutros períodos era frecuente representa-lo *x* latino nas palabras cultas por *s*, debido á tendencia usual a pronuncialo desta maneira, especialmente en posición implosiva (**testo, *misto, *esame, *esilio, etc.*). Convén escribir *x* para non rompérmo-la coherencia cos outros grupos que manteñen a consoante oclusiva: *exame, exacto* conforme a *acto, lección, técnica, obsequio, cápsula, etc.* Escribindo *s* romperíamo-la coherencia na mesma familia léxica: de *conexión / conectar, reflexión / reflectir, galaxia / galáctico, profilaxe / profiláctico, sintaxe / sintáctico, etc.*

Por todas estas razóns é preferible usar *x*, aínda que esta grafía teña o dobre valor de [kʂ] e [ʃ] e poida haber algúns casos de lectura equívoca. Na maioría deles pódese facer ben a distinción, tendo en conta que [ʃ] non pode aparecer nunca en posición implosiva (*extensión, excepto, expugnar, excelente*) e que na maioría das palabras en que aparece *x* co valor de [kʂ] se trata de elementos ben coñecidos: *ex-, exo-, extra-, taxi-, xeno-, xilo-*, etc. En moi poucos casos a grafía pode levar a unha dobre lectura, sen que, por outra parte, isto afecte á identificación e ó significado da palabra.

Con todo, algunhas voces moi populares, documentadas xa deste modo en textos medievais, así como os seus derivados deben escribirse con *s*: *escava, escavar, escavación, escavadora; estender* (pero *extensión, extensivo, extenso, extensor*); *estrañar, estrañamento, estraño, estrañeza; estranxeiro, estranxeiría, estranxeirismo; estremar* 'derregar', *estrema, extremo* 'linde' (pero *extremar, extremidade, extremismo, extremo, extremoso*),

Un caso especial dáse cando na mesma palabra, non composta, tería que aparecer dúas veces *x* en posición intervocálica, a primeira vez co valor de [kʂ] e a segunda co de [ʃ]. Neste tipo de palabras recoméndase substituí-lo primeiro *x* por *s*: *esaxeración, esaxerar, esaxero, esexese, esexético, esixencia, esixente, esixir*, etc. Esta restricción non afecta ós prefixos do tipo *ex-* seguidos de consoante nin ás palabras compostas: *expunxir, lexicoloxía, toxicoloxía*.

Deben evitarse solucións do tipo **aproximar, aprouximar, aprousimar, eisixir, eisaxerado, eisame, eixempro, éisito, eispresión, próisimo, próusimo, eisceción*, etc.

7.8. Grupos -gm-, gn- e -gn-

Mantéñense sempre: *agnosticismo, agnóstico, apotegma, benignidade, benigno, bregma, cognitivo, cognoscitivo, consignación, consignar, consignatario, designar, diafragma, diagnosticar, diagnóstico, dignar, dignidade, digno, dogma, dogmático, dogmatismo, estigma, expugnar, flegmón, fragmento, gnómico, gnomo, gnomoloxía, gnomólogo, gnose, gnoseoloxía, gnosticismo, gnóstico, ígneo, ignominia, ignorante, ignorar, ignoto, impregnar, impugnar, incógnito, indignar,*

indigno, insignificante, lignito, magnesio, magnífico, magnolia, persignar, pigmentar, pigmento, pigmeo, pragmática, prognose, prognóstico, pugna, repugnante, repugnar, resignar, segmento, sigma, significado, significar, signo.

Por seren semicultismos presentan só *-n-* *asinar, ensinanza, ensinar, ensino, sinalar, sinatura, sino* 'campá' e outras palabras da mesma familia léxica.

O grupo *gn* nas palabras patrimoniais dá como resultado *ñ* (*AGNU > año*), en semicultismos elimina o *g* implosivo (*SIGNU > sino*) e nos cultismos mantense conforme á regra xeral (*dignidade, benigno, etc.*). Advírtase que a pronuncia do grupo *gn* segue sendo popularmente [n], con simplificación do grupo, ou, nunha pronunciación máis esmerada, [ɲ] ou [gn]. Deben excluírse invencións do tipo **diñidade, *diño, *iñorante, *insiñificante, *siñificado, *siño, *iñorar, etc.*, por non teren apoio na fala.

7.9. Grupos *mn-*, *-mn-* e *-nm-*

Mantéñense as dúas consoantes: *alumnado, alumno, amnesia, amnistía, anamnese, autumnal, calumnia, columna, columnata, damificar, himno, indemne, indemnizar, inmaculado, inmanencia, inmanente, inmaterial, inmaturo, inmediato, inmemorial, inmensidade, inmenso, inmensurable, inmerecido, inmersión, inmerso, inmigración, inmigrante, inmigrar, inminente, inmiscirse, inmóbil, inmovilizar, inmoderado, inmodestia, inmodificable, inmolar, inmoral, inmorredoiro, inmortal, inmune, mnemónica, mnemónico, mnemonizar, mnemotécnica, ómnibus, omnímodo, omnipotente, omnipresente, omnívoro, solemne, solemnidade, ximnasio, ximnasta, ximnástico, ximnocarpo, ximnospermas.*

A secuencia *nm* é habitual dentro da fonética do galego (*víronme, enmagrecer, enmudecer, conmover, etc.*), de tal maneira que a súa pronunciación non resulta insólita. O portugués continental compórtase de maneira inconsecuente no tratamento destes grupos, aínda que en xeral os simplifica en favor da segunda consoante: *hino, solene, coluna*, pero *calumnia, indemne, amnesia*. O portugués do Brasil é máis radical na simplificación destes grupos: *calunia, indene*, pero *amnesia, mnemotécnica*.

7.10. Grupos -mm- e -nn-

O grupo -MM- simplifícase en -m-: *coma*, *comendatario*, *cominación*, *cominar*, *cominatorio*, *comisario*, *gama*, *xema*, *xemación*, *xemíparo*, etc.

Con todo, o nome da letra grega *gamma* debe escribirse con -mm-, por ser unha voz fixada na terminoloxía internacional da física e da astronomía.

O grupo latino -NN- simplifícase en -n- nas voces patrimoniais do galego (lat. CANNA > *cana*). Tamén se adaptaron ó galego con -n- as palabras cultas que tiñan -NN- etimolóxico: *bienio*, *trienio*, *cuadrienio*, *quinquenio*, *sexenio*, *decenio*, *milenio*, *aniversario*, *conectar*, *conexión*, etc.

Con todo, convén escribir con -nn- algunhas palabras cultas de circulación moi restrinxida: *connubio*, *enneágono*, *perenne*, etc.

Un tratamento á parte merecen as palabras derivadas mediante un prefixo rematado en -n, que se une a unha base que comeza tamén por n-. Neste caso, cando existe no galego a palabra base, consérvase o grupo -nn-: *circunnavegar* (*circun* + *navegar*), *connatural* (*con* + *natural*), *innobre* (*in* + *nobre*), etc. O mesmo sucede cando, aínda non estando viva a forma primitiva, esta sexa transparente por existiren outras palabras da mesma familia ou ben por haber derivados con outros prefixos sobre a mesma base: *innovar* (non existe **novar*, pero si *novo*, e ademais hai outros derivados como *anovar*, *renovar*, etc.).

Cando non é transparente a base sobre a que se formou o derivado, prodúcese a simplificación en -n-: *inocuo*, *inocencia*.

7.11. Grupo ns anteconsonántico

Nas palabras cultas mantense sen reducir: *circunscrición*, *circunspección*, *circunspeccto*, *circunstancia*, *circunstancial*, *consciente*,

conspicuo, conspiración, conspirador, conspirar, constancia, constante, constar, constelación, consternar, constipado, constitución, constituír, construcción, construír, constructor, inconsciente, inspección, inspector, inspiración, inspirar, instalación, instalar, instancia, instante, instar, instaurar, institución, instituír, instituto, instrucción, instruír, instrumento, instructor.

Estas palabras popularmente tenden a perde-lo *n*, como en **costante*, **istituto*, **istrumento*, **costipado*, etc. Con todo, na grafía debe manterse o grupo *ns*.

O prefixo *trans-* mantén o grupo *ns* cando a base é un cultismo: *transbordar, transcendental, transcendente, transcender, transcribir, transcripción, transferencia, transferir, transformación, transformar, transmisor, transmitir, transpirar, transporte, transvasar, transvasamento*. Cando se une *trans-* a unha palabra que empeza por *s-* hai simplificación das dúas consoantes: *transecular, transiberiano, transubstanciación*.

Este sufixo reduciuse a *tras-* en palabras populares como: *trasfegar, trasladar, trasler, trasnoitar, traspasar, traspoñer, trastornar*.

7.12. Grupos *-pc-*, *-pn-*, *-ps-* e *-pt-*

Como norma xeral mantéñense estes grupos nos cultismos: *abrupto, acepción, aceptar, adaptar, adepto, adopción, adoptar, adoptivo, anticonceptivo, aptitude, apto, baptista, cápsula, captar, captura, catalepsia, cataléptico, coleóptero, concepción, concepto, conceptual, copto, corrupción, corruptivo, corrupto, corruptor, cripta, críptico, decepción, eclipse, elipse, epiléptico, erupción, eruptivo, escepticismo, estreptomocina, eucalipto, excepción, excepto, exceptuar, exipcíaco, exipcio, Exipto, exiptoloxía, hemoptise, hepta-, hipnose, hipnoterapia, hipnotismo, hipnotizar, imperceptible, inepcia, inepto, interceptar, interrupción, interruptor, irrupción, Neptuno, nupcial, nupcias, opción, optar, optativo, óptica, optimismo, optimista, óptimo, percepción, precepto, preceptor, rapsodia, rapto, raptor, recepción,*

receptor, réptil, ruptura, sinopse, susceptible, tríptico, voluptuosidade, voluptuoso.

Debe evitarse, por vulgar ou inexistente na lingua oral, a vocalización que por veces se ten representado na escrita, como **aceitar, *aceutar, *adoución, *adoutar, *aititude, *conceito, *conceuto, *conceición, *conceución, *esceición, *esceución, *outimismo, *perceición, *perceución, *preceito*, etc. Tamén deben evitarse na lingua escrita formas como **acetar, *adatar, *conceción*, etc.

Hai unha serie de palabras que perden o primeiro elemento do grupo *-pc-* ou *-pt-*, algunhas por seren xa antigas no idioma, outras por teren hoxe un uso frecuente; e o mesmo ocorre cos derivados cultos da familia do latín *SCRIPTUS*. Así: *adscrición, adscrito, cativar, catividade, cativo, cetro, circunscrición, circunscrito, descrición, descritivo, descrito, descriptor, ditongar, ditongo, escrito, escritor, escritorio, escritura, indescribible, inscrición, inscrito, manuscrito, prescrición, prescrito, proscrición, proscrito, setembro, setentrión, setentrional, subscrición, subscrito, subscritor, transcrición, transcrito, tritongo.*

Amais disto, temos no galego varios casos de vocalización da consoante implosiva: *receita* e *receitar*; *adoitar* ('acostumar', diferente do cultismo *adoptar*); *bautismo* e *bautizar*.

Diferéncianse pola presenza ou ausencia dun *p* as familias de *retar* ('desafiar, culpar, etc.', que procede do lat. *REPUTARE*, a través do francés) e de *reptar* (do lat. *REPTARE* 'andar a rastro').

7.13. Consoante + *pc*, consoante + *pt*

Cando se trata dos grupos latinos *cons. + pc* ou *cons. + pt* pérdese sempre a consoante intermedia *-p-* en galego: *absorción, aprontar, asunción, asunto, escultor, escultura, exento, inscultura, irredento, perención, perentoriamente, perentorio, presunción, prontuario, redención, redentor, redentorista, suntuosidade, suntuoso.*

7.14. Grupos *pn-*, *ps-* e *pt-*

Aparecen en posición inicial en palabras cultas e, segundo a regra xeral, consérvanse na lingua escrita, a pesar de que na fala existe a tendencia a elimina-la primeira consoante: *pneuma*, *pneumático*, *pneumonía*, *pneumopatía*, *pneumoscopio*, *pneumoterapia*, *pneumotórax*, etc.; *pseudo-*, *pseudociencia*, *pseudónimo*, etc.; *psicanálise*, *psicanalista*, *psicodiagnóstico*, *psicofísica*, *psicoloxía*, *psicológico*, *psicometría*, *psicopatoloxía*, *psique*, *psiquiatra*, *psiquiatría*, *psíquico*, etc.; *pterobranquiado*, *pterodáctilo*, *pterópodo*, etc.

Xa non se escriben con *p-*: *salterio*, *salmista*, *salmo* e *salmodiar*.

7.15. Grupo *-sc-* medial

Nas palabras cultas consérvase o grupo: *adolescencia*, *adolescente*, *ascender*, *ascensor*, *condescendencia*, *condescender*, *consciencia* (ó lado de *conciencia*), *delicuescencia*, *delicuescente*, *descendencia*, *descender*, *discente*, *discernir*, *disciplina*, *discípulo*, *escindir*, *fluorescente*, *imprescindible*, *incandescente*, *inflorescencia*, *piscina*, *plebiscito*, *prescindir*, *proscenio*, *rescindir*, *rescisión*, *suscitar*, etc.

Nas palabras patrimoniais houbo redución do grupo a *-c-*: *apacentar*, *nacer*, *necio*, *pacer*. Sucede isto sempre nos verbos en *-ecer*, sexan de formación latina ou romance: *coñecer*, *crecer*, *parecer*, etc.

Deben evitarse grafías arcaicas do tipo **crescer*, **descer*, **falescer*, **favorescer*, **merescer*, **nascer*, **padescer*, **pascer*, etc. A grafía *-sc-* nestes casos leva en galego a unha pronunciación incorrecta.

7.16. Grupo *-sc-* inicial

O grupo latino *sc + e, i* simplificouse en *c-* en palabras de entrada antiga: *ciencia* (e familia léxica), *cetno*, *ciática*, *cirno*, *cirrose*, *cisma* (e *cismar*, *cismático*, etc.). Nas de entrada máis recente o grupo

mantense apoiado nun *e* protético: *escena, escenario, escenografía, escepticismo, escéptico, escindir, escintilar, escisión, esciurido*, etc. O mesmo ocorre sempre que ó grupo sigan *a, o, u* ou consoante: *escándalo, escola, escorpión, escribir, escrúpulo, escultura*, etc.

O grupo inicial *sc-*, igual ca calquera grupo iniciado por *s* (+ cons.), toma un *e* protético. Así, conforme a *espírito, estructura, esquema, esmalte, esmeralda, específico, espectáculo, esfera*, etc., tamén *escándalo, escama, esconxuro*, etc. Ante *e, i*, o *c-* en galego antigo pronunciábase [ts]; desta maneira resultaba un grupo *sc-* de dúas consoantes co mesmo punto de articulación (isto é, [sts]), que se resolveu en [ts]. Unha vez que *c* ante *e, i* adquiriu unha pronunciación interdental [θ], distanciada da de *s* [s], as palabras incorporadas modernamente ó idioma deben segui-la norma xeral: mantemento das dúas consoantes e adopción dun *e-* protético. En portugués *sc-* ante *e, i* pronúnciase modernamente [s], e isto explica que siga sendo de regra a simplificación do grupo nas palabras cultas (*cena, cenario*, etc.). A solución galega é, ademais, congruente coa dada arriba para palabras do tipo *discípulo, descender*, etc.

7.17. Grupo *-st-*

Este grupo consonántico é frecuente nas palabras patrimoniais, e non adoita presentar problemas na escrita do galego. Un caso especial é a alternancia de formas do prefixo *post-/pos-*: escríbese *post-* cando vai seguido dunha base que comeza por vocal (*postelectoral*); úsase *pos-* cando vai seguido dunha base que comeza por consoante (*posguerra*).

8. Sufixos e terminacións

No referente a sufixos e terminacións o galego adopta solucións propias, que unhas veces son específicas e outras veces coinciden co portugués e/ou co castelán. A continuación faise referencia ós sufixos e terminacións que poden presentar algún problema.

8.1. *-ancia, -encia, -iencia, -uencia, -cia, -cio, -za, -zo*

Nas palabras cultas, en xeral as de entrada máis recente, coincide o galego co castelán e co portugués, pois nos tres idiomas se conservan estas terminacións sen alteración na forma.

Así, teñen *-ancia*, entre outros, os substantivos *abundancia, alternancia, arrogancia, circunstancia, constancia, discordancia, distancia, elegancia, extravagancia, exuberancia, ganancia, ignorancia, importancia, infancia, petulancia, redundancia, repugnancia, resonancia, substancia, tolerancia, vixilancia*, etc.

Teñen terminación *-encia, -iencia* ou *-uencia*, entre outros, *adolescencia, aparencia, ascendencia, descendencia, diverxencia, esixencia, incidencia, independencia, indulxencia, inocencia, intelixencia, presidencia, procedencia, referencia, residencia, reticencia, urxencia, virulencia, vixencia; audiencia, ciencia, conciencia, consciencia, conveniencia, deficiencia, desobediencia, eficiencia, experiencia, impaciencia, inconsciencia, inconveniencia, inexperiencia, insuficiencia, obediencia, omnisciencia, paciencia, proveniencia, sapiencia, subconsciencia, suficiencia; afluencia, altilocuencia, anuencia, confluencia, consecuencia, delincuencia, efluencia, elocuencia, fluencia, frecuencia, grandilocuencia, incongruencia, inconsecuencia, influencia, secuencia*, etc.

Teñen terminación *-cia*, entre outros, *acacia, audacia, avaricia, contumacia, delicia, eficacia, falacia, farmacia, ictericia, impericia, inmundicia, malicia, milicia, noticia, pericia, perspicacia, pertinacia, suspicacia*, etc.

Teñen terminación *-cio* formas coma *anuncio, artificio, beneficio, bulicio, cartapacio, cilicio, comercio, consorcio, desperdicio, divorcio, edificio, exercicio, ficticio, hospicio, maleficio, necio, negocio, nuncio, oficio, orificio, palacio, patricio, precipicio, prefacio, propicio, sacerdocio, sacrificio, silencio, socio, vicio, xentilicio*, etc.

Noutras palabras hai xa separación entre o castelán e o portugués (port. *doença*, cast. *dolencia*; port. *apreço*, cast. *aprecio*; port. *espaço*, cast. *espacio*). Neste caso o galego ten unha posición intermedia, pois presenta nunha serie de palabras terminación paralela á do portugués e noutra boa serie a terminación culta, coincidente coa castelá, mesmo en prexuízo da máis antiga *-ço/-ça*. Temos, así, *-cio/-cia* en *aprecio, benquerencia, convalecencia, diferenca, espacio, Francia, Galicia, indiferencia, licencia, malquerencia, militancia, nacencia, novicio, presenza, querencia, renacencia, sentencia, servico*, e outros derivados destas palabras (en portugués sempre con *-ço, -ça /-zo, -za: serviço, licença, Galiza*, etc.).

Neste grupo entra o nome da nosa terra, sobre o que se ten discutido moito. No galego medieval a forma dominante era *Galiza*, o mesmo que hoxe no portugués, aínda que tamén está documentada nos dous idiomas a forma *Galicia* ou *Galizia*. No castelán medieval encóntranse as formas *Gallizia, Galizia* e *Galicia*. Como sucedeu noutras palabras, o galego moderno tamén preferiu neste caso a terminación *-cia* (*Galicia*). As razóns que a avalan como galega son as seguintes:

a) A única forma existente hoxe en galego para tódolos falantes é *Galicia*.

b) A forma *Galicia* non é castelá; nesta lingua *GALLAECIA* non debería dar *Galicia*, senón **Gallicia* ou aínda **Galleza*. Neste caso o castelán comportouse coma cos outros nomes de países próximos, abandonando a súa

propia solución e adoptando a que lle daban os habitantes do territorio correspondente. Así, en vez de *Catalueña* (forma medieval), tomou o catalán *Cataluña*; en vez de *Gascueña*, tomou *Gascuña*; da mesma maneira, en vez da forma propia *Gallicia*, tomou unha das formas galegas e dixo *Galicia*, creando deste xeito unha disociación *gallego/Galicia*.

c) A terminación *-cia* é patrimonial na metade oriental do galego (*pacio, cansacio, andacio*, etc.).

d) Hai que ter tamén en conta a recuperación do sufixo *-cio, -cia* noutras palabras do galego, como xa se indicou (*sentencia, servio*, etc.), debida especialmente á gran cantidade de cultismos introducidos xa desde a mesma época medieval coa conservación da forma latina. Este tratamento semiculto do sufixo está en consonancia coa mesma evolución da palabra *Galicia*, dado que un tratamento popular das bases *GALLAECIA* ou *GALICIA*, ambas documentadas en latín, daría lugar á forma **Galeza*, con [é] ou [é] respectivamente.

e) No mesmo portugués, ó lado de *Galiza*, existe a forma *galiciano* ou *galiziano*.

Noutras palabras o galego conserva a forma coincidente coa portuguesa e diferente da castelá. Así, en *andazo, avinza, cansazo, cobiza, crenza, descrenza, desprezo, doenza, inxustiza, mantenza, menosprezo, pertenza* (xunto ó cultismo *pertinencia*, con significado diferente), *prezo, prexuízo, tenza, xuízo, xustiza*. Hai palabras sen correlato nunha ou nas dúas linguas veciñas, como *habenza*.

Moitas palabras introducidas por vía popular teñen a terminación patrimonial *-zo/-za* (port. *-ço/-ça*) nos tres idiomas. Por exemplo, *finanza* (port. *finança*, cast. *finanza*), *preguiza* (port. *preguiça*, cast. *pereza*), *postizo* (port. *postiço*, cast. *postizo*).

8.2. *-ción, -sión*

Mantéñense os dous sufixos nas palabras cultas: *acción, admiración, aliteración, atención, bendición* (ó lado da forma patrimonial *beizón*), *canción, codificación, composición, condenación, disolución, edición, educación, emigración, emoción, indicación,*

lección, manipulación, nación, perturbación, restauración, vacación, etc.; admisión, concesión, confesión, división, evasión, excursión, expansión, invasión, lesión, previsión, revisión, televisión, versión, etc.

Levan *-zón* palabras patrimoniais como *doazón, razón, sazón, torzón, traizón, etc.*

A historia destes sufixos é diferente en galego e en portugués. En galego existe hoxe a variante tradicional *-zón* e as cultas *-ción, -sión*; o portugués ten *-ção, -zão* e *-são*. Na época medieval as formas máis estendidas eran *-zon, -çon, -son* e *-sson*; pero posteriormente a historia de cada un dos dous idiomas seguiu rumbos diferentes. O portugués (á parte de conserva-la sibilante sonora fronte á xorda) mudou esta terminación en *-zão, -ção, -são* e acomodou a este resultado tódalas palabras cultas que foi introducindo, obrando así cun criterio diferente ó usado para a terminación *-cio, -cia*. O galego incorporou todas estas palabras cultas, coa acomodación fonética indispensable da terminación latina (FRACTIONE > *fracción*), seguindo un criterio similar ó adoptado coa terminación *-cio, -cia* e cos cultismos en xeral.

Deben evitarse, polo tanto, formas do tipo **funzón, *versón*, tan alleas ó galego coma ó portugués (cf. port. *função* e *versão*).

8.3. *-nte*

Esta terminación permite formar adxectivos ou substantivos sobre a base dun verbo. Os que o fan sobre verbos da primeira e da segunda conxugacións manteñen inalterada a vocal temática correspondente: *cantante, camiñante; valente, crente, nacente, crecente.*

Os relacionados con verbos da terceira conxugación, en cambio, non presentan un resultado uniforme. Os máis deles son cultismos que se remontan á correspondente forma latina, no canto de formárense sobre o verbo romance, polo que presentan como vocal temática *e* ou *ie*: *maldicente, maledicente; producente, contraproducente; incidente, reincidente; transixente, intransixente; lucente, relucente; escribente; constrinxente; insurxente; influente, confluyente, afluyente; vivente,*

supervivente; consecuente, subsecuente, etc.; ou *expediente, conveniente, proveniente, interveniente, nutriente, recipiente, saliente,* etc. Só uns poucos verbos da terceira conxugación presentan unha forma nominal con vocal temática *i*: *concluínte; contribuínte; saínte; seguínte, conseguínte; oínte; constituínte, reconstituínte.*

Sobre os verbos *durmir* e *servir* os derivados esperados deberían presentar *-ie-* (como cultismos) ou *-i-* (como derivados romances). En lugar destas formas rexístranse como patrimoniais *dormente* (adx. e subst.) e *servente* (subst.).

8.4. *-mento*

Os substantivos formados con este sufixo manteñen en tódolos casos a vocal temática do verbo que lles serve de base: *acabamento, regulamento; esquecemento, coñecemento; revestimento, resentimento.*

Son unicamente os derivados de verbos da segunda os que presentan algún problema, posto que non é infrecuente ver escrito *coñecemento, padecemento, etc.*, con *-i-* (coma en castelán e portugués). Tanto no galego actual coma no medieval son absolutamente maioritarias as formas en *-emento* (*atrevemento, entendemento, nacemento...*); por teren apoio na fala e seren patrimoniais, estas son as escollidas como normativas.

8.5. *-se*

As voces cultas con orixe nos nomes gregos en *-sis* adoptan a terminación *-se* e son todas do xénero feminino: *análise, antítese, apoteose, arteriosclerose, base, catálise, catequese, crase, crise, diagnose, diátese, diérese, diocese, dose, eclipse, electrólise, elipse, énfase, cirrose, esclerose, esexese, éxtase, fase, fotosíntese, frase, hemoptise, hidrólise, hipnose, hipótese, metamorfose, metástase, narcose, neurose, osmose, paráfrase, paréntese, perífrase, prolepse, prótase, prótese, psicose, simbiose, sindérese, sinopse, síntese, tese, tuberculose, xénese.*

Non pertencen a este grupo as palabras *oasis* e *chasis*.

A adaptación en *-se* ou *-si*, e como femininas, é a normal nos idiomas románicos (e aínda noutros coma o alemán); unicamente se aparta desta tendencia o castelán, que primitivamente seguía a norma xeral (*eclipse*, séc. XV; *frase*, 1604; *fase*, 1708; *base*, 1709; *elipse*, 1732); actualmente adáptaos en *-sis*, directamente do nominativo, e sen un criterio uniforme referente ó xénero gramatical.

8.6. *-ite* e *-te*

En correspondencia coas palabras do grupo anterior, e por razóns similares, esta é tamén a adaptación das palabras coas terminacións gregas *-itis* e *-tis*, todas elas femininas: *amigdalite*, *apendicite*, *artrite*, *bronquite*, *cardite*, *colite*, *conxuntivite*, *diabete*, *encefalite*, *endocardite*, *enterite*, *estomatite*, *farinxite*, *gastrite*, *glote*, *hepatite*, *larinxite*, *meninxite*, *miocardite*, *nefrite*, *neurite*, *otite*, *pancreatite*, *peritonite*, *pleurite*, *tendinite*, etc. Nótase que *gratis* non pertence a este grupo.

De maneira similar, teñen *-e* palabras como *acrópole*, *cute*, *epiderme*, *metrópole*, *necrópole*, *paralaxe*, *praxe*, *psique* e *sintaxe*, tamén femininas.

8.7. *-ble*

A solución moderna para as palabras cultas que teñen o sufixo latino *-BILIS* é *-ble*. Así, *amable*, *apetecible*, *bebible*, *estable*, *indeleble*, *indisoluble*, *infalible*, *perdurable*, *preferible*, *realizable*, *soluble*, *terrible*, *variable*, *xeneralizable*, etc.

Consecuentemente, débese escribir *establecer*, *establecemento*, *restablecer* e *restablecemento*.

A historia do sufixo *-BILIS* é complexa e diferente no galego e no portugués. En textos portugueses medievais aparecen *-vel* e *-vil* (plural *-viis*); máis tarde impúxose como única forma *-vel* (plural *-veis*). En textos galegos antigos danse as seguintes solucións (con alternancia gráfica *b/v*): para o

singular, *-vel (estavel)*, *-vil (estavil)*, *-vele (estavele)* e *-ble (estable)*; para o plural, as formas rexistradas son *-vi(i)s (semellavi(i)s)*, *-viles (convenaviles)* e *-veles (semellaveles)*. Esta última solución é con moito a máis frecuente.

Tendo en conta a inexistencia en tódalas épocas dun plural *-veis* (polo demais totalmente estraño á morfonoloxía do galego), que xa a forma *-vel* antiga é minoritaria en relación coas outras solucións, e que xa se documentan formas como *estable*, *establicido*, *estableçudo* desde época antiga, parece adecuada a adopción do sufixo *-ble* (pl. *-bles*) (fronte a outras formas posibles como *-bele*, pl. *-beles*, ou *-bil*, pl. *-biles*). Esta solución é a que se dá tamén en palabras populares como *moble* e *feble* (lat. MOBILE e FLEBILE).

A terminación *-ble* (pl. *-bles*) impúxose como única solución en todo o territorio galego, e mesmo se documenta no norte de Portugal. Por outra parte, é a solución adoptada por outras linguas (francés, catalán, castelán...).

Debido á súa presenza na lingua escrita xa desde o séc. XIX, pódese utilizar tamén a solución *-bel*, *-beis (amábel, amábeis)*, que algúns escritores galegos adoptaron por influxo do portugués, aínda que, polas razóns anteditas, non pareza recomendable.

A solución *-bre* usouse moito na literatura desde o séc. XIX (**posibre*, **amabre*), e pode deberse ben a un hipergaleguismo, ben a unha extensión abusiva da tendencia do galego a rotatiza-lo *l* tras oclusiva (cf. 7.1). Esta, en cambio, é a solución correcta para *nobre*, palabra coñecida así desde a Idade Media.

A secuencia *-bil* (pl. *-biles*) aparece en palabras como *débil*, *hábil*, *lábil*, *móbil*, *núbil*.

8.8. *-eo*, *-eu* e *-ao*

Cómpre distinguir na escrita as terminacións *-eo* e *-eu*, que se corresponden cunha diferenza fonética real. Rematan en *-eo* as palabras populares procedentes das latinas rematadas en *-AELUM*, *-ELUM*, *-OEDUM*, *-ENUM* (calquera que sexa o timbre da vocal tónica) e as formadas co sufixo *-eo* a partir de verbos en *-ear*: *ceo*, *receo*, *veo*, *feo*, *cheo*, *freo*, *arqueo*, *bloqueo*, etc. Esta secuencia tradicional en galego facilita que os cultismos procedentes de palabras rematadas en

-EUM, esdrúxulas ou graves, se acomodan en *-eo*; téñase en conta que a todo -U latino lle corresponde en galego *-o*, e as palabras deste grupo non fan excepción: *aéreo, arbóreo, arxénteo, áureo, cetáceo, ciclópeo, coetáneo, consanguíneo, contemporáneo, córneo, corpóreo, crustáceo, curvilíneo, cutáneo, erróneo, espontáneo, larínxeo, linóleo, marmóreo, mediterráneo, momentáneo, núcleo, óleo, óseo, pétreo, petróleo, purpúreo, rectilíneo, róseo, sanguíneo, terráqueo, térreo, venéreo, violáceo, vítreo; apoxeo, arameo, ateo, camafeo, corifeo, europeo, fariseo, filisteo, hebreo, himeneo, liceo, mausoleo, museo, peritoneo, pigmeo, plebeo, reo, romeo, trofeo, xacobeo, xubileo*. Tamén os galicismos ou catalanismos *chapeo, fideo e manteo*.

Rematan en *-eu*, á parte da terceira persoa dos pretéritos (*deu, bebeu*, etc.), as seguintes palabras patrimoniais: *eu, meu, teu, seu, deus, sandeu* (fem. *sandía*), *xudeu* (fem. *xudía*). Tamén ten esta terminación a voz *leu* 'unidade monetaria de Romanía'.

O portugués compórtase de modo en parte diferente debido a unha evolución fonética particular: mantén a secuencia *-eo* nos cultismos esdrúxulos (*pétreo*), mentres que os cultismos graves acomódaos en *-eu* (*ateu, pigmeu*), debido a que nas palabras populares non ten senón as terminacións *-éu* (*céu, réu, véu*) ou *-eio* (*receio, feio, cheio, freio, arqueio, bloqueio*), segundo as súas propias leis de evolución fonética, diferentes das do galego. O galego mantén *-eo* patrimonial e, aínda que en certas zonas poida xerar un iode sempre que haxa un hiato (*a i-auga, ceio, cantaraia, deia*), trátase dun fenómeno asistemático: nun mesmo lugar poden darse *feio* e *ceio*, fronte a *cheo* e *veo*, e aínda un mesmo falante pode usar indistintamente unha palabra con iode ou sen el. Por esta razón, este fenómeno non debe reflectirse na escritura. Habendo, por tanto, *-eo*, a acomodación dos cultismos pode ser regular, tanto no masculino coma no feminino (*europeo, europeia*; cf. port. *européu, europeia*).

Rematan en *-ao*: *arao, bacallao, cacao, callao, grao, nicolao, pao, pardao, peiraõ, pronao, tao, vao*.

8.9. -ea

O feminino correspondente ás palabras rematadas en *-eo*, tónico ou átono, é *-ea*: *allea, chea, fea; aérea, arbórea, arxénteá; atea, europea, hebrea, rea*. Esta mesma terminación figura en substantivos femininos, de orixe popular ou culta: *aldea, aveá, azotea, balea, cadea, candeá, cea, correa, diarrea, idea, lamprea, manchea, melopea, morea, panacea, prea, rea, serea, tea, urea, vea, verborrea*. Tamén nos galicismos: *cheminea, librea, marea, platea, polea, ralea*.

O galego adapta regularmente en *-a* o *-e* mudo final dos substantivos femininos franceses: *malla, vianda, dama, franxa, carabina*. A acomodación da terminación francesa *-ée* (*cheminée*) en *-ea* (*cheminea*) é, por tanto, a normal.

8.10. -oa

O galego coñece unha terminación *-oa*, pronunciada [ˈoa] ou [ˈɔa] segundo a súa procedencia (*boa, lagoa; avoa, filloa*). Mentres que no caso de *boa, lagoa* se manteñen sempre as dúas vocais en todo o territorio galego, en *avoa, filloa*, etc. prodúcese redución a [ɔ] en zonas da Galicia sudoccidental (*avó, filló*, etc.). Mesmo nestes casos debe ser escollida a solución tradicional e absolutamente maioritaria *-oa* (*avoa, filloa, moa, soa -e soamente-, teiroa*, etc.).

8.11. -us, -um

Hai algunhas palabras que escapan á regra xeral de acomodación de cultismos e manteñen as terminacións latinas *-US, -UM*: *campus, corpus, humus, ómnibus, Venus, virus; álbum, factótum; médium, presídium, parabéllum, súmmum, contínuum, cinefórum, quórum, desiderátum*. En xeral son palabras que aínda se senten como non plenamente incorporadas ó idioma.

Escríbense con *-o* as voces *currículo, espírito, memorando e referendo*.

8.12. -iño/-iña e -ino/-ina

Nas palabras patrimoniais a terminación latina -INU/-INA deu en galego *-iño/-iña*, que é tamén a forma típica do diminutivo. Así: *andoriña, campiña, casiña, campesiño, comiño, mariña, mariño, menciña, mesquiño, pequeniño, pergamiño, veciño*, etc.

Os préstamos, latinos ou non, adoptan a terminación *-ino/-ina*: *albino, anilina, anxina, aquilino, asasino, aspirina, bencina, bizantino, bobina, bovino, brillantina, buguina, canino, cantina, capuchino, carabina, cartolina, casino, clandestino, cocaína, codeína, coralino, cortina, cristalino, destino, disciplina, divino, doutrina, ensino, escarlatina, esquina, estriçnicina, estudiantina, felino, feminino, gabardina, gasolina, glicerina, granadino, guillotina, heroína, interino, intestino, ladino, latino, mandolina, margarina, masculino, matutino, medicina, morfina, muselina, nicotina, nitroglicerina, oficina, ondina, palatino, parafina, penicilina, peregrino, piscina, plastilina, porcino, propina, proteína, rabino, repentino, resina, retina, ruína, sacarina, sibilino, sonatina, supino, taurino, toxina, turbina, ultramarino, vaselina, vespertino, vitamina, vitrina, xacobino, xelatina, xenuíno*.

8.13. -e

Hai unha serie de palabras que en galego medieval remataban en *-ē* (procedentes da terminación latina -INEM): *homē, virgē, ordē, imagē, chantagē, felugē*. Estas palabras no paso ó galego moderno perderon a nasalidade: *home, virxe, orde, imaxe, chantaxe, feluxe*; desta maneira algunhas destas voces veñen a coincidir coa terminación *-me* (dos antigos neutros en -MEN): *crime, exame, lume, costume*, etc., e coa terminación *-axe* (tomada do occitano *-atge* ou do francés *-age*): *homenaxe, liñaxe, viaxe*, etc.

Conforme a este mesmo esquema, adóptanse tamén sen nasal final os cultismos: *abdome, dictame, exame, nume, réxime, vexame, xerme*... Deben mesmo escribirse sen *-n* as palabras *glute, lique, pole*,

seme, pois non hai razón filolóxica ningunha para separalas das anteriores. Exceptúanse *lumen* (unidade da física do sistema internacional) e o celtismo *dolmen*.

O portugués mantivo a nasalidade primitiva (*homem, virgem, ordem, imagem*, etc.) e aínda a estendeu analoxicamente a algunhas outras palabras (*nubem, ontem*) e de modo sistemático ás palabras formadas co sufixo galorrománico *-age* (*homenagem, linhagem, viagem*, etc.). Como xa se indicou, as palabras tradicionais procedentes dos neutros latinos en *-MEN* resolvéronse en *-e* tanto en galego coma en portugués (*lume*, etc.). Pero os cultismos o portugués trátaos de modo vacilante: en xeral, suprime *-n* (*dítame, exame, vexame*, etc.), algunhas veces manteno (*sêmen, líquen, pólen, glúten*) e en bastantes casos admite as dúas solucións (*ligame / ligâmen, abdome / abdômen, germe / gêrmen*, etc.).

Advirtase que a evolución da nasalidade da terminación medieval *-ē* é paralela tanto en galego coma en portugués á doutras vocais finais átonas nasalizadas. Compárense as formas medievais *órfão, Estévão, órgão, orégão...*, que se manteñen en portugués en *órfão, Estévão, órgão, orégão* e que en galego se resolven en *orfo, Estevo, orgo, ourego*.

8.14. Masc. *-án* / fem. *-á*, masc. *-ano* / fem. *-ana*

Nas palabras populares, a terminación latina *-ANU* presenta tres solucións distintas no dominio lingüístico galego: *-ao/-án/-á* (*irmao / irmán / irmã*). En cambio, a correspondente forma feminina *-ANA* só ten dous resultados: *-á/-án* (*irmã / irmán*).

Estas formas pódense atopar na fala viva con distintas combinacións, pero desde o séc. XIX os escritores veñen mostrando unha preferencia polo seguinte esquema, hoxe unanimemente aceptado na lingua escrita:

(<i>meu</i>) <i>irmán</i>	(<i>miña</i>) <i>irmá</i>
(<i>meus</i>) <i>irmáns</i>	(<i>miñas</i>) <i>irmás</i>

Así, en *aldeán, aldeá; ancián, anciá; artesán, artesá; chan, chá; cidadán, cidadá; cirurxián, cirurxiá; comarcán, comarcá; concidadán, concidadá; cortesán, cortesá; cotián, cotiá; cristián, cristiá; curmán,*

curmá; gran, gra; insán, insá; irmán, irmá; livián, liviá; louzán, louzá; malsán, malsá; marrán, marrá; nugallán, nugallá; pagán, pagá; san, sa; tecelán, tecelá; temperán, temperá; temporán, temporá; van, va; verán; vilán, vilá.

Seguen este modelo os xentilicios *castelán, castelá; coimbrán, coimbrá*, e os referidos a entidades de poboación galegas: *aresán, aresá; arousán, arousá; arzuán, arzuá; bergantiñán, bergantiñá; caldelán, caldelá; carnotán, carnotá; compostelán, compostelá; ferrolán, ferrolá; fisterrán, fisterrá; mariñán, mariñá; muradán, muradá; muxián, muxiá; ponteareán, ponteareá; pontecaldelán, pontecaldelá; redondelán, redondelá; ribeirán, ribeirá; salnesán, salnesá; ullán, ullá; vilagarcíán, vilagarcía.*

Nas palabras cultas incorporadas con posterioridade á época en que deixou de opera-la lei da caída do *-n-* intervocálico, a terminación latina *-ANU, -ANA* foi adaptada sen alterar, conforme á norma xeral de acomodación de cultismos. Levan esta terminación *-ano* (fem. *-ana*): *africano, americano, anglicano, arcano, artesiano, asturiano, australiano, bacteriano, boliviano, colombiano, cubano, decano, diluviano, franciscano, fulano, gregoriano, hispano, humano, inhumano, italiano, lusitano, luterano, mahometano, meridiano, metropolitano, miliciano, mundano, oufano, paisano, peruano, pondaliano, profano, provinciano, puritano, republicano, romano, rosaliano, semana, soberano, tirano, transmontano, ultramontano, urbano, valenciano, veterano, vexetariano, xermano.*

Tendo en conta a ecuación cast. *hermano* e gal. *irmán*, o bilingüismo consciente pode levar a estender abusivamente a terminación *-án* (menos frecuente o feminino *-á*) a moitas palabras de introducción recente (**rosalián, *peruán*).

Como xa foi indicado (cf. 8.13), cando esta terminación latina era átona, a evolución en palabras patrimoniais foi diferente e o resultado final en galego é *-o/-a*: *Estevo, orfo / orfa, orgo, ourego, ravo* (planta), *saba*. Relacionadas con estas, aínda que doutra orixe, están as terminacións en *-o* de *Cristovo* e *soto*.

As palabras cultas conservan o sufixo latino sen alterar; isto afecta tamén a palabras que teñen esta terminación aínda que a súa orixe non sexa latina. Así, *bibliómano*, *bímano*, *cleptómano*, *cocainómano*, *diáfano*, *ébano*, *melómano*, *mitómano*, *morfinómano*, *órgano*, *pínfano*, *plátano*, *tétano*, *tímpano*.

8.15. Masc. -án / fem. -ana

A terminación latina -ANE deu como resultado patrimonial -án, válido tanto para o masculino coma para o feminino; modernamente adquiriu a moción de xénero, masc. -án / fem. -ana. A este grupo incorporáronse por vía culta ou de préstamo algunhas outras palabras. Teñen modernamente terminación -án / -ana: *afgán*, *afgana*; *alazán*, *alazana*; *alemán*, *alemana*; *balandrán*, *balandrana*; *baleigán*, *baleigana*; *barbuzán*, *barbuzana*; *barregán*, *barregana*; *barrigán*, *barrigana*; *barullán*, *barullana*; *bocalán*, *bocalana*; *bosquimán*, *bosquimana*; *brután*, *brutana*; *buleirán*, *buleirana*; *burrán*, *burrana*; *burricán*, *burricana*; *buxán*, *buxana*; *cabezán*, *cabezana*; *cachamoulán*, *cachamoulana*; *cachán*, *cachana*; *cacholán*, *cacholana*; *cagán*, *cagana*; *canelán*, *canelana*; *cangallán*, *cangallana*; *capitán*, *capitana*; *carallán*, *carallana*; *carcamán*, *carcamana*; *carneirán*, *carneirana*; *carroulán*, *carroulana*; *catalán*, *catalana*; *chalán*, *chalana*; *charlatán*, *charlatana*; *cornelán*, *cornelana*; *ermitán*, *ermitana*; *escribán*, *escribana*; *farfallán*, *farfallana*; *folán*, *folana*; *folgazán*, *folgazana*; *galbán*, *galbana*; *gardián*, *gardiana*; *guedellán*, *guedellana*; *lacazán*, *lacazana*; *langrán*, *langrana*; *larpán*, *larpana*; *leilán*, *leilana*; *lerchán*, *lerchana*; *lorán*, *lorana*; *lordán*, *lordana*; *loubán*, *loubana*; *mentirán*, *mentirana*; *musulmán*, *musulmana*; *orellán*, *orellana*; *paduán*, *paduana*; *pailán*, *pailana*; *palafustrán*, *palafustrana*; *papán*, *papana*; *parvallán*, *parvallana*; *paspán*, *paspana*; *pastrán*, *pastrana*; *pelandrán*, *pelandrana*; *pertegán*, *pertegana*; *pillabán*, *pillabana*; *porcallán*, *porcallana*; *ruán*, *ruana*; *rufián*, *rufiana*; *sancristán*, *sancristana*; *tanguelleirán*, *tanguelleirana*; *testalán*, *testalana*; *testán*, *testana*; *toleirán*, *toleirana*; *truán*, *truana*; *vergallán*, *vergallana*; *zalapastrán*, *zalapastrana*; *zampallán*, *zampallana*.

8.16. Masc. *-ón* / fem. *-oa*, *-ona*

Hai algunhas palabras rematadas en *-ón* que admiten un feminino en *-oa*, ó lado de *-ona*: *ladroa* (que tamén ten un feminino *ladra*), *leoa*, *patroa* ou *ladrona*, *leona*, *patrona*.

En cambio, forman o feminino en *-ona* as palabras en *-ón* que sexan aumentativos (*cabezona*, *mullerona*), derivados verbais (*abusona*, *acusona*, *faltona*, *preguntona*) ou xentilicios (*bretona*, *saxona*, *teutona*).

Existe ademais un grupo de palabras cultas coa terminación *-on* átona: *canon*, *colon*, *corion*, *décathlon*, *épsilon*, *ípsilon*, *micron*, *epíplon*, *cripton*, *isquion*, *necton*, *neon*, *newton*, *ómicron*, *párkinson*, *radon*, *taxon*, *telson*. O anglicismo *nylon* adáptase ó galego como *nailon*.

8.17. *-de*

A terminación latina vocal + TE resólvese en galego, tanto en palabras cultas coma populares, en *-de*: *almude*, *alude*, *ataúde*, *calamidade*, *céspedede*, *hóspede*, *laúde*, *parede*, *rede*, *saúde*, *sede*, *soidade*, *verdade*, *virtude*, etc.

Non se deben usar, polo tanto, formas como **calamidá*, **soidá*, **verdá*, **virtú*, etc.

8.18. *-dade*, *-tade*

Cando o sufixo latino *-TATE* ía en posición posvocálica o seu resultado foi *-dade*. Nas palabras populares houbo unha síncope vocálica posterior á sonorización: *verdade* (< VERITATE), *herdade* (< HEREDITATE), *bondade* (< BONITATE), *crueldade* (< CRUELITATE), *lealdade* (< LEGALITATE), *mortaldade* (< MORTALITATE), etc. Noutras máis cultas a vocal precedente mantívose como *i*: *cidade*, *soidade*, *puridade*, *novidade*, *enfermidade*, etc.; un caso especial entre estas constitúeo o grupo formado polos substantivos relacionados con

adxectivos rematados en *-io*, nos que o resultado xeral foi *-iedade*: *piedade, notoriedade, propiedade, seriedade, solidariedade, contrariedade*, etc. (unicamente se exceptúa *necidade*).

Cando o sufixo latino estaba en posición posconsonántica o resultado galego foi *-tade*: *maxestade, potestade, tempestade, vontade*.

Conforme a estas solucións adecuáronse tódalas formas entradas posteriormente: *capacidade, probabilidade, singularidade*, pero *facultade, dificultade*.

Do latín LIBERTATEM esperaríase en galego *libertade*, pero esta forma só se documenta moi escasamente nos séc. XIV e XV. Durante toda a Idade Media unicamente se rexistra *liberdade*, resultado dunha contaminación analóxica con palabras do tipo *verdade, herdade*... Esta forma, a única patrimonial, debe se-la normativa.

8.19. *-ería* / *-aría*

Os substantivos formados con este sufixo referíanse orixinariamente a cousas e indicaban o lugar onde se fabricaban, onde se vendían ou onde había abundancia delas. A forma galega primitiva *-aría* era resultado fonético regular da correspondente latina *-ARIA*, e así aparece tamén en textos portugueses e casteláns medievais.

Con todo, en galego, coma noutros idiomas, a tendencia foi a substituír esta terminación por *-ería*: *armería, artillería, barbería, bruxería, camisería, carnicería, carpintería, cervexería, cestería, chancelería, charlatanería, chocolatería, enfermería, enxeñería, ferrería, galantería, gandería, infantería, lavandería, leprosería, librería, moblería, panadería, papelería, pedrería, peixería, perfumería, pradería, refinería, relojería, tesourería, tinturería, xendarmería, zapatería*...

Tanto a solución tradicional coma a moderna, maioritaria hoxe na fala, son normativamente aceptables.

Á forma iberorrománica *-aría* correspondía a francesa *-erie*, que coma outros sufixos galorrománicos se documenta na Península desde época moi temperá. Desta maneira entran as dúas en conflito; e en castelán e catalán impúxose doadamente *-ería*, unha vez que o sufixo latino *-ARIUS* terminou dando cast. *-ero* e cat. *-er* (*caballero-caballería, cavaller-cavallería*). Pero esta non foi a única causa do triunfo de *-ería*, pois en italiano, onde non hai *-ero*, tamén se impuxo *-eria* (*libraio-librería*). En portugués tamén penetrou moito o novo sufixo (*Livro de Montería*, séc. XV) e aínda hoxe hai moitas palabras con el (*carrocería, parcería, cristalería, correría, grossería, batería, bilhetería, sorvetería, lotería, bijutería*); pero modernamente, por diferencialismo co castelán, houbo unha reacción dos gramáticos contra este sufixo a favor de *-aría*.

Por ultracorrección úsase ás veces un falso sufixo **-eiría*, creado a partir dos substantivos derivados en *-eiro* e non dos primitivos. Así, de *ferreiro* fixose **ferreiría* ou de *leiteiro*, **leiteiría*, etc. Estas formas deben evitarse.

Carece deste sufixo o préstamo *avaría*. Repárese tamén que *comisaría, secretaría, testamentaría* e *notaría* se forman con outro sufixo sobre *comisario, secretario, testamento* e *notario*.

9. Outras particularidades

9.1. Alternancia *cua-/ca-/co-*; *gua-/ga-/go-*

Nas palabras patrimoniais o galego mostrou sempre tendencia a elimina-lo elemento labiovelar *u* dos grupos orixinarios *qua-*, *gua-*, a semellanza do francés e en contra do que sucede en portugués e en castelán, que tenderon a conservalo. En galego hai tamén zonas que manteñen o grupo orixinario; pero demográfica e literariamente é moito máis usada a solución que perdeu o *u*, de aí que a escolla se resolva a favor deste resultado tanto nas palabras patrimoniais coma nas cultas máis popularizadas.

Aparece *ca-* en *caderna*, *caderno*, *cadrado*, *cadrar*, *cadrelo*, *cadril*, *cadro*, *cal*, *calidade*, *calquera*, *cando*, *cantidade*, *canto*, *cartos* 'diñeiro', *case*, *casementa*, *catorce*, *catro*, *catrocentos*.

Aparece *cua-* nos cultismos e, en xeral, nas palabras derivadas cultas. Así, *cuadr-* (*cuadrangular*, *cuadrante*, *cuadratura*, *cuadraxesimal*, *cuadraxésimo*, *cuadrícula*, *cuadrienal*, *cuadrienio*, *cuadri-forme*, *cuadriga*, *cuadrilátero*, *cuadrilla*, *cuadrilleiro*, *cuadrimestre*, *cuadrimotor*, *cuadriplicar*, *cuadrisílabo*, *cuadrivio*, *cuadrúpede*, *cuádruplo* / *cuádruple*; *escuadra*), *cual-* (*cualificar*, *cualitativo*), *cuant-* (*cuantía*) -ó lado de *contía-*, *cuantificación*, *cuantificar*, *cuantioso*, *cuantitativo*), *cuart-* (*cuarta*, *cuartear*, *cuarteirón*, *cuartel*, *cuarte-leiro*, *cuarteto*, *cuartilla*, *cuartillo*, *cuarto* '1/4 parte' 'dependencia') e *cuater-* (*cuatèrnario*). Tamén as palabras *cuáquero*, *cuarzo*, *cuasia* e *cuasina*.

Un caso especial de evolución témolo nas formas *corenta*, *corentena*, *corentón* e *coresma*, onde o ditongo *ua* se reduciu a *o*; o mesmo ocorre en *corta feira* 'mércores'.

Hai outras formas que tiñan orixinariamente o grupo *coa-*, resolto moi cedo en *cua-*, e posteriormente reducido a *ca-*, como no grupo xa citado: *callada*, *callado*, *callar*, *calleira*, *calleiro*, *callo* 'presoiro'. O grupo *coa-* mantense nos cultismos: *coagulable*, *coagulante*, *coagulación*, *coagular*, *coágulo*.

Son dialectalismos *cuando* (e *condo*), *cuanto* (e *conto*), *cuase*, *cuasemente*. Deben evitarse vulgarismos ou deformacións do tipo **coase*, **coasemente*, **coarto*.

Aparece *ga-* en *gadaña*, *gadaño*, *galardón*, *galdrapo*, *garda*, *gardar*, *gardían*. Tamén en préstamos como *garantía*, *garantir*, *garita*, etc.

Noutras palabras aparece *gua-*: *guante*, *guapo*, *guata*.

E, finalmente, a solución *go-* aparece en *gorir* (tamén *guarir*), *gorecer* (tamén *guarecer*), *gornecer* (tamén *guarnecer*).

Os derivados e compostos manteñen a evolución da palabra primitiva sobre a que se forman. Por tanto, *agardar*, *gadañar*, *gadañeiro*, *gardabarreira*, *gardalama*, *gardarríos*, *gardarroupa*, etc.; *garda civil*, *garda forestal*, *garda mariña*, etc.; *gornición* (tamén *guarnición*); *gorida* (tamén *guarida*), etc.

9.2. Ditongo *oi*

O ditongo resultante das secuencias latinas a) ōCT; b) ōCT, ūCT, ūCT, ūLT; c) ORI + vocal, URI + vocal na maior parte do territorio galego é *oi*: a) *noite*, *oito*; b) *troita*, *loita*, *froita*, *loito*, *moito*; c) *coiro*, *lavadoiro*, *vasoira*, *agoiro*.

Con todo, existen zonas reducidas en que se dan outros resultados: unha zona do occidente da Coruña presenta sempre *ui* (*nuite*; *luita*, *muíto*; *lavadoiro*, *varreduiro*, etc.); o sur de Pontevedra presenta tres resultados, segundo os casos: a) *oi*: *noite*; b) *ui*: *luitar*, *muíto*; c) *ou*: *vasoura*; na franxa máis oriental do dominio lingüístico galego alternan dúas solucións: a) *oi*: *noite*; b) *ui*: *luitar*, *muíto* -con puntos de *u*, *muto* e *mutio*, *escutar* e *escutiar*-; c) *oi*: *vasoira*, *coiro*.

Adóptase como normativa a solución *oi* en tódolos casos por ser maioritaria demográfica e xeograficamente e por se-la máis difundida na tradición literaria moderna: *coitelo*, *enxoito*, *froita*, *loita*, *moi*, *moito*, *troita*, *varredoiro*, *vasoira*, etc. E así tamén en *coidar*, *coita*, *coitado*, etc.

9.3. Ditongos ou/oi

O galego mantén diferenciados os ditongos *ou* e *oi*, de acordo coas súas diferentes orixes: *ou* < AU, AL + cons., etc. (*cousa*, *louro*, *ouro*, *pouco*, *tesouro*, *touro*; *couce*, *fouce*, *outro*, *souto*; *dous*), *oi* < OCT, UCT, ULT, ORI + vocal, URI + vocal (*oito*, *noite*; *troita*, *loita*; *moito*; *voitre*; *coiro*, *vasoira*, *agoiro*, *lavadoiro*, *coidar*, etc. vide 9.2).

Unicamente en palabras concretas e en zonas e lugares illados houbo algunha confusión de *ou* e *oi*: *oitro* por *outro*, *noute* por *noite*, *vasoura* por *vasoira*, etc. Normativamente hai que aterse á solución fonética regular.

9.4. Ditongos ie, ue

As secuencias latinas -IE- e -UE- en palabras cultas mantéñense en galego como *ie* e *ue*, respectivamente: *aliciente*, *ambiente*, *ciencia*, *cliente*, *coeficiente*, *conciencia*, *conveniencia*, *conveniente*, *deficiencia*, *deficiente*, *eficiencia*, *eficiente*, *estupefaciente*, *expediente*, *experiencia*, *incipiente*, *inconveniente*, *obediencia*, *obediente*, *omnisciencia*, *paciencia*, *sapiencia*, *sobresaliente*, *suficiente*, etc.; *afluencia*, *afluente*, *anuencia*, *anuenta*, *congruencia*, *congruente*, *delincuencia*, *delincuente*, *elocuencia*, *elocuente*, *secuela*, *secuestro*, etc. (cf. 8.1 e 8.3).

Algunhas veces, por disimilación ou por ultracorrección, as secuencias *ie*, *ue* substitúense por *e*, *o* (**conccencia*, **ambiente*, **freconte*); estas substitucións deben evitarse. Con todo, hai formas aceptables como *comenencia* 'interese', diferente xa do cultismo novamente reintroducido *conveniencia*. Nótese que tamén hai casos como *aparencia*, *beneficencia*, etc., que carecen de *ie* xa en latín.

9.5. Vacilacións no vocalismo átono

O timbre das vocais átonas é, en xeral, máis vacilante có das tónicas, de aí que algunhas palabras poidan presentar solucións dobres, segundo as alteracións do vocalismo átono.

Entre estas alteracións están as seguintes:

- 1) *e* > *o*: *levar* > *lovar*, *semana* > *somana*, *semente* > *somente*, *fermento* > *formento*;
- 2) *an-* > *en-*: *anciño* > *enciño*, *angazo* > *engazo*;
- 3) *en-* > *an-*: *entroido* > *antroido*, *entre* > *antre*;
- 4) *ai* > *ei*: *gaiteiro* > *gueiteiro*, *caixón* > *queixón*, *gaivota* > *gueivota*;
- 5) *e* > *a*: *memoria* > *mamoria*, *número* > *númaro*, *regaña* > *ragaña*;
- 6) *a* > *e*: *rabaño* > *rebaño*, *hastil* > *hestil*;
- 7) *e* > *i*: *dereito* > *direito*, *despois* > *dispois*, *peteiro* > *piteiro*, *pedir* > *pidir*;
- 8) *i* > *e*: *último* > *últemo*, *único* > *úneco*, *ministro* > *menistro*, *música* > *múseca*;
- 9) *o* > *u*: *cociña* > *cuciña*, *corazón* > *curazón*;
- 10) síncope vocálica: *árbore* > *arbre*, *espírito* > *esprito*, *diferente* > *difrente*, *interese* > *intrese*, *esperanza* > *espranza*, *dereito* > *dreito*;
- 11) aférese de *a*: *acertar* > *certar*, *apañar* > *pañar*;
- 12) prótese de *a*: *radio* > *arradio*, *moto* > *amoto*, *regañar* > *arregañar*, *divertir* > *adivertir*, *presentar* > *apresentar*;
- 13) epéntese de *e*: *admirar* > *ademirar*, *admitir* > *ademitir*, *febreiro* > *febereiro*;
- 14) paraxoxe de *e*: *mal* > *male*, *traballar* > *traballare*, *voz* > *voce*, *mar* > *mare*, *corazón* > *corazonhe*.
- 15) *ua*, *ue* > *oa*, *oe*: *lingua* > *língua*, *egua* > *égoa*, *igual* > *igoal*, *cincuenta* > *cincoenta*, *consecuente* > *consecoente*, *Manuel* > *Manoel*;
- 16) *io*, *ia* > *eo*, *ea*: *remedio* > *remédeo*, *misterio* > *mistéreo*, *historia* > *histórea*, *memoria* > *memórea*, *rabia* > *rábea*.

As formas con vocalismo alterado foron preferidas ás veces por diferencialismo co castelán. Como estes fenómenos non son sistemáticos, en

todos aqueles casos en que o cambio vocálico non estea consolidado en todo o galego, normativamente debe darse preferencia á forma con vocalismo máis próximo ó etimolóxico (*levar, semana, semente...*), é dicir, á primeira palabra dos pares presentados.

9.6. Disimilación, metátese e epéntese de *r*

O *r* mantén, en xeral, a súa posición etimolóxica dentro da palabra, independentemente das síncopas vocálicas: *prado* (< PRATU), *cabra* (< CAPRA), *disfrazar, labrar* (< LABORARE), *Carlos* (< CAROLUS), *merla* (< MERULA), *tenro* (< TENERU), *xenro* (< GENERU), *venres* (< VENERIS). Hai, con todo, casos de metáteses xa consumadas: *bradar* (< BALATRARE), *prebe* (< PIPER), *preguiza* (< PIGRITIA), *burgo* (< BRUCHU).

Preguntar é a forma máis documentada na Idade Media e maioritaria no galego moderno; correspóndese ademais co étimo *PRAECUNCTARE. Debe ser, por tanto, a normativa.

Hai tamén outras palabras con metátese, que por seren esporádicas e minoritarias non se recollen como normativas: *Calros, drento, frabicar, percura, pirmeiro, probe, esqirtor, prespectiva, catredal*, etc.

Esporadicamente algunhas palabras perderon o *r* interno por disimilación con outro *r* dentro da mesma palabra (*arado, frade, madrasta, padrasto, rodo*, e mesmo o semicultismo *propio* (lat. PROPRIU) e derivados, documentado maioritariamente sen o segundo *r* xa na época medieval). Fronte a estes casos de perda por disimilación, en xeral houbo unha tendencia á conservación da consoante, e por iso temos hoxe *arrastrar, rastro, rexistrar, rexistro, rostro*, etc.

A maioría destas palabras conservan tamén o *-r-* nos textos galegos medievais. En cambio, nos textos portugueses medievais vense xa casos de perda xunto a outros de conservación; pouco a pouco foise impondo a forma sen *-r-*, que hoxe é máis usual, chegándose ás veces a diferencias de significado, como *rosto* 'cara dunha persoa' / *rostro* 'bico das aves'.

A forza da disimilación de *r* nunca chegou a ser operativa no galego, que mesmo nalgúns casos favoreceu o fenómeno contrario: *restra*, *restreba*, *restrollo*.

Ademais destes casos de repercusións de *r*, a epéntese desta consoante afecta a un número grande de palabras, especialmente no contexto *st* + vocal: *estrela*, *estropallo*, *estralar*, *estraloque*, *mastro*, *congostra*...; *croque*, *faldra*... Nalgunhas destas palabras xa non existe a variante sen *r*, mentres que noutras as dúas variantes se reparten dialectalmente.

10. Formación do plural

10.1. Palabras rematadas en vocal ou en ditongo

As palabras rematadas en vocal, tónica ou átona, ou en ditongo forman o plural engadindo un *-s*: *mesa, mesas; custo, custos; irmá, irmás; café, cafés; israelí, israelís; lei, leis; rei, reis; bocoí, bocois*, etc.

Os estranxeirismos acabados en vocal forman o plural engadindo *-s* ou ben respectando a forma de plural da lingua de orixe: *spray, sprays; hippy, hippys* ou *hippies*.

10.2. Palabras rematadas en *-r* e *-z*

As rematadas en *-r* e *-z* engaden o morfema *-es* sobre o singular: *mar, mares; calor, calores; luz, luces*.

Os estranxeirismos adecúanse á regra xeral (*palier, palieres; somier, somieres; húsar, húsares; dólar, dólares...*), a non ser algúns casos de palabras pouco integradas, que poden forma-lo plural engadindo *-s*: *póster, pósteres* ou *pósters; gángster, gángsteres* ou *gángsters; júnior, júniore*s ou *júnior*s.

10.3. Palabras rematadas en *-s* e *-x* [kʃ]

As agudas acabadas en *-s* forman o plural engadindo *-es*: *deus, deuses; compás, compases*, a non se-las que rematan en grupo consonántico (incluíndo entre estas as acabadas en *-x* [kʃ]): *luns, fax, lux, unisex*, que permanecen invariables.

As graves e esdrúxulas acabadas en -s ou -x [kʃ] son invariables e presentan xa que logo a mesma forma no singular e no plural: *choromicas, lapis, martes, oasis, xoves, mércores, bíceps, tórax, clímax, télex*, etc.

10.4. Palabras rematadas en -n

As rematadas en -n engaden un -s: *can, cans; lambón, lambóns; lacazán, lacazáns; dolmen, dolmens; mitin, mitins; xilin, xilins*, etc.

Nas palabras patrimoniais a lingua falada ofrece tres posibilidades de formación de plural para estas voces: *cans, cas* e *cais*. A primeira delas ocupa o occidente de Galicia e comprende a área de maior densidade demográfica; a segunda, propia do galego central, é de maior extensión xeográfica; a terceira, reducida á franxa máis oriental do dominio lingüístico galego, é minoritaria demograficamente. Ó presentar como normativa a solución -ns conságrase a que xa viña sendo de uso en toda a tradición literaria e gramatical, con escolla a favor da forma demograficamente máis estendida.

10.5. Palabras rematadas en -l

Os monosílabos rematados en -l engaden o morfema -es: *cal, cales; el, eles; fel, feles; fol, foles; gol, goles; mal, males; mel, meles; mil, miles; mol, moles; pel, peles; ril, riles; rol, roles; sal, sales; sol, soles; tal, tales; til, tiles; val, vales; vil, viles; xel, xeles*.

Fol, mil, mol, pel e *val* proceden de palabras que en latín tiñan -LL- medial, que se reduce a unha consoante simple pero non desaparece. O mesmo ocorre con *el, eles*.

Cal (pron.), *tal* e *mal*, a diferenza dos anteriores, tiñan -L- intervocálico latino, que se perdeu na época medieval nas formas de plural. O galego moderno perdeu a solución medieval e forma o plural destas voces engadindo o morfema -es sobre o singular. Sobre *vil* fórmase *viles*, maioritaria xa no galego medieval.

Fel e *mel* tiñan -LL- en latín, pero, por seren palabras neutras, non o tiñan no acusativo, caso do que parten as formas romances. Non se documentan os plurais **feis* e **meis*.

Sol, sal e cal (subst. masc.) tamén son infrecuentes en plural. O resultado esperado, dado que tiñan -L-, sería **sois, *sais e *cais*, que non se documentan.

Gol, rol, til e xel, que son estranxeirismos, seguen o sistema de formación de plural dos outros monosílabos tradicionais.

No referente ó plural dos monosílabos, o portugués apártase deste resultado uniforme do galego, pois presenta varias solucións: *foles, moles, peles e vales* fórmanse sobre un singular rematado en -e; *tais, quais, sois, sais, cais e vis* manteñen o plural tradicional, en tanto que *males e feles* presentan unha formación en -es sobre o singular; hai vacilación entre *meis e meles*.

Nas palabras agudas de máis dunha sílaba, o -l do singular substitúese polo morfema -is: *animal, animais; aval, avais; papel, papeis; fiel, fieis; cruel, crueis; truel, trueis; civil, civís; español, españois; control, controis; azul, azuis*. Téñase en conta que nos rematados en -il a secuencia -íis se resolve en -ís (*cadris*, non **cadriis*).

Na formación do plural destas voces sería posible escoller entre tres solucións: *animás, animais* (que nalgunhas alterna con *animaes*) e *animales*. Delas, as dúas primeiras son solucións tradicionais, con perda do -l intervocálico. A terceira probablemente é o resultado dunha recuperación do l a partir do singular, seguindo o modelo de 10.2 e dos monosílabos rematados en -l; como apoio á tese da recuperación dentro do galego, cómpre lembrar que no norte de Portugal existe tamén este sistema de formación do plural. Con todo, non podemos descartar a hipótese do castelanismo, que, cando menos, explicaría o enorme éxito que tivo nos últimos tempos, ata facer recuar as outras formacións.

En canto á extensión xeográfica, a solución *animais* ocupa unha área moi restrinxida, na parte máis oriental do dominio lingüístico galego, pero ten ó seu favor que dentro dela segue sendo un plural productivo (*caracois, artificiais*, etc.). A solución *animás* debería ocupar o resto do territorio, pero só se oe en palabras illadas (como *reás* ou *cadris*) e ás veces mesmo sen continuidade xeográfica (en puntos illados pódese recoller *animás, toxás* ou *currás*, e poucas máis). A solución *animás* foi suplantada case totalmente por *animales*, de tal maneira que hoxe non se rexistran *caracós, españos*,

nacionás, fusís, etc.; esta mesma suplantación dáse no caso de *animais*, pero en menor medida.

Descartada *animales*, por non ser unha formación tradicional, a escolla entre as outras dúas fíxose a favor de *animais* por ser aínda unha forma tradicional productiva e porque no galego estándar dos últimos tempos vén sendo aceptada sen discusión.

As palabras compostas en que o segundo elemento é algún dos monosílabos citados máis arriba fan o plural en *-les* (*ollomoles, chuchameles, papasoles, mirasoles, Miravales..*). O plural de *aquel* é *aqueles*, pola mesma razón indicada para *el, eles*.

A pesar da súa aparencia, *caracol* e *aerosol* non son compostos de *col* e *sol*. Os seus plurais son, xa que logo, regulares: *caracois* e *aerosois*.

As palabras graves rematadas en *-l* forman o plural engadindo o morfema *-es*: *áxil, áxiles; difícil, difíciles; útil, útiles; túnel, túneles; cónsul, cónsules*, etc. Exceptúase desta regra a terminación *-bel*, que fai o plural en *-beis* (vide 8.7).

Todas estas palabras entraron na lingua con moita posterioridade á perda do *-l* intervocálico; a maior parte delas son mesmo moi recentes. Xa na época medieval os cultismos mostraban resistencia á perda de *-l* (*convenaveles, convenaviles*), aínda que non faltan exemplos de adecuación ós plurais tradicionais, *convenave(e)s* (dun singular *convenavel(e)*) ou *convenavi(i)s* (dun singular *convenavil*); se as palabras rematadas en *-il* átono (que son as máis abundantes deste grupo) entrasen en época antiga, o único plural esperado sería **axis, *dificis* (nunca documentados) e de maneira ningunha **áxeis, *díficeis*, etc. O portugués, que os resolve en *fáceis, úteis, férteis*, asimilou estas palabras ós plurais das rematadas en *-el* e non ós das rematadas en *-il*.

10.6. Palabras rematadas noutras consoantes

As voces acabadas en consoantes distintas das vistas en 10.2, 10.3, 10.4 e 10.5 son as máis delas estranxeirismos ou cultismos, e forman o plural engadindo *-s*: *club, clubs; pub, pubs; snob, snobs; clac, clacs; coñac, coñacs; frac, fracs; tic, tics; crómlech, crómlechs; sándwich, sándwichs; sketch, sketches; lord, lords; round, rounds*;

talmud, talmuds; rosbif, rosbifs; anorak, anoraks; stick, sticks; búmerang, búmerangs; iceberg, icebergs; ring, rings; smóking, smókings; álbum, álbums; réquiem, réquiems; sláalom, sláloms; tándem, tándems; tótem, tótems; clip, clips; jeep, jeeps; hándicap, hándicaps; boicot, boicots; complot, complots; fagot, fagots; mamut, mamuts; robot, robots; sprint, sprints; test, tests; trust, trusts; leitmotiv, leitmotivs.

11. Formación do feminino

O feminino dos substantivos e adxectivos fórmase comunmente coa terminación *-a*, que se une directamente á forma do masculino se esta remata en consoante ou vocal tónica (*deus / deusa, rapaz / rapaza, avó / avoa, cru / crúa*) ou substitúe a vocal final da forma do masculino se remata en vocal átona (*sobriño / sobriña, presidente / presidenta*). Con todo, hai algúns casos especiais.

11.1. Nomes rematados en *-n*

Os substantivos e adxectivos rematados en *-án* (< ANU) forman o feminino en *-á*, segundo o establecido en 8.14: *ancián / anciá, temperán / temperá*; en cambio, os rematados en *-án* (< ANE) fórmalo en *-ana*, conforme ó dito en 8.15: *escribán / escribana, folgazán / folgazana*.

Para o feminino dos rematados en *-ón* (*león / leoa*, mais *lambón / lambona*), véxase 8.16.

Os rematados en *-ín* forman o feminino en *-ina*, coa excepción de *ruín*, que é invariable: *bailarín / bailarina, benxamín / benxamina, danzarín / danzarina, galopín / galopina, malandrín / malandrina*; pero *un viño ruín / unha terra ruín*.

Os rematados en *-ún* difiren no seu comportamento: os adxectivos *cabrún, cervún, vacún* forman o feminino patrimonial *cabrúa, cervúa, vacúa*; *común* é invariable; *euscaldún* engade *-a*, *euscalduna*.

O único nome rematado en *-én* susceptible de moción xenérica é invariable: *un refén americano / unha refén americana*.

11.2. Nomes rematados en vocal ou ditongo tónicos

Os substantivos rematados en vocal tónica tenden a engadir *-a*, en tanto que os adxectivos tenden a ser invariables: *un avó somalí / unha avoa somalí*. Con todo, algúns substantivos son invariables: *unha chimpancé adulta*; entre os adxectivos, *nu, cru e recrú, só e mao* 'malo' forman os femininos *núa, crúa e recrúa, soa e má*: *o peixe cru / a carne crúa, un só día / unha casa soa, o ollo mao / unha má ocasión*.

Presentan características morfolóxicas especiais *grou / grúa, xudeu / xudía e sandeu / sandía*.

11.3. Nomes rematados en *-és*

Os xentilicios rematados en *-és* presentan un feminino en *-esa*: *chinés / chinesa, noruegués / norueguesa, portugués / portuguesa, romanés / romanesa*. O mesmo ocorre con outros adxectivos, coma *burgués / burguesa, camoés / camoesa, canchés / canchesa, montés / montesa e palmés / palmesa*; algúns, en cambio, son invariables: *estilo cortés / mirada cortés*.

11.4. Formacións especiais

Algunhas palabras de xénero feminino presentan terminacións especiais, sobre a mesma base léxica: *heroe / heroína, tsar / tsarina; galo / galiña; rei / raíña; abade / abadesa; barón / baronesa; príncipe / princesa; sacerdote / sacerdotisa, profeta / profetisa, poeta / poetisa; emperador / emperatriz; actor / actriz, etc.*

12. Comparativos e superlativos

Ó lado das formas analíticas, úsanse tamén para *bo*, *malo* ou *mao*, *grande* e *pequeno* os comparativos sintéticos *mellor*, *peor*, *maior* ou *meirande* e *menor*.

Para a formación de superlativos absolutos úsase o sufixo *-ísimo*: *altísimo*, *grandísimo*. Este sufixo, sentido normalmente como propio dun rexistro elevado, ás veces engádese á raíz culta da palabra e non á patrimonial: *antigo*, *antiquísimo*; *fiel*, *fidelísimo*; *nobre*, *nobilísimo*. Nos adxectivos rematados en *-ble* este superlativo ten sempre a terminación *-bilísimo*: *amable*, *amabilísimo*; *estable*, *estabilísimo*.

En rexistros elevados aparecen os superlativos co sufixo *-érrimo*, como son *celebérrimo*, *libérrimo*, *misérrimo*, *paupérrimo*, *pulquérrimo*, que corresponden, respectivamente, ós adxectivos *célebre*, *libre*, *mísero*, *pobre* e *pulcro*.

13. O artigo

13.1. O artigo determinado

13.1.1. Formas

O artigo determinado presenta en galego dous alomorfos principais:

	MASCULINO	FEMININO
SINGULAR	o/lo	a/la
PLURAL	os/los	as/las

Estas son as formas do galego común. Na maior parte do galego de Asturias, no canto de *o* úsase para o masculino *el* ou a forma elidida *l*.

As segundas formas *lo*, *la*, *los*, *las*, úsanse tras *-r* ou *-s* (máis abaixo especificanse os casos concretos); *o*, *a*, *os*, *as*, as primeiras formas, aparecen nos restantes contextos.

Estas dúas variantes son o resultado dunha serie de fenómenos fonéticos sufridos historicamente polo galego. A forma do artigo primitivo era *lo*, *la*, *los*, *las*, pero o *l* en posición intervocálica desapareceu, tanto en interior de palabra coma dentro de grupos fónicos de palabras, co conseguente resultado *o*, *a*, *os*, *as* (*para lo campo* > *para o campo*); esta forma estendeuse analoxicamente a outros contextos en que o *l* non fose precedido dentro do mesmo grupo fónico por *-s*, *-r*, *-b* ou *-n*. Se estaba precedido por *-n* (*son las tres*), tras unha fase *-nn-* (*son nas tres*), o resultado foi *-n-* (*son as tres*, con pronuncia [ʃonaʃtres]), que se interpreta como a consoante final da palabra precedente e non como a inicial do artigo; o

artigo, por tanto, segue sendo *o*, pero os efectos desa asimilación e posterior redución perduran aínda no feito de que ese *n* sexa alveolar e non velar (compárese, como exemplo, o *-n* de *non había* [nōŋ a'βia] e o de *non o vexo* [nōno 'βeʃo], o de *tocan* [tōkaŋ] e os de *tócana* [tōkana] e *tocan a muiñeira* [tōkana mui'nejra]). Cando a consoante anterior era *-r*, *-s* ou *-b* (*dar las tres, dás las tres, ¿ub lo gato?*), a asimilación foi regresiva e nun primeiro momento deu como resultado *-ll-* (*dal las tres, ¿ul lo gato?*), posteriormente *-l-* (*da-las tres, ¿u-lo gato?*); deste modo o artigo seguiu mantendo a forma primitiva, pero o verbo ou a palabra anterior viron modificada a súa consoante final.

Non sempre houbo acordo no tocante ó tratamento destes alomorfos na lingua escrita. Os textos medievais galegos e portugueses mostran unha clara preferencia pola representación das dúas formas do artigo na distribución indicada, marcadas en portugués ata o séc. XVIII. O galego do Rexurdimento vacila entre a representación e a non representación, vacilación que continúa ata hoxe. Con todo, téñase en conta que o alomorfo *lo(s)*, *la(s)* é un trazo morfolóxico que ademais é xeral a todo o territorio, se exceptuamos unha pequena zona dentro da provincia de Ourense que non as conserva xa en ningún caso (*facer o viño, por o camiño*, etc.).

A existencia de alomorfos en distribución complementaria é un feito xeral que se dá en tódalas linguas, e que sempre recollen as gramáticas correspondentes. Un caso paralelo ó do galego é o do italiano, que no artigo masculino presenta tres variantes combinatorias en singular (*il fiore, l'amico, lo zio*) e dúas no plural (*i fiori, gli amici*); no mesmo castelán hai dúas formas para o artigo feminino singular (*la tierra, las tierras; el agua, las aguas*). Dentro do propio galego hai outros morfemas que admiten alomorfos (cf. o morfema de formación de plural: *casas, cancións, mares, animais*). Case a mesma distribución e a mesma xustificación histórica que as variantes do artigo téñena os alomorfos do pronome *o, a, os, as / lo, la, los, las / no, na, nos, nas* (*cómeo, cómelo, cómeno, comeuno*), que sempre foron respectados pola tradición gráfica. Dentro do propio artigo tamén é constante na tradición usa-lo alomorfo *lo(s)*, *la(s)* trala preposición *por*.

Proponse a representación da segunda forma do artigo nos casos seguintes (para a correcta ortografía, vide 3.2):

a) Despois de infinitivo, das formas verbais conxugadas que rematen en *-r* ou *-s* e dos pronomes enclíticos *nos, vos* e *lles*: *vou colle-las laranxas, perdíche-los cartos, collémo-lo saco, ti e-lo demo,*

xa sábe-lo que pasou, tomóuno-lo pelo, dóuvo-la boneca, quitóulle-las ganas de rir.

b) Despois dos pronomes tónicos *nós* e *vós* cando van seguidos dunha precisión numérica: *nó-los dous, vó-los sete.*

c) Despois de *ambos*, *entrambos* e *todos*, cos seus femininos, das preposicións *por* e *tras*, da conxunción copulativa (*e*) *mais* e do adverbio *u* (ant. **ub*): *ámbalas dúas, fixérono entrámbolos dous, tódolos días e tódalas noites, vai polo carreiro, estalle tralos montes de acolá, fomos eu e mailo fillo do señor Miguel, ¿u-lo libro?*

A asimilación indicada en a) e b) pode non darse se despois da palabra rematada en *-r* ou en *-s* hai unha pausa.

Na fala pode haber outros casos de asimilación, mesmo co *-s* do plural; ó non seren xerais a todo o galego e aínda producírense esporadicamente nunha fala local ou individual, levarlos a unha normativa esixiría unha casuística demasiado complexa e pouco económica (*a doce peséta-lo quilo, tocádo-los extremos*). É este un fenómeno que se presenta tamén, e de xeito máis acentuado, nas formas do pronome persoal (*cando ménolo penses, Diolo pague, vin polo ver, os nosos pecados ben purgádoslos temos xa*). Nin no caso do artigo nin no do pronome se levan á grafía estas asimilacións.

Con todo, a representación gráfica das segundas formas do artigo, aínda que aconsellable polas razóns expostas, non condena a posibilidade de escribir *o*, *a*, *os*, *as* en tódolos casos, excepto con *por* e *tras* (*polo, pola, polos, polas; tralo, trala, tralos, tralas*).

A non representación da segunda forma do artigo está moi presente na lingua escrita moderna, polo que non parece oportuno consagrar definitivamente como única a outra posibilidade. Que non se marque, débese, entre outras razóns, a que a produción da lingua escrita é máis lenta e está sometida a un proceso de reflexión maior có da lingua oral, de xeito que se tende a individualizar cada palabra e a representala graficamente de maneira independente.

Agora ben, escóllase unha ou a outra posibilidade, a única pronunciación recomendable é a que reproduce a segunda forma nos con-

textos sinalados, de maneira que o sistema lingüístico permaneza inalterado en todo momento.

13.1.2. Contraccións

13.1.2.1. Contraccións coas preposicións

As preposicións *a*, *con*, *de* e *en* contraen co artigo:

ART. \ PREP.	O	A	OS	AS
A	ó (ao)	á	ós (aos)	ás
CON	co	coa	cos	coas
DE	do	da	dos	das
EN	no	na	nos	nas

Para a concorrencia das preposicións *por* e *tras* cos artigos determinados, vide 13.1.1.

Entre as dúas posibilidades, *ao* e *ó*, aconséllase como preferible *ó* polas razóns seguintes: a única pronunciación rexistrable en practicamente todo o dominio lingüístico galego é [ɔ] e a súa representación non pode ser máis ca *ó*, para ser coherente coas outras contraccións, incluída a do feminino correspondente (*á*, *ás*). Tanto esta pronuncia coma esta grafía están aboadas xa por textos medievais, en que aparecen documentadas como *oo* e *o*. En portugués esta contracción, resolta popularmente en [ɔ], ten como pronunciación patrón [αw], que debe estar representada forzosamente por *ao*.

En caso de non representar graficamente a contracción, e por tanto escribir *ao*, debe terse en conta que a súa lectura é [ɔ], nunca [ao] nin [aw].

Con máis *a* resólvese na fala en *coa* ou en *ca*. Aconséllase como normativa *coa* e non *ca* porque, estando as dúas formas vivas na fala de hoxe con vitalidade semellante e alternando nun mesmo lugar e aínda nun mesmo falante, a forma plena *coa* debe ser favorecida sobre a forma reducida e

innovadora *ca*. Desta maneira mantéñense tamén diferentes a contracción de *con + a* e a conxunción comparativa *ca*.

A adopción da preposición *para* como forma estándar (vide 18, nota) impide a súa contracción co artigo. En caso de necesitar usa-la forma reducida *pra*, esta contrae co artigo en *pró, prá, prós, prás*: *cantan os galos pró día*.

Estas contraccións realízanse tamén cando o artigo dos topónimos vai precedido dunha destas preposicións: *veño da Coruña, estou na Pobra do Caramiñal, vou ó Carballiño*.

Estas contraccións non se realizan cando a preposición non rexe o substantivo determinado polo artigo: *antes de os galos cantaren*.

13.1.2.2. Contraccións coa conxunción comparativa *ca*

O artigo contrae tamén coa conxunción comparativa *ca* dando lugar a *có, cá, cós, cás*: *é máis ruín có demo, Betanzos é máis pequeno cá Coruña*.

Adóptanse as formas contractas por se presentaren estas dunha maneira sistemática na fala; estas formas escríbense con acento para marca-la diferenza de articulación entre *co* (*con + o*) e *có* (*ca + o*), *cos* e *cós*, *ca* (conxunción) e *cá* (*ca + a*), *cás*. Así, debemos escribir *dálle co meu*, pero *é máis grande có meu; é máis vello ca min*, pero *é máis vello cá miña*, etc.

Cando a conxunción vai seguida da preposición *a* non se representa a contracción na lingua escrita, aínda que de feito se realice na fala: *quéreme máis a min ca a ti*. Consecuentemente, tampouco se representa a contracción cando a preposición vai contraída co artigo: *quérolle ó meu fillo máis ca ó de ninguén, caeulle máis auga á nosa ca á deles*.

Cómpre sinalar que nos estamos a referir só ás contraccións da conxunción comparativa *ca*, non ás de *que*, que non se representan nunca na lingua escrita, nin cando ten valor comparativo nin con calquera outro: *sábeme mellor a laranxa que o limón, deilles ós meus nenos máis que ós de Felisa, díxome que o teu é peor, é máis novo do que o meu*.

13.2. O artigo indeterminado

13.2.1. Formas

O artigo indeterminado presenta as seguintes formas:

	MASCULINO	FEMININO
SINGULAR	un	unha
PLURAL	uns	unhas

13.2.2. Contraccións

As preposicións *con*, *de* e *en* contraen co artigo indeterminado:

PREP. \ ART.	UN	UNHA	UNS	UNHAS
CON	cun	cunha	cuns	cunhas
DE	dun	dunha	duns	dunhas
EN	nun	nunha	nuns	nunhas

Se a preposición non forma parte da mesma frase có artigo, non se realiza a contracción: *de un médico estar alí, salvaríalle a vida* (= *de estar alí un médico, salvaríalle a vida*).

Para a resolución dos encontros das preposicións *con*, *de* e *en* co numeral e indefinido *un*, véxase 14.4.3 e 15.1.

14. Pronomes

14.1. Persoais

O paradigma dos pronomes persoais establécese como segue:

14.1.1. Serie tónica

NÚMERO	PERSOA	SUXEITO	FORMAS OBLICUAS			
			LIBRES		LIGADAS	
			NON REFL.	REFL.	NON REFL.	REFL.
SING.	1ª	eu	min		comigo	
	2ª	ti		contigo		
	3ª	el, ela	si	-----	consigo	
PLURAL	1ª	nós / nosoutros, -as		connosco		
	2ª	vós / vosoutros, -as		convosco		
	3ª	eles, elas	si	-----	consigo	

Como forma de suxeito para a segunda persoa de singular existe tamén na fala o pronome *tu*. A escolla a favor de *ti* non fai senón reflectir unha elección feita xa no galego escrito; ademais, *ti* está desprazando a forma *tu* de maneira espontánea no galego falado.

Para o masculino da terceira persoa existen tamén dúas variantes: *el* e *il* (*eles* e *iles*). A escolla a favor da primeira, maioritaria xeográfica e demograficamente, vén sendo aceptada nos últimos tempos de forma practicamente unánime (vide 14.3.1).

A forma *el* tamén se utiliza como neutro en construcións coma *el é certo que chegaron ricos de Australia, ¿el é verdade que fostes andando ós Ancares?*

Para a terceira persoa había ademais unha forma neutra *elo*, non usual en galego moderno. Cómpre indicar que é unha forma xenuinamente galega, paralela das correspondentes formas neutras do demostrativo, aínda que o uso que ás veces se fai dela na lingua escrita sexa calco do castelán *ello*. A posibilidade de funcionar como suxeito probablemente non a desenvolveu nunca; hoxe só aparece formando parte dalgunhas expresións fixas, como *estar a elo*. É preciso ter isto en conta ó usala, así como que os seus usos primitivos foron asumidos polo pronome persoal masculino e polos demostrativos neutros.

Na primeira e segunda persoas de plural utilízanse como formas non marcadas, polo tanto válidas en tódolos contextos, *nós* e *vós*. Ó lado delas existen tamén *nosoutros*, *nosoutras* e *vosoutros*, *vosoutras*, aínda que cun significado específico oposto ó das outras, que desde a orixe se mantén aínda en grandes zonas do territorio lingüístico galego. *Nosoutros* e *vosoutros* delimitan un grupo, establecido no contexto ou coñecido polo interlocutor, deixando fóra dese plural (“*eu* e mais estoutros”, “*ti* e mais esoutros”) a tódolos que non pertencen a el; *nós* e *vós*, en cambio, non establecen ningunha delimitación con respecto ós demais (*imos reparti-lo traballo: vosoutros talláde-lo papel e vosoutros preparáde-lo debuxo; nosoutras non pensamos coma el*). Esta diferenza tradicional, nalgunhas zonas de Galicia eliminouse a favor de un dos dous pronomes concorrentes (*nós* e *vós* ou *nosoutros* e *vosoutros*). *Nós* e *vós* son demográfica e xeograficamente maioritarias e por iso deben ser preferidas en caso de renunciar á distinción mencionada.

As formas de cortesía son *vostede* e *vostedes*, que esixen verbo en terceira persoa de singular ou plural, respectivamente.

A escolla a favor destas formas vén dada xa pola tradición escrita desde o séc. XIX. As formas tradicionais, hoxe dificilmente recuperables, eran *vós* e *el* (*ela*, *eles*, *elas*), aínda vivas en certas zonas.

As preposicións *en* e *de* contraen co pronome persoal de terceira persoa, segundo se indica no cadro seguinte:

PRON. PREP.	EL	ELA	ELES	ELAS
EN	nel	nela	neles	nelas
DE	del	dela	deles	delas

Estas contraccións non teñen lugar cando a preposición non rexe directamente o pronome: *De eles chegaren en tempo, imos xuntos.*

14.1.2. Serie átona

NÚM.	PERSONA E XÉNERO		NON REFLEXIVO		REFLEX.	
			DAT.	ACUS.		
SING.	1ª		me			
	2ª		che	te		
	3ª	MASC.	lle	o, lo, no		se
		FEM.		a, la, na		
PL.	1ª		nos			
	2ª		vos			
	3ª	MASC.	lles	os, los, nos		se
		FEM.		as, las, nas		

As formas *o, lo e no* (cos correspondentes femininos e plurais) son variantes combinatorias, de maneira que cada unha delas aparece nuns contextos fonéticos específicos en que non poden aparece-las

outras: *lo* úsase cando o pronome é enclítico dunha forma verbal (excluído o participio) ou pronominal rematada en *-s* ou *-r* (*coller - collelo, colles - cóllelo*) e tralo adverbio *u* (antes **ub: ¿ulo?*); *no* úsase tralas formas verbais rematadas en ditongo (*estou - estouno facendo; fai - faino; dei - deina; deixou - deixouna*); *o*, en fin, úsase en tódolos outros casos (*collo - cólloo, collín - collino, fan - fano, non vexo - non o vexo, mal vexo - mal o vexo, etc.*).

Para a xustificación histórica destas formas véxase o dito a propósito do artigo en 13.1.1 e tamén o dito en 16.2.2.

O galego medieval tras ditongo presenta uniformemente *o* (*a, os, as*), que por regra xeral alteraba considerablemente as vocais do ditongo ó se unir a el (*colleo* “colleuno”, *cantoo* “cantouno”). Posteriormente en galego, tralas formas verbais rematadas en ditongo, aparece usado un alomorfo *no*, que se impón de tal xeito que hoxe esta solución é case xeral. Unicamente pequenas áreas periféricas manteñen a solución tradicional; cómpre dicir que a localización e a extensión destas áreas dependen do ditongo de que se trate (p. ex. *deixouo* e *deixoa*, pero *saudeino*; *deixouno* e *saudeino, saudeina*, pero *haias*). O uso deste alomorfo tras ditongo é un trazo innovador propio do galego, con implantación case total na lingua moderna, que vén sendo unanimemente aceptado como normativo na lingua escrita xa desde os primeiros textos da época moderna.

Cómpre chama-la atención sobre o dativo de plural *lles*, xa que en gran parte do dominio lingüístico existe unha única forma *lle*, sen distinción de número. Escóllese o sistema con oposición numérica por ser máis completo e claro, ó non presenta-la mencionada neutralización.

A concorrencia dos pronomes en dativo co acusativo de terceira persoa resólvese como segue:

ACUS. DAT.	O/LO	A/LA	OS/LOS	AS/LAS
ME	mo	ma	mos	mas
CHE	cho	cha	chos	chas
LLE	llo	lla	llos	llas
NOS	nolo	nola	nolos	nolas
VOS	vololo	vola	volos	volas
LLES	llelo	llela	llelos	llelas

14.2. Posesivos

O paradigma dos pronomes posesivos presenta en galego moderno unha única serie:

PERSOA		SINGULAR		PLURAL	
		MASC.	FEM.	MASC.	FEM.
SING.	1ª	meu	miña	meus	miñas
	2ª	teu	túa	teus	túas
	3ª	seu	súa	seus	súas
PL.	1ª	noso	nosa	nosos	nosas
	2ª	voso	vosa	vosos	vosas
	3ª	seu	súa	seus	súas

As formas do masculino singular *meu, teu, seu, noso, voso, seu*, pódense usar precedidas de *de*, sen variación de xénero e número: *temos tres casas de noso* ('da nosa propiedade'), *é boa de seu* ('en por si').

Existe tamén un posesivo de respecto, *mi*, que acompaña a *madre, padre*, ocasionalmente a *tío* e aínda a outros substantivos de tratamento (*amo, señor*).

Hai ademais unhas formas de posesivo ligadas a un distributivo, que non presentan variación de forma en relación coa categoría de persoa: *cadanseu, cadansúa, cadanseus, cadansúas; déronnos (a) cadanseu libro; foron miña nai e mais ela, e colleron (a) cadansúa peza de pan; compraron (a) cadanseus zapatos*.

Entre as variantes existentes na fala (*cadanseu, cadaseu, cadaunseu*), escolle *cadanseu* como normativa por se-la de maior extensión xeográfica e a máis empregada.

14.3. Demostrativos

14.3.1. Paradigma dos pronomes demostrativos

O paradigma dos pronomes demostrativos establécese como segue:

PROX.	NÚM.	MASC.	FEM.	NEUTRO
I	SING.	este	esta	isto (esto)
	PL.	estes	estas	---
II	SING.	ese	esa	iso (eso)
	PL.	eses	esas	---
III	SING.	aquel	aquela	aquilo (aqueo)
	PL.	aqueles	aquelas	---

No galego moderno coexisten tres paradigmas de demostrativos, con distribución xeográfica propia cada un deles, ademais dalgún paradigma mixto resultado do cruzamento dos anteriores e con vixencia só en puntos illados. Estes paradigmas son os seguintes:

a) *Este, esta, esto*, etc. É o que ocupa maior extensión dentro do ámbito de fala galega e o máis documentado nos textos galegos medievais. Aínda así, foi mirado con reticencia por coincidir en gran parte co do castelán. Na maior parte do galego de Asturias o plural do masculino é o etimolóxico: *estos, esos, aqueles*.

b) *Iste, esta, esto*, etc. As formas masculinas con *i-* (*iste, ise, aquil e il*) forman unha zona compacta que comprende a maior parte da provincia de Ourense e o sur de Lugo.

c) *Este, esta, isto*, etc. Este sistema con hipercharacterización da forma neutra, resultado dun fenómeno fonético nada estraño ó galego, aparece en dúas áreas descontinuas moi poboadas (unha que comprende a metade sur da provincia de Pontevedra e outra o nordés da Coruña).

Tense adoptado un sistema de demostrativos con *i-* en tódolos casos, tratando de fuxir do que se consideraba castelán ou pouco diferencial; pero o uso das formas *ista, isa, aquila* (e *ila*) é abusivo, pois non existen máis ca nalgún punto illado, e mesmo alí esporadicamente, por extensión analóxica do demostrativo masculino ou neutro. Este mesmo criterio diferencialista levou ultimamente a propoñer e a seleccionar como normativo o paradigma *c*); isto non supón rexeitar *este, esta, esto*, debido á súa extensión na fala actual e por respecto á tradición medieval.

14.3.2. Combinación co indefinido *outro*

O demostrativo combínase co indefinido *outro*, dando lugar en cada caso á formación dunha nova palabra, xa que só o segundo elemento admite morfemas de xénero e número:

PROX.	NÚM.	MASC.	FEM.
I	SING.	estoutro	estoutra
	PL.	estoutros	estoutras
II	SING.	esoutro	esoutra
	PL.	esoutros	esoutras
III	SING.	aqueoutro	aqueoutra
	PL.	aqueoutros	aqueoutras

Aínda que estas son as formas habituais para o masculino e o feminino, existen tamén as formas plenas, que son as únicas posibles para o neutro: *estes outros, aquilo outro*.

14.3.3. Contraccións coas preposicións *en* e *de*

O mesmo có pronome persoal tónico de terceira persoa, o pronome demostrativo contrae coas preposicións *en* e *de*: *deste, neste, destoutra, nesoutra, daquilo, daqueloutros, naquela*, etc.

Estas contraccións non teñen lugar cando a preposición non rexe o substantivo ó que modifica o demostrativo: *de estas razóns seren admitidas*.

14.4. Cuantificadores e identificadores

14.4.1. Formas dos cuantificadores

algún, algunha, algúns, algunhas,

alguén;

algo

ningún, ningunha, ningúnns, ningunhas;

ninguén;

nada;

ren ou res

un, unha, uns, unhas

varios, varias

pouco, pouca, poucos, poucas

bastante, bastantes

abondo, abonda, abondos, abondas

moito, moita, moitos, moitas

ben

demasiado, demasiada, demasiados, demasiadas

máis

menos

tanto, tanta, tantos, tantas

todo, toda, todos, todas

cada; cada cal; cada un, cada unha; cadaquén

ambos, ambas; entrambos, entrambas

No galego moderno as formas *ninguén* e *ningún* rexístranse sempre con *i* na primeira sílaba (o mesmo que o adverbio *ningures*); as variantes que se rexistran con respecto a estas formas non afectan ó vocalismo da sílaba inicial (*niñún, ningúa*, etc.). Por outra parte, aínda que no galego medieval coexisten as formas con *ne-* e con *ni-*, as segundas son as únicas documentadas nalgúns textos (cf. 17.6). Esta solución é congruente coa de *lingua, minguar*, etc. En portugués a situación é diferente, pois a carón de *ninguém* hai *nenhum* (e *nenhures*).

Para as razóns da escolla a favor de *moito*, *canto* véxase, respectivamente, 9.2. e 9.1.

14.4.2. Formas dos identificadores

outro, outra, outros, outras

calquera; quenquera

tal, tales

mesmo, mesma, mesmos, mesmas

propio, propia, propios, propias

o demais, a demais, os demais, as demais

o máis, a máis, os máis, as máis

certo, certa, certos, certas

determinado, determinada, determinados, determinadas

Calquera é a forma de case todo o territorio lingüístico galego, coa variante *calqueira* rexistrada nalgún punto illado e motivada polo presente de subxuntivo moderno do verbo *querer*. Recórdese que é sempre invariable (*pode facelo calquera, faicho calquera nena; colle un libro calquera, colle uns libros calquera*).

Para as razóns da escolla a favor de *propio* véxase 9.6.

As formas *o máis, a máis, os máis* e *as máis* son variantes tradicionais de *o demais, a demais, os demais, as demais*: *Vin eu só porque os máis* (ou *os demais*) *tiñan outras cousas que facer*. Fóra disto, teñen tamén o valor propio cuantitativo de 'a maior parte': *A máis da xente pronunciouse en contra*.

14.4.3. Contraccións

Algún e outro, cos seus femininos e plurais, contraen coas preposicións *en* e *de*: *nalgún, nalgunha...*; *dalgún, dalgunha...*; *noutro, noutra...*; *doutro, doutra...* Con *alguén* e *algo* non se marca contracción na escrita.

Se o cuantificador ou o identificador está iniciado por *un(s)*, *unha(s)* ou por *o(s)*, *a(s)* (*uns cantos, un pouco, o demais, o máis, ...*) as contraccións son as indicadas para os artigos (vide 13.1.2. e 13.2.2.).

O indefinido *un(s)*, *unha(s)*, cando actúa como adxectivo, presenta as mesmas contraccións có artigo indeterminado (vide 13.2.2.): *falounos duns problemas que non demos entendido; casou cun de Sarria*. Cando se usa como pronominal xeralmente represéntase a contracción coas preposicións *de* e *en*, dando lugar ás formas *dun(s)*, *dunha(s)*, *nun(s)*, *nunha(s)*: *están sempre a falar mal dun; a resposta hai que buscala nun mesmo*; por contra, non se representa na escrita a contracción coa preposición *con*: *tanto se comprometía con un coma con outro; cada domingo ía ó cine con unha, nunca o viamos coa mesma rapaza*.

14.5. Relativos, interrogativos e exclamativos

Para o relativo e interrogativo ou exclamativo o galego ten catro formas: dúas sen variación de xénero e número, *que* e *quen*; outra que admite morfema de plural, *cal* (pl. *cales*); e unha cuarta que pode ter morfemas de xénero e número, *canto* (*canta, cantos, cantas*).

En galego moderno non existe unha forma de relativo equivalente á castelá *cuyo* e á portuguesa *cujo*. A lingua medieval coñecía *cujo*, de onde se tomou a forma *cuxo* usada por algúns escritores. **Cuio* é un castelanismo graficamente disfrazado. A perda deste relativo é paralela á producida noutras linguas románicas e á que se deu dentro do propio galego con outros pronomes (*en, i*). O seu significado pasou a expresarse por medio doutros recursos de carácter posesivo xa existentes no idioma.

15. Numerais

15.1. Cardinais

<i>cero</i>	<i>vinteún / vinteúnha</i>
<i>un/unha</i>	<i>vintedous / vintedúas</i>
<i>dous/dúas</i>	<i>trinta</i>
<i>tres</i>	<i>trinta e un, trinta e unha</i>
<i>catro</i>	<i>corenta</i>
<i>cinco</i>	<i>cincuenta</i>
<i>seis</i>	<i>sesenta</i>
<i>sete</i>	<i>setenta</i>
<i>oito</i>	<i>oitenta</i>
<i>nove</i>	<i>noventa</i>
<i>dez</i>	<i>cen</i>
<i>once</i>	<i>cento un, cento unha</i>
<i>doce</i>	<i>douscentos / duascentas</i>
<i>trece</i>	<i>trescentos / trescentas</i>
<i>catorce</i>	<i>catrocentos / catrocentas</i>
<i>quince</i>	<i>cincocentos / cincocentas, quiñentos/ -as</i>
<i>dezaseis</i>	<i>seiscentos / seiscentas</i>
<i>dezasete</i>	<i>setecentos / setecentas</i>
<i>dezaioito</i>	<i>oitocentos / oitocentas</i>
<i>dezanove</i>	<i>novecentos / novecentas</i>
<i>vinte</i>	<i>mil</i>

Entre as variantes *dezaseis* e *dazaseis*, *dezasete* e *dazasete*, etc., as dúas con moita presenza na fala, escolleuse a primeira por manter claramente a vinculación con *dez*; con respecto ó *a* da segunda sílaba, cómpre indicar que non se trata, como puidera pensarse, dunha alteración fonética do e copulativo senón dun resto da conxunción latina AC.

Para a forma *corenta*, vide 9.1.

As formas *sasenta*, *satenta*, de ampla representación na lingua falada, aparecen xa documentadas na época medieval. A escolla como normativas das variantes *sesenta* e *setenta*, máis próximas das etimolóxicas, débese a que se vinculan claramente a *seis* e *sete*.

As formas tradicionais *duzentos* e *trezentos* na lingua moderna foron substituídas polas máis transparentes *douscentos* e *trescentos*.

Cento, *millón*, *billón*, *trillón*, aínda que expresan número, funcionan como substantivos, igual que *ducia*, *decena*, *centena*.

Os numerais *un*, *unha*, cando son adxectivos, contraen con *de*, *en* e *con*, da mesma maneira cós artigos indeterminados (vide 13.2.2.). En cambio, cando son pronominais, normalmente contraen coas preposicións *en* e *de*, pero non coa preposición *con*, da mesma maneira có indefinido *un(s)*, *unha(s)*: *equivocouse nunha ou en dúas respostas*; *con unha xa me abonda*.

15.2. Ordinais

<i>primeiro</i>	<i>décimo sétimo</i>
<i>segundo</i>	<i>décimo oitavo</i>
<i>terceiro</i>	<i>décimo noveno</i>
<i>cuarto</i>	<i>vixésimo</i>
<i>quinto</i>	<i>vixésimo primeiro</i>
<i>sexto</i>	<i>vixésimo segundo</i>
<i>sétimo</i>	<i>trixésimo</i>
<i>oitavo</i>	<i>cuadraxésimo</i>
<i>noveno</i>	<i>quincuaxésimo</i>
<i>décimo</i>	<i>sesaxésimo</i>
<i>undécimo / décimo primeiro</i>	<i>septuaxésimo</i>
<i>duodécimo / décimo segundo</i>	<i>octoxésimo</i>
<i>décimo terceiro</i>	<i>nonaxésimo</i>
<i>décimo cuarto</i>	<i>centésimo</i>
<i>décimo quinto</i>	<i>milésimo</i>
<i>décimo sexto</i>	<i>millonésimo</i>

Todas estas formas admiten morfemas de xénero e número, que nas formas compostas só se unen ó último elemento (*décimo primeira*).

15.3. Multiplicativos

dobre, coa variante *duplo*, *dupla*
triple; *triplo*, *tripla*
cuádruple; *cuádruplo*, *cuádrupla*
quíntuplo, *quíntupla*
séxtuplo, *séxtupla*
décuplo, *décupla*

Os restantes fórmanse mediante o cardinal correspondente seguido da palabra *veces*.

15.4. Partitivos

<i>medio</i> , -a	<i>noveno</i> , -a
<i>tercio</i> , -a	<i>décimo</i> , -a
<i>cuarto</i> , -a	<i>onceavo</i> , -a
<i>quinto</i> , -a	<i>doceavo</i> , -a
<i>sexto</i> , -a	<i>centésimo</i> , -a
<i>sétimo</i> , -a	<i>milésimo</i> , -a
<i>oitavo</i> , -a	<i>millonésimo</i> , -a

Nótese que a partir de 1/11 (e exceptuados 1/100, 1/1000, 1/1.000.000) o partitivo faise engadindo ó cardinal o sufixo *-avo*: (1/16) *un dezaseisavo*, (2/29) *dous vintenoaveavos*, (7/345) *sete trescentos corenta e cincoavos*.

Metade, aínda que expresa fracción, é un substantivo.

A palabra *medio*, calquera que sexa a función que desempeñe (substantivo, adxectivo ou adverbio) non coñece en galego moderno ningunha variante concorrente. No galego antigo, á parte de *meogo* ou *meiogo* 'lugar medio ou central dun espacio' (*éno meogo da eigreja*), rexístranse as formas populares *meo* e *meio*, que tiñan principalmente valor

numeral. Tamén se rexistra, xa desde mediados do séc. XIII, o cultismo *médeo*, *medio*, perfectamente intercambiable con *meo* ~ *meio*.

A forma culta acabou triunfando de maneira definitiva, polo cal debe ser consagrada como única normativa. Consecuentemente, tamén os antigos *meão*, *mear*, *meados*, etc. foron substituídos por *mediano*, *mediar*, *mediados*, etc.; á parte están os cultismos do tipo *mediante*, *mediación*, etc., que nunca tiveron forma popular previa.

16. Verbo

16.1. Paradigmas regulares

I Conjugación

ANDAR

PRESENTE

ando
andas
anda
andamos
andades
andan

COPRETÉRITO

andaba
andabas
andaba
andabamos
andabades
andaban

PRETÉRITO

andei
andaches
andou
andamos
andastes
andaron

II Conjugación

VARRER

INDICATIVO

varro
varres
varre
varremos
varredes
varren

varría
varrías
varría
varriamos
varriades
varrían

varrín
varriches
varreu
varremos
varrestes
varreron

III Conjugación

PARTIR

parto
partes
parte
partimos
partides
parten

partía
partías
partía
partiamos
partiades
partían

partín
partiches
partiu
partimos
partistes
partiron

ANTEPRETÉRITO

andara	varrera	partira
andaras	varreras	partiras
andara	varrera	partira
andaramos	varreramos	partiramos
andarades	varrerades	partirades
andaran	varrerán	partirán

FUTURO

andarei	varrerei	partirei
andarás	varrerás	partirás
andaré	varrerá	partirá
andaremos	varreremos	partiremos
andaredes	varreredes	partiredes
andarán	varrerán	partirán

POSPRETÉRITO

andaría	varrería	partiría
andarías	varrerías	partirías
andaría	varrería	partiría
andariamos	varreríamos	partiríamos
andariades	varreríades	partiríades
andarían	varrerían	partirían

SUBXUNTIVO

PRESENTE

ande	varra	parta
andes	varras	partas
ande	varra	parta
andemos	varramos	partamos
andedes	varrades	partades
anden	varran	partan

PRETÉRITO

andase	varrese	partise
andases	varreses	partises
andase	varrese	partise
andamos	varresemos	partisemos
andasedes	varresedes	partisedes
andasen	varresen	partisen

FUTURO

andar	varrer	partir
andares	varreres	partires
andar	varrer	partir
andarmos	varrermos	partimos
andardes	varrerdes	partirdes
andaren	varreren	partiren

IMPERATIVO

anda	varre	parte
andade	varrede	partide

INFINITIVO CONXUGADO

andar	varrer	partir
andares	varreres	partires
andar	varrer	partir
andarmos	varrermos	partirmos
andardes	varrerdes	partirdes
andaren	varreren	partiren

FORMAS NOMINAIS

INFINITIVO

andar	varrer	partir
-------	--------	--------

XERUNDIO

andando	varrendo	partindo
---------	----------	----------

PARTICPIO

andado	varrido	partido
--------	---------	---------

No verbo regular o lexema permanece invariable (para as alternancias fonéticas dos verbos da segunda e da terceira, vide 16.2.); no irregular está sometido a variacións explicables só historicamente. Tanto nun coma noutro caso os morfemas que poñen de manifesto as diferentes categorías (modo, tempo, número e persoa) son, en xeral, coincidentes.

Andabamos, andabades; andaramos, andarades; andariamos, andariades; andasemos, andasedes, e as formas correspondentes da segunda e terceira conxugacións. Nas persoas 1ª e 2ª de plural do copretérito, pospretérito e antepretérito de indicativo, e do pretérito de subxuntivo

coexisten na fala viva as acentuacións paroxítonas (*cantabamos, cantabades, etc.*) coas proparoxítonas (*cantábamos, etc.*), se ben a vitalidade das formas graves *cantasemos* e *cantasedes* é menor ca nos outros tempos.

A acentuación grave representa a orixinaria e a esdrúxula unha innovación analóxica que non se acabou de consumir. A acentuación paroxítona correspóndese coa latina -ABAMUS, -ABATIS, etc., conservada tamén en sardo (*cantavámus, cantavádes, etc.*), en italiano (*cantavamo, cantavate*), en occitano (*cantavám, cantavátz, etc.*), e mesmo, aínda que hoxe esta moi disfrazada, en francés (*chantions, chantiez, etc.* < ant. *chantiiéns, chantiiez, etc.*). Concorde logo o galego, e os dialectos portugueses limítrofes, con outras linguas irmás; é un trazo conservador que se debe preservar na normativa, dado que non se trata de ningunha reliquia, senón dunha pronunciación moi común aínda, que ocupa máis da metade sur de Galicia, e mesmo non é allea á parte norte. A regresión das formas *cantabamos, cantabades, etc.* débese en boa parte a que se toma como modelo de corrección o castelán e, en consecuencia, estas reprímense como vulgares.

Andei, andaches, etc. Dáse intencionadamente *andar* como modelo de paradigma dos verbos da primeira conjugación. Espallados irregularmente, sen formar áreas compactas (convivindo ás veces nunha mesma localidade e mesmo nun individuo), ó lado das formas regulares (*andei, andaches..., andara..., andase...*) aparecen paradigmas irregulares no tema de perfecto: *andiven, andiveches..., andivera..., andivese...* (analóxico de *estiven, etc.*), ou *andoven, anduveches..., anduvera..., anduvese...* (analóxico de *estuvén, estuveches, etc.*). *Andei... andara... andase...* son as únicas que se documentan no galego medieval; aínda que non hai por que descartar unha contaminación analóxica con *estar*, paralela e independente da ocorrida en castelán, é preferible favorecer-la forma tradicional, fortemente representada aínda na fala viva, fronte ás formas innovadoras *andiven, andoven, etc.*

Andaches, varriches, partiches. A desinencia da segunda persoa de perfecto era en latín -STI. En galego consérvase como -*ste* (*cantaste, varreste, partiste*) nunha pequena zona nos concellos da Guarda e Tomiño; como -*stes* (*ti cantastes, varrestes, partistes*) nunha franxa estreita entre Camariñas e Sanxenxo ó longo das Rías Baixas; como -*ches* (*cantaches, varriches, partiches*) en case todo o resto da Coruña e Pontevedra, así como na parte occidental de Ourense e SO de Lugo; e como -*che* no resto de Lugo, Ourense e na maior parte do galego exterior. Estas formas con -STI palatalizado xa aparecen documentadas no séc. XIII, aínda co *s* sen asimilar ó *ch*: *fezische, quisische, etc.*

Aínda que todas elas son formas xeradas polo propio galego, a escolla (feita xa realmente por toda a tradición literaria moderna) non ofrece dúbidas en favor das maioritarias *-che* e *-ches*. Postos aínda a seleccionar unha forma única, debemos inclinarnos en favor de *-ches*, porque é (polo menos demográfica e literariamente) a maioritaria. Outro argumento, aínda, en favor da forma *-ches* é o seguinte: na área de *-che* (*cantache*, etc.) a énclise dos pronomes de terceira persoa non é, normalmente, a esperada (*cantácheo* ou *cantacho*), senón a que supón unha forma verbal acabada en *-s* (*cantáchelo*). Isto indica que a área de *cantaches* (apoiada pola analoxía con *cántalo*, *cantábalo*, *cantáralo*, *cantaralo*, *cántelo*, *cantáselo*) está gañando terreo a expensas da outra.

Varriches. Como vocal tónica na segunda persoa dos perfectos fracos dos verbos da terceira hai sempre *-í-* (*partiches*). Nos da segunda pode aparecer *-í-* (*varriches*) ou *-é-* (*varreches*). Xeograficamente aparece *varriches*, e variantes, nunha extensa área que abarca a metade oriental das provincias da Coruña e Pontevedra, a totalidade de Lugo e Ourense, e as falas galegas de Asturias, León e Zamora. A pequena área restante usa *varreches* e variantes.

Na lingua antiga estas formas tiñan *-í-*: *concebiste*, *prometiste*, *cometiste*, *falecische*, *rompisci*, *tollische*, etc. Mesmo os perfectos fortes, que hoxe teñen *-é-* [ɛ] en case todo o territorio lingüístico galego, tamén se rexistran no galego medieval moi frecuentemente con *-í-*: *creviste* 'criches', *diste*, *dissisti*, *feziste* ou *fezische*, etc. No galego de Asturias a vocal temática é *i* mesmo nos perfectos fortes: *dixiche*, *faiche* 'fixeches'.

Con estes datos de carácter cronolóxico resulta claro que as formas minoritarias con *-e-* (*varreste(s)* ou *varreche(s)*) son as innovadoras fronte ás que tiñan *-i-* (*varriste(s)* e *varriche(s)*). Estas son, xa que logo, lexítimamente galegas: a desinencia latina *-ISTĪ* resólvese conforme ás leis fonéticas do galego en *-iste* e *-iche*. A presenza de *-e-* [ɛ] (*comeste(s)*, *comeche(s)*) xustifícase por unha extensión analóxica a partir de *comemos*, *comestes*, *comeron*, *comera*, *comese*..., que teñen *-e-* etimolóxico.

O ser unha forma tradicional e ocupar unha área máis extensa determina a escolla a favor de *comiches* fronte a *comeches*.

Varreu, partiu. A desinencia da terceira persoa dos perfectos fracos da segunda conxugación é (*varr*)-*eu* ou (*varr*)-*iu*, con variantes ás que se fará referencia máis abaixo; *-iu* aparece ó N dunha liña que una Laracha con Muros; *-eu* aparece no resto do territorio lingüístico galego.

Na terceira conjugación danse as mesmas desinencias pero coa seguinte distribución xeográfica: *partiu* aparece na mesma área da provincia da Coruña en que se di *varriu*, e volve aparecer, con solución de continuidade, en todo o L e S de Lugo, case todo Ourense, metade S de Pontevedra e todo o galego da franxa exterior. Entremedias das dúas áreas de *partiu*, en sentido transversal de NL a SO, hai unha franxa de *parteu*.

Resumindo, a metade NO de Galicia unifica as conjugacións 2ª e 3ª nesta persoa dos perfectos fracos, unhas veces a expensas da 2ª (*varriu* = *partiu*) e outras veces a expensas da 3ª (*parteu* = *varreu*). A outra metade mantén etimoloxicamente diferentes os dous paradigmas: *varreu* / *partiu*.

Aínda que ámbolos procesos son xa antigos (hai exemplos de *parteu* e de *comiu* no galego medieval), débese dar preferencia ás formas conservadoras, que ademais de seren maioritarias na tradición escrita moderna, están representadas na fala actual en territorios compactos e extensos. A estas razóns debe sumarse o feito de que este paradigma permite diferenciar-las desinencias de *varreu* e *partiu*.

Outro problema é o referido ó *-u* final. Nos verbos da primeira non aparece senón *-u* (*cantou*), pronunciado como semivocal. Mais nos verbos da segunda e da terceira, tanto nas zonas onde se produciu a unificación coma nas outras, pode aparecer *-o* na fala actual (*varreo*, *partío*), pronunciado como sílaba. Estas formas acabadas en *-o* rexístranse xa en textos do séc. XIII (*dormío*, *meteo*), pero son raras fronte ás acabadas en *-u*, que son as etimolóxicas. A innovación de substituír *-u* (asilábico) por *-o* (silábico) debe ter orixe nunha propagación analóxica que parte dos perfectos fortes (ant. *disso*, *estevo*, *fezo*, *podo*, etc.) onde o *-o*, por ir precedido de consoante, é núcleo de sílaba.

Tendo en conta que *-o* é innovación e que aínda hoxe non abarca senón áreas xeográficas moi restrinxidas, adóptase como normativa a forma que ten a desinencia *u*, que xa vén sendo usual na tradición literaria. Desta maneira mantense, ademais, un sistema simétrico: *comeu* e *partiu* = *cantou*.

Andastes, varrestes, partistes. Na segunda persoa do plural dos perfectos a desinencia máis común en todo o galego actual é *-stes* (*cantastes*, *varrestes*, *partistes*). Ó lado desta, en zonas compactas pero descontínuas, aparece unha forma hipercharacterizada con dous morfemas de segunda persoa de plural: *-stes* (do perfecto) e *-des* (dos outros tempos): *cantástedes*, *varréstedes*, *partístedes*. Estes resultados aparecen sobre todo arredor da ría da Arousa, na zona de Fisterra e entre Pontedeume e Ortigueira. Noutra zona,

tamén compacta, arredor de Laxe, aparece unha forma (*vós cantaches*, etc.), con sincretismo da 2ª de singular e de plural (como en *cantaras*, etc.). Esporadicamente aparece tamén *cantáchedes*, etc. (que é unha suma de *cantaches* con *cantades*). Todas son formas xeradas espontaneamente polo propio galego. Neste caso o criterio de área maior é suficiente para a escolla a favor de *cantastes*, etc.; é ademais a forma que se corresponde co galego antigo e a que deriva directamente da latina -STIS.

Andase, andara. As formas en *-ra* funcionan tamén como pretérito de subxuntivo; algunhas construcións mesmo son as únicas posibles: *Se non o fixeches, fixéralo.*

Futuro de subxuntivo. É un tempo desaparecido da fala viva. Hoxe mantense fosilizado en refráns e fórmulas. Esporadicamente pode ser usado en determinado tipo de rexistros lingüísticos; esa é a razón de o incluímos no paradigma dos tempos. Cómpre non esquecer que, ó se tratar dun tempo que carece de soporte na fala viva, o seu valor dentro do sistema dos tempos ten que ser aprendido na gramática; doutra maneira pódese utilizar de forma incorrecta.

16.2. Observacións

16.2.1. Alteracións gráficas

Hai algunhas alteracións gráficas reguladas polas leis de distribución de grafemas expostas en 1.2 e 1.3: *c/qu*, *g/gu* e *z/c* alternan na raíz ortográfica do verbo segundo que a vocal que siga sexa *a*, *o* ou *e*, *i* respectivamente:

(*sacar*) *saco*, *sacas* / *saque*,

(*delinquir*) *delinco*, *delinca* / *delinque*, *delinquía*,

(*segar*) *sego*, *segas* / *segue*,

(*erguer*) *ergo*, *erga* / *ergue*, *erguía*,

(*cazar*) *cazo*, *cazas* / *cace*,

(*cocer*) *cozo*, *coza* / *coce*, *cocía*.

16.2.2. Asimilacións

A primeira persoa de plural perde o *-s* cando leva enclítico o pronome *nos*: *vémonos*.

Cando unha forma verbal rematada en *-s* ou en *-r* vai seguida polos pronomes ou artigos *lo, la, los, las*, elimínanse, por asimilación total, o *-s* e o *-r*: *cantar lo* > *cantalo*, *cantas la* > *cántala*; *ver lo río* > *ve-lo río*.

Cando a forma verbal remata en *-n* os pronomes e artigos *lo, la, los, las* convertéronse en *no, na, nos, nas*, e a secuencia *nn* simplifícouse: *comeron las* > *coméronnas* > *coméronas* (cf. 13.1.1).

Esta última asimilación é tamén a que se dá cando o pronome *lo, la, los, las* vai detrás de *quen, ben, nin, non, sen, tamén, alguén, ninguén* ou cando o artigo vai detrás dunha forma verbal acabada en *-n*: *¿quen o quero?, non o quero, alí vén o gaitero*. A articulación alveolar do *n* manifesta isto claramente: ['keno 'keɾe / 'nõno 'keɾo / a'li 'βeno ɣaj'tejɾo]. A grafía habitual non dá conta da asimilación nestes casos, aínda que non faltan grafías espontáneas que representan a pronunciación alveolar do *n*: *non-o quero, no-no quero* ou *nono quero*.

Grafías arbitrarias do tipo *comeron-no* obrigan a unha pronunciación [ko'meɾoŋno], que representa unha fase da fala practicamente superada. A súa reintroducción na escritura só se explica por adopción do sistema fonético e morfolóxico do portugués, moi diferente neste punto ó do galego, xa que aquel idioma mantén a nasalidade vocálica.

16.2.3. Verbos en *-cer* e *-cir*

Os verbos en *-cer* (menos *facere* e derivados) e en *-cir* (menos *dicere* e derivados) son completamente regulares (a menos que teñan algunha alternancia vocálica da que se falará máis adiante en 16.2.5). Por exemplo:

OBEDECER

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
obedezo obedece obedece obedecemos obedecedes obedecen	obedecía obedecías obedecía obedecíamos obedecíades obedecían	obedeza obedezas obedeza obedezamos obedezades obedezan	obedece obedecede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
obedecín obedeciches obedeceu obedecemos obedecestes obedeceron	obedecera obedeceras obedecera obedeceramos obedecerades obedeceran	obedecese obedeceses obedecese obedeceseamos obedeceseades obedecesen	obedecer obedeceres obedecer obedecermos obedecerdes obedeceren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
obedecerei obedecerás obedecerá obedeceremos obedeceredes obedecerán	obedecería obedecerías obedecería obedeceríamos obedeceríades obedecerían	obedecer obedeceres obedecer obedecermos obedecerdes obedeceren	INF. obedecer XER. obedecendo PART. obedecido

TRADUCIR

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
traduzo traduces traduce traducimos traducides traducen	traducía traducías traducía traducíamos traducíades traducían	traduza traduzas traduza traduzamos traduzades traduzan	traduce traducide
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
traducín traduciches traducíu traducimos traducistes traduciron	traducira traduciras traducira traduciramos traducirades traduciran	traducise traducises traducise traducisemos traducisedes traducisen	traducir traducires traducir traducirmos traducirdes traduciren
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
traducirei traducirás traducirá traduciremos traduciredes traducirán	traduciría traducirías traduciría traduciriamos traduciriades traducirían	traducir traducires traducir traducirmos traducirdes traduciren	INF. traducir XER. traducindo PART. traducido

Traduce, traduz. É sabido que calquera *-e* final átono (<-E, -I) tras *l, r, s, z, n* desaparece, conforme ás leis fonéticas do galego (*mal, cantar, lugués, cruz, can*). Pero tras das outras consoantes o galego non enmudeceu o *-e* (*golpe, sebe, pote, parede, duque, sangue, etc.*; mesmo *r, l*, agrupados, preservaron o *-e*: *libre, múltiple*). A lei da perda do *-e*, con todo, canceláase cando pode ter repercusións morfolóxicas; desta maneira evítase a anomalía de que o presente de subxuntivo de *cantar* sexa *cante, cantes, cante* e o de *calar* sexa **cal, cales, *cal*. Nótese que no futuro de subxuntivo o *-e*, aínda sendo morfema, desaparece sempre porque non se dá a circunstancia de que vaia precedido unhas veces por consoantes tolerables en posición final e outras precedido por consoantes non tolerables; precede sempre *-r*, por iso a

caída do *-e* é xeral, sen excepcións: *souber, souberes, souber; tiver, tiveres, tiver; cantar, cantares, cantar.*

En contra da lei morfolóxica da conservación de *-e*, que acabamos de mencionar, en galego antigo había algunhas formas verbais en que o *-e* desaparecía case por regra; ocorría isto tras *z* [dz], nos verbos acabados en *-zer, zir* (< voc. + CERE, voc. + CERE; voc. + CIRE): *faz, jaz, praz, diz, aduz, nuz*. Tamén pasaba isto con *fiz* (< FECl). Carecemos de noticias de se se podía tamén dicir *coz* (de *cozer*) e *luz* (de *luzir*). En cambio tras *c* [ts] o *-e* non desaparecía nunca (*vence, torce, nace, coñoce*, antes *nasce, coñosce*, etc.), porque a súa falta daría lugar a un grupo consonántico insólito: **torç* [tɔrts], **naç* [nats] (antes [nasts]). Desta maneira quedou establecida unha distribución complementaria entre os verbos con raíz rematada en consoante africada alveolar: *e* tras [ts] e *-ø* tras [dz], debido a que se mantén a correlación de sonoridade: *coñoce / aduz*. Esta distribución é a que aínda con carácter bastante sistemático se mantén en portugués (aínda que o [ts] pasase a [s] e o [dz] a [z]: *agradece / faz*; debe notarse o paralelismo con *disse / quis*). De tódalas maneiras hai vacilacións mesmo no portugués normativo, pero sempre con tendencia a recupera-lo *-e*: imperativo *diz* ou *dize, faz* ou *faze, conduz* ou *conduze*.

En galego, coa confluencia /ts/-/dz/ en /θ/ (ou /s/) desapareceu a condición que gobernaba aquela distribución complementaria e repúxose o *-e* de modo constante, cousa que non é casual, dado que a desfonoloxización se resolveu precisamente en favor da consoante xorda, é dicir, da que esixía constantemente *-e*.

Debe usarse, por tanto, *prace, xace, aduce, conduce, reduce*, etc. Tan inxustificable resulta escribir *conduz* como resultaría escribir *naz*.

Para a sorte de *diz, faz* e *fiz* véxase máis abaixo *dicir* (16.3.5) e *facer* (16.3.8). *Nuzir* perdeuse.

No galego antigo había tamén outro caso de perda case sistemática de *-e*: a que se producía nos verbos rematados en *-ler* (*valer*) e *-rer* (*querer*): *val, quer*. De tódalas maneiras, xa en textos antigos aparecen *vale* e *quere* co *-e* recuperado. Na fala actual, aínda que é posible documentar *val* e *quer*, son formas xa minoritarias; o propio portugués xa optou de modo definitivo por *vale* como forma normativa única; en canto á outra forma mantén vacilación: *quere* cando leva enclítico un pronome de terceira persoa (*quere-o*), *quer* no resto dos casos. Normativamente as únicas formas aceptables en galego son *vale* e *quere*.

A forma antiga *quer* quedou fosilizada como conxunción disxuntiva.

16.2.4. Verbos con radical acabado en vocal

16.2.4.1. Verbos acabados en *-ear*, *-oar*

Son completamente regulares:

NOMEAR

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
nomeo nomeas nomea nomeamos nomeades nomean	nomeaba nomeabas nomeaba nomeabamos nomeabades nomeaban	nomee nomees nomee nomeemos nomeedes nomeen	nomea nomeade
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
nomeei nomeaches nomeou nomeamos nomeastes nomearon	nomeara nomearas nomeara nomearamos nomearades nomearan	nomease nomeases nomease nomeasemos nomeasedes nomeasen	nomear nomeares nomear nomearmos nomeardes nomearen
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
nomearei nomearás nomeará nomearemos nomearedes nomearán	nomearía nomearías nomearía nomeariamos nomeariades nomearían	nomear nomeares nomear nomearmos nomeardes nomearen	INF. nomear XER. nomeando PART. nomeado

AMONTOAR

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
amontoo amontoas amontoa amontoamos amontoades amontoan	amontoaba amontoabas amontoaba amontoabamos amontoabades amontoaban	amontoe amontoes amontoe amontoemos amontoedes amontoen	amontoa amontoade
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
amontoei amontoaches amontoou amontoamos amontoastes amontoaron	amontoara amontoaras amontoara amontoaramos amontoarades amontoaran	amontoase amontoases amontoase amontoasemos amontoasedes amontoasen	amontoar amontoares amontoar amontoarmos amontoardes amontoaren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
amontoarei amontoarás amontoará amontoaremos amontoaredes amontoarán	amontoaría amontoarías amontoaría amontoariamos amontoariades amontoarían	amontoar amontoares amontoar amontoarmos amontoardes amontoaren	INF. amontoar XER. amontoando PART. amontoado

16.2.4.2. Verbos acabados en *-iar*, *-uar*

Entre os acabados en *-iar*, *-uar*, aínda que regulares sempre, cómpre distinguir: a) aqueles en que *ia*, *io*, *ie* ou *ua*, *uo*, *ue* son sempre ditongo (*cambio*, *cambia*, *cambie*; *minguo*, *mingua*, *mingüe*), e b) os que teñen aquelas secuencias conservadas como hiato (*afío*, *afia*, *afie*, e mesmo *a-fi-ar*, ou *acentúo*, *acentúa*, *acentúe*).

a) CAMBIAR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPERATIVO
cambio	cambie	
cambias	cambies	cambia
cambia	cambie	
cambiamos	cambiemos	
cambiades	cambiades	cambiade
cambian	cambien	

b) AFIAR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPERATIVO
afo	afie	
afias	afies	afía
afia	afie	
afiamos	afiemos	
afiades	afiedes	afiade
afian	afien	

No resto do paradigma non hai diferenza acentual, pero foneticamente as secuencias *-ia-*, *-ie-* pronúncianse como ditongo nos verbos do primeiro tipo *cam-bia-mos*, *cam-bia-des*, *cam-bia-ba*, *cambie-des*, *cam-bia-rei*, *cam-biar*, etc.) e como hiatos nos do segundo tipo (*a-fi-a-mos*, *a-fi-a-ba*, *a-fi-a-rei*, *a-fi-ar*).

Os do tipo a) constitúen o grupo maioritario; son, nomeadamente, os que se corresponden con substantivos en *-io*, *-ía*: *cambiar*, *agraciar*, *oficiar*, *viciar*, etc. (cf. os substantivos correspondentes: *cambio*, *gracia*, *oficio*, *vicio*, etc.).

Os do tipo b) son menos abundantes; correspóndense case sempre cos substantivos en *-ío*, *-ía*: *asubiar*, *adiar*, *fiar*, *confiar*, *vixiar*, *chiar*, *liar*, *miar*, *agoniar*, *espiar*, *variar*, *arrefriar*, *guiar*, *aviar*, xunto con outros membros das mesmas familias léxicas (*desconfiar*, *porfiar*, *desafiar*, etc.) (cf. os substantivos *asubío*, *día*, *fío*, *vixía*, *chío*, *agonía*, *espía*, *frío*, *guía*, etc.).

Ansiar e *paliar* poden conxugarse segundo os dous modelos.

Na fala viva dáse algunha transferencia dos verbos en *-iar* (do tipo *cambiar*) para os verbos en *-ear* (Vide 16.2.4.1); non é infrecuente oír *cambeo*, *cambeas*, *cambea*, etc., ó lado de *cambio*, *cambias*, *cambia*, etc. Desde un punto de vista normativo é preferible manter separados *-iar/-ear*, conforme á tradición. Advirtase que os verbos en *-iar* (do tipo *cambiar*) xeran substantivos en *-io* (*cambio*), os verbos en *-ear* substantivos en *-eo* (*troulear*, *trouleo*). A inexistencia dun substantivo **cambeo* é suficiente para

facen menos aceptables *cambeo, cambeas, cambea*, etc. do que *cambio, cambias, cambia*, etc.

16.2.4.3. Verbos acabados en *-aer, -oer, -aír, -oír*

Caer (decaer, recaer), choer, doer (condoer), moer (remoer), proer, roer (corroer), oír (desoír, entreoír), saír (sobresaír), os derivados de *traer (atraer, distraer...)*, etc., son regulares, pero intercalan un *-i-* sen valor morfolóxico entre a raíz e a desinencia, cando esta empeza por *o* ou por *a*.

CAER

<i>PRES. IND.</i>	<i>COPRETÉR.</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>PRES. SUBX.</i>	<i>IMPERATIVO</i>
caio	caía	caín	caia	
caes	caías	caíches	caias	cae
cae	caía	caeu	caia	
caemos	caíamos	caemos	caiamos	
caedes	caíades	caestes	caiaades	caede
caen	caían	caeron	caian	

MOER

<i>PRES. IND.</i>	<i>COPRETÉR.</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>PRES. SUBX.</i>	<i>IMPERATIVO</i>
moio	moía	moín	moia	
moes	moías	moíches	moias	moe
moe	moía	moeu	moia	
moemos	moíamos	moemos	moiamos	
moedes	moíades	moestes	moiaades	moede
moen	moían	moeron	moian	

SAÍR

<i>PRES. IND.</i>	<i>COPRETÉR.</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>PRES. SUBX.</i>	<i>IMPER.</i>
saio	saía	saín	saia	
saes	saías	saíches	saias	sae
sae	saía	saíu	saia	
saímos	saíamos	saímos	saiamos	
saídes	saíades	saístes	saiades	saíde
saen	saían	saíron	saian	

OÍR

<i>PRES. IND.</i>	<i>COPRETÉR.</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>PRES. SUBX.</i>	<i>IMPER.</i>
oio	oía	oín	oia	
oes	oías	oíches	oias	oe
oe	oía	oíu	oia	
oímos	oíamos	oímos	oiamos	
oídes	oíades	oístes	oiades	oíde
oen	oían	oíron	oian	

Traer, pero non os seus derivados, ten outras irregularidades que se verán en 16.3.25.

Caer, caír. Na lingua moderna dise *caer* nas provincias da Coruña e Lugo, en boa parte das de Pontevedra e Ourense e nas falas galegas de Asturias e Zamora. Din *caír* o resto de Pontevedra e Ourense, puntos illados de Lugo e gran parte do galego de León. No galego medieval practicamente era descoñecida outra forma que non fose *caer*. Os verbos en *-aer* e *-aír* tiñan en común algunhas formas: *caía* = *saía*, *caí(n)* = *saí(n)*, *caio* = *saio*, *caia* = *saia*, etc. Destas formas comúns resultou a nivelación analóxica *caír* = *saír*. Pero tendo en conta a maior tradición de *caer* e a maior extensión na fala actual, débese escoller esta forma como normativa.

Caes, cae, caen. En xeral, as formas do tipo *caes*, *cae*, *caen* mantéñense como ['kaeʃ], ['kae], ['kaeŋ], aínda que exista unha tendencia, segundo as zonas, a pronunciacións ou ['kajʃ], ['kaj], ['kajŋ] (zona oriental), ou ['kaʃ],

['kaj], ['kaŋ] (noutras zonas); de tódolos modos, estas pronunciacións ['kajs], ['kaʃ], etc. conviven sempre coas formas plenas (*caes, cae, caen*).

Foneticamente cabería esperar unicamente pronunciacións do tipo ['kajs] (zona oriental) / ['kaʃ] (resto do dominio lingüístico galego), paralelas a *animais / animás, ladrois / ladrós, ladróns*. Pero contra esta tendencia fonética disgregadora hai o freo reconstructor da morfoloxía. Se *-es, -e, -en* son a marca de número e persoa non é económico morfoloxicamente facer deles dous tipos de alomorfos [e], [eʃ], [eŋ] tras consoante (*bebes, bebe, beben*) e [jʃ], [j], [jŋ] ou [s], [j], [ŋ] tras vocal ([mɔʃs], [mɔj], [mɔjŋ] ou [mɔʃ], [mɔj], [mɔjŋ]). Advirtase tamén que esta mesma explicación xustifica a persistencia do *-e* tanto en portugués coma en galego no presente de subxuntivo dos verbos en *-oar*: *amontoe, amontoes, amontoen*; neste caso o *o* é pechado, pero isto é irrelevante. Podemos observar que o *-e* se interpreta como [e] e non como [j] porque a énclice do pronome non esixe o alomorfo *no, na, nos, nas* como ocorre cando a terminación do verbo é realmente un ditongo: *seino, hainas, leveinos, moeunas, etc.*, pero *el móeo, el remóea*.

Estas mesmas consideracións referentes a *-es, -e, -en* son aplicables ós verbos en *-air, oír e -uír* (vide 16.2.4.4).

Moio, moia, etc. Presentan tamén unha mostra de solidariedade morfolóxica. De MOLO e CADAM esperaríamos *mó* (cf. FASEOLU > *freixolo* > *freixó*) e **cá* (cf. *hebdomada* > ant. *domá*). Para manter regulares as formas conservouse o hiato (*moo, *caa*) e mesmo se reforzou cun *-i-*, que axuda a marca-la fronteira silábica: *moio, caia*. Este *-i-* estendeuse despois a outras persoas, mesmo cando non separaba vocais idénticas, para evitar irregularizar novamente o verbo; así, conforme a *caia* fíxose *caio* e conforme a *moio* fíxose *moia*. (No caso de *caia, caio* o *-i-* pode xustificarse tamén mediante un hipotético *CADEAM, *CADEO, se temos en conta que CADERE pasou a *CADERE en época moi antiga). Hoxe *caio, caia*, etc. son formas únicas en todo o galego; *moio* e *moia* (fronte a *moo, moa*) son maioritarias. Esta é a razón pola que se escollen as formas con *-i-*.

Sairei (vide 16.3.1, nota *caberei*).

Oír (vide 16.3.13).

16.2.4.4. Verbos en -uír

Verbos en -uír: *-tribuír* (*atribuír, contribuír...*), *imbuír*, *argüír*, *-cluír* (*concluír, recluír...*), *fluír* e derivados, *diluír*, *-struír* (*construír, destruír...*), *estatuír*, *-stituír* (*destituír, restituír, etc.*). Son regulares:

INCLUÍR

PRES. IND.	COPRETÉR.	PRES. SUBX.	IMPERATIVO
inclúo	incluía	inclúa	inclúe
inclúes	incluías	inclúas	
inclúe	incluía	inclúa	
incluímos	incluíamos	incluamos	incluíde
incluídes	incluíades	incluades	
inclúen	incluían	inclúan	

Inclúes, inclúe, inclúen. Para a xustificación de *-es*, *-e*, *-en* véxanse os argumentos expostos en 16.2.4.3 a propósito de *caes*, *cae*, *caen*. Obviamente, nestes verbos non ten por que aparecer ningún *-i-* antihiático coma o de *moio* ou *caia*, porque a distancia entre *u* (última vocal do radical) e as vocais da desinencia *-o*, *-e* e *-a* é tan grande que non hai crase posible e a fronteira silábica está perfectamente marcada pola diferente articulación dos dous fonemas *u/o*, *u/e*, *u/a*.

Estes verbos en *-uír*, igual cós que veremos máis adiante en 16.2.5.2, non admiten en galego alternancia do timbre vocálico na raíz (non se coñecen en galego formas como **constroes*, **constroe*, **constroen* nin **constrois*, **constroi*, **constroin*).

16.2.4.5. Verbos en *-er* (< *-eer*) e *-ir* (< *-iir*)

Os verbos en *-er* (< *-eer*) e *-ir* (< *-iir*), como *crer*, *descrer*; *ler*, *reler*, *trasler*; *sobreser* e *rir*, *sorrir*, son regulares. De tódalas maneiras, cómpre ter en conta algúns encontros vocálicos que na fala e na escritura (xa desde a época medieval) se resolven en contracción. Estes encontros son os seguintes: *-éé-* > *é* (ex.: *leer* > *ler*), *-ée-* > *-é-* (*lees* > *les*), *-eí-* > *-í-* (*leía* > *lía*), *-eï-* > *-i-* (*leíamos* > *líamos*), *-íe-* >

-í- (*ríes* > *ris*), *-ii-* > *-í-* (*riíches* > *riches*), *-ii-* > *-i-* (*riíamos* > *riamos*).

LER

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
leo	lía	lea	le
les	lías	leas	
le	lía	lea	
lemos	liamos	leamos	lede
ledes	liades	leades	
len	lían	lean	
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
lin	lera	lese	ler
liches	leras	leses	leres
leu	lera	lese	ler
lemos	leramos	lesemos	lermos
lestes	lerades	lesedes	lerdes
leron	leran	lesen	leren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
lerei	lería	ler	INF.
lerás	lerías	leres	ler
lerá	lería	ler	XER.
leremos	leríamos	lermos	lendo
leredes	leriades	lerdes	PART.
lerán	lerían	leren	lido

Para *ver* e derivados, que en parte da súa conxugación habería que incluír neste epígrafe, vide 16.3.27.

As secuencias *-eo*, *-ea*, *-eas*, *-ean* nos verbos non xeran un iode antihiático polas mesmas razóns vistas para os substantivos e adxectivos en 8.8 e 8.9.

RIR

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
río ris ri rimos rides rin	ría rías ría riamos riades rían	ría rías ría riamos riades rían	ri ride
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
rin riches riu rimos ristes riron	rira riras rira riramos rirades riran	rise rises rise risemos risedes risen	rir rises rir rirmos rirdes riren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
rirei rirás rirá riremos riredes rirán	riría rirías riría riríamos ririades rirían	rir rires rir rirmos rirdes riren	INF. rir XER. rindo PART. rido

16.2.5. Alternancias vocálicas no radical do verbo

16.2.5.1. Verbos en *-er*

Os verbos en *-er* que teñen *-e-*, *-o-* como últimas vocais do lexema presentan unha alternancia [ɛ]/[e], [ɔ]/[o], cando son tónicas, segundo a seguinte distribución: [ɛ], [ɔ] na 2ª e 3ª persoas de singular

e na 3ª de plural do presente de indicativo; [e], [o] no resto. En posición átona son sempre pechadas.

BEBER

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPER.
bebo [e]	beba [e]	
bebes [e]	bebas [e]	bebe [e]
bebe [e]	beba [e]	
---	---	
---	---	---
beben [e]	beban [e]	

COMER

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPER.
como [o]	coma [o]	
comes [ɔ]	comas [o]	come [o]
come [ɔ]	coma [o]	
---	---	
---	---	---
comen [ɔ]	coman [o]	

Quedan excluídos desta alternancia no presente de indicativo outra serie de verbos que por razóns históricas teñen vocalismo radical tónico, ou sempre aberto ([ɛ]: *querer, quecer, esquecer*; [ɔ]: *poder*), ou sempre pechado ([e]: *deber, crer, ler, e sobreeser*, así como os derivados de todos eles; e, en boa parte do territorio lingüístico galego, tamén os verbos rematados en *-cer*: *parecer*, etc.).

Esta alternancia non ten repercusións gráficas. Unicamente as pode ter cando, por razóns de clareza, queiramos diferenciar parellas homógrafas: (*el*) *cóme* / *come* (*ti*). Neste caso acentuarase graficamente a palabra en que apareza a vocal aberta.

16.2.5.2. Alternancias vocálicas nos verbos en *-ir*

A maioría dos verbos da terceira conxugación manteñen inalterada a última vocal do radical ó longo de todo o paradigma. Ocorre isto, sen excepción ningunha, cando é *a* (*partir, invadir, sobresaír, persuadir*, etc.) ou cando é *i* (*finxir, incidir, dividir, transmitir, vivir, corrixir*, etc.). Para o modelo de paradigma véxase *partir* en 16.1.

16.2.5.2.1. Verbos con *e* como vocal final do lexema no infinitivo

Estes verbos (*advertir, servir, etc.*) poden presentar dous tipos de alternancia:

a) Hai un grupo que troca o *e* en *i* nas formas do presente de indicativo e imperativo en que a raíz é tónica e, ademais, en todo o presente de subxuntivo:

ADVERTIR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPERATIVO
advirto	advirta	
advirtes	advirtas	advirte
advirte	advirta	
advertimos	advirtamos	
advertides	advirtades	advertide
advirten	advirtan	

Conforme ó modelo anterior conxúganse os seguintes verbos: *adherir; advertir, divertir; agredir, transgredir; conferir, diferir, inferir, preferir, proferir, referir, transferir; competir, repetir; concernir, discernir; espelir; espir; dixerir, inxerir, suxerir; inserir; medir; pedir* e derivados; *reflectir; vestir, investir, revestir.*

b) Hai outro grupo que presenta unha variación triple no vocalismo da raíz: en posición átona sempre *e* [e] (agás no presente de subxuntivo); en posición tónica hai *e* [ɛ] nas persoas 2ª, 3ª de singular e 3ª de plural do presente de indicativo e *i* na persoa 1ª de singular do presente de indicativo, na 2ª de singular do imperativo e en todo o presente de subxuntivo.

SERVIR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPERATIVO
sirvo	sirva	sirve
serves [ɛ]	sirvas	
serve [ɛ]	sirva	sirvide
servimos [ɛ]	sirvamos	
servides [ɛ]	sirvades	
serven [ɛ]	sirvan	

O mesmo paradigma é o dos verbos *ferir*, *mentir*, *sentir*, *seguir* e dos seus derivados e compostos: *malferir*; *desmentir*; *asentir*, *consentir*, *resentir*, *conseguir*, *perseguir* e *proseguir* (advirtase que *conferir*, *inferir*, etc. non son derivados de *ferir*, senón que se remontan á base culta latina -FERRE).

Sirve ti. O portugués ten nesta persoa do imperativo o mesmo vocalismo radical cás formas rizotónicas do presente de indicativo; ó contrario do galego, usa *serve tu* [ɛ], con solución análoga á que segue nos verbos da segunda: *bebe tu* [ɛ]. Tanto para un tipo de verbos coma para o outro, o galego e o portugués son coherentes, aínda que con solucións específicas en cada lingua: se o portugués ten no imperativo, como se dixo, o mesmo vocalismo ca no presente de indicativo (*ele corre* [ɔ], *corre tu* [ɔ]; *ele segue* [ɛ], *segue tu* [ɛ]), o galego en cambio ten no imperativo o mesmo vocalismo ca no presente de subxuntivo (*corra vostede* [o], *corre ti* [o]; *siga vostede*, *sigue ti*).

Seguir, advertir e repeler. Os verbos do tipo *seguir* tenden a elimina-la triple alternancia e a incorporarse ó modelo do grupo anterior (*advirto*), máis regular morfoloxicamente. En realidade, o paradigma dado para *servir* e similares é o histórico, pero ten xa moi escaso apoio na fala popular, na que se tende a utilizar *sirvo*, *serves*, *sirve*, etc., segundo o modelo de *advertir*. Estas regularizacións non están motivadas por castelanismo, senón xeradas polo propio galego; malamente o castelán *mientes* pode xerar un galego *mintes*. Digamos de camiño que variantes do tipo *segues* / *sigues*, *serves* / *serves*, etc. (o mesmo ca *dormes* / *durmes* etc., que veremos despois) tamén as houbo en portugués desde finais do séc. XIV, pero na lingua estándar foron posteriormente reducidas a *segues*, *serves* (*dormes*), etc. No portugués trasmontano evítase a alternancia: *firo*, *fires*; *sigo*, *sigues*, etc.

Adóptase como normativa a variante con alternancia por se-la tradicional e porque está en harmonía cos verbos da segunda en *-e...er*, *-o...er* (16.2.5), que a manteñen constantemente, e mesmo cos verbos da terceira en *-u...ir*, que conservan moito máis viva na fala a alternancia tradicional (16.2.5.2.2).

Cómpre ter en conta que os verbos en *-e...ir* non patrimoniais (do tipo *advertir*) presentan problemas de adecuación a un modelo de paradigma. Realmente, o modelo tradicional destes verbos era o que practicaba a alternancia de tres membros ([i]/[e]/[ɛ]: *sirvo / servimos / serves*), con todo posterior xa a unha fase medieval en que a alternancia era só de dous membros ([e]/[ɛ]: *servio / serves*); pero os verbos cultos (*agredir, divertir, inferir, dixerir, competir*, etc.) encaixaban mal neste tipo de paradigma. Por esta razón se acudiu á creación dun paradigma novo que os tolerase mellor, cunha alternancia de dous membros só ([i]/[e]: *advirto, advirtes, advertimos...*). Pero aínda así a solución non é plenamente satisfactoria para tódolos verbos, de maneira que algúns deles tenden a mante-lo e constantemente (*somerxo, somerxes, somerxe; somerxa*, etc.); desta forma resultaría que os verbos deste tipo terían unha conxugación mixta: serían da segunda as formas rizotónicas do presente de indicativo e do imperativo (*somerxo, somerxes, somerxe, somerxen; somerxe tí*) e o presente de subxuntivo (*somerxa, somerxas*, etc.) e da terceira as formas arrizotónicas (*somerxir; somerximos, somerxides*; etc.), pero isto é anómalo tamén; e desta anormalidade téndese a saír por dous camiños: ou ben incorporando o verbo integramente á segunda (*compeler, expeler, impeler, propeler, repeler; emerxer, somerxer; converxer, diverxer*) en contra da solución habitual, porque a segunda conxugación é improductiva desde hai séculos; ou ben conxugando este tipo de verbos pola terceira, o que daría lugar a formas rizotónicas pouco aceptables. Recoméndase, fundamentalmente para facilita-la conxugación regular, seguir para estes verbos o modelo da segunda (vide 16.1).

16.2.5.2.2. Verbos con *u* como vocal final do lexema no infinitivo

Os verbos que teñen *u* como vocal final do lexema no infinitivo (*discutir, fuxir*, etc.) poden presentar dúas posibilidades de conxugación:

a) Verbos do tipo *discutir*

Hai verbos en *-u...ir* (*discutir, conducir*, etc.) que son completamente regulares e seguen o modelo de *partir* (vide 16.1).

Son os seguintes (a maioría deles de procedencia culta): *argüir*, *asumir*, *atuír*, *-cluír* (*concluír*, *excluír*, *incluír*, *recluír*), *-cumbir* (*incumbir*, *sucumbir...*), *cumprir* 'completar', *-cutir* (*discutir*, *percutir*, *repercutir...*), *curtir*, *derruír*, *diluír*, *diminuír*, *-ducir* (*aducir*, *conducir*, *deducir*, *inducir*, *reducir*, *seducir*, *traducir...*), *embutir*, *escapular*, *esculpir*, *estatuír*, *gruñir*, *fluír* e derivados (*afluír*, *confluír*, *influír*, *refluír...*), *fulxir* (e *refulxir*), *-fundir* (*fundir* 'derreter', *afundir*, *confundir*, *difundir*, *infundir*, *refundir*), *imbuír*, *insurxir*, *-ludir* (*aludir*, *eludir*), *nutrir*, *presumir*, *resumir*, *rustrir*, *-stituír* (*constituír*, *destituír*, *instituír*, *prostituír*, *reconstituír*, *restituír*, *substituír...*), *-struír* (*construír*, *destruír*, *instruír*, *obstruír*, *reconstruír...*), *suplir*, *-tribuír* (*atribuír*, *contribuír*, *distribuír*, *retribuír...*), *tupir* e derivados (*entupir*, *desentupir*), *unir* e derivados (*desunir*, *reunir*), *unxir*, *urxir*, *zurcir*.

b) Verbos do tipo *fuxir*

Hai outro grupo de verbos en *-u...ir*, menos numeroso, que presenta unha alternancia tradicional *u/o*: [ɔ] nas persoas 2ª e 3ª de singular e 3ª de plural do presente de indicativo, [u] no resto do paradigma:

FUXIR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMPERATIVO
fuxo	fuxa	
foxes [ɔ]	fuxas	fuxe
foxe [ɔ]	fuxa	
fuximos	fuxamos	
fuxides	fuxades	fuxide
foxen [ɔ]	fuxan	

Conforme a este modelo, conxúganse tamén os seguintes verbos: *acudir*, *bulir* (e *rebulir*), *cubrir* e derivados (*descubrir*, *encubrir*, *recubrir*), *cumprir* 'ser mester', *cuspir*, *durmir*, *engulir*, *fundir* 'render', *fuxir*, *lucir* e derivados (*deslucir*, *entrelucir*, *relucir*,

translucir, tremelucir), *mulir, muxir, pulir, ruxir, sacudir, subir, sufrir, sumir* (e os seus derivados *consumir* e *ensumir*), *tusir, ulir, urdir, xunguir, xurdir*.

Cumprir, fundir. Advértase que estes verbos teñen cada un dúas acepcións ben diferenciadas: *cumprir* 'completar' e 'ser mester'; *fundir* 'derreter' e 'render'. Só coas respectivas segundas acepcións teñen alternancia.

Fuxe ti. Para o timbre vocálico desta persoa do imperativo, tanto en galego coma en portugués, véxase o dito en 16.2.5.2.1 a propósito de *sirve ti*.

Fuxo, foxes. O sistema galego medieval separaba mellor có actual os verbos sen alternancia dos que a tiñan. En xeral, presentábase os que en latín tiñan -Ō- (DORMIRE); despois incorporáronse os que tiñan -Ō- ou -Ū- (-CUTERE, BULLIRE, COPERIRE, CONSPUERE, *INGULLIRE, RUGIRE, SUFFERE, TUSSIRE, SURGERE); carecían normalmente de alternancia os que en latín tiñan -Ū- (LUCERE, -DUCERE, etc.). Modernamente, nos verbos patrimoniais mantense a situación medieval, coa excepción de *lucir*, que se incorpora ó grupo dos verbos con alternancia. Os verbos que entraron por vía culta adheríronse en bloque ó grupo dos que non tiñan alternancia, tanto se tiñan -Ū- (-CUMBERE, FUNDERE, URGERE, etc.) coma se tiñan -Ū- (-LUDERE, NUTRIRE, etc.).

Actualmente hai unha tendencia a regulariza-lo paradigma dos verbos do tipo *fixir*, mantendo como vocalismo radical sempre *u* (*fuxo, fuxes, fuxe*, etc.); esta tendencia é paralela á que tamén opera nos verbos do tipo *servir* (*sirvo, sirves*, etc.); con todo, a alternancia nos verbos do tipo *fixir* mantén maior vitalidade ca nos do tipo *servir*. Para a escolla como normativo do paradigma con alternancia véxase o dito en 16.2.5.2.1, nota *seguir, advertir* e *repeler*.

Durmir, dormir. Advértase a seguinte falta de paralelismo: os verbos que teñen vocal palatal como última vocal do radical nas formas arizotónicas, manteñen aínda o timbre etimolóxico, *sexa e* (*advertir, servir*) ou *i* (*dividir*). Polo contrario, os verbos que no galego antigo tiñan *o* no radical mudárono en *u* nas formas arizotónicas. Desta maneira os antigos *bolir, acodir, roxir, foxir, cospir, somir, sobir, sortir, polir, tosir, dormir*, etc. (igual que moitas palabras que tiñan a secuencia *o...i*: *sotil, Loís, moíño, resocitar, roindade...*), harmonizáronse en *u...i*: *bulir, -cudir*, etc. Este cambio (e ás veces o inverso: *lucir > locir, fundir > fondir*) é xa antigo no idioma e hoxe está practicamente concluído. En portugués, en posición

pretónica as vocais da serie velar neutralízanse en [u], de maneira que se pronuncia igual o *u* de *bulir* có o de *dormir*. O escribiren *acudir*, *bulir*, *cuspir*, *fugir*, *subir*, etc. fronte a *cobrir*, *dormir*, *engolir*, *tossir*, etc., é unha incoherencia gráfica sen ningún apoio fonético nin etimolóxico.

Sufrir, sofrer; tusir, toser. A alternancia axuda a acentua-las interferencias entre a segunda e terceira conxugacións (*dormes, dorme, dormen* [ɔ], *comes, come, comen* [ɔ]). Estas formas comúns provocan ás veces intercambios nas dúas direccións: os orixenarios *sofrer* e *tusir* admiten tamén as variantes alternativas *sufrir* e *tosar*. *Tusir* e *sufrir* son hoxe as formas máis estendidas; por esta razón deben ser preferidas ás outras.

16.2.6. Productividade da 2ª e 3ª conxugacións

Mantéñense como verbos da segunda (en contraste co castelán) *converxer, emerxer, encher, erguer, espaxer, fender, ferver, premer, render, repeler, rexer, toller, xemer*. Tamén se conservan como verbos da segunda os derivados de *bater* (*abater, combater, debater, rebater*), *correr* (*concorrer, decorrer, discorrer, escorrer, incorrer, ocorrer, percorrer, recorrer, socorrer, transcorrer*), *romper* (*corromper, interromper, irromper, prorromper*) e *verter* (*converter, inverter, perverter, reverter, subverter*; pero *advertir* e *divertir*). Para *caer* e *traer* véxase 16.2.4.3 e 16.3.25, respectivamente.

Pasaron á terceira *concebir, escribir, vivir, dicir, elixir* e derivados, así como *aducir, recibir* e os restantes membros da familia léxica (véxase unha explicación máis detallada en *dicir*, 16.3.5).

As vacilacións entre a segunda e terceira conxugación e mesmo a fuga xa consumada de verbos da segunda para a terceira explícanse pola existencia de forzas niveladoras que operan en favor dunha ou doutra. Actúan a favor da terceira: a) a maior produtividade deste modelo, que é o que recibe (coma no portugués e no castelán) a maioría dos verbos cultos procedentes da 2ª, 3ª e 4ª conxugacións latinas; b) que nos tempos en que hai coalescencia morfolóxica entre a 2ª e 3ª, prevalecen as desinencias propias da 3ª (vocal temática *í* ou ausencia de vocal temática): *comín, comiches, partía, partías, etc.* = *partín, partiches, partía, partías, etc.*; *coma, etc.* = *parta, etc.* Actúa en favor da segunda a existencia dun verbo patrimonial próximo, pola forma e polo significado, á base latina da que proceden os derivados cultos (*combater* = *bater*, *recorrer* = *correr*).

16.3. Paradigmas dos verbos irregulares

16.3.1. *Caber*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
caibo cabes cabe cabemos cabedes caben	cabía cabías cabía cabíamos cabiades cabían	caiba caibas caiba caibamos caibades caiban	cabe cabede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
couben coubeches coubou coubemos coubestes couberon	coubera couberas coubera couberamos couberades couberan	coubese coubeses coubese coubesemos coubesedes coubesen	caber caberes caber cabermos cabervedes caberen
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
caberei caberas cabera cabermos caberaades caberan	cabería caberías cabería caberíamos caberiaades caberían	couber couberes couber coubermos couberdes couberen	INF. caber XER. cabendo PART. cabido

Caibo, caiba, caibas, etc. Na lingua moderna rexístranse as seguintes solucións, entre outras que son irrelevantes para o que agora interesa: *caibo, caiba* en puntos illados escasos, máis densos no NL da Coruña, no NO de Lugo, no SO de Ourense e no de Pontevedra; *cabio, cabia* nunha franxa oriental do dominio galego e na parte central de Ourense; *cabo, caba* por tódalas partes, pero con maior densidade, formando case unha área compacta, na metade occidental de Galicia; *quepo, quepa*, con [e], aparecen tamén

salteadas por toda Galicia, especialmente na zona oriental (convén advertir que *quepa* é máis frecuente ca *quepo*); *queipo*, *queipa* aparecen de modo esporádico só no N.

No galego medieval non temos documentacións para a primeira persoa do presente de indicativo; hainas, en cambio, para o presente de subxuntivo: *cabia* e *caiba*, e mesmo *caibia*.

As formas antigas *cabio* e *caibo*, *cabia* e *caiba* (e mesmo *caibio* e *caibia* con anticipación de iode) son as esperadas historicamente do lat. CAPIO, CAPIAM (obsérvase o paralelismo con *agua*, *auga*, *augua*). Estas formas continúan no galego actual. *Cabo*, *caba*, etc. (igual que *chova*, *como*, *durmo*, etc., ant. *chovia*, *comio* ~ *coimo*, *dormio*, etc.) son formas analóxicas innovadoras. *Quepo*, *quepa*, ou as variantes híbridas *queipo*, *queipa*, son castelanismos, motivados quizais polo escaso arraigamento do verbo *caber*, que está sendo suplantado polo semanticamente afín *varrer*.

Normativamente non cabe escoller senón entre as formas galegas e de entre elas debe descartarse *cabo*, *caba* por ser unha innovación aínda non consumada; entre *cabio/caibo*, *cabia/caiba*, etc. débese dar preferencia á segunda por ser, das dúas, a maioritaria, e por se-la solución congruente con *poida* e *queira*.

O dito neste comentario vale tamén para as formas correspondentes de *saber*, coa excepción da primeira persoa do presente de indicativo, que é *sei*. Tamén cómpre advertir que na maioría dos casos hai coincidencia *caiba/saiba*, pero non necesariamente.

Couben, coubera, coubese, couber. Para o tema de perfecto no galego actual rexístranse as seguintes raíces: *coub-* dispersa por todo o dominio galego, pero formando unha rede bastante densa na parte occidental (case compacta na provincia da Coruña); *coup-* dispersa tamén por todo o galego, pero predominantemente na zona oriental; *cup-* aparece de modo esporádico no occidente de Pontevedra; *cab-* (frac), tamén esporadicamente ó longo das Rías Baixas. No galego histórico unicamente se documentan formas coa raíz *coub-*.

Coub- ten xustificación satisfactoria dentro das leis da fonética histórica galega: sonoriza a consoante oclusiva intervocálica (CAPUIT > *coubo* e, paralelamente, SAPUIT > *soubo*), de modo idéntico a outros casos (PLACUIT > *prougo*, POTUIT > *puido*). Non temos datos suficientes para saber se *coup-* é galega tamén; a falta de documentación antiga e que *coub-* e *soub-* se

rexistren na actualidade mesmo máis alá do río Navia (nos concellos de Allande e Cangas de Narcea) é un dato negativo. Seguramente *coup-*, o mesmo que no tema de presente *queip-*, é unha forma híbrida, resultante do cruce do galego *coub-* co castelán *cup-*. *Cup-* é un castelanismo sen enmascaramento ningún. Finalmente *cab-* (*cabín, cabiches...*) é o resultado da propagación analóxica do tema de presente ó tema de perfecto, ou sexa, a substitución do perfecto forte tradicional por un perfecto fraco regular.

Normativamente non se pode favorecer ningunha forma senón a tradicional *coub-*.

O dito neste comentario é totalmente aplicable a *souben, soubera, soubese, souber*.

Coubeches, coubera, couberas, couberamos, coubese, coubesemos, etc. A vocal temática de perfecto dos verbos irregulares é un [ε] nas formas arrizotónicas, tanto en posición tónica (*dixeches, dixera*) como átona (*dixeramos, dixesemos*), mentres que nas rizotónicas do pretérito de indicativo a vocal temática é un *e* pechado na 1ª persoa de singular (*dixen*) e Ø na 3ª persoa de singular (*dixo*).

Caberei, cabería. É ocioso recordar que o futuro é totalmente regular; formas sincopadas do tipo *cabrei, sabrei* son castelanismos. O galego antigo coñecía tamén futuros sincopados paralelos ós do castelán, pero dábanse unicamente en verbos que (no protogalego) acababan en *-ler ~ -lir, -ner ~ -nir, e -rer ~ -rir*: *valrei, salrei, terrei, porrei, marrei, verrei; querrei, morrei, guarrei*. Non existiron nunca en galego futuros con *-d-* epentético, do tipo **valdrei*, etc. Todos estes verbos, menos os que se perderon, reconstruíron un futuro regular: *valerei, sairei, terei...* Con máis razón teñen hoxe futuro regular (non sincopado) os que o tiveron durante toda a historia do galego, como *caberei, saberei*. Quedan, evidentemente, fóra desta regularización os futuros de *dicir* e *facer* (*direi, farei*), como en case tódalas linguas románicas, porque a súa irregularidade non se debe a unha síncopa.

16.3.2. *Caer* (vide 16.2.4.3)

16.3.3. *Crer* (vide 16.2.4.5)

16.3.4. Dar

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
dou dás dá damos dades dan	daba dabas daba dabamos dabades daban	dea deas dea deamos deades dean	dá dade
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
dei deches deu demos destes deron	dera deras dera deramos derades deran	dese deses dese desemos desedes desen	dar dares dar darmos dardes daren
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
darei darás dará daremos daredes darán	daría darías daría dariamós daries darían	der deres der dermos derdes deren	INF. dar XER. dando PART. dado

Dei, din. No galego actual rexístranse fundamentalmente as formas *dei* e *din*; ambas aparecen en todo o galego en proporción similar, pero a densidade de *dei* é maior na zona occidental e a de *din* na oriental. No galego antigo non se rexistra senón *dei*, que é a forma etimolóxica; a forma moderna *din* é analóxica de *vin* (pretérito de *ver*).

Tendo en conta que a vitalidade da forma tradicional *dei* é aínda moi grande, normativamente debe se-la única recomendable.

Deu, dou. Na terceira persoa de singular do perfecto rexístranse, fundamentalmente, dúas variantes, xeograficamente complementarias: *deu* e *dou*. Esta última ocupa case integramente a provincia da Coruña (excepto ó norte das Pontes) e a parte setentrional da de Pontevedra (o que queda ó N da ría de Pontevedra); no resto do dominio lingüístico galego aparece *deu*; dentro da área de *deu* rexístrase tamén algunha vez *diu*. Cómpre con todo advertir que *deu* admite dúas pronunciacións: [ˈdew], que é a etimolóxica (DĒDIT), e [ˈdew], na que hai unha analoxía con *veu* [ˈbew] (< *VĒNO en vez de VĒNIT) ou ben unha harmonización entre [ɛ] e mais [-w] (como en *meu*, que tamén ten dobre pronunciación). No galego antigo case é exclusivo *deu*, pero xa hai dous exemplos de *dou* na *Crónica Xeral*.

A forma *deu*, calquera que sexa a súa pronunciación, é a etimolóxica. *Dou* é analóxica dos verbos en *-ar*: da proporción *cantei* = *dei* resulta *cantou* = *dou*; nótase que no tema de presente *dar* é da primeira e isto axuda a igualala ecuación mencionada. *Diu* (igual que *din*, *diches*, *dimos*, *distes*, *diron*, *dira*, *dise*, que tamén existen, case sempre nos mesmos puntos) está motivada por unha nivelación con *viu* (de *ver*) e cos perfectos fracos da terceira; este trasfego dos tempos do tema de perfecto á terceira debeu de empezar pola segunda persoa de singular do pretérito, *diste*, que xa é antiga ó lado de *deste*.

Normativamente a escolla debe favorecer a forma tradicional *deu*, que segue tendo un amplo apoio na lingua viva.

Dea, deas, etc. A fala actual ofrece dúas solucións: *dea*, *deas*, etc. e *día*, *días*, etc. O dominio de *dea* comprende as provincias da Coruña e Pontevedra, así como as metades SO de Lugo e NO de Ourense; o resto ocúpao a forma *día*. En cinco puntos illados do *Atlas Lingüístico Galego* rexístranse tamén *deña* ou *dé*, en catro deles convivindo con *dea*. Nos textos antigos documéntanse fundamentalmente as formas *dé*, *dés*, etc., pero xa hai testemuños de *día* no séc. XIII e de *dea* no séc. XIV.

O resultado *dé*, *dés*, etc. correspóndese etimoloxicamente co latín DEM, DES, etc. Con todo, este subxuntivo foi considerado “irregular”, porque se interpretou *de-* como raíz (igual que *le-* no verbo *ler*); e ó ser interpretado así incrementouse co sufixo modo-temporal propio dos verbos en *-er* (cf. *lea*, *leas*, etc.); lembremos que o verbo *dar*, aínda que nos tempos do tema de presente é da primeira, nos tempos do tema de perfecto é da segunda. De aí resultou *dea*, *deas*, etc. Cronoloxicamente este fenómeno foi recorrente: apareceu por primeira vez na época prerrománica un *DEA, *DEAS, que explica as formas *dea* do romanés, e *día* do galego oriental, asturiano e

italiano (cun tratamento do hiato *-éa-* idéntico ó de MEA, *HABÉAM -por HABEBAM-, etc.); a segunda vez foi en época máis recente (cando xa o hiato *-ea-* se resolvera en *-ia-*); desta segunda onda de regularizacións son os *dea* do castelán, do portugués e do galego. Ora, o portugués e o castelán, coa presión da lingua culta e co freo da norma académica, lograron mante-los *dea* como vulgarismos. Pero o galego, libre de prexuízos cultistas, logrou facer completamente normal o que nos outros idiomas é unha forma reprimida pola norma. Ó desapareceren os *dé, dés*, etc. non hai dentro da propia fala outras formas con que contrasta-las novas; o contraste só se pode facer co castelán e co portugués, pero eses xa son outros sistemas. Por iso, as dúas únicas formas galegas lexítimas só poden ser *día* ou *dea*, ambas xeradas polo propio galego. Destas, a forma máis usada na tradición escrita moderna é *dea*, que é a maioritaria no galego falado, e por iso se escolle como normativa.

16.3.5. *Dicir*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
digo dis di dicimos dices din	dicía dicías dicía dicíamos diciades dicían	diga digas diga digamos digades digan	di dicide
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
dixen dixeches dixo dixemos dixestes dixeron	dixera dixeras dixera dixeramos dixerades dixeran	dixese dixeses dixese dixesemos dixesedes dixesen	dicir dicires dicir dicirmos dicirdes diciren
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
direi dirás dirá diremos diredes dirán	diría dirías diría diríamos diriades dirían	dixer dixeres dixer dixeremos dixerdes dixerén	INF. dicir XER. dicindo PART. dito

Conxúganse tamén así os derivados de *dicir*: *contradicir*, *desdicir*, *predicir*. No galego actual existe unha tendencia maioritaria a conxuga-los verbos *bendicir* e *maldicir* de maneira totalmente regular (*bendice*, *bendicirá*, *bendiza*, *bendiciu*, etc.), se ben tampouco parece condenable, sobre todo no presente de indicativo e subxuntivo, a conxugación seguindo o modelo de *dicir*.

Dicir, decer, decir, dicer. *Dizer* é a forma antiga, documentada desde as orixes do idioma. É a única forma rexistrada nos glosarios do *Cancioneiro da Ajuda*, dos *Miragres de Santiago* e da *Crónica Xeral*. Tamén era a forma leonesa antiga e aínda a recolle B. Vigón en Colunga en 1896, ó lado de *decir*. Con todo, axiña se foi introducindo a variante *dezer* (con vocal radical *-e-*, eliminando desta maneira a secuencia *-i...er*, infrecuente en verbos da segunda). Quizais tras das formas *dezía* e similares, que xa se documentan ó lado de *dizía* nas *Cantigas de Santa María*, nos *Miragres de Santiago*, na *Crónica Xeral* e na *Crónica Troiana*, hai un infinitivo *dezer* (aínda que pode haber tamén *dezir*, *dizer* ou *dizir*; nestes dous últimos casos *dezía* sería variante de *dizía* por disimilación de vocais). O que é seguro é que tras do xerundio *dezedo* das *Cantigas de Santa María* hai forzosamente un infinitivo *dezer*, rexistrado tamén nun documento de Montederramo do 1291 e noutro de Ourense do 1292, e que volvemos a atopar noutros documentos do séc. XV. Tamén pide un primitivo *dezer* o *contradezer* que usa Gil Vicente (1523). Esta forma, ou a que xa ten o *-z-* enordecido (*decer*), aparece en diferentes textos galegos dos séc. XVII e XVIII. Segue aparecendo con abundancia no séc. XIX nos primeiros textos do Rexurdimento e aínda hoxe non esmoreceu totalmente na fala viva. *Dezer* continúa tamén dialectalmente en portugués. Pero en galego o antigo *dizer* non é substituído só por *decer*, senón por *dicir* e *decir*. O infinitivo *dezir* encontrámolo xa nun documento de Ribas de Sil de 1405, e coa grafía *desyr* noutro de Rianxo de 1457. Sarmiento, que escribe a mediados do séc. XVIII, non usa senón estas dúas formas (*dicir* ~ *decir*); nos textos do séc. XIX citados antes aparecen tamén estas mesmas formas (ó lado de *decer*). Na lingua oral moderna continúanse usando as dúas variantes, aínda que na escrita adoitaba dárselle preferencia a *decir*. A forma *dicer* ou *dizer* empregada por algúns escritores modernos non ten apoio na lingua actual.

Dizer é unha forma definitivamente morta en galego. Para substituíla acudiuse a *decer*, que harmoniza a vocal radical coa temática, ou a *dicir*, que harmoniza a vocal temática coa radical, evitando así un verbo de vocalismo insólito. O paso de *dizer* a *dezer* ou *decer* foi favorecido polas formas en que a vocal temática era tónica (*dizer*, *dizando*, *dizemos*, *dizedes* > *decer*, *decendo*, *decemos*, *decedes*, segundo o modelo de *temer*, *temendo*, *tememos*, *temedes*). O paso a *dicir* foi favorecido por aqueles casos en que a 2ª e 3ª conxugacións estaban neutralizadas: *dizes*, *dize*, *dizen*, *dizía*, e mesmo *digo*, *diga*, *dixe*; estas formas fan imprevisible un infinitivo *dizer* ou *dicer* e mesmo favorecen o paso á terceira, que é, das dúas, o modelo productivo. Tanto *decer* coma *dicir* están, pois, dentro da deriva do propio galego e foron xeradas sen intervención de influxos alleos. Por razóns transparentes *decer* non pode ser castelanismo; por razóns case tan transparentes tampouco o

pode ser *dicir*. Xustificar *dicir* como castelanismo supón xustificar coa mesma causa o paso dos antigos *cinger* (aínda no séc. XIV) a *cingir* (xa no séc. XIII, despois *cinxir*); *imprimer* e *reprimer* (en port. aínda no séc. XV) a *imprimir* e *reprimir* en portugués e en galego; outro tanto ocorre (e aquí o paralelismo con *dizer* > *dicir* aínda é maior) co paso do ant. *aduzer* (en circulación aínda no séc. XV) para *aducir* (en port. *aducir* e *aduzir*). Habería mesmo que xustifica-lo antigo *riír* (hoxe *rir*) como castelanismo, en paga do esperado *rier* (que houbo no leonés e que nin no galego nin no portugués se documenta). Téñase en conta, ademais, que a vocal radical nos verbos da segunda (e da terceira) conxugación cumpre unha función de reforzo da vocal temática, é dicir, axuda a indica-la clase mórfica dun verbo: *-i-*, *-u-* no radical non poden ser senón de verbos da terceira, e nunca da segunda, que só presentan *-a-*, *-e-*, *-o-*. A situación de excepcionalidade en que quedaban os verbos *dizer*, *escriber* e *viver* explica o seu paso ou ben á segunda conxugación (*decer*, *escreber*), ou ben, máis frecuentemente, á terceira (*dicir*, *escribir*, *vivir*). O insólito da secuencia *i...er* explica tamén que os que fan uso oral destes verbos tendan a pronuncia-la vocal temática con [e], apartando, en consecuencia, estes infinitivos dos outros todos, con [e] sempre, mesmo os cultos. Mesmo a forma *decir*, que normalmente se descarta como castelanismo, pode ter xustificación tamén dentro da propia deriva do galego (e do portugués), se temos en conta que a secuencia *e...ir* se fixo habitual no galego coa incorporación de verbos cultos do tipo *advertir* (cf. 16.2.5.2.1). Con todo, só a presión do castelán parece xustifica-la ampla extensión de *dicir* fronte ó mantemento xeral de *escribir* e *vivir*.

Entre unha forma morta ou préstamo do portugués (*dicir*), un posible préstamo do castelán (*decir*), unha forma galega viva pero de escasa representación na fala (*decer*) e unha forma viva amplamente representada na fala e libre de toda sospeita de préstamo (*dicir*), normativamente debe optarse por esta última.

Os argumentos expostos ata aquí son aplicables tamén a *escribir* e a *vivir*. Con respecto ó primeiro destes verbos, na época medieval rexístranse *escriber*, *escrever* e *escrivir* en proporcións diferentes. *Escriber* é a forma esperada de SCRIBERE, paralela a *dizer* e *viver*. *Escrever* harmoniza a vocal radical coa temática (como *dezer*, *vever*) e *escrivir* (con algunha variante como *iscrivir* ou *escrevir*) harmoniza a vocal temática coa radical (como *dicir* e *vivir*). A forma *escriber*, xa minoritaria na época medieval, esmoreceu sen deixar rastro. Das outras dúas, *escribir* (documentada xa a mediados do séc. XIII), é practicamente a única forma do galego moderno, mentres que *escrever* é a forma do portugués. Tendo en conta que *escribir* é forma galega desde sempre e que hoxe a penas hai testemuños de *escreber* en territorio

lingüístico galego, a escolla da forma que se xustifica no uso maioritario non ofrece dúbida.

Con respecto a *vivir*, *viver*, a segunda é a forma antiga, pero xa no séc. XIV empezan a documentarse formas como *viviú*, que supoñen un infinitivo *vivir*. Nin na fala actual nin na literatura galega moderna aparecen testemuños de *viver*, de non ser como portuguesismo consciente. A neutralización fonolóxica de *b/v*, xa antiga en galego, fixo imposible que prosperase a solución *vever* (paralela á de *decer*) e mesmo a de *vevir* (paralela a *decir*) (ambas documentadas por Huber), porque darían lugar a homonimias ocasionalmente embarazosas; formas do tipo *vevíá*, *vevías* (que son o resultado da disimilación de *vivía*, *vivías*, etc., e posiblemente non copretéritos dos escasos *vever* e *vevir*), non deron chamado. Con vistas a propoñer unha forma normativa vale tamén o dito a propósito de *dicir* e *escribir*, coa vantaxe de que neste caso non hai senón unha solución moderna: *vivir*.

Dis, di, din. Na fala viva hai fundamentalmente dous dominios: *dices*, *dice*, *dicen*, que ocupa todo o galego oriental e puntos illados no S de Pontevedra, e *dis*, *di*, *din*, que ocupa a Coruña e Pontevedra e o occidente de Lugo e de Ourense. Na época medieval as formas correspondentes eran *dizes*, *dize* ou *diz*, *dizen*, de onde proceden as do portugués moderno.

As formas apocopadas son xenuinamente galegas e xustifícanse da seguinte maneira: a forma antiga *diz* (de 3ª p. sing.), reduciuse a *di* por analogía con *dá* (nótese que *dicir* e *dar* teñen unha base morfolóxica común en varias formas: *direi* = *darei*, *diría* = *daría*, *di* = *dá*, etc.). Nas zonas de seseo final, hai unha causa coadxuvante: despois da desafricación e do enxordecemento do *-z*, *diz* quedaba convertida en **dis*, que foi interpretada como *di* + *-s*, cunha desinencia *-s* insólita nunha terceira persoa; por iso foi reducida a *di* (é dicir, *di* + \emptyset). Non é, sen dúbida, casual que as formas *dis*, *di*, *din* aparezan na área de seseo final (hoxe propagadas contra oriente) e *dices*, *dice*, *dicen* onde non o hai.

Por seren maioritarias xeográfica e demograficamente, tradicionais na escrita moderna e homólogas a *fas*, *fai*, *fan* (vide 16.3.8), *dis*, *di*, *din* son as formas escollidas como normativas.

16.3.6. *Doer* (vide 16.2.4.3)

16.3.7. *Estar*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
estou estás está estamos estades están	estaba estabas estaba estabamos estabades estaban	estea esteas estea esteamos esteades estean	está estade
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
estiven estiveches estivo estivemos estivestes estiveron	estivera estiveras estivera estiveramos estiverades estiveran	estivese estiveses estivese estivesemos estivesedes estivesen	estar estares estar estarmos estardes estaren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
estarei estarás estará estaremos estaredes estarán	estaría estarías estaría estariamos estariades estarían	estiver estiveres estiver estivermos estiverdes estiveren	INF. estar XER. estando PART. estado

Os verbos *arrestar*, *contrastar*, *obstar*, *prestar*, *restar*, derivados latinos de STARE, por seren hoxe semanticamente opacos, son totalmente regulares: *resto*, *restaba*, *resteí*...

Estar, *tar*. No galego oral existen dúas variantes, repartidas xeograficamente: a forma plena *estar*, moito máis estendida, e a forma con aférese *tar*. A forma plena é a normativa.

Estea, esteas, etc. Na fala actual hai fundamentalmente dous resultados: *(es)teña, (es)teñas, (es)teña*, que ocupa un dominio comprendido por unha liña que, partindo de Ribadeo, baixa ata Carballedo (Lugo) e volve a subir ata a ría da Coruña; o resto de Galicia di *(es)tea, (es)teas, (es)tea*, etc. Na zona oriental exterior hai restos de *(es)tía, (es)tías, (es)tía*, etc.; na provincia de Ourense hai puntos illados de *esté, estés, esté* (case sempre convivindo con *estea*); en dous puntos da raia limega hai *estexa, estexas* [3], como en portugués. Na época medieval non se documenta senón *esté, estés, esté*. Estas formas son as que responden ás latinas STEM, STES, STET, STEMUS, STETIS, STENT. *(Es)tía, (es)tías, (es)tía* correspóndense cunha forma protorrománica *STEAM, *STEAS, *STEAT, etc., que se conserva tamén no romanés (3ª sg. *să stea*, 3ª pl. *să stea*), no italiano (*stia, stia, stia, stiamo, stiate, stiano*) e no occitano antigo (*estía, estías, estía, estían*); nótese o paralelismo con *día, días*, etc. As formas *(es)teña, (es)teñas*, etc. son analóxicas de *teña*, do verbo *ter*; *estexa* é analóxica de *sexa*; e *(es)tea* é xerada polo mesmo procedemento mencionado antes para *dea* (vide 16.3.4): *(es)te-* considérase radical (como *le-*, de *ler*) e incrementáselle un sufixo modo-temporal *-a-* (como *le-a*); igual ocorrera xa na época latina: a *ste-* engadíuselle o sufixo modo-temporal de FIAM.

Aínda que tódalas formas son xeradas polo propio galego, escóllese *estea* como normativa por se-la que ocupa unha área maior.

16.3.8. *Facer*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
fago fas fai facemos facedes fan	facía facías facía faciamos faciades facían	faga fagas faga fagamos fagades fagan	fai facede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
fixen fixeches fixo fixemos fixestes fixeron	fixera fixeras fixera fixeramos fixerades fixeran	fixese fixeses fixese fixesemos fixesedes fixesen	facér faceres facér facermos facerdes faceren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
farei farás fará faremos faredes farán	faría farías faría fariamos fariades farían	fixer fixeres fixer fixermos fixerdes fixeren	INF. facér XER. facendo PART. feito

Conxúganse do mesmo xeito os derivados de *facer* (*afacer*, *desfacer*, *refacer*, *satisfacer*).

Fas, fai, fan. No galego actual danse basicamente dúas solucións: *fas*, *fai*, *fan*, que ocupa a provincia da Coruña e Pontevedra e case todo Lugo e Ourense, e *fais*, *fai*, *fain* nunha franxa estreita que comprende o oriente de Lugo e Ourense e o galego exterior. Na época medieval documéntanse, fundamentalmente, *fazes*, *faze* ou *faz*, *fazen*; no imperativo (2ª sing.) *faz*, *fas* ou *fais*.

Houbo varias forzas colaborando simultaneamente na transformación das formas antigas nas modernas: *faz* (3ª sing.), nas zonas onde *crúz* dá *crus* converteríase en **fas* (*el fas*), que era unha terceira persoa insólita, pois acababa en *-s*, en contra do habitual; igualmente insólito era que a 2ª sing. do imperativo acabase en *-s* (*fas* ou *fais*), cando o normal é que acabe tamén en *-Ø*; por outra parte estaba o futuro *farei*, no que hai unha segunda raíz *fa-* (fronte ó *faz-* esperado). O resultado foi a nivelación destas persoas coas do verbo *haber*, que semanticamente é afín; así, segundo *has*, *hai*, *han* resultaron *fas*, *fai*, *fan*. Na zona oriental, seguindo a proporción *fai* = *poi* ('el pon'), creáronse as formas analóxicas *fais* (= *pois*) e *fain* (= *poin*).

Escóllense como normativas as formas *fas*, *fai*, *fan*, por seren as de maior extensión xeográfica e estaren xa consagradas pola tradición escrita moderna.

Fixen, fixera, fixese, fixer. Na fala actual ó lado da raíz maioritaria *fix-* (*fixen*, *fixeches*, *fixo*, *fixemos...*, *fixera...*, *fixese...*), que ocupa toda a provincia da Coruña, Pontevedra case íntegra e a maior parte das provincias de Lugo e Ourense, hai tamén unha raíz *fiz-* (*ficen*, *ficeche(s)*, *fizo*, *ficemos...*, *ficera...*, *ficese...*), propia de puntos do galego oriental; e *fig-* (*figuen*, *figueche(s)*, *figo*, *figuemos...*, *figuera...*, *figuese...*), en puntos illados de Ourense, especialmente no SO. Aínda hai outras posibilidades, pero teñen unha representación escasa (*fex-*, *fez-*, etc.). Nos textos medievais o paradigma máis común era *fiz*, *feziste*, *fezo*, *fezemos...*, *fezera...*, *fezesse...*; como formas innovadoras aparecen documentadas xa no séc. XIII *eu fige* e *eu fix* e ademais a raíz *fiz-* (en vez de *fez-*) en varias persoas, á parte da primeira do singular do perfecto.

As formas galegas modernas coa raíz *fiz-* continúan o paradigma medieval; as que teñen a raíz *fix-* débense a unha innovación galega motivada por unha analogía cos antigos *quige*, *quigeste*, *quijo*. Esta analogía reforzouse no momento en que as antigas formas *disse*, *disseste*, *disso* pasaron a *dixen*, *dixeches*, *dixo*, xa na Idade Media. O criterio de área maior aconsella escoller como normativas *fixen*, etc., consagradas xa pola tradición escrita moderna.

16.3.9. *Haber*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
hei has ha, hai habemos habedes han	había habías había habíamos habiades habían	haxa haxas haxa haxamos haxades haxan	--- ---
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
houben houbeches houbo houbemos houbestes houberon	houbera houberas houbera houberamos houberades houberan	houbese houbeses houbese houbesemos houbesedes houbesen	haber haberés haber haberemos haberdes haberen
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
haberei haberás haberá haberemos haberedes haberán	habería haberías habería haberíamos haberiades haberían	houber houberes houber houbermos houberdes houberen	INF. haber XER. habendo PART. habido

Habemos, habedes. Na lingua oral hai basicamente dous resultados: *habemos, habedes* e *hemos, hedes*. Estas dúas últimas formas aparecen dispersas un pouco por todo o dominio lingüístico galego, ás veces convivindo con *habemos, habedes*; a súa densidade maior dáse na zona oriental. Na fala antiga predominan as formas plenas.

A aparición das formas reducidas é facilmente xustificable se temos en conta que o futuro as pide: as formas comúns *cantarei, cantarás, cantaré, cantarán* = *hei, has, ha, han* pide tamén a nivelación de *habemos, habedes* con *cantaremos, cantaredes*, e polo tanto o resultado *hemos, hedes*.

Tanto *hemos* coma *habemos* son galegas, pero o seren máis tradicionais e teren unha extensión maior fai preferibles as formas sen reducir, coa mesma raíz do resto do paradigma.

16.3.10. *Ir*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
vou vas vai imos ides van	ía ías ía íamos iades ían	vaia vaias vaia vaiamos vaiades vaian	vai vamos ide
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
fun fuches foi fomos fostes foron	fora foras fora foramos forades foran	fose foses fose fosemos fosedes fosen	ir ires ir irmos irdes iren
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
irei irás irá iremos iredes irán	iría irías iría iriamos iriades irían	for fores for formos fordes foren	INF. ir XER. indo PART. ido

O verbo derivado latino *preterir* carece de motivación semántica; nas persoas en que non é defectivo conxúgase como *advertir* (16.2.5.2.1), e non como derivado de *ir*.

Imos, vamos, ides, vades. Na fala actual séntense as formas *imos* / *vamos* por todo o territorio galego, distribuídas, sen formar áreas compactas, nunha proporción similar. A parella *ides* / *vades* non ten unha distribución simétrica da anterior, pois hai predominio de *ides*; os *vades* están dispersos por todo o territorio, pero abundan máis na zona oriental. Na fala antiga non hai senón *imos, ides*.

As formas *vamos, vades* adoitan explicarse por castelanismo e poida que haxa algo de interferencia do castelán en transferir estas formas do presente de subxuntivo ó presente de indicativo. Probablemente a interferencia co castelán explique tamén que na fala viva sexa máis abundante *vamos* ca *vades* (porque a primeira é común co castelán e a segunda non). Por esta razón, é mellor dar preferencia ás tradicionais e diferenciais *imos, ides*. Iso non quita que a forma *vamos* teña os seus usos específicos dentro do paradigma, pero non como presente de indicativo, senón como imperativo, e sometida por tanto ás mesmas regras de uso ca *vai* e *ide*.

Ía, ías, etc. No galego oral a forma *iba, ibas, etc.* é a única en case todo o dominio lingüístico. A tradicional *ía, ías, etc.* só se rexistra, xeralmente a carón de *iba, ibas, etc.* no oeste e sur de Pontevedra, no SO de Ourense e nalgún punto de Zamora. A forma innovadora *iña, iñas, etc.* (analóxica de *viña, viñas, etc.*) é propia da área fisterrá. Nos textos medievais documéntase fundamentalmente *ía, ías, etc.*, pero tamén *iva, ivas, etc.*

Adoita explicarse *iba, ibas, etc.* como castelanismo, e realmente o feito de seren escasas estas formas nos textos antigos e abundaren na actualidade, cando aumentou a presión do castelán sobre o galego, son argumentos de peso en favor da hipótese castelanista. Así e todo, non se pode negar que a recuperación da forma *iba* tamén conta coa axuda doutros factores á parte da interferencia co castelán. Advirtamos que no propio castelán *iba* é unha forma anómala, que se salvou de pasar a **ía* pola mesma forza que fixo (ou axudou a) que o galego *ía* volvese a *iba*, ou mesmo se conservase. O galego *ía* (ou mesmo a forma castelá esperada, **ía*) resulta de escaso corpo fonético, e polo tanto necesitaba, como moitas formas do verbo *ir* en tódalas linguas románicas, un reforzo; e o reforzo neste caso non podía ser outro que un elemento que estivese xa no propio imperfecto: o sufixo modo-temporal *-ba-* (propio dos verbos da primeira) ou a terminación *-iña* do seu antónimo *vir*. Posiblemente non foi alleo á restauración de *ía* en *iba* ou *iña* (e á preservación de *iba* en castelán) o feito de haber outro *ía* (= *había*), funcionando en perífrases que non eran aínda definitivamente opacas: *cataría, cata-los-ía*. Ademais, hai outros datos para facer ver que non se pode acudir sen máis ó expediente fácil do castelanismo para explicar unha coincidencia moderna do

galego co castelán; lembremos só que as formas *iba, ibas*, etc. son tamén frecuentes nos dialectos do norte de Portugal, terra que ten estado máis libre do castelanismo do que a propia Lisboa ou Coímbra.

Mesmo tendo en conta a posibilidade de que *iba* sexa unha forma xerada polo propio galego, é mellor dar preferencia á tradicional, aínda que minoritaria, *ía*, que está libre de toda sospeita de préstamo.

Fuches. No galego central e oriental a forma totalmente maioritaria é *fuche(s)*, mentres que no galego occidental rexístranse as formas *foste(s)* e *foche(s)* con innovación na vocal radical. No galego antigo a forma máis documentada (dentro da escaseza de documentación) é *fuste*, con raíz *fu-* xustificada etimoloxicamente polo *-i* (*FUSTI). As formas modernas con *fo-* débense a unha nivelación analóxica con *fomos, fostes, foron, fora*, etc. En consecuencia, por ser *fuches* maioritaria e tradicional e congruente coa solución *comiches* escollida e xustificada máis arriba (vide 16.1), debemos preferila como normativa.

Fomos, fostes, fora, fose. A vocal radical de *fomos, fostes, foron, fora... fose...* é sempre pechada, agás na maior parte dos falares da área asturiana, onde o timbre é aberto.

16.3.11. *Ler* (vide 16.2.4.5)

16.3.12. *Moer* (vide 16.2.4.3)

16.3.13. *Oír* (vide 16.2.4.3)

Oír, ouvir, ouguir. O latín AUDIRE no infinitivo e no resto das formas arrizotónicas (*audimus, audiebam, audivi...*) resólvese nunha forma antiga *ouír* (*ouímos, ouía, ouí...*). Esta forma está documentada nos textos máis arcaicos do idioma e de maneira esporádica aínda no séc. XV. Pero a secuencia *ou* + vocal, aínda que común en casos de *sandhi* (*cantou a cántiga*), en interior de palabra resultaba de pronunciación incómoda e polo tanto inestable. A lingua ten que facer tres movementos sucesivos, *glissando*, sen apoio ningún no padal; e, ó facelo á velocidade normal da fala, tiveron lugar dous resultados diferentes. Un, consecuencia dunha pronunciación descoidada, consistente en pasar do primeiro ó terceiro elemento vocálico directamente (*ouír* > *oír*); e outro, caracterizado por unha pronunciación esmerada, que fai que se peche totalmente o paso do aire na fronteira silábica, aproveitando calquera dos dous puntos en que o [w] fai que se aproximen os órganos da articulación: os beizos ou o veo do padal. Desta

maneira pásase, por unha parte, de [ow'ir] a [ow'βir] (e despois ó portugués [ow'vir]), e, por outra, de [ow'ir] a [ow'γwir] e despois a [ow'γir]. Todas estas formas están representadas na fala actual: *ouír* vive nunha área compacta no interior de Pontevedra, en puntos da área fisterrá e da asturiana e nalgúns outros illados; *ouguir* é forma exclusiva de puntos do galego de Asturias, mentres que *ouvir* é propia de puntos pontevedreses do Baixo Miño e do Condado, dunha franxa en terras ourensás ó longo da raia de Portugal e do galego de Zamora, amais de ser forma característica do portugués. Estatisticamente na fala actual *oír* está fronte ás outras solucións todas, nunha proporción de 10:1. Xeograficamente *oír* é máis ben lucense (en termos romanos), o mesmo que *choer*, *loar*, *goír*, *Goián*, *coella*, etc. e *ouvir* é máis ben bracarense, o mesmo que *chouvir*, *louvar*, *gouvir*, *Gouvián*, *couve*, etc.; *grosso modo*, porque non tódalas palabras citadas están documentadas en toda a xeografía de Galicia e Portugal, nin a fronteira da forma setentrional e meridional coincide en todas elas. De tódalas maneiras, para o que nos importa é indiferente: *oír* é forma plenamente galega e maioritaria tanto hoxe coma xa na época medieval; por esta razón debemos preferila a ningunha outra.

Oio, ouzo. O que acabamos de dicir para *oír* e para as outras formas arrizotónicas vale tamén para *oes*, *oe*, *oen* (fronte a *ouves*, *ouve*, *ouven*). Tanto nos textos antigos coma na fala actual hai correspondencia absoluta. Pero outra cousa diferente son a primeira persoa do presente de indicativo e o presente de subxuntivo enteiro. Neste caso, aínda que na fala actual hai, en termos xerais, unha correspondencia xeográfica entre *oio* e *oír*, *ouvo* e *ouvir*, *ozco* e *ouguir*, esta correspondencia non é antiga, senón moderna, establecida por vía analóxica (menos no caso de *ozco*, *ozca*, que proceden de AUDISCO, AUDISCAM). O galego medieval, na medida en que nos é coñecido, non ofrece senón *ouço*, *ouça*, *ouças*, etc., que son o resultado fonético esperado de AUDIO, AUDIAM, AUDIAS, etc. As formas medievais pronunciadas hoxe *ouzo* ou *ouso*, *ouza* ou *ouza*, etc., viven aínda pola banda de Fisterra, ó occidente dunha liña que se trace desde Malpica a Outes (en case tódolos puntos convivindo xa con *oio*, *oia*, etc.); tamén hai restos de *ouzo* e *ouso* en Pontevedra, pero xa sen formaren áreas compactas.

Certamente, a conxugación *ouço*, *oes*, *oe*, *oímos*..., *oía*..., *oí(n)*..., *oí-ra*..., *ouça*..., *oísse*... ou ben *ouço*, *ouves*, *ouve*, *ouvimos*..., *ouvía*..., *ouví(n)*..., *ouvira*..., *ouça*..., *ouvisse*... era irregular; *oes*, *oe*, *oímos* ou *ouves*, *ouve*, *ouvimos* non fan previsible que a forma da primeira persoa poida ser *ouço* (hoxe *ouzo*). Por esa razón se regulariza en *oio*, conforme a *oes*, *oe*, *oímos*, etc., ou en *ouvo*, conforme a *ouves*, *ouve*, *ouvimos*, etc., precisamente da mesma maneira que se regularizaron *posso*, *arço*, *menço*, *perço*, *peço*,

coñosco, etc. en *podo*, *árdo*, *minto*, *perdo*, *pido*, *coñezo* (conforme a *podes*, *ardes*, *mintas*, *perdes*, *pides*, *coñeces*). Isto demostra que *oio* e *ouvo* son formas tan galegas coma *ouzo* (malamente poden ser castelanismos cando en castelán se di *oigo*). Por iso o criterio de área maior é suficiente para recomendar como normativa *oio*, *oia*, etc.

16.3.14. *Parir*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
paio pares pare parimos parides paren	paría parías paría paríamos pariades parían	paira pairas paira pairamos pairades pairan	pare paride
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
parín pariches pariu parimos paristes pariron	parira pariras parira pariramos parirades pariran	parise parises parise parisemos parisedes parisen	parir parires parir parirmos parirdes pariren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
parirei parirás parirá pariremos pariredes parirán	pariría parirías pariría paririamos paririades parirían	parir parires parir parirmos parirdes pariren	INF. parir XER. parindo PART. parido

16.3.15. Poder

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
podo podes pode podemos podedes poden	podía podías podía podíamos podiades podían	poida poidas poida poidamos poidades poidan	pode podede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
puiden puideches puido puidemos puidestes puideron	puidera puideras puidera puideramos puiderades puideran	puidese puideses puidese puidesemos puidesedes puidesen	poder poderes poder podermos poderdes poderen
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
poderei poderás poderá podaremos poderedes poderán	podería poderías podería poderíamos poderiades poderían	puiden puideres puiden puidermos puiderdes puideren	INF. poder XER. podendo PART. podido

Podo, poida. No galego actual hai basicamente os resultados seguintes:

PRES. IND.

podo [ɔ]
poido [ɔ]
podio [ɔ]
podo [o]
poido [o]

PRES. SUBX.

poda, podas, etc. [ɔ]
poida, poidas, etc. [ɔ]
podia, podias, etc. [ɔ]
poda, podas, etc. [o]
poida, poidas, etc. [o]
podia, podias, etc. [o]

A distribución xeográfica destas formas é bastante anárquica. Por outra parte, non sempre hai congruencia entre o presente de indicativo e o de subxuntivo: non sempre a *podo* lle corresponde *poda*, etc. Na primeira persoa do presente de indicativo a forma maioritaria é *podo*; no presente de subxuntivo a forma correspondente, *poda, podas*, etc. [ɔ], rexístrase aproximadamente na quinta parte do territorio galego, formando unha área compacta no NO (fisterrán) e no SL de Galicia. *Poido* [ɔ] e *poido* [o] aparecen, de modo disperso, no N de Galicia e en escasos puntos illados doutras zonas; *poida* [ɔ] e *poida* [o] ocupan unha gran franxa transversal ós lados dun eixe que vaia desde Ortegá á Guarda. *Podio* [ɔ] e *podia* [ɔ], *podia* [o] son formas sudorientais (e, en xeral, non exclusivas, senón concorrentes con outras).

No galego medieval as únicas formas documentadas son *posso, possa, possas*, etc., que continúan o lat. POSSUM e *POSSAM (por POSSIM), etc. Delas non queda resto ningún no galego moderno.

Tódalas formas modernas se deben a nivelacións analóxicas, pero non co paradigma regular (que regularizaría este verbo en *podo* [o], *podes* [ɔ], *pode* [ɔ]... *poda* [o], *podas* [o], etc.), senón partindo do propio paradigma e do paradigma do verbo tamén modal *querer*. Así, *podo* [ɔ] con vocal radical aberta, coma *podes* [ɔ] e *quero* [e]; *poida* [ɔ] e *poida* [o], con iode coma *queira*. Como todas son formas xeradas polo galego, a escolla faise segundo o criterio de área maior. Por tanto *podo* [ɔ] e *poida, poidas*, etc. [ɔ] (para o cambio da antiga forma *posso* en *podo* vide 16.3.13, nota *oio, ouzo*).

Puiden, puidera, puidese, puiden. No galego actual o radical *puid-* (máis raramente *poid-*) forma unha zona compacta que abrangue a parte centro-setentrional da Coruña e de Lugo e todo o galego de Asturias (agás as terras de Ibias), mentres que *pud-* é o radical xeral do resto do dominio lingüístico galego, con algunhas áreas espalladas de *puid-*, tanto en Pontevedra (terras de Mondariz e Pontearas) coma en Ourense (terras de Verín e Cualedro).

No galego medieval rexístranse as formas seguintes: (*eu*) *puide* ~ *poide* [o] ~ *pudi* ~ *pude*; (*tu*) *podischi* ~ *podiste* ~ *podeste*; (*el*) *pode* [o] ~ *podo* [o] ~ *pude* ~ *pudo*; (*nós*) *podemos*; (*vós*) *podestes*, (*eles*) *poderon*; *podera*, *podesse*, *poder* (o timbre vocálico de *o* deducímolo filoloxicamente). Da súa distribución xeográfica non temos aínda datos, pero podemos supoñer que hai algunhas formas (*puide*, *pudo*) que eran exclusivamente galegas.

O que podemos comprobar cos datos modernos é que se produciu unha propagación analóxica de vocalismo da raíz da primeira persoa do pretérito (como sucedeu noutros casos: *fixe(n)*, *tive(n)*, *puxe(n)*, etc.); esta propagación partiu unhas veces de *puide(n)* e outras de *pude(n)*. Desta nivelación o portugués salvou a terceira persoa do pretérito (*ele pôde*); o galego non salvou nada.

Con vistas a unha escolla normativa calquera das formas é aceptable. *Poden*, *pudeches*, *pudo*, etc. ten a seu favor ocupar unha área maior; *puiden*, *puideches*, etc. conta coa vantaxe de se-la forma máis utilizada na tradición escrita moderna, quizais por ser diferencial con respecto á correspondente castelá. Esta é a razón que leva a adoptala como normativa.

Poderei (vide 16.3.1).

16.3.16. a) *Poñer*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
poño pos pon poñemos poñedes poñen	poñía poñías poñía poñíamos poñiades poñían	poña poñas poña poñamos poñades poñan	pon poñede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
puxen puxeches puxo puxemos puxestes puxeron	puxera puxeras puxera puxeramos puxerades puxeran	puxese puxeses puxese puxesemos puxesedes puxesen	poñer poñeres poñer poñeremos poñerdes poñeren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
poñerei poñerás poñerá poñeremos poñeredes poñerán	poñería poñerías poñería poñeríamos poñeríades poñerían	puxer puxeres puxer puxeremos puxerdes puxeren	INF. poñer XER. poñendo PART. posto

16.3.16. b) *Pór*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
poño pos pon pomos pondes pon	puña puñas puña puñamos puñades puñan	poña poñas poña poñamos poñades poñan	pon ponde
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
puxen puxeche puxo puxemos puxestes puxeron	puxera puxeras puxera puxeramos puxerades puxeran	puxese puxeses puxese puxesemos puxesedes puxesen	pór pores pór pormos pordes poren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
porei porás porá poremos poredes porán	poría porías poría poríamos poriades porían	puxer puxeres puxer puxermos puxerdes puxeren	INF. pór XER. pondo PART. posto

Conxúganse igual que *poñer* e *pór* os seus derivados, tanto os formados con prefixos cultos coma cos populares. Así, os formados con *ante-*, *a-*, *com-*, *contra-*, *de-*, *descom-*, *dis-*, *ex-*, *im-*, *indis-*, *o-*, *predis-*, *presu-*, *pro-*, *re-*, *recom-*, *su-*, *super-*, *tras-*, *xusta-*.

Pór, poñer. Na fala viva hai basicamente dous resultados: *pór* e *poñer*. *Pór* rexístrase na maior parte de Ourense e Pontevedra, nalgúns puntos illados da Coruña e Lugo e no galego de Zamora. *Poñer* ocupa o resto do dominio lingüístico. Formas arcaicas do tipo *poer* perviven no galego de

Asturias. Congruentemente, a mesma área que *pór* ocúpala *pomos*, *pondes*; *puña*, *puñas*, *puña*, *puñamos*, *puñades*, *puñan*; *ponde*; *porei*, *porás*, etc.; *poría*, *porías*, etc.; *pondo*. A mesma área que *poñer* ocúpala *poñemos*, *poñedes*; *poñía*, *poñías*, *poñía*, *poñíamos*, *poñiades*, *poñían*; *poñede*; *poñerei*, *poñerás*, etc.; *poñería*, *poñerías*, etc.; *poñendo*.

Na época medieval non hai senón *pōér*; *pōemos*, *pōédes*; *pōía*, etc., sempre acentuadas na desinencia. Destas formas, por motivos analóxicos diversos, orixináronse os resultados duplos citados antes. Por unha parte, segundo a equivalencia *poño* = *teño*, *pōes* = *tēes*, *pōe* = *tēe*, *pōen* = *tēen*, *poña* = *teña*, *poñas* = *teñas*, etc., creouse un infinitivo acentuado na raíz, *pór* = *tér* (< *tēér*), e así o resto das formas da primeira serie: *pomos* = *temos*, *pondes* = *tendes*, etc. (nótese que *ter*, *temos*, *tendes*, etc. eran orixinariamente tamén formas arrizotónicas: *tēér*, *tēémos*, *tēédes*, etc., pero aquí a crase vocálica está xustificada por seren vocais idénticas). Neste proceso de redución de *-oé-* > *-ó-* (*poémos* > *pómos*), que tamén se dá en portugués, aínda hai unha forza máis a colaborar, naquelas zonas do galego en que *-ōes* se reduce a *-ós* (*calçōes* > *calzós*; *pōes* > *pos*): esta forza reside nas equivalencias do tipo *pos* = *dás*, que provocan que a equivalencia se estenda a *pór*, *pomos* (= *dar*, *damos*). Por outra parte, dos presentes *poño*, *poña*, *poñas*, etc. extraeuse unha raíz *poñ-* que se xeneralizou ó resto das formas arrizotónicas do tema de presente: *poñer*, *poñemos*, *poñendo*, *poñerei*, etc.

Un caso algo especial constitúeo o copretérito. As formas medievais eran *pōía* ~ *poía* ~ *poiña* ~ *puña*. Estes dous últimos resultados tiñan un hiato *-oi-*, *-uí-* habitual no galego (cf. *moíño* e *muíño*). A substitución de *poiña* (~ *puña*), *poiñas* (~ *puñas*), etc., por *poñía*, *poñías*, etc., é tamén analóxica, similar á de *pōer*, *pōemos* por *poñer*, *poñemos*. En cambio, o paso a *puña*, *puñas*, etc. está motivado por unha analogía con *tiña*, *tiñas*, etc. (lémbrese que a analogía co verbo *ter* foi a que provocou tamén o paso de *poér* > *pór*, *poemos* > *pomos*, como se indicou máis arriba).

Desde un punto de vista normativo calquera dos resultados (*pór* e *poñer*, *pomos* e *poñemos*, etc.) é aceptable, porque ámbolos dous son galegos. Xeograficamente a extensión de *pór* é algo máis reducida cá de *poñer*; en cambio historicamente a solución *pór* é a máis documentada. Parece recomendable darlle preferencia a *poñer*, que é máis productivo como base para formar derivados (*poñedora*, pero non **podora*).

Pos, pon, poñen. As formas do presente de indicativo de 2ª e 3ª persoas de singular e 3ª de plural teñen a vocal tónica aberta [ɔ]

Poñerei (vide 16.3.1).

16.3.17. *Pracer*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
prazo praces prace pracemos pracedes pracen	pracia pracias pracia praciamos praciades pracían	praza prazas praza prazamos prazades prazan	prace pracede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
prouguen prougueches prougo prouguemos prougwestes prougueron	prouguera prougueras prouguera prougueramos prouguerades prougueran	prouguese prougueses prouguese prouguesemos prouguesedes prouguesen	pracer praceres pracer pracermos pracerdes praceren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
pracerei pracerás pracerá praceremos praceredes pracerán	pracería pracerías pracería praceríamos praceriades pracerían	prouguer prougueres prouguer prouguermos prouguerdes prougueren	INF. pracer XER. pracendo PART. pracido

Os derivados *apracar*, *compracer* e *despracer* son regulares en todo o paradigma.

Pracer. Este verbo non pertence senón a un rexistro literario elevado. Coloquialmente foi substituído por *gustar*, *agradar* e outros verbos ou expresións sinónimas. Case sempre é unipersoal, o mesmo cós seus derivados.

Prace, praz (vide 16.2.3).

Prougo, prouguera, prouguese, prouguer. A pouca frecuencia de uso deste verbo fai que a mecánica da lingua tenda a facelo fraco nos tempos de perfecto (como lles ocorreu a outros perfectos fortes antigos: *adusse* > *aducín*); é dicir, a conxugalos regularmente: *praceu, pracera*, etc. Pero xa que é un verbo que pertence a un rexistro culto e se usa conscientemente como arcaísmo, é preferible mante-las formas arcaicas xenuínas, tal como figuran no paradigma proposto. En portugués moderno *prougue*, etc. pasou a *prouve*, etc. (por analoxía con *houve*). Pero en galego, aínda que hoxe xa non se rexistre na fala, *prougo*, etc., debeu ter unha vitalidade moi considerable, mesmo despois do séc. XV. Doutra maneira non se explicaría como o pretérito tradicional de *traer* (que aínda no séc. XV era case exclusivamente *trouxe, trouxeste*, etc.) puido xerar en galego moderno unha forma *trouguen, trougueches*, etc., que se dá en case todo o dominio lingüístico ó lado da forma hereditaria (*trouxen*); este *troug-* é analóxico de *proug-*. Por esta razón é preferible, de usa-lo arcaísmo, adopta-la forma histórica galega *prougo*, e non **prouve*.

16.3.18. *Querer*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
quero queres quere queremos queredes queren	quería querías quería queríamos queriades querían	queira queiras queira queiramos queirades queiran	quere queredede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
quixen quixeches quixo quixemos quixestes quixeron	quixera quixeras quixera quixeramos quixerades quixeran	quixese quixeses quixese quixesemos quixesedes quixesen	querer quereres querer querermos quererdes quereren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
quererei quererás quererá quereremos quereredes quererán	querería quererías querería quereríamos quereríades quererían	quixer quixeres quixer quixeremos quixerdes quixeren	INF. querer XER. querendo PART. querido

Os derivados cultos de *querer* (*adquirir, inquirir, requirir*) son inmotivados semanticamente; seguen por tanto a lei xeral de incorporación de verbos cultos (vide 16.2.6).

Quero, queres, quere, queren. A vocal radical das 1ª, 2ª e 3ª persoas do singular e da 3ª de plural do presente de indicativo ten timbre aberto [ɛ].

Quererei (vide 16.3.1).

16.3.19. *Rir* (vide 16.2.4.5)

16.3.20. *Roer* (vide 16.2.4.3)

16.3.21. *Saber*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
sei sabes sabe sabemos sabedes saben	sabía sabías sabía sabíamos sabiades sabían	saiba saibas saiba saibamos saibades saiban	sabe sabede
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
souben soubeches soubo soubemos soubestes souberon	soubera souberas soubera souberamos souberades souberan	soubese soubeses soubese soubesemos soubesedes soubesen	saber saberés saber saberemos saberdes saberén
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
saberei saberás saberá saberemos saberedes saberán	sabería saberías sabería saberíamos saberíades saberían	souber souberes souber soubermos souberdes souberen	INF. saber XER. sabendo PART. sabido

Para a xustificación de certas escollos, véxase o dito a propósito de *caber* en 16.3.1.

16.3.22. *Saír* (vide 16.2.4.3 e 16.3.1, *caberei*)

16.3.23. *Ser*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
son es [ɛ] é [ɛ] somos sodes son	era eras era eramos erades eran	sexa sexas sexa sexamos sexades sexan	sé sede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
fun fuches foi fomos fostes foron	fora foras fora foramos forades foran	fose foses fose fosemos fosedes fosen	ser seres ser sermos serdes seren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
serei serás será seremos seredes serán	sería serías sería seríamos seriades serían	for fores for formos fordes foren	INF. ser XER. sendo PART. sido

O verbo defectivo *sobreser*, por ser inmotivado semanticamente, é regular nos tempos e persoas en que se conxuga (vide 16.2.4.5).

Es. No occidente de Pontevedra, e na maior parte do galego oriental dise *eres* para a segunda persoa de singular do presente de indicativo. No resto do dominio galego dise *es* (en concorrencia algunha vez con *eres*). No galego antigo documéntanse escasamente tanto *es*, coma *eres* (ou *sees*). Aínda que *eres* fose unha forma galega (que non é descartable), o criterio de área maior e o de forma tradicional fan preferible *es*.

Fuches (vide 16.3.10).

Sexa, sexas, sexa, etc. No galego actual é maioritario o paradigma *sea, seas, sea*, etc.; ó lado deste hai tamén un paradigma *seña, señas*, etc. (formado sobre *teña, teñas*, etc.), que ocupa a metade N da provincia de Lugo e o NL da provincia da Coruña. Quedan tamén restos escasos de *sía, sías*, etc., e *sexa, sexas*, etc., estes últimos en puntos dispersos. Nos textos antigos documéntase *sea, seia, seja* e *sía* (con diferentes grafías). *Sea, seia* e *seja* proceden de SEDEAM, onde o -DE- [dj] deu lugar a un triple resultado idéntico ó que se dá noutras palabras xenuinamente galegas (MEDIU > ant. *meo*, MODIU > *moio*, HODIE > ant. *hoje*); faltan estudos de dialectoloxía medieval que nos dean indicios de se este triplo resultado de SEDEAM tiña unha distribución xeográfica complementaria ou se podía atopar nun punto máis dunha forma; isto último é o máis probable tendo en conta que tamén hoxe se poden rexistrar nunha mesma localidade *raio* e *raxo*, *raiola* e *raxeira* (ou mesmo *raza* ou *razada*), *-ear* e *-exar* (*varear* e *varexar*). *Sía, sías*, etc. representa un lat. vulgar *SIAM, *SIAS, etc. (postulado tamén polo sardo, italiano, retorrománico, francés, occitano e catalán); que na actualidade se manteña aínda este arcaísmo (de ESSE e non de SEDERE) nunha zona arcaizante (en puntos do galego de Asturias) non resulta nada estraño, pois esta zona móstrase conservadora tamén en moitos outros aspectos.

Pero aínda que tódalas formas puidesen ter unha xustificación fonética ou analóxica dentro do propio galego, o certo é que o éxito da forma actualmente maioritaria, *sea*, débelle moito á interferencia do castelán. É preferible adoptar como normativa *sexa*, hoxe minoritaria, pero libre de calquera influxo alleo; ademais, esta é a forma consagrada pola tradición escrita moderna.

16.3.24. *Ter*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
teño	tiña	teña	ten tende / tede
tes	tiñas	teñas	
ten	tiña	teña	
temos	tiñamos	teñamos	
tendes / tedes	tiñades	teñades	
teñen	tiñan	teñan	
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
tiven	tivera	tivese	ter
tiveches	tiveras	tiveses	teres
tivo	tivera	tivese	ter
tivemos	tiveramos	tivesemos	termos
tivestes	tiverades	tivesedes	terdes
tiveron	tiveran	tivesen	teren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
tereí	tería	tiver	INF.
terás	terías	tiveres	ter
terá	tería	tiver	XER.
teremos	teríamos	tivermos	tendo
teredes	teriades	tiverdes	PART.
terán	terían	tiveren	tido

Os derivados *abster*, *ater*, *conter*, *deter*, *entreter*, *manter*, *reter* e *soster* conxúganse igual.

Tende / tede. A forma medieval *tēdes* ou *tēdes* (como *vīdes* ou *vīdes*) resolveuse en galego moderno nas formas duplas mencionadas, repartidas xeograficamente en zonas complementarias (como *gado / gando*). *Tendes* (e *vindes*) ocupa, aproximadamente case toda a provincia de Ourense (menos unha franxa ó N), case toda a provincia de Pontevedra (menos as terras de Lalín e os arredores) e, na provincia da Coruña, o que queda ó occidente dunha liña que una Ribadulla con Camariñas; *tedes* (e *vides*) ocupa o

dominio complementario. A distribución xeográfica das formas do imperativo *tende* e *tede* é practicamente a mesma.

Tratándose de dúas formas galegas, de plena vitalidade, e de áreas aproximadamente iguais, normativamente son aceptables ambas.

Teñen, ten. A forma medieval *tēen* resólvese foneticamente no galego moderno en *ten* e *tein* e, por vía analóxica (propagando a raíz *teñ-* de *teño*, *teña*, etc.), en *teñen* (paralelamente *vēen* > *vén*, *vein*, *veñen*). *Tein* (e *vein*) ocupa a mesma franxa oriental que di (*coraz*)-*ois*; *teñen* (e *veñen*), o territorio galego complementario; dentro do dominio de *teñen* hai puntos illados de *ten* (e *vén*), máis densos no S e no O. Sen dúbida, houbo un tempo en que *ten* (e *vén*) ocupaba toda a parte complementaria de *tein* (e *vein*); pero o sincretismo *el ten* / *eles ten* (*el vén* / *eles vén*) favoreceu a propagación da forma analóxica *teñen* (*veñen*), que permite diferenciarla 3ª persoa de singular da 3ª de plural (nótese que *teñen* e *veñen* non aparecen nunca en territorio de *tein* e *vein*, porque nesta área seguen diferenciándose *el ten* / *eles tein*, *el vén* / *eles vein* de modo similar a como se facía na época medieval). Por esta razón e por se-la forma de maior vitalidade na lingua falada e escrita moderna, *teñen* (e *veñen*), aínda sendo unha forma innovadora, debe ser preferida como normativa.

Tiven, tiveches, tivo, tivemos, tivestes, tiveron, tivera, tivese, tiver. No galego moderno hai fundamentalmente dúas raíces: *tiv-*, que se conserva en puntos dispersos por toda Galicia, máis densos nas provincias da Coruña e Pontevedra ca nas outras dúas; e *tuv-*, que aparece en todo o dominio lingüístico, exceptuados aqueles puntos en que sobrevive *tiv-* (pero, mesmo nestes, convivindo ás veces as dúas formas). No galego medieval a raíz era *tev-* (*teviste*, *tevo*, *tevemos*, *tevestes*, *teveron*, *tevera*, *tevesse*, *tever*); é pouco abundante a presenza de *touv-* e *tov-* (antecedente do moderno *tuv-*) nos textos antigos. Os radicais *tev-*, *touv-* e *tov-* rexístranse actualmente en puntos do galego de Asturias.

As bases latinas TENUI, TENUISTI, etc., non deixaron ningún descendente fonético no galego antigo (nin no castelán); en lugar das formas esperadas (quizais **tinve*, **tenviste*, etc., cf. *valve*, *valviste*, etc. < VALUI, VALUISTI), encóntranse *tive*, *teviste*, etc., analóxicas de *sive*, *seviste*, etc., do verbo *seer*. A raíz *touv-* e *tov-* xurdiu por analoxía con *ouv-*, motivada pola parentela semántica entre *tēer* e *aver*. Non é improbable que na aparición de *tov-* (e *tuv-*) tivese algo de responsabilidade a interferencia co castelán; tívoa, sen dúbida, no éxito moderno de *tuv-*. Por esta razón debemos preferir-las formas tradicionais con raíz *tiv-*, aínda que sexan xa minoritarias.

Terei (vide 16.3.1).

16.3.25. *Traer*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
traio traes trae traemos traedes traen	traía traías traía traíamos traíades traían	traia traias traia traíamos traíades traían	trae traede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
trouxen trouxeches trouxo trouxemos trouxeistes trouxeron	trouxera trouxeras trouxera trouxeramos trouxerades trouxeran	trouxese trouxeses trouxese trouxesemos trouxesedes trouxesen	traer traeres traer traeremos traerdes traeren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
traerei traerás traerá traeremos traeredes traerán	traería traerías traería traeríamos traeríades traerían	trouxe trouxeires trouxe trouxeirmos trouxeirdes trouxeiren	INF. traer XER. traendo PART. traído

Os derivados *abstraer*, *atraer*, *contraer*, *distraer*, *extraer*, *retraer* e *subtraer*, por seren semanticamente inmotivados, son regulares en tódolos tempos: *distraio*, *distraía*, *distraín*, *distraera*, *distraerei*, *distraería*, *distraia*, *distraese*, *distraer* (vide 16.2.4.3).

Traer, *traio*, *traes...*, *traía...*, *traerei...*, *traería...*, *traia...* No galego moderno o infinitivo máis común é *traer*, repartido por todo o territorio

lingüístico; disperso por todo o dominio, con bastante densidade aínda, aparece *traguer*; hai tamén algunha salpicadura de *traír* (sempre en concorrencia con *traer* e *traguer*) e unha pequena zona de *trer* no galego de Asturias. De modo paralelo, as formas arrirotónicas do tema de presente (excepto o presente de subxuntivo) teñen as variantes correspondentes: *traemos, traedes, traía... traendo; traquemos, traquedes, traquía... traquendo; traímos, traídes, traía... traíndo; tremos, tredes, tría... trendo*. Na primeira persoa do presente de indicativo e en todo o presente de subxuntivo rexístranse os temas *traí-* (*traio, traia, traías...*), formando unha área bastante compacta no galego occidental, e *traig-* (*traigo, traiga, traigas...*), formando unha área tamén bastante compacta no galego oriental. Na 2ª e 3ª persoas de singular e na 3ª de plural do presente de indicativo rexístranse, espallados de maneira irregular por todo o dominio do galego, os temas seguintes: *tra-* (*ti tras* -en 53 puntos dos 167 explorados para o ALGa-; *el tra*, nun punto; e *eles tran*, en 50 puntos); *traí-* (*ti traís*, en 22 puntos; *el trai*, en 79; *eles train*, en 21); e *trae-* (*ti traes*, en 96; *el trae*, en 87; *eles traen*, en 108). Hai ademais algún esporádico *traies, traie, traíen* e *traques, traque, traquen*. Con frecuencia nun mesmo punto hai dúas ou tres formas concorrentes.

No galego medieval o verbo era *trager* (lat. *TRAGERE, postulado por tódolos idiomas románicos). No tema de presente tiña dúas raíces: [traɣ-], para a primeira persoa do presente de indicativo e todo o presente de subxuntivo (*trago, traga, tragas, traga...*) e [traʒ-], para o resto (*trages, trage, tragemos, tragedes, tragen, tragía...*, *tragerai, trageria, trager, tragerendo*). Só o imperativo tiña formas algo anómalas: *trei, treide*.

As solucións modernas xustificanse por unha substitución analóxica en cadea entre os verbos *aduzer* (e *dizer*), *fazer* e *trager*:

1. As terminacións comúns *aduzer, aduzes, aduz(e), aduzemos*, etc. (ou *dizer, dizes, diz(e), dizemos*, etc.) = *fazer, fazes, faz(e), fazemos*, etc. provocaron que *faço, faça, façás*, etc. se transformasen en *fago, faga, fagas*, etc., conforme a *adugo, aduga, adugas*, etc. (ou *digo, diga, digas*, etc.). Desta maneira resultaban nivelados na primeira persoa do presente de indicativo e todo o presente de subxuntivo os verbos *fazer* e *trager*: *fago, faga, fagas...* = *trago, traga, tragas...* Nótase que a raíz [traɣ-] chegou a xeneralizarse a expensas de [traʒ-] ó infinitivo e a outras formas fracas do tema de presente (*traguer, traquemos, traquendo*, etc., que aínda perduran hoxe; lémbrese *poñer = poño*, para unha xeneralización similar).

2. Nunha época posterior, as formas comúns *fago = trago, faga = traga*, etc. provocaron que sobre *fas ~ fais, fai, fan ~ fain* se creasen *tras ~*

trais, trai, tran ~ train (en portugués deuse a mesma nivelación: *trazes, traz, trazem = fazes, faz, fazem*; e aínda máis: *trazer, trazemos, etc. = fazer, fazemos, etc.*).

3. Á súa vez, o paralelismo de *tras, trai, tran* (ou variantes) con *cas, cai, can* (ou variantes) permitiu extraer un infinitivo *traer*, analóxico de *caer*.

4. De modo similar, o resto das formas acabaron asimilándose ó paradigma de *caer*: *traio = caio, traemos = caemos, traía = caía, traia = caia*. Á nivelación de *trager* con *caer* contribuíu, sen dúbida, o verbo *retraer* 'contar, referir', de uso frecuente aínda no séc. XV; este verbo, aínda que se remonte a *RETRAGERE, ten xa na época medieval a forma *retraer* (e non **retrager*), porque é préstamo do occitano *retraire*. A conxugación de *retraer* era idéntica á de *caer*.

5. *Traio, traia, etc.*, quizais por influxo do castelán, acabaron pasando nalguna zona a *traigo, traiga, etc.* Cada un destes estadios cronolóxicos que acabamos de enumerar na súa secuencia aproximada non supón a anulación do anterior. Iso explica que na sincronía actual haxa restos de cada unha das etapas.

Normativamente debemos excluír aquilo que é alleo (*traigo, traiga, etc.*), ou o que é moi marxinal (*trer, traír*) e o que, sendo galego, é minoritario (*trager*). Queda, por tanto, un verbo *traer*, cunha conxugación idéntica á de *caer*. Desta maneira escóllense as formas maioritarias xeograficamente, que por outra parte son as máis utilizadas pola tradición escrita moderna.

Trouxen, trouxera, trouxese, trouxer. Aínda que na fala actual existen as raíces *troux-* (*trouxen, etc.*), *troix-* (*troixen*), *trux-* (*truxen*), *troug-* (*trouguen*), *trug-* (*truguen*), *trui-* (*truien*) e *tru-* (*truen*), a forma máis común, dispersa por todo o territorio lingüístico, é *troux-*; é tamén a forma tradicional e, por tanto, a escollida como normativa.

16.3.26. Valer

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
PRESENTE	COPRETÉRITO	PRESENTE	
vallo vales vale valemós valedes valen	valía valías valía valiamos valiades valían	valla vallas valla vallamos vallades vallan	vale valedes
PRETÉRITO	ANTEPRETÉRITO	PRETÉRITO	INF. CONX.
valín valiches valeu valemós valestes valeron	valera valeras valera valeramos valerades valeran	valese valeses valeses valesemos valesedes valesen	valer valeres valer valermos valerdes valeren
FUTURO	POSPRETÉRITO	FUTURO	F. NOMINAIS
valerei valerás valerá valeremos valeredes valerán	valería valerías valería valeríamos valeríades valerían	valer valeres valer valermos valerdes valeren	INF. valer XER. valendo PART. valido

Conxúgase da mesma maneira o derivado *equivaler*.

Vallo, valla, vallas, vallamos, vallades, vallan. No galego actual alternan *vallo* / *val(i)o*, *valla* / *val(i)a*, etc. A segunda forma é unha creación moderna motivada pola extensión analóxica da raíz *val-* (de *valer*, *vales*, *vale*, etc.); a primeira é a etimolóxica, a única documentada na época antiga. Por esta razón é a escollida como normativa.

Valerei (vide 16.3.1).

16.3.27. *Ver*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
vexo ves ve vemos vedes ven	vía vías vía viamos viades vían	vexa vexas vexa vexamos vexades vexan	ve vede
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
vin viches viu vimos vistes viron	vira viras vira viramos virades viran	vise vises vise visemos visedes visen	ver veres ver vermos verdes veren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
verei verás verá veremos veredes verán	vería verías vería veríamos veríades verían	vir vires vir virmos virdes viren	INF. ver XER. vendo PART. visto

Conxúganse igual os derivados motivados: *entrever*, *prever*, *re-
ver*. *Prover* conxúgase como *ver* nos tempos do tema de presente e nas
formas nominais (*provexo*, *provés...*; *provía...*; *proverei...*), mentres
que nos tempos do tema de perfecto tende a facerse regular: *provín*,
proviches, *proveu*, *provemos*, *provestes*, *proveron*; *provera*, etc.;
provese, etc.; *prover*, etc.

Vin, *viches*, *viu...* *vira...* *vise...* *vir...* Aínda que no tema de presente o
verbo *ver* é da segunda, no tema de perfecto é da terceira. Iso significa que na

terceira persoa do pretérito, na fala actual, alternan *viu / veu*, cunha distribución xeográfica idéntica á de *partiu / parteu* (vide 16.1). A forma normativa é, por tanto, *viu*, como *partiu*.

16.3.28. *Vir*

INDICATIVO		SUBXUNTIVO	IMPERATIVO
<i>PRESENTE</i>	<i>COPRETÉRITO</i>	<i>PRESENTE</i>	
veño vés vén vimos víndes / vides veñen	viña viñas viña viñamos viñades viñan	veña veñas veña veñamos veñades veñan	ven vinde / vide
<i>PRETÉRITO</i>	<i>ANTEPRETÉRITO</i>	<i>PRETÉRITO</i>	<i>INF. CONX.</i>
vin viñeches veu viñemos viñestes viñeron	viñera viñeras viñera viñeramos viñerades viñeran	viñese viñeses viñese viñesemos viñesedes viñesen	vir vires vir virmos virdes viren
<i>FUTURO</i>	<i>POSPRETÉRITO</i>	<i>FUTURO</i>	<i>F. NOMINAIS</i>
virei virás virá viremos viredes virán	viría virías viría viríamos viríades virían	viñer viñeres viñer viñeremos viñerdes viñeren	INF. vir XER. vindo PART. vido

Conxúganse igual os derivados de *vir* (*advir, convir, contravir, desconvir, devir, desavir, intervir, previr, provir, reconvir, sobrevir*), aínda que no tema de perfecto algúns deles tendan a conxugarse polo modelo regular (vide *advertir*, en 16.2.5.2.1).

Vindes / vides, vido / vindo. Cf. o indicado para *tendes / tedes* en 16.3.24. Debe sinalarse que a forma *vido*, que en principio debiera ocupa-la mesma área que *vindes* (e *tendes*), só se rexistra nun punto do *ALGa*. Quizais fose a homonimia co xerundio o que motivou a regresión do participio *vido*, en favor da forma máis regular *vido*, que segue o modelo dos demais verbos da terceira conxugación (*ir: ido, vir: vido*). A pesar do paralelismo entre *vindes* e *vido*, a situación minoritaria da forma *vido* na fala aconsella dar preferencia normativamente a *vido*.

Veñen, vén. Cf. o indicado para *teñen, ten* en 16.3.24.

Veü. Na fala actual, para a terceira persoa do pretérito (prescindindo de variantes sen importancia neste caso), alternan *veü / viu / vén*. *Veü* ocupa a maior parte de Galicia; é a forma esperada a partir do medieval *vêo*. *Viu* existe nunha zona compacta do sur de Pontevedra e nalgúns outros puntos dispersos; é unha forma analóxica moderna baseada na proporción *partir : partiu = vir : viu*. Na zona occidental da provincia da Coruña (onde se di *varriu*, fronte ó máis común *varreu*, conforme vimos en 16.1), esperaríamos que *veü* se transformase en **viu*; esta redución non chegou a darse para evitar unha homonimia con *viu* (de *ver*); a homonimia preveuse mantendo *veü*, en contra do esperado, ou apelando á forma *vén*, coincidente coa do presente (*el vén onte*).

Normativamente débese dar preferencia á forma maioritaria e tradicional *veü*.

Virei (vide 16.3.1).

17. Adverbios e locucións adverbiais

17.1. De lugar

<i>abaixo</i>	<i>a rente(s)</i>	<i>encima</i>
<i>á beira</i>	<i>arredor</i>	<i>enriba</i>
<i>acá</i>	<i>arriba</i>	<i>fóra</i>
<i>a carón</i>	<i>atrás</i>	<i>lonxe</i>
<i>acó</i>	<i>avante</i>	<i>ningures</i>
<i>acolá</i>	<i>cerca</i>	<i>ó lado</i>
<i>a contramán</i>	<i>debaixo</i>	<i>ó pé</i>
<i>adiante</i>	<i>dentro</i>	<i>ó redor</i>
<i>aí</i>	<i>derredor</i>	<i>onde</i>
<i>alá</i>	<i>derriba</i>	<i>preto</i>
<i>algures</i>	<i>detrás</i>	<i>¿u?</i>
<i>alí</i>	<i>diante</i>	<i>velaí</i>
<i>aló</i>	<i>embaixo</i>	<i>velaquí</i>
<i>aquí</i>	<i>en fronte</i>	<i>xalundes</i>

Aquí, alí. As dúas formas conviven no galego actual con *aquí, aillí; eiquí, eilí;* e mesmo *equí, elí* (con [ɛ]). No galego antigo non se documentan senón as formas que empezan por *a-*. Por seren as tradicionais e maioritarias e por manteren o paralelismo con outras palabras semántica e etimoloxicamente afíns (da familia dos deícticos: *aquel, aqieste, aquese; acá, alá; acó, aló*), débese dar preferencia a *aquí* e *alí*. No galego moderno entrou a formar parte da serie tamén *aí*, realizada ás veces *eí* [e'i]; normativamente non cabe tampouco senón *aí*. As palabras compostas con algún dos elementos anteriores deben ser consecuentes coas escollas mencionadas: *velaquí, velaí*.

Aí. No galego antigo era *i*, ortografado ás veces *hi* (como *u ~ hu*) ou *y*. Semanticamente o seu valor era o dun derivado pronominal, máis amplo có do actual *aí*, similar ó *y* do francés moderno. O *a-* protético foi gañado polo

paralelismo con *aquí* e *alí*, que o teñen etimolóxico. O *-h-* con que se viña escribindo non tiña senón unha xustificación diacrítica. O uso do acento permite diferenciar *ai* de *ai*, co cal resulta redundante e inxustificable o uso castellanizante do *-h-*.

Preto. No galego moderno non se rexistra senón *preto*, que ten unicamente valor adverbial (sinónimo de 'cerca'). No galego antigo documéntase *preto* maioritariamente, tanto con valor adverbial ('cerca'), coma adxectivo ('negro'); hai tamén algún testemuño escaso de *perto*. En portugués, a través dunha especialización fonético-semántica, viven as dúas formas: *perto* 'cerca' e *preto* 'negro'.

Normativamente non cabe escoller senón *preto*, por ser practicamente forma tradicional e por ser case a única representada na fala de hoxe.

U. Este adverbio interrogativo só se usa seguido de artigo determinado ou formas átona do pronome persoal de 3ª persoa en enunciados sen verbo: *¿u-lo meu sombreiro?*; *tráeme a chaqueta*, *¿e ula?* Pero non **¿ulos puxeches?*

17.2. De tempo

<i>a cada canto</i>	<i>de cando en vez</i>	<i>logo</i>
<i>a cada pouco</i>	<i>de contado</i>	<i>mañá</i>
<i>a cotío</i>	<i>de contino</i>	<i>mentres</i>
<i>a deshora</i>	<i>decote</i>	<i>namentres</i>
<i>a destempo</i>	<i>de cotío</i>	<i>noutrora</i>
<i>a diario</i>	<i>deica pouco</i>	<i>nunca</i>
<i>agora</i>	<i>deica un pouco</i>	<i>onte</i>
<i>aínda</i>	<i>de momento</i>	<i>o outro antonte</i>
<i>a miúdo</i>	<i>de raro en raro</i>	<i>ó outro día</i>
<i>antano</i>	<i>de seguida</i>	<i>ó pouco</i>
<i>antes</i>	<i>de seguido</i>	<i>ó raro</i>
<i>antes de antonte</i>	<i>despois</i>	<i>ós poucos</i>
<i>antonte</i>	<i>de tempo en tempo</i>	<i>outrora</i>
<i>arestora</i>	<i>detrás</i>	<i>para o outro día</i>
<i>arreo</i>	<i>de vez en cando</i>	<i>pasadomañá</i>
<i>asemade</i>	<i>diante</i>	<i>por veces</i>
<i>ás veces</i>	<i>endexamais</i>	<i>pouco a pouco</i>

<i>a tempo</i>	<i>en diante</i>	<i>pouco e pouco</i>
<i>atrás</i>	<i>endoutro día</i>	<i>preto</i>
<i>axiña</i>	<i>en seguida</i>	<i>pronto</i>
<i>cando</i>	<i>entón</i>	<i>seguido</i>
<i>cedo</i>	<i>en tempo</i>	<i>sempre</i>
<i>cerca</i>	<i>entonces</i>	<i>tarde</i>
<i>daquela</i>	<i>entrementes</i>	<i>trasantonte</i>
<i>de alí a pouco</i>	<i>hogano</i>	<i>xa</i>
<i>de aquí a pouco</i>	<i>hoxe</i>	<i>xacando</i>
<i>de camiño</i>	<i>hoxe en día</i>	<i>xamais</i>
<i>de cando en cando</i>	<i>inda</i>	

Antonte. É a forma maioritaria en Galicia para designar 'o día antes de onte'. Para este mesmo concepto rexístranse na fala actual *nantronte* (que predomina na provincia de Pontevedra) e *noutronte*, *antronte*, *antontes*, *antointe*, *antoite*, etc., en puntos illados. As formas *antonte*, *antontes*, *antointe*, *antoite* e *noutronte* son aínda de formación transparente; *nantronte* e *antronte* son o resultado dun cruzamento entre *antonte* e *noutronte*.

Normativamente debe ser preferida (á parte da forma analítica *antes de onte*), a forma maioritaria e máis próxima á orixinaria: *antonte*.

Consecuentemente, para 'o día antes de antonte', ademais de *trasantonte*, recoméndanse as formas analíticas *antes de antonte* e *o outro antonte*, de uso tan frecuente coma a forma sintética.

Despois. É a forma maioritaria no galego moderno xunto coa súa variante *dispois*; escasamente documentadas están *dempois*, *despós*, *despous* e *dispous*. No galego antigo, ó lado de *pois* 'despois', había *depois*, *despois*, *depós*, *depús* e *despós*, documentadas todas desde as orixes do idioma.

Normativamente só cabe escoller *despois*.

Aínda, inda. No galego actual rexístranse as dúas variantes en proporcións case iguais, mesmo a nivel individual. A aparición dunha ou da outra depende do ritmo da frase. Ámbalas formas (amais de *eínda*) están documentadas desde os textos do séc. XIII. Normativamente son aceptables *inda* e *aínda* como absolutamente sinónimas.

Mentres. No galego moderno rexístranse moi abundantemente, case a partes iguais, *mentres* e *mentras*; con frecuencia aparece *mentes*, e de modo

moi esporádico *namentres, entremetres, namentes, entremetes, enmentres, namentras, entramentras, mentramentras*. No galego antigo predomina *mentre* sobre *mentres, enmentre, enmentres*; non hai formas acabadas en *-a(s)*.

Normativamente deben excluírse tódalas formas en *-as*; entre as restantes debe darse preferencia a *mentres* e ás acabadas en *-mentres*, que son as tradicionais.

17.3. De cantidade e precisión

<i>abondo</i>	<i>demasiado</i>	<i>moito</i>
<i>algo</i>	<i>de menos</i>	<i>nada</i>
<i>alomenos</i>	<i>de sobra</i>	<i>por aí</i>
<i>a medias</i>	<i>de todo</i>	<i>pouco</i>
<i>a penas</i>	<i>logo</i>	<i>só</i>
<i>bastante</i>	<i>máis</i>	<i>soamente</i>
<i>ben</i>	<i>malamente</i>	<i>talmente</i>
<i>canto</i>	<i>medio</i>	<i>tan</i>
<i>case</i>	<i>menos</i>	<i>tanto</i>
<i>casemente</i>	<i>mesmamente</i>	<i>xustamente</i>
<i>dabondo</i>	<i>mesmo</i>	<i>xusto</i>
<i>de máis</i>	<i>moi</i>	

17.4. De modo

<i>a correr</i>	<i>ás toas</i>	<i>en balde</i>
<i>a dereitas</i>	<i>a ireo</i>	<i>engorde</i>
<i>adrede</i>	<i>ben</i>	<i>gratis</i>
<i>a eito</i>	<i>como</i>	<i>mal</i>
<i>a escape</i>	<i>de balde</i>	<i>mellor</i>
<i>a feito</i>	<i>de face</i>	<i>ó cabo</i>
<i>á fin</i>	<i>de golpe</i>	<i>ó chou</i>
<i>á mantenta</i>	<i>de pronto</i>	<i>ó dereito</i>
<i>a modo</i>	<i>de propósito</i>	<i>ó fin</i>
<i>á présa</i>	<i>de repente</i>	<i>ó xeito</i>
<i>a propósito</i>	<i>de socate</i>	<i>paseniño</i>
<i>asemade</i>	<i>de socato</i>	<i>peor</i>

<i>así</i>	<i>de súpeto</i>	<i>secasí</i>
<i>ás présas</i>	<i>de vagar</i>	

Adverbios en -mente. Os adverbios de modo constitúen unha serie aberta. Moitos adxectivos inmovilizados na súa forma masculina poden funcionar ocasionalmente como adverbios de modo (*falar alto, correr lixeiro*, etc.). Tamén se habilitan adverbios de modo a partir de adxectivos na súa forma feminina seguidos da terminación *-mente*: *boamente, docemente, caladiñamente*. A mecanización de *-mente* (nas súas orixes substantivo) é total, de xeito que pode mesmo adherirse a palabras que orixinarmente non eran adxectivos; neste caso resultan máis ben adverbios de cantidade (ou precisión): *soamente, talmente, propiamente, mesmamente, outramente, caseamente*.

17.5. De afirmación

<i>abofé</i>	<i>de certo</i>	<i>tamén</i>
<i>así mesmo</i>	<i>si</i>	<i>xaora</i>

17.6. De negación

<i>nin</i>	<i>non xa</i>	<i>tampouco</i>
<i>non</i>	<i>sequera</i>	

Nin. No galego moderno só se rexistra a forma *nin*. No galego antigo está documentado case exclusivamente *nen*; pero aparece *nin* xa na *Corónica de Iria*. De tódalas maneiras, a vacilación *nen/nin* é xa anterior á *Corónica de Iria*; doutra maneira non se explicaría como, en palabras derivadas en que entra esta conxunción como prefixo privativo (< NEC), aparece *nin-* desde os textos máis antigos, e non só en posición antevocálica, onde a redución *ne > ni* é explicable pola perda do carácter vocálico do *-e* (*ni un, nī un, nin un*), senón tamén en posición anteconsonántica (*ninmigalla, nimigalla; ningún; ninguén*). Estas palabras, que no galego antigo tamén podían empezar por *ne(n)-* (*ne un, nē un, nen un; nenmigalla, nemigalla; nengún; nenguén*), acabaron fixándose en galego moderno sempre con *nin-* (*ningún, ninguén, ningures*). Xa Sarmiento, que usa indistintamente *nin* e *nen*, non utiliza senón *ningún, ninguén, nin migalla*. Cómpre advertir que a distribución xeográfica port. *nenhum*, gal. *ningún* xa parte da Idade Media, o cal non quita que aínda nos dialectos do N de Portugal se siga dicindo *ninhum* (e tamén *nim*).

A resolución das vacilacións *nengún / ningún, nenguén / ninguén, nemigalla / nimigalla, nengures / ningures* en favor da segunda forma, acabou levando tamén a que a vacilación *nen / nin* se resolvese en *nin*. A esta

simplificación de variantes axudou, sen dúbida, a transparencia etimolóxica dalgúns dos indefinidos mencionados, definitivamente resoltos en *nin-* (como ó revés, a falta de transparencia etimolóxica mantivo o *ninguém* do portugués a salvo da restauración en *nenguém*).

17.7. De dúbida

<i>acaso</i>	<i>quizais</i>	<i>se callar</i>
<i>disque</i>	<i>quizabes</i>	<i>seica</i>
<i>ó mellor</i>	<i>quizá(s)</i>	<i>tal vez</i>
<i>poida que</i>	<i>se cadra</i>	

Quizá, quizás, quizais, quizabes. Na lingua moderna rexístranse as dúas primeiras formas; *quizais* vive na franxa oriental; en áreas restrinxidas aparece *quizabes*; son tamén vivas (e orientais) *quizaais* e *quiciabes*. As de maior vitalidade son *quizás*, *quizá* e *quizais*. Existen tamén variantes literarias de certa circulación, como *cecais* e *cicais*, formas metatizadas de *quizais*. No galego antigo predomina *quičá* (forma apocopada de *quičab*); tamén hai *quičai* (forma sincopada de *quičabe*, que representa un estadio máis arcaico). Non trascendeu ós textos literarios antigos a forma máis arcaizante aínda *quičabe*, que recolle Sarmiento no séc. XVIII (*quizabes*) e que pervive hoxe en áreas restrinxidas. O *-s* adverbial xa aparece na *Crónica Troiana*.

Normativamente son aceptables as catro formas vivas e tradicionais mencionadas no epígrafe.

18. Preposicións e locucións prepositivas

<i>a</i>	<i>bardante</i>	<i>detrás de</i>
<i>á beira de</i>	<i>bardante de</i>	<i>diante de</i>
<i>a carón de</i>	<i>beira de</i>	<i>durante</i>
<i>a causa de</i>	<i>cabo</i>	<i>en</i>
<i>a diferenza de</i>	<i>cabo de</i>	<i>en canto a</i>
<i>a forza de</i>	<i>canda</i>	<i>en favor de</i>
<i>a par de</i>	<i>cara a</i>	<i>en fronte de</i>
<i>á parte de</i>	<i>cas</i>	<i>en lugar de</i>
<i>a pesar de</i>	<i>cas de</i>	<i>en par de</i>
<i>a poder de</i>	<i>cerca de</i>	<i>en troques de</i>
<i>a por de</i>	<i>cima de</i>	<i>en vez de</i>
<i>a prol de</i>	<i>co gallo de</i>	<i>encima de</i>
<i>a rente(s) de</i>	<i>con</i>	<i>encol de</i>
<i>a son de</i>	<i>con respecto a</i>	<i>enriba de</i>
<i>a través de</i>	<i>conforme</i>	<i>entre</i>
<i>abaixo de</i>	<i>consonte</i>	<i>excepto</i>
<i>acerca de</i>	<i>contra</i>	<i>fóra</i>
<i>ademais de</i>	<i>contra de</i>	<i>fóra de</i>
<i>aga</i>	<i>de</i>	<i>fronte a</i>
<i>agás</i>	<i>de par de</i>	<i>lonxe de</i>
<i>amais de</i>	<i>debaixo de</i>	<i>malia</i>
<i>ante</i>	<i>deica</i>	<i>mediante</i>
<i>antes de</i>	<i>dende</i>	<i>menos</i>
<i>arredor de</i>	<i>dentro de</i>	<i>no canto de</i>
<i>arriba de</i>	<i>derredor de</i>	<i>ó par de</i>
<i>ata</i>	<i>derriba de</i>	<i>ó pé de</i>
<i>atrás de</i>	<i>des</i>	<i>ó redor de</i>
<i>baixo</i>	<i>desde</i>	<i>onda</i>
<i>baixo de</i>	<i>despois de</i>	<i>para</i>

<i>perante</i>	<i>quitando</i>	<i>senón</i>
<i>pese a</i>	<i>respecto a</i>	<i>so</i>
<i>por</i>	<i>respecto de</i>	<i>sobre</i>
<i>por ante</i>	<i>riba de</i>	<i>sobre de</i>
<i>por causa de</i>	<i>sacado</i>	<i>tocante a</i>
<i>por cousa de</i>	<i>sacando</i>	<i>tras</i>
<i>por culpa de</i>	<i>salvante</i>	<i>tras de</i>
<i>por medio de</i>	<i>salvo</i>	<i>verbo de</i>
<i>por mor de</i>	<i>segundo</i>	<i>xunta</i>
<i>preto de</i>	<i>sen</i>	<i>xunto a</i>
		<i>xunto de</i>

Ata. Trátase dunha preposición común a case tódalas linguas ibero-románicas, frecuente en tódalas épocas e con múltiples variantes en cada unha das linguas, non sempre doadas de explicar. O punto de partida é, sen dúbida, o arabismo *hátta*.

Na lingua medieval a forma máis usada era *ata*; séguelle en frecuencia *atra* e moitas outras variantes minoritarias co mesmo significado, mais non sempre da mesma orixe (*aata, ataa, ta, taa, ate, até, atés, atee, atees, atēes, atēen, atēena, ateinas, te, tee, tee, teē, atro, atroen, atroes, atroena, tro, trões* e mesmo os castelanismos *fasta* e *fata*). Posteriormente introduciuse *asta*, modificado con frecuencia en *astra*. Estes castelanismos tiveron moita expansión, ata o punto de que case eliminaron a forma tradicional, hoxe escasamente documentada; en portugués triunfou a forma *até*, propia do territorio que está ó sur da Beira.

Normativamente débese escolle-la forma tradicional galega, *ata*.

Desde, dende, des. A forma máis usada na lingua medieval é *des* (< DE EX), aínda viva hoxe tanto como preposición (moi minoritaria) como formando parte da locución conxuntiva *des que*. *Dende* (< DE INDE) aparece usada tamén na Idade Media, aínda que daquela non se empregaba como sinónima da anterior. *Desde* é unha forma máis moderna formada sobre *des* (como *dendes de* e outras formacións similares), que practicamente substituíu na lingua actual a forma primitiva. Normativamente calquera das tres é aceptable, se ben debe terse en conta o escaso uso de *des* no galego actual.

Entre. Na lingua medieval documéntanse tres variantes (*ontre, antre, entre*), de uso desigual: delas, a máis frecuente en galego era *ontre*, desaparecida no paso ó galego moderno; *antre* era máis usual no portugués

arcaico do que en textos galegos, e aínda é popular tanto en Portugal coma en Galicia; *entre* tamén está amplamente documentada desde as orixes do idioma. Delas, sendo todas tradicionais, é preferible escoller como normativa *entre*, maioritaria hoxe e máis acorde coa etimoloxía.

Para. Na lingua antiga as formas máis documentadas eran *para* e *pera*; no galego moderno, en cambio, a máis estendida é *pra*, seguida en frecuencia de *pa*, variantes das que xa hai exemplos medievais. Normativamente debe optarse por *para*, pois, aínda que hoxe é minoritaria, é congruente co criterio de darlles preferencia ás formas plenas sobre as reducidas.

Segundo. Esta é a forma tradicional, aínda viva no galego moderno. Hoxe documéntanse tamén, as variantes *asegún* e *según*, conforme á evolución tradicional do castelán. Normativamente debe dárselle preferencia á forma galega e tradicional *segundo*, fronte a formas dubidosamente galegas como *según* e *asegún*.

Sen. Na lingua medieval unicamente se documenta a forma *sen*, que segue sendo a do portugués e que en galego moderno se rexistra moi escasamente. A forma *sin*, hoxe maioritaria, explícase máis facilmente por castellanismo que por unha evolución interna do galego. Normativamente debe dárselle preferencia á forma galega e tradicional *sen*, sobre a innovadora, e probablemente préstamo, *sin*.

So. Esta preposición coñécese hoxe só en pequenas zonas do territorio galego, pero o seu uso na lingua antiga era moito maior. O portugués, por un criterio cultista, recuperou, cando menos na escritura, a consoante final latina; non hai razón ningunha para proceder do mesmo xeito en galego.

Sobre (de). Na fala moderna existen algunhas variantes minoritarias (*sóbor*, *sober*), continuación doutras medievais. En tódalas épocas do idioma *sobre* foi a forma maioritaria. Por esta razón debe se-la que se adopte como normativa.

19. Conxuncións e locucións conxuntivas

19.1. Copulativas

<i>a mais</i>	<i>e mais</i>	<i>nin</i>
<i>e</i>	<i>mais</i>	

E. En parte do dominio lingüístico galego a conxunción copulativa *e* ten dúas realizacións fonéticas, [ɛ] e [j]. Aparece [ɛ] sempre ante consoante, e [j] pode aparecer ante vocal, provocando xeralmente a abertura desta. No resto do galego a única realización é [ɛ], por iso se propón *e* como representación gráfica única.

Nin (Vide 17.6).

19.2. Disxuntivas e distributivas

<i>(que)...que</i>	<i>ora...ora</i>	<i>quer...quer</i>
<i>ben...ben</i>	<i>ou</i>	<i>volta...volta</i>
<i>cal...cal</i>	<i>ou...ou</i>	<i>xa... xa</i>
<i>nin...nin</i>		

19.3. Adversativas

<i>a menos que</i>	<i>e iso que (e eso que)</i>
<i>aga que</i>	<i>emporiso (emporeso)</i>
<i>agás que</i>	<i>excepto que</i>
<i>agora ben</i>	<i>fóra de que</i>
<i>agora que</i>	<i>inda que</i>
<i>aínda que</i>	<i>mais</i>
<i>anque</i>	<i>menos que</i>
<i>así a todo, así e todo</i>	<i>nembargante(s)</i>
<i>bardante que</i>	<i>non obstante</i>
<i>con todo</i>	<i>ora ben</i>

<i>ora que</i>	<i>sen embargo</i>
<i>pero</i>	<i>senón</i>
<i>por iso (por eso)</i>	<i>senón que</i>
<i>quitado que, quitando que</i>	<i>só que</i>
<i>sacado que, sacando que</i>	

Aínda que, inda que. Ó lado destas dúas conxuncións é moi frecuente no galego moderno a variante *anque*. De *aínda que* e de *inda que* (e tamén de *eínda que*) hai testemuños antigos; de *anque* non coñecemos documentación ata Sarmiento.

Tanto *aínda que* coma *inda que* son formas galegas. É discutible, en cambio, que o sexa *anque*. A falta de exemplos antigos e a coincidencia co castelán vulgar *anque* (= *aín que*) son feitos que a fan sospeitosa de castelanismo. De tódalas maneiras, tamén resulta chocante que unha partícula tan esencial e de tanta frecuencia na fala sexa préstamo. Hai que ter en conta que a moita frecuencia de uso explica ás veces reducións fonéticas extraordinarias (*de aquí a > deica > dica*, *mais grande > meirande*, *señora > siña*). Un desgaste deste tipo podería explica-lo paso de *aínda que* ou *eínda que* (ó deixar de ser tónico o adverbio) a *anque*, *enque* (a través de *ainque*, *einque*; cf. *ointe > onte*). A forma *enque* ou *emque* é frecuente en falares portugueses; tamén aparecen *enque* ou *inque* en falas galegas. Estas formas reducidas é probable que xa teñan un antecedente no *Cancioneiro da Ajuda*. *Anque* é a forma maioritaria galega. Advirtase que o mesmo (*a*)*índa* reducido a *ende* vive tamén nas expresións *ende ben* 'aínda ben', *ende mal* 'aínda mal'.

Para ningunha das dúas hipóteses hai argumentos definitivos. De tódalas maneiras, a que explica *anque*, *enque* e *inque* conxuntamente é preferible á que explica independentemente cada unha das tres formas.

Normativamente son aceptables *aínda que* e *inda que*. Sobre *anque* téñanse en conta as reservas mencionadas.

Pero. No galego moderno rexístranse as formas *peró* (no leste de Lugo e no galego de Asturias), *pero* e *pro*, estas dúas últimas por tódalas partes no resto do dominio galego. O antigo *pero* (que debía de ser case sempre *peró*) é forma amplamente documentada no galego medieval xa co valor que ten modernamente, e con algún máis, que perdeu. A forma *peró* do galego actual é a máis próxima á etimolóxica (< PER HOC); dela resulta a forma sincopada *pro*. A forma *pero* explicase por un troco do índice de

perceptibilidade das dúas sílabas ó deixar de ter usos como partícula adversativa tónica. Cf. tamén un caso similar en *porque, conqu*.

En portugués as conxuncións sinónimas *mas* (ant. e dialectal *mais*) e *porém*, acabaron por anular a *pero*, que xa é arcaísmo no séc. XVI. En galego a concorrencia resolveuse en sentido contrario, aínda que literariamente se use ás veces *mais* ou *porén*, o primeiro con algún apoio aínda na fala, o segundo sen ningún.

Normativamente é preferible adoptar só as formas plenas e entre elas a maioritaria *pero*.

Sen embargo, nembargante(s). No galego actual non hai testemuños senón de *sen embargo, sin embargo, e nembargante(s)*, esta última forma de ámbito xeográfico moi restrinxido. No galego antigo hai testemuños de *sen embargo* (aínda co valor orixinario de 'sen obstáculo'); e menos de *non embargante* ('non impedindo...'). *Nembargante(s)* está vivo aínda hoxe, e, a pesar de non existir case en castelán e non existir en portugués, é unha forma lexítima no galego.

Na literatura moderna, por diferencialismo, produciuse unha certa revitalización de *nembargante(s)* e aínda de *non embargante(s)*. Con todo, a forma máis común (dentro do uso limitado destas locucións adversativas) é *sen embargo*.

19.4. Concesivas

<i>a pesar de que</i>	<i>inda que</i>	<i>pese a que</i>
<i>a pouco que</i>	<i>máis que</i>	<i>por (+ adxectivo) que</i>
<i>aínda que</i>	<i>mal que</i>	<i>por máis que</i>
<i>anque</i>	<i>mesmo que</i>	<i>por moito que</i>
<i>así</i>	<i>nin que</i>	<i>por pouco que</i>
<i>ben que</i>		

19.5. Condicionais

<i>a menos que</i>	<i>catar se</i>	<i>quitando que</i>
<i>a nada que</i>	<i>con que</i>	<i>quitando se</i>
<i>a non ser que</i>	<i>con tal de que</i>	<i>sacado que</i>
<i>a non ser se</i>	<i>con tal que</i>	<i>sacado se</i>
<i>a pouco que</i>	<i>de non ser que</i>	<i>sacando que</i>

<i>aga que</i>	<i>de non ser se</i>	<i>sacando se</i>
<i>aga se</i>	<i>en caso de que</i>	<i>salvo que</i>
<i>agás que</i>	<i>excepto que</i>	<i>salvo se</i>
<i>agás se</i>	<i>excepto se</i>	<i>se</i>
<i>bardante que</i>	<i>onda non</i>	<i>sempre que</i>
<i>cando</i>	<i>quitado que</i>	<i>senón que</i>
<i>caso de que</i>	<i>quitado se</i>	

19.6. Causais

<i>como</i>	<i>por causa de que</i>	<i>posto que</i>
<i>como queira que</i>	<i>por cousa de que</i>	<i>que</i>
<i>dado que</i>	<i>por culpa de que</i>	<i>visto que</i>
<i>pois</i>	<i>por mor de que</i>	<i>xa que</i>
<i>pois que</i>	<i>porque</i>	

19.7. Consecutivas

<i>(así) pois</i>	<i>de maneira que</i>	<i>polo tanto</i>
<i>(así) que</i>	<i>de modo que</i>	<i>por conseguinte</i>
<i>conque</i>	<i>de xeito que</i>	<i>por tanto</i>
<i>daquela</i>	<i>entón</i>	<i>tan(to)... que</i>
<i>de aí que</i>	<i>entonces</i>	<i>xa que logo</i>
<i>de forma que</i>	<i>logo</i>	

19.8. Finais

<i>a fin de que</i>	<i>en favor de que</i>	<i>porque</i>
<i>a que</i>	<i>para que</i>	<i>que</i>

19.9. Locativas

<i>onde</i>	<i>onde queira que</i>
-------------	------------------------

19.10. Temporais

<i>a penas</i>	<i>asemade</i>	<i>axiña que</i>
<i>antes de que</i>	<i>así que</i>	<i>cada vez que</i>
<i>antes que</i>	<i>ata que</i>	<i>cando</i>

<i>cando queira que</i>	<i>despois de que</i>	<i>mentres</i>
<i>de contado que</i>	<i>despois que</i>	<i>mentres tanto</i>
<i>tan pronto</i>	<i>en tanto</i>	<i>namentres</i>
<i>de seguida que</i>	<i>entre tanto</i>	<i>non ben</i>
<i>deica que</i>	<i>entrementes</i>	<i>ó que</i>
<i>dende que</i>	<i>inda ben non</i>	<i>(por) en canto</i>
<i>des que</i>	<i>logo que</i>	<i>sempre que</i>
<i>desde que</i>	<i>mal</i>	<i>tan presto</i>

Mentres (Para a terminación *-es*, vid. 17.2).

19.11. Modais

<i>(asi) como</i>	<i>consonte</i>	<i>segundo</i>
<i>ben como</i>	<i>de forma que</i>	<i>sen que</i>
<i>coma se</i>	<i>de maneira que</i>	<i>(tal) cal</i>
<i>como queira que</i>	<i>de modo que</i>	<i>(tal) como</i>
<i>como se</i>	<i>de xeito que</i>	<i>tal e como</i>
<i>conforme</i>	<i>mal como</i>	

19.12. Comparativas

<i>ca</i>	<i>coma</i>
<i>que</i>	<i>como</i>

19.13. Completivas

<i>que</i>	<i>se</i>
------------	-----------

ÍNDICE ALFABÉTICO DE FORMAS

- a (art.), 2.7.1; 13.1.1;
13.1.2.1
- a (letra), 1
- a (prep.), 2.7.1; 13.1.2.1;
18
- a (pron.), 13.1.1; 14.1.2
- á, 8.14; 11.1
- á (a+a art.), 2.7.1;
13.1.2.1
- á (a+a 'ala'), 2.7.1
- abade, 1.1; 11.4
- abadesa, 11.4
- abaixo, 17.1
- abaixo de, 18
- abater, 16.2.6
- abdicación, 7.2
- abdicar, 7.2
- abdome, 7.2; 8.13
- abdominal, 3.3.2; 7.2
- á beira, 17.1
- á beira de, 18
- ablativo, 7.1
- abogado, 7.1
- ablución, 7.1
- abnegación, 7.2
- abnegar, 7.2
- abofé, 17.5
- abonda, 14.4.1
- abondas, 14.4.1
- abondo, 14.4.1; 17.3
- abondos, 14.4.1
- abrir, 7
- abrupto, 7.12
- absentismo, 7.2
- ábsida, 7.2
- absolver, 7.2
- absolutismo, 7.2
- absoluto, 7.2
- absorber, 7.2
- absorción, 7.2; 7.13
- absorto, 7.2
- abstemio, 3.3.3; 7.3
- abstención, 7.3
- abster, 16.3.24
- absterse, 7.3
- absterxente, 7.3
- abstinencia, 7.3
- abstracción, 7.3; 7.4
- abstracto, 7.3; 7.4
- abstraer, 7.3; 16.3.25
- absurdo, 7.2
- abundancia, 8.1
- abusona, 8.16
- abxección, 7.4
- abxecto, 7.4
- abxurar, 7.2
- acá, 17.1
- acabamento, 8.4
- acacia, 8.1
- a cada canto, 17.2
- a cada pouco, 17.2
- a carne crúa, 11.2
- a carón, 17.1
- a carón de, 18
- acaso, 17.7
- a causa de, 18
- accésit, 2.6
- acceso, 7
- acción, 3.3.2; 7; 7.4; 8.2
- accionar, 7.4
- *aceitar, 7.12
- acentúa, 16.2.4.2
- acentúe, 16.2.4.2
- acentúo, 2.5; 16.2.4.2
- acepción, 7.12
- aceptar, 7.12
- acerca de, 18
- acertar, 9.5
- *acetar, 7.12
- *aceutar, 7.12
- *ación, 7.4
- aclarar, 7.1
- acne, 7.5
- acó, 17.1
- acolá, 17.1
- a contramán, 17.1
- a correr, 17.4
- a cotío, 17.2
- acrópole, 8.6
- acta, 7.4
- activo, 7.4
- acto, 3.3.2; 7.4; 7.7
- actor, 7.4; 11.4
- actriz, 11.4
- actual, 7.4
- actualidade, 7.4
- actuar, 7.4
- acudir, 16.2.5.2.2
- acupuntura, 7.4
- acusativo, 7
- acusona, 8.16
- ad-, 3.3.4
- adaptar, 3.3.2; 7.12
- *adatar, 7.12
- ademais, 2.2
- ademais de, 18
- *adimir, 9.5
- *ademitir, 9.5
- adepo, 7.12
- a dereitas, 17.4
- a deshora, 17.2
- a destempo, 17.2
- adherir, 3.3.2; 16.2.5.2.1
- adiante, 17.1
- adiar, 16.2.4.2
- a diario, 17.2
- adicto, 7.4

- a diferencia de, 18
 *adivertir, 9.5
 adligar, 3.3.4
 administrar, 7
 admiración, 8.2
 admirar, 9.5
 admisión, 8.2
 admitir, 3.3.2; 9.5
 *a doce peséta-lo quilo,
 13.1.1
 adoitar, 7.12
 adolescencia, 7.15; 8.1
 adolescente, 7.15
 adopción, 7.12
 adoptar, 7.12
 adoptivo, 7.12
 *adoución, 7.12
 *adoutar, 7.12
 adquirir, 16.3.18
 adrede, 17.4
 adrenal, 3.3.4
 adscribir, 7
 adscripción, 7.12
 adscrito, 7.12
 aducción, 7.4
 aduce, 16.2.3
 aducín, 16.3.17
 aducir, 16.2.5.2.2;
 16.2.6; 16.3.5
 aductor, 7.4
 advertide, 16.2.5.2.1
 advertides, 16.2.5.2.1
 advertimos, 16.2.5.2.1
 advertir, 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2; 16.2.6;
 16.3.5; 16.3.10;
 16.3.28
 advir, 16.3.28
 advirta, 16.2.5.2.1
 advirtades, 16.2.5.2.1
 advirtamos, 16.2.5.2.1
 advirtan, 16.2.5.2.1
 advirtas, 16.2.5.2.1
 advirte, 16.2.5.2.1
 advirten, 16.2.5.2.1
 advirtes, 16.2.5.2.1
 advirto, 16.2.5.2.1
 adxectivo, 7.4
 adxunción, 7.4
 adxunto, 7.4
 a>e, 9.5
 a eito, 17.4
 -aer, 5; 16.2.4.3
 aérea, 8.9
 aéreo, 8.8
 aerosois, 10.5
 aerosol, 2.6; 10.5
 a escape, 17.4
 afacer, 16.3.8
 afección, 7.4
 afectar, 7.4
 afectivo, 7.4
 afecto, 7.4
 a feito, 17.4
 afgán, 8.15
 afgana, 8.15
 afía, 16.2.4.2
 afiaba, 16.2.4.2
 afiade, 16.2.4.2
 afiades, 16.2.4.2
 afiamos, 16.2.4.2
 afían, 16.2.4.2
 afiar, 16.2.4.2
 afiarei, 16.2.4.2
 afías, 16.2.4.2
 afíe, 16.2.4.2
 afiedes, 16.2.4.2
 afiei, 3.3.6
 afiemos, 16.2.4.2
 afíen, 16.2.4.2
 afíes, 16.2.4.2
 á fin, 17.4
 a fin de que, 19.8
 affo, 16.2.4.2
 afiuzar, 3.3.5
 aflicción, 7.4
 aflicto, 7.4
 afluencia, 8.1; 9.4
 afluente, 8.3; 9.4
 afluír, 16.2.5.2.2
 a forza de, 18
 africano, 8.14
 afundir, 16.2.5.2.2
 aga, 18
 a Galochas, 4
 aga que, 19.3; 19.5
 agardar, 9.1
 agás, 18
 aga se, 19.5
 agás que, 19.3; 19.5
 agás se, 19.5
 agnosticismo, 7.8
 agnóstico, 7.8
 agoiro, 9.2; 9.3
 agonía, 16.2.4.2
 agoniar, 16.2.4.2
 agora, 17.2
 agora ben, 19.3
 agora que, 19.3
 agraciar, 16.2.4.2
 agradar, 16.3.17
 agredir, 16.2.5.2.1
 agua, 16.2.6
 ah, 1.4
 ai, 17.1
 aí, 17.1
 a i-auga, 8.8
 *aición, 7.4
 ai>ei, 9.5
 *ailí, 17.1
 aínda, 2.5; 17.2
 (a)índa, 19.3
 aínda que, 19.3; 19.4

- *ainque, 19.3
 *aiquí, 17.1
 -aír, 5; 16.2.4.3
 *aisoluto, 7.2
 *aisurdo, 7.2
 *aititude, 7.12
 *aitual, 7.4
 alá, 17.1
 alazán, 8.15
 alazana, 8.15
 albino, 8.12
 álbum, 1.6; 2.6; 8.11;
 10.6
 álbums, 10.6
 alcalde, 3.2
 aldea, 8.9
 aldeá, 8.14
 aldeán, 3.3.5; 8.14
 alemán, 8.15
 alemana, 8.15
 alemán-galego, 3.1
 alférez, 2.3
 algo, 14.4.1; 17.3
 alguén, 1.6; 2.2; 14.4.1;
 16.2.2
 algún, 2.2; 14.4.1
 algunha, 1.4; 1.7; 3.3.1;
 14.4.1
 algunhas, 14.4.1
 algúns, 2.2; 14.4.1
 algures, 17.1
 alí, 2.2; 17.1
 aliciente, 9.4
 aliteración, 8.2
 alí vén o gaitero, 16.2.2
 almude, 8.17
 aló, 17.1
 alomenos, 17.3
 alternancia, 8.1
 altilocuencia, 8.1
 altísimo, 12
 alto (adv.), 17.4
 aluarada, 3.3.5
 alude, 8.17
 aludir, 16.2.5.2.2
 alumnado, 7.9
 alumno, 7.9
 allea, 8.9
 allegro, 7
 allo, 1.5
 amábeis, 2.3; 8.7
 amábel, 8.7
 amabilísimo, 12
 amable, 8.7; 12
 *amabre, 8.7
 a mais, 19.1
 amais de, 18
 á mantenta, 17.4
 ámbalas, 3.2
 ámbalas dúas, 13.1.1
 ambas, 3.2; 14.4.1
 *ambiente, 9.4
 ambiente, 9.4
 ambigua, 3.3.5
 ambiguo, 3.3.5
 ámbolos, 3.2
 ambos, 1.6; 3.2; 13.1.1;
 14.4.1
 a medias, 17.3
 amei, 2.2
 a menos que, 19.3; 19.5
 americano, 8.14
 amígdala, 3.3.2
 amígdalite, 8.6
 a miúdo, 17.2
 amnesia, 1.6; 7.9
 amnistía, 7.9
 a modo, 17.4
 amontoa, 16.2.4.1
 amontoaba, 16.2.4.1
 amontoabades, 16.2.4.1
 amontoabamos, 16.2.4.1
 amontoaban, 16.2.4.1
 amontoabas, 16.2.4.1
 amontoaches, 16.2.4.1
 amontoade, 16.2.4.1
 amontoades, 16.2.4.1
 amontoado, 16.2.4.1
 amontoamos, 16.2.4.1
 amontoan, 16.2.4.1
 amontoando, 16.2.4.1
 amontoar, 16.2.4.1
 amontoara, 16.2.4.1
 amontoará, 16.2.4.1
 amontoarades, 16.2.4.1
 amontoaramos, 16.2.4.1
 amontoaran, 16.2.4.1
 amontoarán, 16.2.4.1
 amontoaras, 16.2.4.1
 amontoarás, 16.2.4.1
 amontoardes, 16.2.4.1
 amontoaredes, 16.2.4.1
 amontoarei, 16.2.4.1
 amontoaremos, 16.2.4.1
 amontoaren, 16.2.4.1
 amontoares, 16.2.4.1
 amontoaría, 16.2.4.1
 amontoariades, 16.2.4.1
 amontoariamos, 16.2.4.1
 amontoarían, 16.2.4.1
 amontoarías, 16.2.4.1
 amontoarmos, 16.2.4.1
 amontoaron, 16.2.4.1
 amontoas, 16.2.4.1
 amontoase, 16.2.4.1
 amontoasedes, 16.2.4.1
 amontoasemos, 16.2.4.1
 amontoasen, 16.2.4.1
 amontoases, 16.2.4.1
 amontoastes, 16.2.4.1
 amontoe, 16.2.4.1;
 16.2.4.3
 amontoedes, 16.2.4.1

amontoei, 16.2.4.1
 amontoemos, 16.2.4.1
 amontoen, 16.2.4.1;
 16.2.4.3
 amontoes, 16.2.4.1;
 16.2.4.3
 amontoo, 16.2.4.1
 amontoou, 16.2.4.1
 *amoto, 9.5
 amou, 2.2
 -ana, 8.14; 8.15; 11.1
 a nada que, 19.5
 análise, 8.5
 anamnese, 7.9
 -án (<ane), 8.15; 11.1
 -án (<anu), 8.14; 11.1
 -ancia, 8.1
 anciá, 8.14; 11.1
 ancián, 8.14; 11.1
 anciño, 9.5
 anda, 16.1
 andaba, 16.1
 andabades, 16.1
 andabamos, 16.1
 andaban, 16.1
 andabas, 16.1
 *andacio, 8.1
 andaches, 16.1
 andade, 16.1
 andades, 16.1
 andado, 16.1
 andamos, 16.1
 andan, 16.1
 andando, 16.1
 andar, 16.1
 andara, 16.1
 andará, 16.1
 andarades, 16.1
 andaramos, 16.1
 andaran, 16.1
 andarán, 16.1
 andaras, 16.1
 andará, 16.1
 andardes, 16.1
 andaredes, 16.1
 andarei, 16.1
 andaremos, 16.1
 andaren, 16.1
 andares, 16.1
 andaría, 16.1
 andaría, 16.1
 andariades, 16.1
 andariamos, 16.1
 andarían, 16.1
 andarías, 16.1
 andarmos, 16.1
 andaron, 16.1
 andas, 16.1
 andase, 16.1
 andasedes, 16.1
 andasemos, 16.1
 andasen, 16.1
 andases, 16.1
 andastes, 16.1
 andazo, 8.1
 ande, 16.1
 andedes, 16.1
 andei, 16.1
 andemos, 16.1
 anden, 16.1
 andes, 16.1
 *andiveches, 16.1
 *andiven, 16.1
 *andivera, 16.1
 *andivese, 16.1
 ando, 16.1
 andoriña, 8.12
 andou, 16.1
 *anduveches, 16.1
 *anduvén, 16.1
 *anduvera, 16.1
 *anduvese, 16.1
 anécdota, 7.6
 anecdotario, 7.6
 anecdótico, 7.6
 an->en-, 9.5
 angazo, 9.5
 anglicano, 8.14
 anhelar, 1.4
 anilina, 8.12
 *animaes, 10.5
 animais, 3.3.5; 10.5;
 13.1.1; 16.2.4.3
 animal, 10.5
 *animales, 10.5
 *animás, 10.5; 16.2.4.3
 aniversario, 7.10
 -ano, 8.14
 a non ser que, 19.5
 a non ser se, 19.5
 anorak, 2.6; 10.6
 anoraks, 10.6
 A Nosa Terra, 4
 anovar, 7.10
 anque, 19.3; 19.4
 ansiar, 16.2.4.2
 antano, 17.2
 antártico, 7.4
 Antártida, 7.4
 ante, 18
 antepoñer, 16.3.16
 antepor, 16.3.16
 antes, 17.2
 antes de, 18
 antes de antonte, 17.2
 antes de onte, 17.2
 antes de os galos
 cantaren, 13.1.2.1
 antes de que, 19.10
 antes que, 19.10
 anticonceptivo, 7.12
 antigo, 12
 antigüidade, 5
 antiqüísimo, 12

- antítese, 8.5
 *antointe, 17.2
 *antoite, 17.2
 antonte, 17.2
 *antontes, 17.2
 *antre, 9.5
 *antroido, 9.5
 *antronte, 17.2
 anuencia, 8.1; 9.4
 anuente, 9.4
 anuncio, 8.1
 anxina, 8.12
 -ao, 8.8; 8.14
 ao, 13.1.2.1
 aos, 13.1.2.1
 apacentar, 7.15
 apañar, 9.5
 a par de, 18
 aparência, 8.1; 9.4
 á parte de, 18
 a penas, 17.3; 19.10
 apendicite, 8.6
 a pesar de, 18
 a pesar de que, 19.4
 apetecible, 8.7
 a poder de, 18
 apoñer, 16.3.16
 apor, 16.3.16
 a por de, 18
 apotegma, 7.8
 apoteose, 8.5
 a pouco que, 19.4; 19.5
 apoxeo, 8.8
 apracer, 16.3.17
 aprazar, 7.1
 aprecio, 8.1
 á présa, 17.4
 *apresentar, 9.5
 *aproximar, 7.7
 a prol de, 18
 aprontar, 7.13
- a propósito, 17.4
 *aprousimar, 7.7
 *aprouximar, 7.7
 aproximar, 1.9; 7.7
 aptitude, 7.12
 apto, 7; 7.12
 a que, 19.8
 aquel, 10.5; 14.3.1; 17.1
 aquela, 14.3.1
 aquelas, 14.3.1
 aqueles, 10.5; 14.3.1
 aquilo, 14.3.1
 *aqueles, 14.3.1
 aqueloutra, 14.3.2
 aqueloutras, 14.3.2
 aqueloutro, 14.3.2
 aqueloutros, 14.3.2
 *aquese, 17.1
 *aqueste, 17.1
 aquí, 17.1
 *aquil, 14.3.1
 *aquila, 14.3.1
 *aquilino, 8.12
 aquilo, 14.3.1
 aquilo outro, 14.3.2
 arácnido, 7.5
 arado, 9.6
 arameo, 8.8
 arao, 8.8
 Araúxo, 2.5
 árbore, 9.5
 arbórea, 8.9
 arbóreo, 8.8
 *arbre, 9.5
 arcano, 8.14
 ardes, 16.3.13
 ardo, 16.3.13
 areal, 3.3.5
 areeira, 3.3.6
 a rente(s), 17.1
 a rente(s) de, 18
- aresá, 8.14
 aresán, 8.14
 arestora, 17.2
 argot, 2.6
 argüíamos, 5
 argüían, 5
 argüír, 5; 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 -aría, 8.19
 armería, 8.19
 arousá, 8.14
 arousán, 8.14
 arqueo, 8.8
 arquitecto, 7.4
 arquitectura, 7.4
 artefacto, 7.4
 artello, 7
 arteriosclerose, 8.5
 artesá, 8.14
 artesán, 8.14
 artesiano, 8.14
 ártico, 7
 Ártico, 7.4
 artificiais, 10.5
 artificio, 8.1
 artigo, 7
 artillería, 8.19
 artrite, 8.6
 arxénteá, 8.9
 arxénteo, 8.8
 arzuá, 8.14
 arzuán, 8.14
 *arradio, 9.5
 arrastrar, 9.6
 arredor, 1.8; 17.1
 arredor de, 18
 arrefriar, 16.2.4.2
 *arregañar, 9.5
 arreo, 17.2
 arrestar, 16.3.7
 arriba, 17.1

- arriba de, 18
 arrogancia, 8.1
 arroz, 2.2
 as (art.), 2.7.1; 13.1.1;
 13.1.2.1
 as (pron.), 2.7.1; 13.1.1;
 14.1.2
 ás (a+as art.), 13.1.2.1
 ás ('alas'), 2.7.1
 asasino, 8.12
 ascendencia, 8.1
 ascender, 7.15
 ascensor, 7.15
 *asegún, 18
 asemade, 17.2; 17.4;
 19.10
 asentir, 16.2.5.2.1
 asfixia, 7.4; 7.7
 así, 17.4; 19.4
 así a todo, 19.3
 (así) como, 19.11
 así e todo, 19.3
 así mesmo, 17.5
 asinar, 7.8
 (así) pois, 19.7
 (así) que, 19.7
 así que, 19.10
 *asoluto, 7.2
 a son de, 18
 aspecto, 7.4
 aspirina, 8.12
 ás présas, 17.4
 *asta, 18
 ás toas, 17.4
 *astra, 18
 asturiano, 8.14
 asubiar, 16.2.4.2
 asubío, 16.2.4.2
 ás veces, 17.2
 asumir, 16.2.5.2.2
 ascunción, 7.13
 asunto, 7.13
 *asurdo, 7.2
 ata, 18
 ata que, 19.10
 ataúde, 8.17
 atea, 8.9
 A tecedeira de Bonaval,
 4
 a tempo, 17.2
 atención, 8.2
 ateo, 8.8
 ater, 16.3.24
 atlántico, 7.1
 atlas, 7; 7.1
 atleta, 7.1
 atmosfera, 7
 atracción, 7.4
 atraer, 5; 16.2.4.3;
 16.3.25
 atrás, 17.1; 17.2
 atrás de, 18
 a través de, 18
 a treo, 17.4
 atrevemento, 8.4
 atribuír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 *atual, 7.4
 atuír, 16.2.5.2.2
 avais, 10.5
 aval, 10.5
 avante, 17.1
 avaría, 8.19
 avaricia, 8.1
 *aución, 7.4
 audacia, 8.1
 audiencia, 8.1
 avea, 8.9
 auga, 16.2.6
 *auga, 16.2.6
 aviar, 16.2.4.2
 avinza, 8.1
 -avo, 15.4
 avó, 1.1; 8.10; 11
 avoa, 1.1; 8.10; 11
 avogado, 1.1
 áureo, 8.8
 *ausoluto, 7.2
 australiano, 8.14
 *ausurdo, 7.2
 autobús, 2.6
 autocar, 2.6
 autóctono, 7.4
 automóbil, 1.1
 autostop, 2.6
 *autual, 7.4
 autumnal, 7.9
 -axe, 8.13
 *áxeis, 10.5
 áxil, 10.5
 axila, 7.7
 axilar, 7.7
 áxiles, 10.5
 axiña, 17.2
 axiña que, 19.10
 axioma, 7.7
 *axis, 10.5
 azotea, 8.9
 azuis, 2.2; 10.5
 azul, 1.2; 10.5
 b, 1.1
 bacallao, 8.8
 bacteriano, 8.14
 bádminton, 2.6
 bailarín, 11.1
 bailarina, 11.1
 baixo, 18
 baixo de, 18
 balandrán, 8.15
 balandrana, 8.15
 balea, 8.9
 baleigán, 8.15
 baleigana, 8.15

- baluarte, 3.3.5
 ballet, 2.6
 baño, 1.5
 baptista, 7.12
 bárbaro, 2.4
 barbería, 8.19
 barbuzán, 8.15
 barbuzana, 8.15
 bardante, 18
 bardante de, 18
 bardante que, 19.3; 19.5
 barón, 11.4
 baronesa, 11.4
 barullán, 8.15
 barullana, 8.15
 barregán, 8.15
 barregana, 8.15
 barrigán, 8.15
 barrigana, 8.15
 base, 8.5
 bastante, 14.4.1; 17.3
 bastantes, 14.4.1
 bater, 16.2.6
 baúl, 2.5
 bautismo, 7.12
 bautizar, 7.12
 bc, 7.2
 bd, 7.2
 be, 1
 beba, 16.2.5.1
 beban, 16.2.5.1
 bebas, 16.2.5.1
 bebe, 16.2.5.1
 beben, 16.2.5.1
 beber, 16.2.5.1
 bebera, 2.7.2
 beberá, 2.7.2
 beberaa, 2.7.2
 bebéaa, 2.7.2
 beberala, 2.7.2
 bebérala, 2.7.2
 bebera-la auga, 2.7.2
 bebéaa-la auga, 2.7.2
 bebes, 16.2.5.1
 bebeu, 8.8
 bebible, 8.7
 bebo, 16.2.5.1
 beira de, 18
 beísbol, 2.6
 ben, 1.6; 14.4.1; 16.2.2;
 17.3; 17.4
 ben ... ben, 19.2
 bencina, 8.12
 ben como, 19.11
 bendice, 16.3.5
 bendición, 8.2
 bendicir, 16.3.5
 bendicirá, 16.3.5
 bendiciu, 16.3.5
 bendiza, 16.3.5
 Benedicto, 7.4
 beneficencia, 9.4
 beneficio, 8.1
 benignidade, 7.8
 benigno, 7.8
 ben que, 19.4
 benquerencia, 8.1
 benvida, 3.1
 benvidas, 3.1
 benxamín, 11.1
 benxamina, 11.1
 bergantiñá, 8.14
 bergantiñán, 8.14
 besta, 1.1
 Betanzos é máis,
 13.1.2.2
 bibliómano, 8.14
 bíceps, 2.3; 7; 10.3
 bico, 1.1
 bicudo, 1.2
 bidueira, 1.1
 bienio, 7.10
 bilingüe, 3.3.5; 5
 bilingüismo, 2.5
 -bilísimo, 12
 billa, 1.1
 billón, 15.1
 bímano, 8.14
 bis-, 3.3.4
 bisavó, 3.3.4
 bizantino, 8.12
 bl, 7.1
 blasfemar, 7.1
 -ble, 8.7; 12
 blindar, 7.1
 bloque, 7.1
 bloquear, 7.1
 bloqueo, 7.1; 8.8
 bn, 7.2
 bo, 12
 boa, 8.10
 boamente, 17.4
 bobina, 8.12
 boca, 1.1
 bocalán, 8.15
 bocalana, 8.15
 bocoí, 10.1
 bocois, 10.1
 boicot, 2.6; 10.6
 boicots, 10.6
 boieiro, 3.3.6
 bola, 2.7.1
 bóla, 2.7.1
 bolboreta, 1.1
 boliviano, 8.14
 bondade, 8.18
 bórax, 7.7
 bosquimán, 8.15
 bosquimana, 8.15
 bovino, 8.12
 bradar, 9.6
 branco, 1.1; 3.2; 7.1
 brancura, 7.1

brando, 7.1
 branquiazuis, 3.1
 branquiazul, 3.1
 brasón, 7.1
 bregma, 7.8
 bretona, 8.16
 brillante, 8.12
 bronquite, 8.6
 brután, 8.15
 brutana, 8.15
 bruxería, 8.19
 bs, 7.2
 bs+cons., 7.3
 bt, 7.2
 bv, 7.2
 buguina, 8.12
 buleirán, 8.15
 buleirana, 8.15
 bulicio, 8.1
 bulir, 16.2.5.2.2
 búmerang, 2.6; 7; 10.6
 búmerangs, 10.6
 burgo, 9.6
 burgués, 11.3
 burguesa, 11.3
 burrán, 8.15
 burrana, 8.15
 burricán, 8.15
 burricana, 8.15
 buxán, 8.15
 buxana, 8.15
 bx, 7.2
 byroniano, 1
 c, 1.2
 ca, 1.2
 ca (conx.), 2.7.1;
 13.1.2.2; 19.12
 ca-, 9.1
 *ca, 13.1.2.1; 13.1.2.2
 cá, 2.7.1; 13.1.2.2
 ca á, 13.1.2.2
 *caa, 16.2.4.3
 *cab-, 16.2.6
 *caba, 16.2.6
 caballo, 1.1
 cabe, 16.2.6
 cabede, 16.2.6
 cabedes, 16.2.6
 cabemos, 16.2.6
 caben, 16.2.6
 cabendo, 16.2.6
 caber, 16.2.6; 16.3.21
 caberá, 16.2.6
 caberán, 16.2.6
 caberás, 16.2.6
 caberdes, 16.2.6
 caberedes, 16.2.6
 caberei, 16.2.4.3; 16.2.6;
 16.3.22
 caberemos, 16.2.6
 caberen, 16.2.6
 cabería, 16.2.6
 caberiades, 16.2.6
 caberíamos, 16.2.6
 caberían, 16.2.6
 caberías, 16.2.6
 cabermos, 16.2.6
 cabes, 16.2.6
 cabezán, 8.15
 cabezana, 8.15
 cabezona, 8.16
 *cabia, 16.2.6
 cabía, 16.2.6
 cabiades, 16.2.6
 cabiamos, 16.2.6
 cabían, 16.2.6
 cabías, 16.2.6
 *cabiches, 16.2.6
 cabido, 7; 16.2.6
 *cabín, 16.2.6
 *cabio, 16.2.6
 *cabo, 16.2.6; 18
 cabodano, 3.1
 cabo de, 18
 cabra, 9.6
 *cabrei, 16.2.6
 cabrúa, 11.1
 cabrún, 11.1
 cacao, 8.8
 cace, 16.2.1
 cacto, 7.4
 cachamoulán, 8.15
 cachamoulana, 8.15
 cachán, 8.15
 cachana, 8.15
 cacholán, 8.15
 cacholana, 8.15
 cada, 14.4.1
 cada cal, 14.4.1
 cada un, 14.4.1
 cada unha, 14.4.1
 cadanseu, 14.2
 cadanseus, 14.2
 cadansúa, 14.2
 cadansúas:, 14.2
 cadaquén, 14.4.1
 *cadaseu, 14.2
 cada vez que, 19.10
 *cadaunseu, 14.2
 cadea, 8.9
 caderna, 9.1
 caderno, 9.1
 cadrado, 9.1
 cadrar, 9.1
 cadrelo, 9.1
 *cadrís, 10.5
 cadril, 9.1
 cadrís, 2.2; 10.5
 cadro, 3.3.2; 9.1
 cae, 16.2.4.3; 16.2.4.4
 caede, 16.2.4.3
 caedes, 16.2.4.3
 caemos, 16.2.4.3;

- 16.3.25
caen, 16.2.4.3; 16.2.4.4
caer, 5; 16.2.4.3; 16.2.6;
16.3.2; 16.3.25
caeron, 16.2.4.3
caes, 16.2.4.3; 16.2.4.4
caestes, 16.2.4.3
caeu, 16.2.4.3
caeulle máis auga á,
13.1.2.2
café, 2.2; 10.1
cafeína, 2.5
cafés, 2.2; 10.1
cagán, 8.15
cagana, 8.15
*cai, 16.2.4.3; 16.3.25
caia, 16.2.4.3; 16.2.4.4;
16.3.25
caía, 16.2.4.3; 16.3.25
caiaades, 5; 16.2.4.3
cañades, 5; 16.2.4.3
caiamos, 5; 16.2.4.3
cañamos, 5; 16.2.4.3
caian, 16.2.4.3
cañan, 16.2.4.3
caias, 16.2.4.3
caías, 16.2.4.3
caiba, 16.2.6
caibades, 16.2.6
caibamos, 16.2.6
caiban, 16.2.6
caibas, 16.2.6
*caibia, 16.2.6
*caibio, 16.2.6
caibo, 16.2.6
caíches, 16.2.4.3
caída, 2.5
*cain, 16.2.4.3
caín, 16.2.4.3
*caí, 16.2.4.3
caio, 16.2.4.3; 16.3.25
*caír, 16.2.4.3
*caís, 10.4; 10.5;
16.2.4.3
caixa, 1.9
caixón, 9.5
cal, 2.7.4; 9.1; 10.5;
14.4.1; 14.5; 16.2.3
cal ... cal, 19.2
calacú, 2.2
calacús, 2.2
caladiñamente, 17.4
*calamidá, 8.17
calamidade, 8.17
caldelá, 8.14
caldelán, 8.14
calefacción, 7.4
calefactor, 7.4
cales, 10.5; 14.5; 16.2.3
calidade, 9.1
calor, 10.2
calores, 10.2
*calqueira, 14.4.2
calquera, 9.1; 14.4.2
*Calros, 9.6
calumnia, 7.9
callada, 9.1
callado, 9.1
callao, 8.8
callar, 9.1
calleira, 9.1
calleiro, 9.1
callo, 9.1
camafeo, 8.8
camba, 1.6
*cambea, 16.2.4.2
*cambeas, 16.2.4.2
*cambeo, 16.2.4.2
cambia, 16.2.4.2
cambiaba, 16.2.4.2
cambiade, 16.2.4.2
cambiades, 16.2.4.2
cambiamos, 16.2.4.2
cambian, 16.2.4.2
cambiar, 16.2.4.2
cambiarei, 16.2.4.2
cambias, 16.2.4.2
cambie, 16.2.4.2
cambiedes, 16.2.4.2
cambiemos, 16.2.4.2
cambien, 16.2.4.2
cambies, 16.2.4.2
cambio, 16.2.4.2
camiñante, 8.3
camisería, 8.19
camoés, 11.3
camoesa, 11.3
campesiño, 8.12
cámping, 7
campiña, 8.12
campo, 1.6
campus, 8.11
can, 2.2; 10.4; 16.2.3;
16.2.4.3; 16.3.25
cana, 7.10
canción, 8.2
cancións, 13.1.1
canchés, 11.3
canchesa, 11.3
canda, 18
candea, 8.9
cando, 2.7.4; 9.1; 17.2;
19.5; 19.10
cándo, 2.7.4
*cando ménolo penses,
13.1.1
cando queira que, 19.10
canelán, 8.15
canelana, 8.15
cangallán, 8.15
cangallana, 8.15
canino, 8.12
canon, 8.16

- canons, 2.3
 cans, 10.4
 *cansacio, 8.1
 cansazo, 8.1
 canta (verbo), 2.3
 canta (pron.), 14.5
 cantabades, 16.1
 cantábalo, 16.1
 cantabamos, 1.1; 16.1
 *cantábamos, 16.1
 *cantache, 16.1
 *cantáchedes, 16.1
 cantáchelo, 16.1
 *cantácheo, 16.1
 cantaches, 16.1
 *cantaches (vós), 16.1
 *cantacho, 16.1
 cantades, 16.1
 cántala, 16.2.2
 canta-la canción, 3.2
 cantalo, 16.2.2
 cántalo, 16.1
 cantan, 2.3
 cantan os galos pró día,
 13.1.2.1
 cantante, 8.3
 cantar, 2.2; 16.2.3
 cantara, 2.3; 2.7.2
 cantará, 2.7.2; 16.3.9
 cantaraa, 2.7.2
 cantáraa, 2.7.2
 *cantaraia, 8.8
 cantaralo, 16.1
 cantáralo, 16.1
 cantaran, 2.3
 cantarán, 16.3.9
 cantarana, 2.7.2
 cantárana, 2.7.2
 cantararas, 2.3; 16.1
 cantarás, 16.3.9
 cantaredes, 16.3.9
 cantarei, 16.3.9
 cantaremos, 16.3.9
 cantares, 16.2.3
 cantas (verbo), 2.3
 cantas (pron.), 14.5
 cantáselo, 16.1
 *cantaste, 16.1
 *cantástedes, 16.1
 cantastes, 16.1
 *cantastes (ti), 16.1
 cante, 16.2.3
 cantei, 16.3.4
 cántelo, 16.1
 cantes, 16.2.3
 cantidade, 9.1
 cantina, 8.12
 canto (adv.), 17.3
 canto (pron.), 2.7.4; 9.1;
 14.5
 cánto, 2.7.4
 cantos, 14.5
 cantou, 16.1
 caótico, 3.3.5
 capacidade, 8.18
 capitais, 2.2
 capital, 2.2
 capitán, 8.15
 capitana, 8.15
 capítulo, 7
 cápsula, 7.7; 7.12
 captar, 7.12
 captura, 7.12
 capuchino, 8.12
 cara a, 18
 carabina, 8.9; 8.12
 caracois, 10.5
 caracol, 10.5
 *caracós, 10.5
 carácter, 2.3; 7.4
 caracterizar, 7.4
 *caraiterística, 7.4
 carallán, 8.15
 carallana, 8.15
 caravilla, 7
 carcamán, 8.15
 carcamana, 8.15
 cárdigan, 2.6
 cardite, 8.6
 Carlos, 9.6
 carneirán, 8.15
 carneirana, 8.15
 carnicería, 8.19
 carnotá, 8.14
 carnotán, 8.14
 caro, 1.2; 1.8
 carpintería, 8.19
 cartafol, 3.1
 cartafoles, 3.1
 cartapacio, 8.1
 cartolina, 8.12
 cartos, 9.1
 carro, 1.8
 carroulán, 8.15
 carroulana, 8.15
 *cas, 10.4; 16.2.4.3;
 16.3.25
 cas (prep.), 2.7.1; 18
 cás (ca+as), 13.1.2.2;
 2.7.1
 cas de, 18
 casas, 13.1.1
 case, 9.1; 17.3
 casemente, 9.1; 17.3;
 17.4
 casete, 7
 casino, 8.12
 casiña, 8.12
 caso de que, 19.5
 catalán, 8.15
 catalana, 8.15
 catalano-aragonesas, 3.1
 catalepsia, 7.12

cataléptico, 7.12
catálise, 8.5
*cata-los-ía, 16.3.10
catarata, 7.4
cataría, 16.3.10
catar se, 19.5
catequese, 8.5
cativar, 7.12
catividade, 7.12
cativo, 7.12
catorce, 9.1; 15.1
*catredal, 9.6
catro, 3.3.2; 9.1; 15.1
catrocentas, 15.1
catrocentos, 9.1; 15.1
cazar, 1.2; 16.2.1
cazas, 16.2.1
cazo, 1.2; 16.2.1
-cc-, 7.4
-cd-, 7.6
ce, 1; 1.2
cea, 8.9
*cecais, 17.7
cedo, 17.2
*ceio, 8.8
celebérrimo, 12
célebre, 12
cen, 15.1
cénit, 2.6
centena, 15.1
centésima, 15.4
centésimo, 15.2; 15.4
cento, 1.2; 15.1
cento un, 15.1
cento unha, 15.1
ceo, 8.8
-cer, 16.2.3
-cer, 16.2.5.1
cera, 1
cerca, 17.1; 17.2
cerca de, 18

cero, 15.1
certa, 14.4.2
*certar, 9.5
certas, 14.4.2
certo, 14.4.2
certos, 14.4.2
cervexería, 8.19
cervúa, 11.1
cervún, 11.1
cerralheiro, 3.3.1
céspedes, 8.17
cestería, 8.19
cetáceo, 8.8
cetro, 7.12; 7.16
ci, 1.2
-cia, 8.1
ciática, 7.16
*cicais, 17.7
ciclópeo, 8.8
cidadá, 8.14
cidadán, 8.14
cidade, 8.18
ciencia, 3.3.5; 7.16; 8.1;
9.4
cilicio, 8.1
cima de, 18
cinco, 1; 1.2; 15.1
cincocentas, 15.1
cincocentos, 15.1
*cincoenta, 9.5
cincuenta, 9.5; 15.1
cinefórum, 8.11
cinxir, 16.3.5
-cio, 8.1
-ción, 8.2
-cir, 16.2.3
circunnavegar, 7; 7.10
circunscrición, 7.11;
7.12
circunscrito, 7.12
circunspección, 7.4; 7.11

circunspecto, 7.4; 7.11
circunstancia, 7; 7.11;
8.1
circunstancial, 7.11
cirurxiá, 8.14
cirurxián, 8.14
cirro, 7.16
cirrose, 7.16; 8.5
cisma, 7.16
cismar, 7.16
cismático, 7.16
civil, 10.5
civís, 10.5
cl, 7.1
clac, 10.6
clacs, 10.6
clamar, 7; 7.1
clan, 7.1
clandestino, 8.12
clareou, 3.3.6
claridade, 3.3.1; 7.1
clarificar, 7.1
clarín, 7.1
clarividente, 7.1
claro, 7.1
clase, 7.1
clasificar, 7.1
clave, 7
clavícula, 7
cláusula, 7.1
clemencia, 7.1
cleptómano, 8.14
clero, 3.3.1; 7.1
cliente, 9.4
clima, 7.1
clímax, 2.3; 10.3
clip, 10.6
clips, 10.6
cloro, 7.1
club, 7.1; 10.6
clubs, 10.6

- cluír, 16.2.4.4;
16.2.5.2.2
- cn, 7.4
- cn-, 7.5
- cnidarios, 7.5
- cnitosporídeos, 7.5
- co, 1.2; 2.7.1; 13.1.2.1;
13.1.2.2
- co-, 9.1
- có, 2.7.1; 13.1.2.2
- coa, 13.1.2.1
- coa-, 9.1
- coacción, 7.4
- coagulable, 9.1
- coagulación, 9.1
- coagulante, 9.1
- coagular, 9.1
- coágulo, 9.1
- coartada, 7.4
- coartar, 7.4
- *coarto, 9.1
- coas, 13.1.2.1
- *coase, 9.1
- *coasemente, 9.1
- cobiza, 8.1
- cocaína, 8.12
- cocainómano, 8.14
- cocción, 7.4
- coce, 16.2.1
- cocer, 1.2; 16.2.1
- cocfa, 16.2.1
- cociña, 9.5
- codeína, 8.12
- codificación, 8.2
- coeficiente, 9.4
- coella, 16.3.13
- coetáneo, 8.8
- co gallo de, 18
- cognitivo, 7.8
- cognoscitivo, 7.8
- coherdeiro, 1.4
- coidar, 9.2; 9.3
- Coímbra, 2.5
- coiro, 9.2; 9.3
- coita, 9.2
- coitado, 9.2
- coitelo, 9.2
- colección, 7.4
- colecta, 7.4
- colectivo, 7.4
- coleóptero, 7.12
- colite, 8.6
- colombiano, 8.14
- colon, 8.16
- colons, 2.3
- columna, 7.9
- columnata, 7.9
- colle, 2.7.1
- colle aquela, 2.7.4
- collelo, 14.1.2
- cólle-lo, 3.2
- cóllelo, 14.1.2
- collémo-lo saco, 13.1.1
- cóllelo, 3.2
- coller, 16.2.6
- collerannos, 7
- colleu, 2.2
- collino, 14.1.2
- cóllo, 14.1.2
- coma (conx.), 19.12
- coma (subst.), 7.10
- coma (verbo), 16.2.5.1;
16.2.6
- coman, 16.2.5.1
- comarcá, 8.14
- comarcán, 8.14
- comas, 16.2.5.1
- coma se, 19.11
- combater, 16.2.6
- come, 16.2.5.1;
16.2.5.2.2
- *comeche(s), 16.1
- cóme (el), 16.2.5.1
- cómelo, 2.7.2; 13.1.1
- come-lo caldo, 2.7.2
- cóme-lo caldo, 2.7.2
- comemos, 16.1
- comen, 16.2.5.1;
16.2.5.2.2
- comendatario, 7.10
- comenencia, 9.4
- cómoeno, 13.1.1
- cómeo, 13.1.1
- comer, 16.2.5.1
- comera, 16.1
- comercio, 8.1
- comeron, 16.1
- coméronas, 16.2.2
- *comeron-no, 16.2.2
- comes, 16.2.5.1;
16.2.5.2.2
- comese, 16.1
- *comeste, 16.1
- comestes, 16.1
- come (ti), 16.2.5.1
- comeu, 16.1
- comeuno, 13.1.1
- comía, 3.2
- comicamente, 2.7.3
- comiches, 16.1; 16.2.6;
16.3.10
- comigo, 14.1.1
- comín, 16.2.6
- comina, 3.2
- cominación, 7.10
- cominar, 7; 7.10
- cominatorio, 7.10
- comiño, 8.12
- comisarfa, 8.19
- comisario, 7.10; 8.19
- *comiu, 16.1
- como (adv.), 2.7.4; 17.4
- como (conx.), 19.6;

- 19.12
 como (verbo), 16.2.5.1;
 16.2.6
 cómoda e facilmente,
 2.7.3
 como queira que, 19.6;
 19.11
 como se, 19.11
 compacto, 7.4
 compás, 10.3
 compases, 10.3
 compeler, 16.2.5.2.1
 competir, 16.2.5.2.1
 complot, 10.6
 complots, 10.6
 compoñer, 16.3.16
 compor, 16.3.16
 composición, 8.2
 compostelá, 8.14
 compostelán, 8.14
 compracer, 7.1; 16.3.17
 compraron (a) cadanseus
 zapatos, 14.2
 cómpre, 2.7.1
 compre, 2.7.1
 cómpren, 2.7.1
 compren, 2.7.1
 común, 11.1
 comúnmente, 1.6; 2.7.3;
 3.3.2
 comúns, 2.2
 con, 13.1.2.1; 13.2.2; 18
 con+a, 13.1.2.1
 *conceición, 7.12
 *conceición, 7.12
 *conceito, 7.12
 *concencia, 9.4
 concepción, 7.12
 concepto, 7.12
 conceptual, 7.12
 concernir, 16.2.5.2.1
 concesión, 8.2
 *conceución, 7.12
 *conceuto, 7.12
 concibir, 16.2.6
 concidadá, 8.14
 concidadán, 8.14
 conciencia, 7.15; 8.1; 9.4
 conclúas, 3.3.5
 conclúes, 3.3.5
 concluínte, 8.3
 concluír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 concorrer, 16.2.6
 condenación, 8.2
 condenada, 1.6
 condescendencia, 7.15
 condescender, 7.15
 *condo, 9.1
 condoer, 16.2.4.3
 conducción, 7.4
 conduce, 16.2.3
 conducir, 16.2.5.2.2
 conducta, 7.4
 conducto, 7.4
 conductor, 7.4
 *conduz, 16.2.3
 conectar, 7.7; 7.10
 conexión, 7.7; 7.10
 confección, 7.4
 conferir, 16.2.5.2.1
 confesión, 8.2
 confiar, 16.2.4.2
 conflicto, 7.4
 confluencia, 8.1
 confluente, 8.3
 confluír, 16.2.5.2.2
 conforme (prep.), 18
 conforme (conx.), 19.11
 confundir, 16.2.5.2.2
 congostra, 9.6
 congruencia, 9.4
 congruente, 9.4
 conmoover, 7.9
 connatural, 7; 7.10
 connosco, 7; 14.1.1
 connotar, 7
 connubio, 7.10
 conqu, 19.3; 19.7
 con que, 19.5
 con respecto a, 18
 consanguíneo, 8.8
 consciencia, 7.15; 8.1
 consciente, 7.11
 *consecoente, 9.5
 consecuencia, 8.1
 consecuente, 9.5
 conseguinte, 8.3
 conseguir, 16.2.5.2.1
 Consello da Cultura
 Galega, 4
 consentir, 16.2.5.2.1
 consignación, 7.8
 consignar, 7.8
 consignatario, 7.8
 consigo, 14.1.1
 consonte, 18; 19.11
 consorcio, 8.1
 cons.+pc, 7.13
 conspicio, 7.11
 conspiración, 3.3.3; 7.11
 conspirador, 7.11
 conspirar, 7.11
 cons.+pt, 7.13
 constancia, 7.11; 8.1
 constante, 7.11
 constar, 7.11
 constelación, 7.11
 consternar, 7.11
 constipado, 7.11
 constitución, 7.11
 constituíades, 5
 constituíamos, 5

constituínte, 8.3
 constituír, 7.11;
 16.2.5.2.2
 constituíu, 2.5
 constricción, 7.4
 constrictivo, 7.4
 constrinxente, 8.3
 *constroe, 16.2.4.4
 *constroen, 16.2.4.4
 *constroes, 16.2.4.4
 *constroi, 16.2.4.4
 *constroin, 16.2.4.4
 *constrois, 16.2.4.4
 construcción, 7.4; 7.11
 constructivo, 7.4
 constructor, 7.4; 7.11
 construír, 7; 7.11;
 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 cónsul, 10.5
 cónsules, 10.5
 consumir, 16.2.5.2.2
 contacto, 7.4
 con tal de que, 19.5
 con tal que, 19.5
 contemporáneo, 8.8
 conter, 16.3.24
 contía, 9.1
 contigo, 14.1.1
 continuo, 3.3.5
 contínuum, 8.11
 con todo, 19.3
 contra, 1.2; 18
 contracción, 7.4
 contra de, 18
 contradicción, 7.4
 contradicir, 16.3.5
 contraer, 5; 16.3.25
 contrapoeñer, 16.3.16
 contrapor, 16.3.16
 contraproducente, 8.3
 contrariedade, 8.18
 contrastar, 16.3.7
 contravir, 16.3.28
 contribuínte, 8.3
 contribuír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 contricción, 7.4
 controis, 10.5
 control, 10.5
 contumacia, 8.1
 convalecencia, 8.1
 convén, 1.6
 conveniencia, 8.1; 9.4
 conveniente, 8.3; 9.4
 converter, 16.2.6
 converxer, 16.2.5.2.1;
 16.2.6
 convexo, 7.7
 convicción, 7.4
 convicto, 7.4
 convir, 16.3.28
 convoi, 2.6
 convosco, 14.1.1
 conxectura, 7.4
 conxectar, 7.4
 conxunción, 7.4
 conxuntivite, 8.6
 conxuntivo, 7.4
 conxunto, 7.4
 conxuntura, 7.4
 coñac, 2.6; 10.6
 coñacs, 10.6
 coñecemento, 8.4
 coñecer, 7.15
 coñeces, 16.3.13
 *coñecimento, 8.4
 coñezo, 16.3.13
 Cooperativa Vitivinícola
 do Baixo Miño, 4
 coordinar, 3.3.5
 copto, 7.12
 coralino, 8.12
 *(coraz)-ois, 16.3.24
 corazón, 2.2; 9.5
 *corazonhe, 9.5
 corazóns, 2.2
 cordiais, 3.3.6
 corenta, 9.1; 15.1
 corentena, 9.1
 corentón, 9.1
 coresma, 9.1
 corifeo, 8.8
 corion, 8.16
 cornelán, 8.15
 cornelana, 8.15
 córneo, 8.8
 corpóreo, 8.8
 corpus, 8.11
 corta feira, 9.1
 cortar, 1.8
 cortesá, 8.14
 cortesán, 8.14
 cortina, 8.12
 corra vostede, 16.2.5.2.1
 correa, 8.9
 corrección, 7.4
 corrector, 7.4
 correr, 16.2.6
 corre ti, 16.2.5.2.1
 corrixir, 16.2.5.2
 corroer, 5; 16.2.4.3
 corromper, 3.3.1; 16.2.6
 corrupción, 7.12
 corruptivo, 7.12
 corrupto, 7.12
 corruptor, 7.12
 cos, 2.7.1; 13.1.2.1;
 13.1.2.2
 cós, 2.7.1; 13.1.2.2
 *costante, 7.11
 *costipado, 7.11
 costume, 8.13
 cotiá, 8.14

cotián, 8.14
covarde, 1.1
coub-, 16.2.6
coubeches, 16.2.6
coubemos, 16.2.6
couben, 16.2.6
couber, 16.2.6
coubera, 16.2.6
couberades, 16.2.6
couberamos, 16.2.6
couberan, 16.2.6
couberas, 16.2.6
couberdes, 16.2.6
couberen, 16.2.6
couberes, 16.2.6
coubermos, 16.2.6
couberon, 16.2.6
coubese, 16.2.6
coubesedes, 16.2.6
coubesemos, 16.2.6
coubesen, 16.2.6
coubeses, 16.2.6
coubestes, 16.2.6
coubu, 16.2.6
couce, 9.3
*coup-, 16.2.6
cousa, 9.3
*couve, 16.3.13
coxo, 1.9
coza, 16.2.1
cozo, 16.2.1
crase, 8.5
cravar, 7.1
cravo, 7; 7.1
cravuñar, 7.1
crecente, 8.3
crecer, 7.15
crente, 8.3
crenza, 8.1
crer, 16.2.4.5; 16.2.5.1;
16.3.3

*crescer, 7.15
crime, 8.13
cripta, 7.12
críptico, 7.12
cripton, 8.16
crise, 8.5
cristalino, 8.12
cristiá, 8.14
cristián, 8.14
Cristovo, 8.14
crómlech, 10.6
crómlechs, 10.6
croque, 9.6
cru, 11; 11.2
crúa, 11; 11.2
crueis, 10.5
cruel, 10.5
crueldade, 8.18
crustáceo, 8.8
cruz, 16.2.3
-ct-, 7.4
ctenóforos, 7
cu, 1; 1.2; 2.2
cua-, 9.1
cuadr-, 9.1
cuadrangular, 9.1
cuadrante, 9.1
cuadratura, 9.1
cuadraxesimal, 9.1
cuadraxésimo, 9.1; 15.2
cuadrícula, 9.1
cuadrional, 9.1
cuadrienio, 7.10; 9.1
cuadriforme, 9.1
cuadriga, 9.1
cuadrilátero, 9.1
cuadrilla, 9.1
cuadrilleiro, 9.1
cuadrimestre, 9.1
cuadrimotor, 9.1
cuaduplicar, 9.1

cuadrislabo, 9.1
cuadrivio, 9.1
cuadrúpede, 9.1
cuádrupla, 15.3
cuádruple, 9.1; 15.3
cuádruplo, 9.1; 15.3
cual-, 9.1
cualificar, 9.1
cualitativo, 9.1
*cuando, 9.1
cuant-, 9.1
cuantía, 9.1
cuantificación, 9.1
cuantificar, 9.1
cuantioso, 9.1
cuantitativo, 9.1
*cuanto, 9.1
cuáquero, 9.1
cuart-, 9.1
cuarta, 9.1; 15.4
cuartear, 9.1
cuarteirón, 9.1
cuartel, 9.1
cuarteiro, 9.1
cuarteto, 9.1
cuartilla, 9.1
cuartillo, 9.1
cuarto, 9.1; 15.2; 15.4
cuarzo, 9.1
*cuase, 9.1
*cuasemente, 9.1
cuasia, 9.1
cuasina, 9.1
cuater-, 9.1
cuaternario, 9.1
cubano, 8.14
cubrir, 16.2.5.2.2
*cucina, 9.5
-cudir, 16.2.5.2.2
*cuio, 14.5
-cumbir, 16.2.5.2.2

- cumprir, 7.1; 16.2.5.2.2
 cun (art.), 13.2.2
 cun (indef.), 14.4.3
 cunca, 1.2
 cunha (art.), 13.2.2
 cunhas (art.), 13.2.2
 cuns (art.), 13.2.2
 *cup-, 16.2.6
 *curazón, 9.5
 curmá, 8.14
 curmán, 8.14
 curtir, 16.2.5.2.2
 curvilíneo, 8.8
 *currás, 10.5
 currículo, 8.11
 cuspir, 16.2.5.2.2
 custo, 10.1
 custos, 10.1
 cutáneo, 8.8
 cute, 8.6
 -cutir, 16.2.5.2.2
 cu u, 1
 cuxo, 14.5
 ç cedilla, 1
 cha, 2.7.1; 14.1.2
 chá, 2.7.1; 8.14
 chalán, 8.15
 chalana, 8.15
 chámamos, 7
 chamar, 7
 chan, 7; 8.14
 chancelería, 8.19
 chantar, 7
 chantaxe, 8.13
 chapeo, 8.8
 charlatán, 8.15
 charlatana, 8.15
 charlatanería, 8.19
 chas, 2.7.1; 14.1.2
 chás, 2.7.1
 chasis, 8.5
 chave, 7
 chavella, 7
 che (letra), 1
 che (pron.), 14.1.2
 *che, 16.1
 chea, 8.9
 *chedes, 16.1
 cheminea, 8.9
 cheo, 7; 8.8
 cheos, 3.3.5
 -ches, 16.1
 chiar, 16.2.4.2
 China, 4
 chinés, 11.3
 chinesa, 11.3
 chío, 16.2.4.2
 cho, 14.1.2
 chocolatería, 8.19
 choer, 16.2.4.3; 16.3.13
 choromicas, 10.3
 chos, 14.1.2
 chova, 16.2.6
 *chouvir, 16.3.13
 chuchameles, 10.5
 D^a., 4
 da, 2.7.1; 13.1.2.1
 dá, 2.7.1; 16.3.4; 16.3.5
 daba, 16.3.4
 dabades, 16.3.4
 dabamos, 16.3.4
 daban, 16.3.4
 dabas, 16.3.4
 dabondo, 17.3
 -dade, 8.18; 16.3.4
 dades, 16.3.4
 dado, 16.3.4
 dado que, 19.6
 dá-la medida (ti), 2.7.2
 da-las tres, 13.1.1
 dalgún, 14.4.3
 dalgunha, 14.4.3
 *dal las tres, 13.1.1
 dálo á forza (ti), 2.7.2
 dálle, 2.7.2
 dálle co meu, 13.1.2.2
 dama, 8.9
 dáme, 2.7.2
 dáme un, 2.7.4
 damnificar, 7.9
 damos, 16.3.4; 16.3.16
 dan, 16.3.4
 dando, 16.3.4
 danzarín, 11.1
 danzarina, 11.1
 dáo, 2.7.2
 daquela, 17.2; 19.7
 daqueloutros, 14.3.3
 daquilo, 14.3.3
 dar, 16.3.4; 16.3.5;
 16.3.16
 dará, 16.3.4
 darán, 16.3.4
 darás, 16.3.4
 dardes, 16.3.4
 daredes, 16.3.4
 darei, 16.3.4; 16.3.5
 daremos, 16.3.4
 daren, 16.3.4
 dares, 16.3.4
 daría, 16.3.4; 16.3.5
 dariades, 16.3.4
 dariamos, 16.3.4
 darían, 16.3.4
 darías, 16.3.4
 *dar las tres, 13.1.1
 darmos, 16.3.4
 Darwin, 1
 darwinismo, 1
 das, 2.7.1; 13.1.2.1
 dás, 2.7.1; 16.3.4
 *dás las tres, 13.1.1
 dáslle, 2.7.2

- *dazaseis, 15.1
 *dazasete, 15.1
 de (letra), 1
 de (prep.), 13.1.2.1;
 13.2.2; 14.1.1.1;
 14.3.3; 18
 -de, 8.17
 de-, 16.3.4
 *dé, 16.3.4
 dea, 16.3.4
 deades, 16.3.4
 de aí que, 19.7
 de alí a pouco, 17.2
 deamos, 16.3.4
 dean, 16.3.4
 de aquí a, 19.3
 de aquí a pouco, 17.2
 deas, 16.3.4
 debaixo, 17.1
 debaixo de, 18
 de balde, 17.4
 debater, 16.2.6
 deber, 1.1; 16.2.5.1
 débil, 8.7
 decaer, 5; 16.2.4.3
 de camiño, 17.2
 de cando en cando, 17.2
 de cando en vez, 17.2
 decano, 8.14
 décathlon, 8.16
 decena, 15.1
 decenio, 7.10
 decepción, 7.12
 *decer, 16.3.5
 de certo, 17.5
 décima, 15.4
 décimo, 15.2; 15.4
 décimo cuarto, 15.2
 décimo noveno, 15.2
 décimo oitavo, 15.2
 décimo primeira, 15.2
 décimo primeiro, 15.2
 décimo quinto, 15.2
 décimo segundo, 15.2
 décimo sétimo, 15.2
 décimo sexto, 15.2
 décimo terceiro, 15.2
 *decir, 16.3.5
 de contado, 17.2
 de contado que, 19.10
 de contino, 17.2
 decorrer, 16.2.6
 decote, 17.2
 de cotío, 17.2
 dúcupla, 15.3
 dúcuplo, 15.3
 deches, 16.3.4
 deducción, 7.4
 deducir, 16.2.5.2.2
 deductivo, 7.4
 de estas razóns seren
 admitidas, 14.3.3
 de face, 17.4
 defectivo, 7.4
 *defeito, 7.4
 deficiencia, 8.1; 9.4
 deficiente, 9.4
 déficit, 2.6
 de forma que, 19.7;
 19.11
 defunto, 7.4
 deglutir, 3.3.2
 de golpe, 17.4
 dei, 16.3.4
 *deia, 8.8
 deica, 18; 19.3
 deica pouco, 17.2
 deica que, 19.10
 deica un pouco, 17.2
 deilles ós meus nenos
 máis que ós de
 Felisa, 13.1.2.2
 deina, 14.1.2
 *deixoa, 14.1.2
 deixouna, 14.1.2
 deixouno, 14.1.2
 *deixouo, 14.1.2
 del, 14.1.1
 dela, 14.1.1
 delas, 14.1.1
 deles, 14.1.1
 delicia, 8.1
 delicto, 7.4
 delicuescencia, 7.15
 delicuescente, 7.15
 delinca, 16.2.1
 delinco, 16.2.1
 delincuencia, 8.1; 9.4
 delincuente, 3.3.5; 9.4
 delinque, 16.2.1
 delinquia, 16.2.1
 delinquir, 16.2.1
 delinquier, 3.3.5
 demais, 14.4.2
 de máis, 17.3
 de maneira que, 19.7;
 19.11
 demasiada, 14.4.1
 demasiadas, 14.4.1
 demasiado, 14.4.1; 17.3
 demasiados, 14.4.1
 de menos, 17.3
 de meu, 14.2
 de modo que, 19.7;
 19.11
 de momento, 17.2
 demos, 16.3.4
 *dempuis, 17.2
 dende, 18
 dende que, 19.10
 dendes de, 18
 de non ser que, 19.5
 de non ser se, 19.5

de noso, 14.2
 dentro, 17.1
 dentro de, 18
 *deña, 16.3.4
 de par de, 18
 *depois, 17.2
 depoñer, 16.3.16
 depor, 16.3.16
 *depós, 17.2
 de pronto, 17.4
 de propósito, 17.4
 *depús, 17.2
 der, 16.3.4
 dera, 16.3.4
 derades, 16.3.4
 deramos, 16.3.4
 deran, 16.3.4
 de raro en raro, 17.2
 deras, 16.3.4
 derdes, 16.3.4
 dereito, 9.5
 deren, 16.3.4
 de repente, 17.4
 deres, 16.3.4
 de rir, 13.1.1
 dermos, 16.3.4
 deron, 16.3.4
 déronnos (a) cadanseu
 libro, 14.2
 derredor, 17.1
 derredor de, 18
 derriba, 17.1
 derriba de, 18
 derruír, 16.2.5.2.2
 des-, 3.3.4
 des, 18
 *dés, 16.3.4
 desabrigar, 3.3.4
 desafiar, 16.2.4.2
 desaplicar, 3.3.2
 desavir, 16.3.28
 descendencia, 7.15; 8.1
 descender, 7.15; 7.16
 *descer, 7.15
 descompoñer, 16.3.16
 descompor, 16.3.16
 desconfiar, 16.2.4.2
 desconvir, 16.3.28
 descrenza, 8.1
 descrer, 16.2.4.5
 descrición, 7.12
 descritivo, 7.12
 descrito, 7.12
 descritor, 7.12
 descubrir, 16.2.5.2.2
 desde, 18
 desde que, 19.10
 desdicir, 16.3.5
 dese (verbo), 16.3.4
 desedes, 16.3.4
 de seguida, 17.2
 de seguida que, 19.10
 de seguido, 17.2
 desemos, 16.3.4
 desen, 16.3.4
 desentupir, 16.2.5.2.2
 deses (verbo), 16.3.4
 de seu, 14.2
 desfacer, 16.3.8
 deshonrar, 1.4
 desiderátum, 8.11
 designar, 7.8
 desinfección, 7.4
 desinfectar, 7.4
 deslucir, 16.2.5.2.2
 desmentir, 16.2.5.2.1
 desobediencia, 8.1
 de sobra, 17.3
 de socate, 17.4
 de socato, 17.4
 desoír, 16.2.4.3
 desperdicio, 8.1
 despois, 9.5; 17.2
 despois de, 18
 despois de que, 19.10
 despois que, 19.10
 *despós, 17.2
 *despous, 17.2
 despracer, 16.3.17
 desprezo, 8.1
 des que, 19.10
 deste, 14.3.3
 destes, 16.3.4
 destino, 8.12
 destituír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 destoutra, 14.3.3
 destrucción, 7.4
 destructor, 7.4
 destruír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 desviar, 3.3.2
 desunir, 16.2.5.2.2
 de súpeto, 17.4
 detección, 7.4
 detectar, 7.4
 de tempo en tempo, 17.2
 deter, 16.3.24
 determinada, 14.4.2
 determinadas, 14.4.2
 determinado, 14.4.2
 determinados, 14.4.2
 de teu, 14.2
 de todo, 17.3
 detractor, 7.4
 detrás, 17.1; 17.2
 detrás de, 18
 deu, 8.8; 16.3.4
 de vagar, 17.4
 de vez en cando, 17.2
 devir, 16.3.28
 de voso, 14.2
 deus, 8.8; 10.3; 11

deusa, 11
deuses, 10.3
de xeito que, 19.7; 19.11
dez, 15.1
dezanove, 15.1
dezaioito, 15.1
dezaseis, 15.1
dezaseisavo, 15.4
dezasete, 15.1
di, 2.2; 16.3.5
día, 16.2.4.2; 16.3.4;
16.3.7
diabete, 8.6
diáfano, 8.14
diafragma, 7.8
diagnose, 8.5
diagnosticar, 7.8
diagnóstico, 7.8
dialecto, 7.4
diante, 17.1; 17.2
diante de, 18
diarrea, 8.9
días, 3.3.5
*días, 16.3.4; 16.3.7
diátese, 8.5
*dica, 19.3
dicción, 7.4
diccionario, 7.4
*dice, 16.3.5
*dicen, 16.3.5
*dicer, 16.3.5
*dices, 16.3.5
dicía, 16.3.5
diciades, 16.3.5
diciamos, 16.3.5
dicían, 16.3.5
dicías, 16.3.5
dicide, 16.3.5
dicides, 16.3.5
dicimos, 16.3.5
dicindo, 16.3.5

dicir, 16.2.3; 16.2.6;
16.3.5
dicirdes, 16.3.5
diciren, 16.3.5
dicires, 16.3.5
dicirmos, 16.3.5
dictado, 7.4
dictadura, 7.4
dictame, 7.4; 8.13
dictar, 7.4
*diches, 16.3.4
didáctico, 7.4
diérese, 8.5
diferencia, 8.1
diferente, 9.5
diferir, 16.2.5.2.1
*diffceis, 10.5
diffcil, 10.5
diffciles, 10.5
diffcilmente, 2.7.3
*difficis, 10.5
difficultade, 8.18
*diffrente, 9.5
difundir, 16.2.5.2.2
diga, 16.3.5
digades, 16.3.5
digamos, 16.3.5
digan, 16.3.5
digas, 16.3.5
dignar, 7.8
dignidade, 7.8
digno, 7.8
digo, 16.3.5
dilección, 7.4
dilecto, 7.4
diluír, 16.2.4.4;
16.2.5.2.2
diluviano, 8.14
diminuír, 16.2.5.2.2
*dimos, 16.3.4

din, 2.2; 16.3.5
*din ('dei'), 16.3.4
*diñidade, 7.8
*diño, 7.8
diocese, 8.5
*Diolo pague, 13.1.1
*dira, 16.3.4
dirá, 16.3.5
dirán, 16.3.5
dirás, 16.3.5
dirección, 7.4
directo, 7.4
director, 7.4
diredes, 16.3.5
darei, 16.2.6; 16.3.5
*direito, 9.5
diremos, 16.3.5
diría, 16.3.5
diriades, 16.3.5
diriamos, 16.3.5
dirían, 16.3.5
dirías, 16.3.5
*diron, 16.3.4
dis, 16.3.5
discente, 7.15
discernir, 7.15;
16.2.5.2.1
disciplina, 7.15; 8.12
discípulo, 7.15; 7.16
discordancia, 8.1
discorrer, 16.2.6
discutir, 16.2.5.2.2
*dise, 16.3.4
disfrazar, 9.6
disolución, 8.2
*dispois, 9.5
dispoñer, 16.3.16
dispor, 16.3.16
*dispous, 17.2
disque, 17.7

- distancia, 8.1
 *distes, 16.3.4
 distinto, 7.4
 distracción, 7.4
 distraer, 5; 16.2.4.3;
 16.3.25
 distraera, 16.3.25
 distraerei, 16.3.25
 distraería, 16.3.25
 distraese, 16.3.25
 distraia, 16.3.25
 distraía, 16.3.25
 distraín, 16.3.25
 distraio, 16.3.25
 distribuír, 16.2.5.2.2
 distrito, 7.4
 dito, 16.3.5
 ditongar, 7.12
 ditongo, 7.12
 *diu, 16.3.4
 divertir, 9.5; 16.2.5.2.1;
 16.2.6
 diverxencia, 8.1
 diverxer, 16.2.5.2.1
 dividir, 16.2.5.2;
 16.2.5.2.2
 divino, 8.12
 división, 8.2
 divorcio, 8.1
 dixeches, 16.2.6; 16.3.5;
 16.3.8
 dixemos, 16.3.5
 dñxen, 16.2.6; 16.3.5;
 16.3.8
 dñxer, 16.3.5
 dñxera, 16.2.6; 16.3.5
 dñxerades, 16.3.5
 dñxeramos, 16.2.6;
 16.3.5
 dñxeran, 16.3.5
 dñxeras, 16.3.5
 dñxerdes, 16.3.5
 dñxeren, 16.3.5
 dñxeres, 16.3.5
 dñxerir, 16.2.5.2.1
 dñxeremos, 16.3.5
 dñxeron, 16.3.5
 dñxese, 16.3.5
 dñxesedes, 16.3.5
 dñxesemos, 16.2.6;
 16.3.5
 dñxesen, 16.3.5
 dñxeses, 16.3.5
 dñxestes, 16.3.5
 *dñxiche, 16.1
 dñxo, 1.9; 16.2.6; 16.3.5;
 16.3.8
 dñxome que o teu é peor,
 13.1.2.2
 *dñz, 16.2.3
 do, 2.7.1; 13.1.2.1
 dó, 2.7.1
 doazón, 8.2
 dobrado, 3.3.2
 dobrar, 7.1
 dobre, 15.3
 doce, 15.1
 doceava, 15.4
 doceavo, 15.4
 docemente, 17.4
 doenza, 8.1
 doer, 5; 16.2.4.3; 16.3.6
 DOG, 4
 dogma, 7.8
 dogmático, 7.8
 dogmatismo, 7.8
 doñades, 5
 doñamos, 5
 dólar, 10.2
 dólares, 10.2
 dolmen, 8.13; 10.4
 dolmens, 2.3; 10.4
 don, 2.2
 dorme, 16.2.5.2.2
 dormen, 16.2.5.2.2
 dormes, 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2
 *dormir, 16.2.5.2.2
 dormitorio, 7
 dos, 13.1.2.1
 dose, 8.5
 dou, 16.3.4
 dous, 9.3; 15.1
 douscentos, 15.1
 doutor, 7; 7.4
 doutoramento, 7.4
 doutra, 14.4.3
 doutrina, 7.4; 8.12
 doutro, 14.4.3
 dóuvo-la boneca, 13.1.1
 Dr., 4
 Dra., 4
 *dreito, 9.5
 *drento, 9.6
 dúas, 15.1
 duascenas, 15.1
 ducia, 15.1
 -ducir, 16.2.5.2.2
 dúctil, 7.4
 ductilidade, 7.4
 dun (art.), 13.2.2
 dun (indef.), 14.4.3
 dunha (art.), 13.2.2
 dunhas (art.), 13.2.2
 duns (art.), 13.2.2
 duns (indef.), 14.4.3
 duodécimo, 15.2
 dupla, 15.3
 duplo, 15.3
 duque, 16.2.3
 durante, 18
 *durmes, 16.2.5.2.1
 durmir, 8.3; 16.2.5.2.2

- *duzentos, 15.1
 e (conx.), 2.7.1; 19.1
 e (letra), 1; 2.7.1
 -e, 8.13
 -e-, 16.2.5.1
 é, 2.7.1; 2.7.2
 e>a, 9.5
 -ea, 8.9; 16.2.4.5
 éa, 2.7.2
 -éa-, 16.3.4
 -ean, 16.2.4.5
 -ear, 16.2.4.1; 16.2.4.2;
 16.3.23
 -eas, 16.2.4.5
 ébano, 8.14
 é boa de seu, 14.2
 eccema, 3.3.2
 eclecticismo, 7.4
 ecléctico, 7.4
 eclipse, 7.12; 8.5
 Eça de Queiroz, 1
 edición, 8.2
 edicto, 7.4
 edificio, 8.1
 educación, 8.2
 e eso que, 19.3
 efe, 1
 eficacia, 8.1
 eficiencia, 8.1; 9.4
 eficiente, 9.4
 efluencia, 8.1
 *égoa, 9.5
 egoísmo, 2.5
 egua, 9.5
 e>i, 9.5
 *eí, 17.1
 *eílí, 17.1
 *eínda, 17.2
 *eínda que, 19.3
 *eínque, 19.3
 *eiquí, 17.1
 *eiría, 8.19
 -eiro, 8.19
 *eisame, 7.7
 *eisaxerado, 7.7
 *eisceción, 7.7
 *éisito, 7.7
 *eisixir, 7.7
 e iso que, 19.3
 *eispresión, 7.7
 eixe, 1.9
 *eixempro, 7.7
 el, 10.5; 14.1.1
 *el (art.), 13.1.1
 ela, 1.5; 14.1.1
 elas, 14.1.1
 ele, 1
 elección, 7.4
 el é certo que chegaron
 ricos de Australia,
 14.1.1
 electricidade, 7.4
 electricista, 7.4
 electrólise, 8.5
 elegancia, 8.1
 eles, 10.5; 14.1.1
 el é verdade que fostes
 andando ?, 14.1.1
 *elí, 17.1
 eclipse, 7.12; 8.5
 elixi-lo, 3.2
 elixir, 7.7; 16.2.6
 elo, 14.1.1
 elocuencia, 8.1; 9.4
 elocuente, 9.4
 eludir, 16.2.5.2.2
 elle, 1
 élle, 2.7.2
 (e) máis, 13.1.1
 e mais, 19.1
 é máis grande có meu,
 13.1.2.2
 é máis novo do que o
 meu, 13.1.2.2
 é máis ruín có demo,
 13.1.2.2
 é máis vello ca min,
 13.1.2.2
 é máis vello cá miña,
 13.1.2.2
 embaixo, 17.1
 emblema, 3.3.3
 embutir, 16.2.5.2.2
 eme, 1
 -emento, 8.4
 emerxer, 16.2.5.2.1;
 16.2.6
 emigración, 8.2
 emoción, 8.2
 emperador, 11.4
 emperatriz, 11.4
 emporeso, 19.3
 emporiso, 19.3
 emprazar, 7.1
 empregar, 7.1
 en, 13.1.2.1; 13.2.2;
 14.1.1; 14.3.3; 18;
 19.10
 -én, 11.1
 en->an-, 9.5
 en balde, 17.4
 en canto a, 18
 en caso de que, 19.5
 encefalite, 8.6
 -encia, 8.1
 encima, 17.1
 encima de, 18
 *enciño, 9.5
 encol de, 18
 encubrir, 16.2.5.2.2
 encher, 16.2.6
 ende, 19.3
 ende ben, 19.3

- ende mal, 19.3
 endexamais, 17.2
 en diante, 17.2
 endocardite, 8.6
 endoutro día, 17.2
 ene, 1
 ene hache, 1
 énfase, 8.5
 en favor de, 18
 en favor de que, 19.8
 enfermería, 8.19
 enfermidade, 8.18
 en fronte, 17.1
 en fronte de, 18
 engazo, 9.5
 engorde, 17.4
 engulir, 16.2.5.2.2
 en lugar de, 18
 enmagrecer, 7.9
 *enmentre, 17.2
 *enmentres, 17.2
 enmudecer, 7.9
 enneágono, 7.10
 enneasílabo, 7
 ennegrecer, 7
 ennobelar, 7
 ennobrecer, 7
 en par de, 18
 *enque, 19.3
 enriba, 17.1
 enriba de, 18
 ensaiar, 3.3.6
 ensaiei, 3.3.6
 ensaiou, 3.3.6
 en seguida, 17.2
 ensinanza, 7.8
 ensinar, 1.6; 7.8
 ensino, 7.8; 8.12
 ensumir, 16.2.5.2.2
 en tempo, 17.2
 entendemento, 8.4
 enterite, 8.6
 entón, 17.2; 19.7
 entonces, 17.2; 19.7
 entrambas, 3.2; 14.4.1
 entrámbolos, 3.2
 entrambos, 3.2; 13.1.1;
 14.4.1
 *entramentras, 17.2
 entrar, 3.3.3
 entre, 9.5; 18
 entrelucir, 16.2.5.2.2
 *entrementes, 17.2
 entrementes, 17.2;
 19.10
 entreoír, 16.2.4.3
 entre tanto, 19.10
 entreter, 16.3.24
 entrever, 16.3.27
 entroido, 9.5
 en troques de, 18
 entupir, 16.2.5.2.2
 en vez de, 18
 enxeñería, 8.19
 enxoito, 9.2
 eñe, 1
 -eo, 8.8
 e>o, 9.5
 -eo, 16.2.4.5
 épico-líricos, 3.1
 epiderme, 8.6
 epiléptico, 7.12
 epíploon, 8.16
 épsilon, 8.16
 *equí, 17.1
 equinoccial, 7.4
 equinoccio, 7.4
 equivaler, 16.3.26
 -er, 16.2.4.5; 16.2.5.1
 era, 16.3.23
 erades, 16.3.23
 eramos, 16.3.23
 eran, 16.3.23
 eras, 16.3.23
 *eres, 16.3.23
 erga, 16.2.1
 ergo, 16.2.1
 ergue, 16.2.1
 erguer, 16.2.1; 16.2.6
 erguía, 16.2.1
 -ería, 8.19
 ermida, 1.4
 ermitán, 8.15
 ermitana, 8.15
 ermo, 1.4
 erupción, 7.12
 eruptivo, 7.12
 erre, 1
 erre dobre, 1
 -érrimo, 12
 erróneo, 8.8
 es, 16.3.23
 -és, 11.3
 -esa, 11.3; 14.3.1
 *esame, 7.7
 esas, 14.3.1
 esaxeración, 7.7
 esaxerar, 7.7
 esaxero, 7.7
 escama, 7.16
 escándalo, 7.16
 escapulir, 16.2.5.2.2
 escarlatina, 8.12
 escava, 7.7
 escavación, 7.7
 escavadora, 7.7
 escavar, 7.7
 *esceición, 7.12
 escena, 7.16
 escenario, 7.16
 escenografía, 7.16
 escepticismo, 7.12; 7.16
 escéptico, 7.16

*esceución, 7.12
escindir, 7.15; 7.16
escintilar, 7.16
escisión, 7.16
esciúrido, 7.16
esclerose, 8.5
escola, 7.16
esconxuro, 7.16
escorpión, 7.16
escorrer, 16.2.6
escravo, 7.1
escribán, 8.15; 11.1
escribana, 8.15; 11.1
escribente, 8.3
escribir, 7.16; 16.2.6;
16.3.5
escrito, 7.12
escritor, 7.12
escritorio, 7.12
escritura, 7.12
escrúpulo, 7.16
escuadra, 9.1
esculpir, 16.2.5.2.2
escultor, 7.13
escultura, 7.13; 7.16
*escutar, 9.2
*escutiar, 9.2
ese, 1; 14.3.1
eses, 14.3.1
esexese, 7.7; 8.5
esexético, 7.7
esfera, 7.16
esfínter, 7.4
*esilio, 7.7
esixencia, 7.7; 8.1
esixente, 7.7
esixir, 7.7
esmalte, 7.16
esmeralda, 7.16
eso, 14.3.1
*esos, 14.3.1

esoutra, 14.3.2
esoutras, 14.3.2
esoutro, 14.3.2
esoutros, 14.3.2
espacio, 8.1
España, 1.4
españois, 2.2; 10.5
español, 10.5
*españós, 10.5
esparexer, 16.2.6
especie, 3.3.5
específico, 7.16
espectáculo, 7.16
espelir, 16.2.5.2.1
esperanza, 9.5
espía, 16.2.4.2
espiar, 16.2.4.2
espir, 16.2.5.2.1
espírito, 7.16; 8.11; 9.5
espontáneo, 8.8
*espranza, 9.5
*esprito, 9.5
esquecemento, 8.4
esquecer, 16.2.5.1
esquema, 7.16
esquina, 8.12
*esquirtor, 9.6
esta, 14.3.1
está, 16.3.7
estaba, 16.3.7
estabades, 16.3.7
estabamos, 16.3.7
estaban, 16.3.7
estabas, 16.3.7
estabilísimo, 12
estable, 8.7; 12
establecemento, 8.7
establecer, 8.7
estade, 16.3.7
estades, 16.3.7
estado, 16.3.7

tralos montes de acolá,
13.1.1
esta mesa, 2.7.4
estamos, 16.3.7
están, 16.3.7
estando, 16.3.7
estar, 16.1; 16.3.7
estará, 16.3.7
estar a elo, 14.1.1
estarán, 16.3.7
estarás, 16.3.7
estardes, 16.3.7
estaredes, 16.3.7
estarei, 16.3.7
estaremos, 16.3.7
estaren, 16.3.7
estares, 16.3.7
estaría, 16.3.7
estariades, 16.3.7
estariamos, 16.3.7
estarían, 16.3.7
estarías, 16.3.7
estarmos, 16.3.7
estas, 14.3.1
estás, 16.3.7
estatuír, 16.2.4.4;
16.2.5.2.2
este, 14.3.1
(es)te-, 16.3.7
*esté, 16.3.7
estea, 16.3.7
(es)tea, 16.3.7
esteades, 16.3.7
esteamos, 16.3.7
estean, 16.3.7
esteas, 16.3.7
(es)teas, 16.3.7
estender, 7.7
*(es)teña, 16.3.7
*(es)teñas, 16.3.7
estes, 14.3.1

- *estés, 16.3.7
 estes outros, 14.3.2
 Estevo, 8.13; 8.14
 *estexa, 16.3.7
 *estexas, 16.3.7
 *(es)tía, 16.3.7
 *(es)tías, 16.3.7
 estigma, 7.8
 estilo cortés, 11.3
 estiveches, 16.3.7
 estivemos, 16.3.7
 estiven, 16.1; 16.3.7
 estiver, 16.3.7
 estivera, 16.3.7
 estiverades, 16.3.7
 estiveramos, 16.3.7
 estiveran, 16.3.7
 estiveras, 16.3.7
 estiverdes, 16.3.7
 estiveren, 16.3.7
 estiveres, 16.3.7
 estivermos, 16.3.7
 estiveron, 16.3.7
 estivese, 16.3.7
 estivesedes, 16.3.7
 estivesemos, 16.3.7
 estivesen, 16.3.7
 estiveses, 16.3.7
 estivestes, 16.3.7
 estivo, 16.3.7
 esto, 14.3.1
 estomatite, 8.6
 *estos, 14.3.1
 estou, 16.3.7
 estou na Pobra do
 Caramiñal, 13.1.2.1
 estouno facendo, 14.1.2
 estoutra, 14.3.2
 estoutras, 14.3.2
 estoutro, 14.3.2
 estoutros, 14.3.2
 estralar, 9.6
 estraloque, 9.6
 estranxeiría, 7.7
 estranxeirismo, 7.7
 estranxeiro, 7.7
 estrañamento, 7.7
 estrañar, 7.7
 estrañeza, 7.7
 estraño, 7.7
 estrela, 9.6
 extrema, 7.7
 estremar, 7.7
 extremo, 7.7
 estreptomicina, 7.12
 estricnina, 8.12
 estricto, 7.4
 *estroitura, 7.4
 estropallo, 9.6
 estrutura, 7.4; 7.16
 estudiantina, 8.12
 estupefacción, 7.4
 estupefaciente, 9.4
 estupefacto, 7.4
 *estuveches, 16.1
 *estuvén, 16.1
 esvelto, 1.1
 etnografía, 3.3.2
 -eu, 8.8; 14.1.1
 evasión, 8.2
 eucalipto, 7.12
 evicción, 7.4
 europea, 8.8; 8.9
 europeo, 8.8
 euscaldún, 11.1
 euscalduna, 11.1
 ex, 1
 ex-, 7.7
 exacción, 7.4
 exactitude, 7.4
 exacto, 7.4; 7.7
 exame, 1.9; 3.3.1; 7.7;
 8.13
 -exar, 16.3.23
 exceder, 7.7
 excelente, 7.7
 excepción, 3.3.2; 7.12
 excepto, 7.7; 7.12; 18
 excepto que, 19.3; 19.5
 excepto se, 19.5
 exceptuar, 7.12
 exceso, 7.7
 exclamar, 7.7
 excluír, 16.2.5.2.2
 excursión, 8.2
 exemplo, 7.1
 exento, 7.13
 exercicio, 8.1
 exilio, 7.7
 eximia, 3.3.5
 eximir, 7.7
 exipciaco, 7.12
 exipcio, 7.12
 Exipto, 7.12
 exiptoloxía, 7.12
 éxito, 1.9
 exo-, 7.7
 éxodo, 7.7
 exótico, 7.7
 expansión, 8.2
 expediente, 8.3; 9.4
 expeler, 16.2.5.2.1
 experiencia, 7; 8.1; 9.4
 explicar, 7.1
 explosión, 7.7
 expoñer, 16.3.16
 expor, 16.3.16
 expugnar, 7.7; 7.8
 expunxir, 7.7
 éxtase, 8.5
 extensión, 7.7
 extensivo, 7.7
 extenso, 7.7

- extensor, 7.7
 exterior, 1.9
 externo, 1.9; 7
 extinto, 7.4
 extra, 7.7
 extra-, 7.7
 extracción, 7.4
 extracto, 7.4
 extraer, 5; 16.3.25
 extravagancia, 8.1
 extremar, 7.7
 extremidade, 7.7
 extremismo, 7.7
 extremo, 3.3.3; 7.7
 extremoso, 7.7
 exuberancia, 8.1
 fa-, 16.3.8
 facción, 7.4
 facede, 16.3.8
 facedes, 16.3.8
 facemos, 16.3.8
 facendo, 16.3.8
 facer, 16.2.3; 16.2.6;
 16.3.8
 facerdes, 16.3.8
 faceren, 16.3.8
 faceres, 16.3.8
 facermos, 16.3.8
 facer o viño, 13.1.1
 facía, 16.3.8
 faciades, 16.3.8
 faciamos, 16.3.8
 facían, 16.3.8
 facías, 16.3.8
 factótum, 8.11
 facultade, 8.18
 faga, 16.3.8; 16.3.25
 fagades, 16.3.8
 fagamos, 16.3.8
 fagan, 16.3.8
 fagas, 16.3.8
 fago, 16.3.8; 16.3.25
 fagot, 2.6; 10.6
 fagots, 10.6
 fai, 16.3.5; 16.3.8;
 16.3.25
 *faíche, 16.1
 *fain, 16.3.8; 16.3.25
 faino, 14.1.2
 *fais, 16.3.8; 16.3.25
 falacia, 8.1
 faldra, 9.6
 *falescer, 7.15
 faltona, 8.16
 fan, 16.3.5; 16.3.8;
 16.3.25
 fano, 14.1.2
 fará, 16.3.8
 farán, 16.3.8
 farás, 16.3.8
 faredes, 16.3.8
 farei, 16.2.6; 16.3.8
 fareino, 3.2
 faremos, 16.3.8
 farfallán, 8.15
 farfallana, 8.15
 faría, 16.3.8
 fariades, 16.3.8
 fariamos, 16.3.8
 farían, 16.3.8
 farías, 16.3.8
 farinxite, 8.6
 fariseo, 8.8
 farmacia, 8.1
 fas, 16.3.5; 16.3.8
 *fas (imperat.), 16.3.8
 fas, 16.3.8; 16.3.25
 fase, 8.5
 *favorescer, 7.15
 fax, 10.3
 *faz, 16.2.3
 *faz-, 16.3.8
 fe, 2.2
 fea, 8.9
 *febereiro, 9.5
 feble, 8.7
 febreiro, 9.5
 *feio, 8.8
 *feis, 10.5
 feito, 16.3.8
 feixe, 1.9; 3.3.1; 3.3.5
 fel, 10.5
 feles, 10.5
 felino, 8.12
 Félix, 2.3
 feluxe, 8.13
 feminino, 8.12
 fender, 16.2.6
 feo, 8.8
 ferir, 16.2.5.2.1
 fermento, 9.5
 fervellasverzas, 2.7.3;
 3.1
 ferver, 16.2.6
 *ferreiría, 8.19
 ferreiro, 8.19
 ferrería, 8.19
 ferrolá, 8.14
 ferrolán, 8.14
 *fex-, 16.3.8
 *fez-, 16.3.8
 fiar, 16.2.4.2
 ficción, 7.4
 *ficeche(s), 16.3.8
 *ficemos, 16.3.8
 *ficen, 16.3.8
 *ficera, 16.3.8
 *ficese, 16.3.8
 ficticio, 7.4; 8.1
 fidelísimo, 12
 fideo, 8.8
 fieis, 10.5
 fiel, 10.5; 12

- *fig-, 16.3.8
 *figo, 16.3.8
 *figueche(s), 16.3.8
 *figuemos, 16.3.8
 *figuen, 16.3.8
 *figuera, 16.3.8
 *figuese, 16.3.8
 filisteo, 8.8
 fillo, 1.5
 *filló, 8.10
 filloa, 8.10
 finanza, 8.1
 finxidamente, 2.7.3
 finxir, 16.2.5.2
 fíó, 16.2.4.2
 fisterrá, 8.14
 fisterrán, 8.14
 fix-, 16.3.8
 *fixe, 16.3.15
 fixeches, 16.3.8
 fixemos, 16.3.8
 fixen, 16.3.8; 16.3.15
 fixer, 16.3.8
 fixera, 16.3.8
 fixerades, 16.3.8
 fixeramos, 16.3.8
 fixeran, 16.3.8
 fixeras, 16.3.8
 fixerdes, 16.3.8
 fixèren, 16.3.8
 fixeres, 16.3.8
 fixermos, 16.3.8
 fixeron, 16.3.8
 fixéronllelo, 2.7.2
 fixérono entrámbolos
 dous, 13.1.1
 fixese, 16.3.8
 fixesedes, 16.3.8
 fixesemos, 16.3.8
 fixesen, 16.3.8
 fixeses, 16.3.8
 fixestes, 16.3.8
 fixo, 16.3.8
 *fiz, 16.2.3
 *fiz-, 16.3.8
 *fizo, 16.3.8
 fl, 7.1
 flamante, 7.1
 flan, 7.1
 flegmón, 7.8
 flexión, 7.1
 flor, 7.1
 flota, 7.1
 fluctuación, 7.4
 fluctuar, 7.4
 fluencia, 8.1
 fluír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 fluorescente, 7.15
 fluxo, 7.1
 fo-, 16.3.10
 *foche(s), 16.3.10
 foi, 16.3.10; 16.3.23
 foie-gras, 3.1
 fol, 10.5
 folán, 8.15
 folana, 8.15
 foles, 10.5
 folgazán, 8.15; 11.1
 folgazana, 8.15; 11.1
 folk, 7
 Follas novas, 4
 fomos, 16.3.10; 16.3.23
 for, 16.3.10; 16.3.23
 fora, 2.7.1; 16.3.10;
 16.3.23
 fóra, 2.7.1; 17.1; 18
 fóra de, 18
 fóra de que, 19.3
 forades, 16.3.10; 16.3.23
 foramos, 16.3.10;
 16.3.23
 foran, 16.3.10; 16.3.23
 foras, 16.3.10; 16.3.23
 fórceps, 2.3
 fordes, 16.3.10; 16.3.23
 foren, 16.3.10; 16.3.23
 fores, 16.3.10; 16.3.23
 *formento, 9.5
 formos, 16.3.10; 16.3.23
 foro, 1.8
 foron, 16.3.10; 16.3.23
 forro, 1.8
 fose, 16.3.10; 16.3.23
 fosedes, 16.3.10; 16.3.23
 fosemos, 16.3.10;
 16.3.23
 fosen, 16.3.10; 16.3.23
 foses, 16.3.10; 16.3.23
 fostes, 16.3.10; 16.3.23
 *foste(s), 16.3.10
 fotosíntese, 8.5
 fouce, 9.3
 foxe, 16.2.5.2.2
 foxen, 16.2.5.2.2
 foxes, 16.2.5.2.2
 fox-terrier, 3.1
 *frabicar, 9.6
 frac, 10.6
 fracción, 7.4; 8.2
 fraco, 7.1
 fracs, 10.6
 frade, 9.6
 fragmento, 7.8
 Francia, 8.1
 franciscano, 8.14
 franxa, 8.9
 fraqueza, 7.1
 frase, 8.5
 fruta, 7.1
 *freconte, 9.4
 frecuencia, 8.1
 frecha, 7.1
 freo, 8.8

- fretar, 7.1
 friamente, 2.7.3
 fricción, 7; 7.4
 friccionar, 7.4
 frío, 16.2.4.2
 froita, 9.2
 fronte a, 18
 frouxo, 7.1
 fructífero, 7.4
 fructificar, 7.4
 frutuoso, 7.4
 fuches, 16.3.10; 16.3.23
 fulano, 8.14
 fulxir, 16.2.5.2.2
 full, 7
 fun, 2.2; 16.3.10;
 16.3.23
 función, 7.4
 funcionar, 7.4
 -fundir, 16.2.5.2.2
 *funzón, 8.2
 fusís, 10.5
 fuxa, 16.2.5.2.2
 fuxades, 16.2.5.2.2
 fuxamos, 16.2.5.2.2
 fuxan, 16.2.5.2.2
 fuxas, 16.2.5.2.2
 fuxe, 16.2.5.2.2
 *fuxes, 16.2.5.2.2
 fuxe ti, 16.2.5.2.2
 fuxide, 16.2.5.2.2
 fuxides, 16.2.5.2.2
 fuximos, 16.2.5.2.2
 fuxir, 16.2.5.2.2
 fuxo, 16.2.5.2.2
 g, 1.3
 ga-, 9.1
 gabardina, 8.12
 gabián, 1.1
 gadaña, 9.1
 gadañar, 9.1
 gadañeiro, 9.1
 gadaño, 9.1
 gado, 16.3.24
 gaitero, 9.5
 gaivota, 9.5
 galáctico, 7.7
 galantería, 8.19
 galardón, 9.1
 galaxia, 7.7
 galbán, 8.15
 galbana, 8.15
 galdrapo, 9.1
 galego-inglés, 3
 Galicia, 8.1
 galiña, 1.5; 11.4
 galo, 11.4
 galopín, 11.1
 galopina, 11.1
 gama, 7; 7.10
 gamma, 7; 7.10
 ganancia, 8.1
 gandería, 8.19
 gando, 1.3; 16.3.24
 gángster, 10.2
 gángsteres, 10.2
 gángsters, 10.2
 garantía, 9.1
 garantir, 9.1
 garda, 9.1
 gardabarreira, 9.1
 garda civil, 3.1; 9.1
 garda forestal, 9.1
 gardalama, 9.1
 garda mariña, 9.1
 gardar, 9.1
 gardarríos, 3.1; 9.1
 gardarroupa, 9.1
 gardas civís, 3.1
 gardián, 8.15; 9.1
 gardiana, 8.15
 garita, 9.1
 gasolina, 8.12
 gastrite, 8.6
 gl, 7.1
 glaciario, 7.1
 gladiador, 7.1
 glándula, 7.1
 glicerina, 7.1; 8.12
 globo, 7.1
 gloria, 7.1
 glosa, 1.3; 7.1
 glote, 8.6
 glute, 8.13
 gm, 7.4
 gm-, 7.8
 gn, 7.4
 gn-, 7.8
 gnómico, 7.8
 gnomo, 7; 7.8
 gnomólogo, 7.8
 gnomoloxía, 7.8
 gnose, 7.8
 gnoseoloxía, 7.8
 gnosticismo, 7.8
 gnóstico, 7.8
 go-, 9.1
 goberno, 1.1
 Goián, 16.3.13
 *goír, 16.3.13
 gol, 10.5
 goles, 10.5
 golf, 7
 golpe, 16.2.3
 gomo, 1.3
 gorecer, 9.1
 gorida, 9.1
 gorir, 9.1
 gornecer, 9.1
 gornición, 9.1
 *Gouvián, 16.3.13
 gouvir, 16.3.13
 gra, 8.14

gracia, 16.2.4.2
 gran, 8.14
 granadino, 8.12
 grande, 12
 grandilocuencia, 8.1
 grandísimo, 12
 grao, 8.8
 gratis, 8.6; 17.4
 gravar, 1.1
 graúdo, 3.3.5
 gregoriano, 8.14
 groló, 1.3
 grou, 11.2
 grúa, 11.2
 gruñir, 16.2.5.2.2
 gu, 1.3
 gua-, 9.1
 guante, 9.1
 guapo, 9.1
 guarecer, 9.1
 guarida, 9.1
 guarir, 9.1
 guarnecer, 9.1
 guarnición, 9.1
 guata, 9.1
 gue, 1
 guedellán, 8.15
 guedellana, 8.15
 *gueiteiro, 9.5
 *gueivota, 9.5
 guerra, 1.3
 gue u, 1
 guía, 16.2.4.2
 guiar, 16.2.4.2
 Guillade, 4
 guillotina, 8.12
 guiso, 1.3
 gume, 1.3
 gustar, 16.3.17
 h, 1.4
 ha, 16.3.9
 habedes, 16.3.9
 habemos, 16.3.9
 habendo, 16.3.9
 habenza, 8.1
 haber, 1.4; 16.3.8; 16.3.9
 haberá, 16.3.9
 haberán, 16.3.9
 haberás, 16.3.9
 haberdes, 16.3.9
 haberedes, 16.3.9
 haberei, 16.3.9
 haberemos, 16.3.9
 haberen, 16.3.9
 haberes, 16.3.9
 habería, 16.3.9
 haberiades, 16.3.9
 haberíamos, 16.3.9
 haberían, 16.3.9
 haberías, 16.3.9
 habermos, 16.3.9
 había, 2.5; 16.3.9;
 16.3.10
 habiades, 16.3.9
 habiamos, 16.3.9
 habían, 16.3.9
 habías, 16.3.9
 habido, 16.3.9
 hábil, 1.4; 8.7
 habilmente, 2.7.3
 hábitat, 2.6
 hache, 1
 hai, 16.3.8; 16.3.9
 *haias, 14.1.2
 hainas, 16.2.4.3
 han, 16.3.8; 16.3.9
 hándicap, 2.6; 10.6
 hándicaps, 10.6
 harakiri, 2.6
 has, 16.3.8; 16.3.9
 hastil, 9.5
 haxa, 16.3.9
 haxades, 16.3.9
 haxamos, 16.3.9
 haxan, 16.3.9
 haxas, 16.3.9
 hebrea, 8.9
 hebreo, 8.8
 hedes, 16.3.9
 hei, 16.3.9
 hemoptise, 7.12; 8.5
 hemos, 16.3.9
 hepatitis, 8.6
 hepta-, 7.12
 herba, 1.4
 herdade, 8.18
 herdeiro, 1.4
 heroe, 11.4
 heroína, 8.12; 11.4
 *hestil, 9.5
 hexágono, 7.7
 hidrólise, 8.5
 himeneo, 8.8
 himno, 7; 7.9
 hñterland, 7
 hipnose, 7.12; 8.5
 hipnoterapia, 7.12
 hipnotismo, 7.12
 hipnotizar, 7.12
 hipótese, 8.5
 hippies, 10.1
 hippy, 2.6; 7; 10.1
 hippys, 10.1
 hispano, 8.14
 *histórea, 9.5
 historia, 9.5
 hobby, 2.6
 hóckey, 2.6
 hogano, 17.2
 home, 1.4; 8.13
 homenaxe, 8.13
 honra, 1.8
 honrar, 1.4

horta, 1.4
hóspede, 8.17
hospicio, 8.1
houbeches, 16.3.9
houbemos, 16.3.9
houben, 16.3.9
houber, 16.3.9
houbera, 16.3.9
houberades, 16.3.9
houberamos, 16.3.9
houberan, 16.3.9
houberas, 16.3.9
houberdes, 16.3.9
houberen, 16.3.9
houberes, 16.3.9
houbermos, 16.3.9
houberon, 16.3.9
houbese, 16.3.9
houbesedes, 16.3.9
houbesemos, 16.3.9
houbesen, 16.3.9
houbeses, 16.3.9
houbestes, 16.3.9
houbo, 16.3.9
hoxe, 1.9; 17.2
hoxe en día, 17.2
humano, 1.4; 8.14
humus, 8.11
húsar, 10.2
húsares, 10.2
i, 1
ía, 16.3.10
iades, 16.3.10
ia>ea, 9.5
iamos, 16.3.10
ían, 16.3.10
-iar, 16.2.4.2
ías, 16.3.10
*iba, 16.3.10
*ibas, 16.3.10
iberorrománico, 1.8
iceberg, 2.6; 7; 10.6
icebergs, 10.6
ictericia, 8.1
ictio-, 7.4
ictiografía, 7.4
ictioloxía, 7.4
ictiomancia, 7.4
*iche, 16.1
ide, 16.3.10
idea, 8.9
ídem, 2.6
ides, 16.3.10
ido, 16.3.10; 16.3.28
ie, 9.4
i>e, 9.5
-iedad:, 8.18
-iencia, 8.1
iglú, 2.6
iglús, 2.6
ígneo, 7.8
ignición, 7.4
ignominia, 7.8
ignorancia, 8.1
ignorante, 7.8
ignorar, 1.3; 7.8
ignoto, 7.8
*igoal, 9.5
igrexá, 7; 7.1
igual, 9.5
*íis, 10.5
-il, 10.5; 14.1.1; 14.3.1
*ila, 14.3.1
*iles, 14.1.1
imaxe, 8.13
imbuír, 16.2.4.4;
16.2.5.2.2
imos, 16.3.10
impaciencia, 8.1
impacto, 7.4
impeler, 16.2.5.2.1
im perceptible, 7.12
imperfección, 7.4
impericia, 8.1
impoñer, 16.3.16
impor, 16.3.16
importancia, 8.1
impregnar, 7.8
imprescindible, 7.15
imprimir, 16.3.5
impugnar, 7.8
-ín, 11.1
-ina, 8.12; 11.1
incandescente, 7.15
incidencia, 8.1
incidente, 8.3
incidir, 16.2.5.2
incipiente, 9.4
inclinación, 3.3.3
ínclito, 7
inclúa, 16.2.4.4
incluades, 16.2.4.4
incluamos, 16.2.4.4
inclúan, 16.2.4.4
inclúas, 16.2.4.4
inclúe, 16.2.4.4
inclúen, 16.2.4.4
inclúes, 16.2.4.4
incluía, 16.2.4.4
incluñades, 16.2.4.4
incluñamos, 16.2.4.4
incluñan, 16.2.4.4
incluñas, 16.2.4.4
incluñde, 16.2.4.4
incluñdes, 16.2.4.4
incluñmos, 16.2.4.4
incluír, 7.1; 16.2.4.4;
16.2.5.2.2
inclúo, 16.2.4.4
incógnito, 7.8
incongruencia, 8.1
inconsciencia, 8.1
inconsciente, 7.11

inconsecuencia, 8.1
 inconveniencia, 8.1
 inconveniente, 9.4
 incorrección, 7.4
 incorrecto, 7.4
 incorrer, 16.2.6
 incumbir, 16.2.5.2.2
 inda, 17.2
 inda ben non, 19.10
 inda que, 19.3; 19.4
 indeleble, 8.7
 indemne, 7.9
 indemnizar, 7.9
 independencia, 8.1
 indescribible, 7.12
 indicación, 8.2
 indiferencia, 8.1
 indignar, 7.8
 indigno, 7.8
 indirecto, 7.4
 indisoluble, 8.7
 indispoñer, 16.3.16
 indispor, 16.3.16
 indo, 16.3.10
 inducción, 7.4
 inducir, 16.2.5.2.2
 inductor, 7.4
 indulxencia, 8.1
 inepcia, 7.12
 inepto, 7.12
 inexperiencia, 8.1
 infalible, 8.7
 infancia, 8.1
 infantería, 8.19
 infección, 7.4
 infectar, 7.4
 inferir, 16.2.5.2.1
 inflorescencia, 7.15
 influencia, 8.1
 influente, 8.3
 influir, 7.1; 16.2.5.2.2
 infundir, 16.2.5.2.2
 inglés, 3.3.3
 inhábil, 1.4
 inhóspito, 1.4
 inhumano, 1.4; 8.14
 inmaculado, 7.9
 inmanencia, 7.9
 inmanente, 7.9
 inmaterial, 7.9
 inmaduro, 7.9
 inmediato, 7.9
 inmemorial, 7.9
 inmensidade, 7.9
 inmenso, 7.9
 inmensurable, 7.9
 inmerecido, 7.9
 inmersión, 7.9
 inmerso, 7.9
 inmigración, 7.9
 inmigrante, 1.6; 7.9
 inmigrar, 7.9
 inminente, 7.9
 inmiscirse, 7.9
 inmóvil, 7.9
 inmovilizar, 7.9
 inmoderado, 7.9
 inmodestia, 7.9
 inmodificable, 7.9
 inmolar, 7.9
 inmoral, 7.9
 inmortal, 7.9
 inmorredoiro, 7.9
 inmundicia, 8.1
 inmune, 7.9
 innato, 7
 innecesario, 7
 innegable, 7
 innervar, 7
 innobre, 7; 7.10
 innomeable, 7
 innovar, 7; 7.10
 innumerable, 7
 -ino, 8.12
 inocencia, 7.10; 8.1
 inocuo, 7.10
 *inque, 19.3
 inquirir, 16.3.18
 insá, 8.14
 insán, 8.14
 inscripción, 7.12
 inscrito, 7.12
 inscultura, 7.13
 insecticida, 7.4
 insecto, 7.4
 inserir, 16.2.5.2.1
 insignificante, 7.8
 *insiniñificante, 7.8
 inspección, 7.4; 7.11
 inspector, 7.4; 7.11
 inspiración, 7.11
 inspirar, 7.11
 instalación, 7.11
 instalar, 7.11
 instancia, 7.11
 instante, 7.11
 instar, 7.11
 instaurar, 7.11
 instinto, 7.4
 institución, 3.3.3; 7.11
 instituír, 7.11; 16.2.5.2.2
 instituto, 7.11
 instrucción, 7.11
 instructor, 7.11
 instruír, 3.3.3; 7.11;
 16.2.5.2.2
 instrumento, 7.11
 insuficiencia, 8.1
 insurxente, 8.3
 insurxir, 16.2.5.2.2
 insurrección, 7.4
 insurrecto, 7.4
 intacto, 7.4

intelecto, 7.4
 intelixencia, 8.1
 inter-, 3.3.4
 interacadémico, 3.3.4
 interceptar, 7.12
 interese, 9.5
 ínterim, 2.6
 interino, 8.12
 intersección, 7.4
 interveniente, 8.3
 intervenir, 16.3.28
 interrromper, 16.2.6
 interrupción, 7.12
 interruptor, 7.12
 intestino, 8.12
 intransixente, 8.3
 *intrese, 9.5
 introductor, 7.4
 introductorio, 7.4
 invadir, 16.2.5.2
 invasión, 8.2
 inverno, 1.6
 inverter, 16.2.6
 investir, 16.2.5.2.1
 invicto, 7.4
 inxección, 7.4
 inxectar, 7.4
 inxerir, 16.2.5.2.1
 inxustiza, 8.1
 -iña, 8.12; 16.3.10
 *iñas, 16.3.10
 -iño, 8.12
 *iñorante, 7.8
 *iñorar, 7.8
 io>eo, 9.5
 ioga, 2.6
 iota, 1
 ípsilon, 8.16
 -ir, 16.2.4.5; 16.2.5.2;
 16.3.10; 16.3.28
 irá, 16.3.10
 irán, 16.3.10
 irás, 16.3.10
 irdes, 16.3.10
 iredes, 16.3.10
 irei, 16.3.10
 iremos, 16.3.10
 iren, 16.3.10
 ires, 16.3.10
 iría, 16.3.10
 iriades, 16.3.10
 iriamos, 16.3.10
 irían, 16.3.10
 irías, 16.3.10
 irmá, 8.14; 10.1
 irmán, 1.4; 1.6; 2.2; 8.14
 irmandade, 1.6
 irmáns, 2.2
 irmao, 8.14
 irmás, 10.1
 irmos, 16.3.10
 irredento, 7.13
 irromper, 16.2.6
 irrupción, 7.12
 -ís, 10.5
 *isa, 14.3.1
 *ise, 14.3.1
 -ísimo, 12
 iso, 14.3.1
 isquion, 8.16
 israelí, 10.1
 israelís, 10.1
 *ista, 14.3.1
 *iste, 14.3.1; 16.1
 *stituto, 7.11
 isto, 14.3.1
 *istrumentò, 7.11
 italiano, 8.14
 -ite, 8.6
 ix, 1
 j, 1
 jazz, 7
 jeep, 10.6
 jeeps, 10.6
 Jefferson, 1
 júnior, 10.2
 júniore, 10.2
 júniors, 10.2
 k, 1
 ka, 1
 Kant, 1
 kantiano, 1
 kappa, 7
 karaoke, 2.6
 kirsch, 7
 -, 10.5
 *l (art.), 13.1.1
 la (art.), 3; 3.2; 13.1.1
 la (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 la (subst.), 2.2
 labial, 3.3.5
 lábil, 8.7
 labrar, 9.6
 lacazán, 1.6; 8.15; 10.4
 lacazana, 1.6; 8.15
 lacazáns, 10.4
 lactante, 7.4
 lácteo, 7.4
 ladino, 8.12
 ladra, 8.16
 ladroa, 8.16
 *ladrois, 16.2.4.3
 ladrona, 8.16
 ladróns, 16.2.4.3
 *ladrós, 16.2.4.3
 lagoa, 8.10
 laión, 3.3.6
 lambón, 10.4; 11.1
 lambona, 11.1
 lambóns, 10.4
 lamprea, 8.9
 langrán, 8.15

- langrana, 8.15
 lapilli, 2.6
 lapis, 2.3; 10.3
 larínxeo, 8.8
 larinxite, 8.6
 larpán, 8.15
 larpana, 8.15
 las (art.), 3; 3.2; 13.1.1
 las (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 latín, 2.2
 latino, 8.12
 latíns, 2.2
 lavadoiro, 9.2; 9.3
 *lavadiuro, 9.2
 lavandería, 8.19
 laúde, 8.17
 laxo, 7.7
 le, 16.2.4.5
 le-, 16.3.4; 16.3.7
 lea, 16.2.4.5; 16.3.4
 leades, 16.2.4.5
 lealdade, 8.18
 leamos, 16.2.4.5
 lean, 16.2.4.5
 leas, 16.2.4.5; 16.3.4
 lección, 7.4; 7.7; 8.2
 *lección, 7.4
 lectivo, 7.4
 lector, 7.4
 lectura, 7.4
 lede, 16.2.4.5
 ledes, 16.2.4.5
 lei, 10.1
 *leición, 7.4
 leilán, 8.15
 leilana, 8.15
 leis, 10.1
 *leiteiría, 8.19
 leiteiro, 8.19
 leitmotiv, 2.6; 10.6
 leitmotivs, 10.6
 lemos, 16.2.4.5
 len, 2.2; 16.2.4.5
 lendo, 16.2.4.5
 leña, 1.5
 leo, 16.2.4.5
 leoa, 8.16; 11.1
 león, 1.6; 11.1
 leona, 8.16
 leonino, 1.6
 leprosería, 8.19
 -ler, 16.2.3; 16.2.4.5;
 16.2.5.1; 16.3.4;
 16.3.7; 16.3.11
 lera, 16.2.4.5
 lerá, 16.2.4.5
 lerades, 16.2.4.5
 leramos, 16.2.4.5
 leran, 16.2.4.5
 lerán, 16.2.4.5
 leras, 16.2.4.5
 lerás, 16.2.4.5
 lerchán, 8.15
 lerchana, 8.15
 lerdés, 16.2.4.5
 leredes, 16.2.4.5
 lerei, 16.2.4.5
 leremos, 16.2.4.5
 leren, 16.2.4.5
 leres, 16.2.4.5
 lería, 16.2.4.5
 leriades, 16.2.4.5
 leriamos, 16.2.4.5
 lerían, 16.2.4.5
 lerías, 16.2.4.5
 lermos, 16.2.4.5
 leron, 16.2.4.5
 les, 16.2.4.5
 lese, 16.2.4.5
 lesedes, 16.2.4.5
 lesemos, 16.2.4.5
 lesen, 16.2.4.5
 leses, 16.2.4.5
 lesión, 8.2
 les-nordeste, 3.1
 les-sueste, 3.1
 lestes, 16.2.4.5
 leu, 8.8; 16.2.4.5
 levar, 9.5
 levaríao, 3.2
 *leución, 7.4
 leveinos, 16.2.4.3
 léxico, 7.7
 lexicoloxía, 7.7
 lía, 16.2.4.5
 liades, 16.2.4.5
 liamos, 16.2.4.5
 lían, 16.2.4.5
 liar, 16.2.4.2
 lías, 16.2.4.5
 liberdade, 8.18
 *libertade, 8.18
 libérrimo, 12
 libre, 12; 16.2.3
 librea, 8.9
 librería, 8.19
 licencia, 8.1
 liceo, 8.8
 liches, 16.2.4.5
 líder, 2.6
 lido, 16.2.4.5
 lignito, 7.8
 limpachemineas, 3.1
 lín, 16.2.4.5
 *língua, 9.5
 lingua, 3.3.5; 9.5; 14.4.1
 lingüista, 2.5; 5
 lingüística, 5
 linóleo, 8.8
 liñaxe, 8.13
 lique, 8.13
 liviá, 8.14

- livián, 8.14
 lixeiro (adv.), 17.4
 lo (art.), 3; 3.2; 13.1.1
 lo (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 loar, 16.3.13
 logo, 17.2; 17.3; 19.7
 logo que, 19.10
 loita, 9.2; 9.3
 loito, 9.2
 lonxe, 17.1
 lonxe de, 18
 lorán, 8.15
 lorana, 8.15
 lord, 7; 10.6
 lordán, 8.15
 lordana, 8.15
 lords, 10.6
 los (art.), 3; 3.2; 13.1.1
 los (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 *lovar, 9.5
 loubán, 8.15
 loubana, 8.15
 louro, 9.3
 *louvar, 16.3.13
 louzá, 8.14
 louzán, 8.14
 lucente, 8.3
 luces, 10.2
 Lucía, 4
 lucir, 16.2.5.2.2
 luctuoso, 7.4
 -ludir, 16.2.5.2.2
 Lugo, 4
 lugués, 16.2.3
 *luita, 9.2
 *luitar, 9.2
 lume, 8.13
 lumen, 8.13
 luns, 10.3
 lusitano, 8.14
 lusquefusque, 3.1
 lusquefusques, 3.1
 luterano, 8.14
 lux, 10.3
 luxación, 7.4
 luz, 10.2
 ll, 1.5
 lla, 14.1.2
 llas, 14.1.2
 lle, 14.1.2
 llela, 14.1.2
 llelas, 14.1.2
 llelo, 14.1.2
 llelos, 14.1.2
 lles, 13.1.1; 14.1.2
 llo, 14.1.2
 llos, 14.1.2
 m, 1.6
 ma, 14.1.2
 má, 11.2
 macaco, 1.2
 macádam, 2.6
 machada, 3.3.1
 madeixa, 1.9
 madrastra, 9.6
 magma, 7
 magnesio, 7.8
 magníficat, 2.6
 magnífico, 7.8
 magnolia, 7.8
 mágoa, 2.4
 mahometano, 8.14
 mailo, 3.2
 mailo fillo do señor
 Miguel, 13.1.1
 maior, 12
 mais (conx.), 2.7.1
 mais (conx. cop.), 3.2;
 19.1
 mais (conx. adv.), 19.3
 máis (adv. cant.), 2.7.1;
 17.3
 máis (pron.), 2.7.1;
 14.4.1; 14.4.2
 máis que, 19.4
 mal, 9.5; 10.5; 16.2.3;
 17.4; 19.10
 malamente, 17.3
 malandrín, 11.1
 malandrina, 11.1
 mal como, 19.11
 maldicente, 8.3
 maldicir, 16.3.5
 *male, 9.5
 maledicente, 8.3
 maleficio, 8.1
 males, 10.5
 malferir, 16.2.5.2.1
 malhumor, 3.1
 malhumores, 3.1
 malia, 18
 malicia, 8.1
 malo, 12
 mal o vexo, 14.1.2
 malpocada, 3.1
 malpocado, 3.1
 mal que, 19.4
 malquerencia, 8.1
 malsá, 8.14
 malsán, 8.14
 malla, 8.9
 mallo, 1.5
 ma, 2.7.1
 má, 2.7.1
 *mamoria, 9.5
 mamut, 10.6
 mamuts, 10.6
 manchea, 8.9
 mandolina, 8.12
 maníaco-depresiva, 3.1
 manipulación, 8.2

- *Manoel, 9.5
 mantenza, 8.1
 manteo, 8.8
 manter, 16.3.24
 Manuel, 3.3.5; 9.5
 manufactura, 7.4
 manuscrito, 7.12
 mañá, 17.2
 mao, 11.2; 12
 máquina, 1.2
 mar, 9.5; 10.2
 marabilla, 1.1
 Marcelle, 1.5
 *mare, 9.5
 marea, 8.9
 mares, 10.2; 13.1.1
 margarina, 8.12
 María, 2.5
 mariña, 8.12
 mariñá, 8.14
 mariñán, 8.14
 mariño, 8.12
 marmóreo, 8.8
 martes, 10.3
 marrá, 8.14
 marrán, 8.14
 mas, 2.7.1; 14.1.2
 más, 2.7.1
 másculino, 8.12
 mastro, 9.6
 matutino, 8.12
 mausoleo, 8.8
 maxestade, 8.18
 maxilar, 7.7
 máximo, 7
 mazá, 2.2
 mazás, 2.2
 me, 8.13; 14.1.2
 media, 15.4
 mediación, 15.4
 mediados, 15.4
 mediano, 15.4
 mediante, 15.4; 18
 mediar, 15.4
 medicina, 8.12
 medio, 15.4; 17.3
 mediodía, 3.1
 mediodías, 3.1
 medir, 16.2.5.2.1
 mediterráneo, 8.8
 médium, 2.6; 8.11
 meirande, 12; 19.3
 *meis, 10.5
 mel, 10.5
 meles, 10.5
 melómano, 8.14
 melopea, 8.9
 mellor, 12; 17.4
 memorando, 8.11
 *memórea, 9.5
 memoria, 9.5
 menciña, 8.12
 meninxite, 8.6
 *menistro, 9.5
 menor, 12
 menos, 14.4.1; 17.3; 18
 menosprezo, 8.1
 menos que, 19.3
 -mente, 2.7.3; 17.4
 *mentes, 17.2
 mentir, 16.2.5.2.1
 mentirán, 8.15
 mentirana, 8.15
 -mento, 8.4
 *mentramentas, 17.2
 *mentras, 17.2
 *mentre, 17.2
 mentres, 17.2; 19.10
 mentres tanto, 19.10
 mércores, 10.3
 *merescer, 7.15
 meridiano, 8.14
 merla, 9.6
 mesa, 10.1
 mesas, 10.1
 mesma, 14.4.2
 mesmamente, 17.3; 17.4
 mesmas, 14.4.2
 mesmo, 14.4.2; 17.3
 mesmo que, 19.4
 mesmos, 14.4.2
 mesquiño, 8.12
 metade, 15.4
 metamorfose, 8.5
 metástase, 8.5
 mete, 2.7.1
 métese, 2.7.2
 méteseche, 2.7.2
 meteuse, 2.7.2
 metéusenos, 2.7.2
 metrópole, 8.6
 metropolitano, 8.14
 meu, 8.8; 14.2; 16.3.4
 (meu) irmán, 8.14
 meus, 14.2
 (meus) irmáns, 8.14
 mi amo, 14.2
 miar, 16.2.4.2
 micción, 7.4
 micron, 8.16
 mil, 10.5; 15.1
 milenio, 7.10
 miles, 10.5
 milésima, 15.4
 milésimo, 15.2; 15.4
 milicia, 8.1
 miliciano, 8.14
 militancia, 8.1
 millón, 15.1
 millonésima, 15.4
 millonésimo, 15.2; 15.4
 mi madre, 14.2
 min, 14.1.1

- mingua, 16.2.4.2
 minguar, 14.4.1
 mingüe, 16.2.4.2
 mingüedes, 5
 minguo, 16.2.4.2
 ministro, 9.5
 mintas, 16.3.13
 minto, 16.3.13
 miña, 14.2
 (miña) irmá, 8.14
 miñas, 14.2
 (miñas) irmás, 8.14
 miocardite, 8.6
 mi padre, 14.2
 ¿Miraches ben?, 6
 mirada cortés, 11.3
 mira esa, 2.7.4
 ¡Mira que non o fagas!,
 6
 mirasoles, 10.5
 Miravales, 10.5
 mi señor, 14.2
 mísero, 12
 misérrimo, 12
 *mistéreo, 9.5
 misterio, 9.5
 *misto, 7.7
 mitin, 2.6; 10.4
 mitinḡ, 10.4
 mi tío, 14.2
 mitómano, 8.14
 miúdo, 2.5; 3.3.5
 -mm-, 7.10
 mn-, 7.9
 mnemónica, 7.9
 mnemónico, 7.9
 mnemonizar, 7.9
 mnemotécnica, 7.9
 mnemotécnico, 7
 mo, 14.1.2
 moa, 8.10; 16.2.4.3
 móbil, 1.1; 2.3; 8.7
 moble, 8.7
 moble bar, 3.1
 moblería, 8.19
 mobles bar, 3.1
 moe, 16.2.4.3
 moede, 16.2.4.3
 moedes, 16.2.4.3
 moemos, 16.2.4.3
 moen, 16.2.4.3
 móeo, 16.2.4.3
 moer, 5; 16.2.4.3;
 16.3.12
 moeron, 16.2.4.3
 moes, 16.2.4.3
 moestes, 16.2.4.3
 moeu, 16.2.4.3
 moeunas, 16.2.4.3
 moi, 9.2; 16.2.4.3; 17.3
 moia, 16.2.4.3
 moía, 2.5; 16.2.4.3
 moiades, 16.2.4.3
 moñades, 5; 16.2.4.3
 moiamos, 3.3.6; 16.2.4.3
 moñamos, 5; 16.2.4.3
 moian, 16.2.4.3
 moían, 16.2.4.3
 moias, 16.2.4.3
 moías, 16.2.4.3
 moíches, 16.2.4.3
 *moin, 16.2.4.3
 moín, 16.2.4.3
 *moíño, 16.3.16
 moio, 16.2.4.3; 16.2.4.4
 *mois, 16.2.4.3
 moita, 14.4.1
 moitas, 14.4.1
 moito, 9.2; 9.3; 14.4.1;
 17.3
 moitos, 14.4.1
 mol, 10.5
 moles, 10.5
 momentáneo, 8.8
 *mon, 16.2.4.3
 Moncho, 4
 monllo, 7
 monorrítmico, 1.8
 monte, 3.2
 montés, 11.3
 montesa, 11.3
 *moo, 16.2.4.3
 morea, 8.9
 morfina, 8.12
 morfinómano, 8.14
 mortaldade, 8.18
 mos, 14.1.2; 16.2.4.3
 moto, 9.5
 muíño, 3.3.5; 16.3.16
 *muito, 9.2
 mulir, 16.2.5.2.2
 múltiple, 16.2.3
 mullerona, 8.16
 mundano, 8.14
 muradá, 8.14
 muradán, 8.14
 *múseca, 9.5
 muselina, 8.12
 museo, 8.8
 música, 9.5
 musulmán, 8.15
 musulmana, 8.15
 *mutio, 9.2
 *muto, 9.2
 muxiá, 8.14
 muxián, 8.14
 muxir, 16.2.5.2.2
 -n, 1.6; 10.4; 11.1
 na (en+a), 13.1.2.1
 na (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 nacemento, 8.4
 nacencia, 8.1

- nacente, 8.3
 nacer, 7.15
 nación, 8.2
 *nacionás, 10.5
 nada, 14.4.1; 17.3
 nafta, 7
 nailon, 8.16
 nalgún, 14.4.3
 nalgunha, 14.4.3
 *namentes, 17.2
 *namentras, 17.2
 namentres, 17.2; 19.10
 *nantronte, 17.2
 naquela, 14.3.3
 narcose, 8.5
 nariz, 2.2
 nas (en+as), 13.1.2.1
 nas (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 nascer, 7.15
 *naz, 16.2.3
 neceser, 2.6
 necidade, 8.18
 necio, 7.15; 8.1
 necrópole, 8.6
 néctar, 7.4
 nectón, 8.16
 nefrite, 8.6
 negocio, 8.1
 nel, 14.1.1
 nela, 14.1.1
 nelas, 14.1.1
 neles, 14.1.1
 nembargante(s), 19.3
 *nen, 17.6
 neon, 8.16
 Neptuno, 7.12
 nesoutra, 14.3.3
 neste, 14.3.3
 neurite, 8.6
 neurose, 8.5
 newton, 8.16
 nexo, 7.7
 nh, 1.7
 nicolao, 8.8
 nicotina, 8.12
 nin, 1.6; 16.2.2; 17.6;
 19.1; 19.2
 nin-, 17.6
 nin ... nin, 17.6
 *ningúa, 14.4.1
 ninguén, 1.6; 2.2;
 14.4.1; 16.2.2; 17.6
 ningún, 2.2; 14.4.1; 17.6
 ningunha, 1.7; 3.3.1;
 14.4.1
 ningunhas, 14.4.1
 ningúns, 14.4.1
 ningures, 14.4.1; 17.1;
 17.6
 nin migalla, 17.6
 nin pode, 1.6
 nin que, 19.4
 *niñún, 14.4.1
 nitroglicerina, 8.12
 -nm-, 7.9
 -nn-, 7.10
 no (en+o), 13.1.2.1
 nobilísimo, 12
 nobre, 7.1; 8.7; 12
 no canto de, 18
 noctámbulo, 7.4
 nocturno, 7.4
 noite, 7; 9.2; 9.3
 nola, 14.1.2
 nolas, 14.1.2
 nolo, 14.1.2
 nolos, 14.1.2
 nó-los dous, 13.1.1
 nomea, 16.2.4.1
 nomeaba, 16.2.4.1
 nomeabades, 16.2.4.1
 nomeabamos, 16.2.4.1
 nomeaban, 16.2.4.1
 nomeabas, 16.2.4.1
 nomeaches, 16.2.4.1
 nomeade, 16.2.4.1
 nomeades, 16.2.4.1
 nomeado, 16.2.4.1
 nomeamos, 16.2.4.1
 nomean, 16.2.4.1
 nomeando, 16.2.4.1
 nomear, 16.2.4.1
 nomeara, 16.2.4.1
 nomeará, 16.2.4.1
 nomearades, 16.2.4.1
 nomearamos, 16.2.4.1
 nomearan, 16.2.4.1
 nomearán, 16.2.4.1
 nomearas, 16.2.4.1
 nomearás, 16.2.4.1
 nomeardes, 16.2.4.1
 nomearedes, 16.2.4.1
 nomearei, 16.2.4.1
 nomearemos, 16.2.4.1
 nomearen, 16.2.4.1
 nomeares, 16.2.4.1
 nomearía, 16.2.4.1
 nomeariades, 16.2.4.1
 nomeariamos, 16.2.4.1
 nomearían, 16.2.4.1
 nomearías, 16.2.4.1
 nomearmos, 16.2.4.1
 nomearon, 16.2.4.1
 nomeas, 16.2.4.1
 nomease, 16.2.4.1
 nomeasedes, 16.2.4.1
 nomeasemos, 16.2.4.1
 nomeasen, 16.2.4.1
 nomeases, 16.2.4.1
 nomeastes, 16.2.4.1
 nomee, 16.2.4.1
 nomeedes, 16.2.4.1

- nomeei, 16.2.4.1
 nomeemos, 16.2.4.1
 nomeen, 16.2.4.1
 nomees, 16.2.4.1
 nomeo, 16.2.4.1
 nomeou, 16.2.4.1
 non, 1.6; 16.2.2; 17.6
 non-aliñados, 3.1
 nonaxésimo, 15.2
 non bebe, 1.6
 non ben, 19.10
 *non embargante(s),
 19.3
 non-fumadores, 3.1
 non había, 13.1.1
 non-intervención, 3.1
 no (en+o), 2.7.1
 no (pron.), 13.1.1;
 14.1.2; 16.2.2
 nó, 2.7.1
 non obstante, 19.3
 non o quero, 16.2.2
 *non-o quero, 16.2.2
 *no-no quero, 16.2.2
 *nono quero, 16.2.2
 non o vexo, 13.1.1;
 14.1.2
 non-proliferación, 3.1
 non xa, 17.6
 nor-nordeste, 3.1
 nor-noroeste, 3.1
 noruegués, 11.3
 norueguesa, 11.3
 nos (en+os), 2.7.1;
 13.1.2.1
 nos (pron.), 2.7.1;
 13.1.1; 14.1.2; 16.2.2
 nós, 13.1.1; 14.1.1
 nós (pron. tónico; pl. de
 nó, 2.7.1
 nosa, 14.2
 nosas, 14.2
 noso, 14.2
 nosos, 14.2
 nosoutras, 14.1.1
 nosoutras non pensamos
 coma el, 14.1.1
 nosoutros, 14.1.1
 notario, 8.19
 noticia, 8.1
 notoriedade, 8.18
 nove, 15.1
 novecentas, 15.1
 novecentos, 15.1
 novena, 15.4
 noveno, 15.2; 15.4
 noventa, 15.1
 novicio, 8.1
 novidade, 8.18
 novo, 7.10
 *noute, 9.3
 noutra, 14.4.3
 noutro, 14.4.3
 noutronte, 17.2
 noutrora, 17.2
 -ns- antecons., 7.11
 -nte, 8.3
 nylon, 8.16
 nu, 11.2
 núa, 11.2
 núbil, 8.7
 núcleo, 8.8
 nugallá, 8.14
 nugallán, 8.14
 *nuite, 9.2
 *númaro, 9.5
 nume, 8.13
 número, 9.5
 nun (art.), 13.2.2
 nun (indef.), 14.4.3
 nunca, 17.2
 nuncio, 8.1
 nunha (art.), 13.2.2
 nunha (num.), 15.1
 nunhas (art.), 13.2.2
 nuns (art.), 13.2.2
 nupcial, 7.12
 nupcias, 7.12
 nutriente, 8.3
 nutrir, 16.2.5.2.2
 *nuzir, 16.2.3
 ñ, 1.5
 o (art.), 2.7.1; 13.1.1;
 13.1.2.1
 o (letra), 1
 o (pron.), 2.7.1; 13.1;
 14.1.2
 -o-, 16.2.5.1
 ó, 2.7.1; 13.1.2.1
 -oa, 8.10; 8.16
 -oar, 16.2.4.1; 16.2.4.3
 oasis, 8.5; 10.3
 obcecar, 7.2
 obedece, 16.2.3
 obedecede, 16.2.3
 obedecedes, 16.2.3
 obedecemos, 16.2.3
 obedecen, 16.2.3
 obedecendo, 16.2.3
 obedecer, 16.2.3
 obedecera, 16.2.3
 obedecerá, 16.2.3
 obedecerades, 16.2.3
 obedeceramos, 16.2.3
 obedeceran, 16.2.3
 obedecerán, 16.2.3
 obedeceras, 16.2.3
 obedecerás, 16.2.3
 obedecerdes, 16.2.3
 obedeceredes, 16.2.3
 obedecerei, 16.2.3
 obedeceremos, 16.2.3
 obedecerem, 16.2.3

- obedeceres, 16.2.3
 obedecería, 16.2.3
 obedeceríades, 16.2.3
 obedeceríamos, 16.2.3
 obedecerían, 16.2.3
 obedecerías, 16.2.3
 obedecermos, 16.2.3
 obedeceron, 16.2.3
 obedeces, 16.2.3
 obedecese, 16.2.3
 obedecesedes, 16.2.3
 obedecesemos, 16.2.3
 obedecesen, 16.2.3
 obedecesés, 16.2.3
 obedecestes, 16.2.3
 obedeceu, 16.2.3
 obedecía, 16.2.3
 obedeciades, 16.2.3
 obedecíamos, 16.2.3
 obedecían, 16.2.3
 obedecías, 16.2.3
 obedeciches, 16.2.3
 obedecido, 16.2.3
 obedecín, 16.2.3
 obedeza, 16.2.3
 obdezades, 16.2.3
 obdezamos, 16.2.3
 obdezan, 16.2.3
 obdezas, 16.2.3
 obdezo, 16.2.3
 obediencia, 8.1; 9.4
 obediente, 9.4
 oblación, 7.1
 oblata, 7.1
 oblicuo, 7.1
 obliterar, 7.1
 oblongo, 7.1
 obnubilar, 7.2
 obrigar, 7.1
 obsceno, 7; 7.3
 obsequiar, 7.2
 obsequio, 7.2; 7.7
 observar, 7.2
 obsesión, 7.2
 obsoleto, 7.2
 obstáculo, 7.3
 obstar, 16.3.7
 obstinado, 7.3
 obstrucción, 7.4
 obstruccionismo, 7.4
 obstruccionista, 7.4
 obstructivo, 7.4
 obstruír, 7.3; 16.2.5.2.2
 obter, 7.2
 obturar, 7.2
 obtuso, 7.2
 obviar, 7.2
 obvio, 7.2
 obús, 2.6
 obxección, 7.2; 7.4
 obxectividade, 7.2
 obxectivo, 7.2; 7.4
 obxecto, 3.3.2; 7; 7.2;
 7.4
 ó cabo, 17.4
 ocasión, 11.2
 occidente, 7.4
 O Correo Galego, 4
 ocorrer, 16.2.6
 octaedro, 7.4
 octosílabo, 7.4
 octoxésimo, 15.2
 ó chou, 17.4
 ó dereito, 17.4
 oe, 16.2.4.3; 16.3.13
 oen, 16.2.4.3; 16.3.13
 -oer, 5; 16.2.4.3
 oes, 16.2.4.3; 16.3.13
 oés-noroeste, 3.1
 oés-sudoeste, 3.1
 oficiar, 16.2.4.2
 oficina, 8.12
 oficio, 8.1; 16.2.4.2
 ó fin, 17.4
 o Foguetes, 4
 oh, 1.4
 oi, 9.2; 9.3
 oia, 16.2.4.3; 16.3.13
 oía, 16.2.4.3
 oiades, 16.2.4.3
 oñades, 5; 16.2.4.3
 oíamos, 16.2.4.3
 oñamos, 5; 16.2.4.3
 oian, 16.2.4.3
 oían, 16.2.4.3
 oias, 16.2.4.3
 oías, 16.2.4.3
 oíches, 16.2.4.3
 oíde, 16.2.4.3
 oídes, 16.2.4.3
 oímos, 16.2.4.3; 16.3.13
 oín, 16.2.4.3
 *ointe, 19.3
 oínte, 8.3
 oio, 16.2.4.3; 16.3.13;
 16.3.15
 oír, 5
 -oír, 5; 16.2.4.3; 16.3.13
 oíron, 16.2.4.3
 oístes, 16.2.4.3
 oitava, 15.4
 oitavo, 15.2; 15.4
 oitenta, 15.1
 oito, 9.2; 9.3; 15.1
 oitocentas, 15.1
 oitocentos, 15.1
 *oitro, 9.3
 oú, 16.2.4.3
 ó lado, 17.1
 óleo, 8.8
 olfactivo, 7.4
 olfacto, 7.4
 ollo, 1.5

- ollomoles, 10.5
 ombro, 1.4
 ó mellor, 17.7
 ómicron, 8.16
 ómnibus, 7.9; 8.11
 omnímodo, 7.9
 omnipotente, 3.3.2; 7.9
 omnipresente, 7.9
 omnisciencia, 8.1; 9.4
 omnívoro, 7.9
 -ón, 8.16; 11.1
 -ona, 8.16
 once, 15.1
 onceava, 15.4
 onceavo, 15.4
 onda, 18
 onda non, 19.5
 onde, 2.7.4; 17.1; 19.9
 ónde, 2.7.4
 onde queira que, 19.9
 ondina, 8.12
 onte, 17.2; 19.3
 ONU, 4
 o ollo mao, 11.2
 o outro antonte, 17.2
 ó outro día, 17.2
 ó par de, 18
 opción, 7.12
 ó pé, 17.1
 ó pé de, 18
 o peixe cru, 11.2
 opoñer, 16.3.16
 opor, 16.3.16
 ó pouco, 17.2
 optar, 7.12
 optativo, 7.12
 óptica, 7.12
 optimismo, 7.12
 optimista, 7.12
 óptimo, 7.12
 ó que, 19.10
- ora ... ora, 19.2
 ora ben, 19.3
 ora que, 19.3
 ó raro, 17.2
 orde, 8.13
 ó redor, 17.1
 ó redor de, 18
 orellán, 8.15
 orellana, 8.15
 orfa, 8.14
 orfo, 1.4; 8.13; 8.14
 organdí, 2.6
 órgano, 8.14
 orgo, 8.13; 8.14
 orificio, 8.1
 os (art.), 2.7.1; 13.1.1;
 13.1.2.1
 os (pron.), 2.7.1; 13.1.1;
 14.1.2
 ós, 13.1.2.1
 óseo, 8.8
 osmose, 8.5
 *os nosos pecados ben
 purgádoslos temos,
 13.1.1
 oso, 2.7.1
 óso, 2.7.1
 ós poucos, 17.2
 O Tío Marcos da Portela,
 4
 otite, 8.6
 ou, 9.2; 19.2
 ou ... ou, 9.3
 o>u, 9.5
 oufano, 8.14
 *ouguir, 16.3.13
 *ouír, 16.3.13
 ovo, 1.4
 ourego, 8.13; 8.14
 ouro, 9.3
 *ousa, 16.3.13
- *ouservar, 7.2
 *ouso, 16.3.13
 *outimismo, 7.12
 outra, 14.4.2
 outramente, 17.4
 outras, 14.4.2
 outro, 1.8; 9.3; 14.3.2;
 14.4.2
 outrora, 17.2
 outros, 14.4.2
 *ouve, 16.3.13
 *ouven, 16.3.13
 *ouves, 16.3.13
 *ouvimos, 16.3.13
 *ouvir, 16.3.13
 *ouvo, 16.3.13
 *ouxetivo, 7.2
 *ouza, 16.3.13
 *ouzo, 16.3.13; 16.3.15
 ó xeito, 17.4
 *oxetivo, 7.2
 *ozca, 16.3.13
 *ozco, 16.3.13
 *pa, 18
 pacer, 7.15
 paciencia, 8.1; 9.4
 *pacio, 8.1
 pactar, 3.3.2
 pacto, 7.4
 *padecimento, 8.4
 *padescer, 7.15
 padrasto, 9.6
 paduán, 8.15
 paduana, 8.15
 pagá, 8.14
 pagán, 8.14
 pailán, 8.15
 pailana, 8.15
 paiolo, 3.3.6
 paira, 16.3.14
 pairades, 16.3.14

pairamos, 16.3.14
 pairan, 16.3.14
 pairas, 16.3.14
 paio, 16.3.14
 país, 2.5
 paisano, 8.14
 palacio, 8.1
 palafustrán, 8.15
 palafustrana, 8.15
 palatino, 8.12
 paliar, 16.2.4.2
 palier, 10.2
 palieres, 10.2
 palmés, 11.3
 palmesa, 11.3
 pan, 1.6
 panacea, 8.9
 panadería, 8.19
 pancreatite, 8.6
 panificar, 1.6
 pano, 1.5
 *pañar, 9.5
 pao, 8.8
 papán, 8.15
 papana, 8.15
 papasoles, 10.5
 papeis, 2.2; 10.5
 papel, 2.2; 10.5
 papelería, 8.19
 para, 13.1.2.1; 18
 parabéllum, 8.11
 parafina, 8.12
 paráfrase, 8.5
 paralaxe, 8.6
 *para lo campo, 13.1.1
 para o campo, 13.1.1
 para o outro día, 17.2
 para que, 19.8
 pardao, 8.8
 pare, 16.3.14
 parecer, 7.15; 16.2.5.1
 parede, 8.17; 16.2.3
 paren, 16.3.14
 paréntese, 8.5
 pares, 16.3.14
 paría, 16.3.14
 pariades, 16.3.14
 pariamos, 16.3.14
 parían, 16.3.14
 parías, 16.3.14
 pariches, 16.3.14
 paride, 16.3.14
 parides, 16.3.14
 parido, 16.3.14
 parimos, 16.3.14
 parín, 16.3.14
 parindo, 16.3.14
 parir, 16.3.14
 parira, 16.3.14
 parirá, 16.3.14
 parirades, 16.3.14
 pariramos, 16.3.14
 pariran, 16.3.14
 parirán, 16.3.14
 pariras, 16.3.14
 parirás, 16.3.14
 parirdes, 16.3.14
 pariredes, 16.3.14
 parirei, 16.3.14
 pariremos, 16.3.14
 pariren, 16.3.14
 parires, 16.3.14
 pariría, 16.3.14
 paririades, 16.3.14
 paririamos, 16.3.14
 parirían, 16.3.14
 parirías, 16.3.14
 parirmos, 16.3.14
 pariron, 16.3.14
 parise, 16.3.14
 parisedes, 16.3.14
 parisemos, 16.3.14
 parisen, 16.3.14
 parises, 16.3.14
 paristes, 16.3.14
 pariu, 16.3.14
 pákinson, 2.6; 8.16
 parta, 16.1; 16.2.6
 partades, 16.1
 partamos, 16.1
 partan, 16.1
 partas, 16.1
 parte, 16.1
 parten, 16.1
 partes, 16.1
 *parteu, 16.1; 16.3.27
 partía, 16.1; 16.2.6
 partiades, 16.1
 partiamos, 3.3.5; 16.1
 partían, 16.1
 partías, 16.1; 16.2.6
 partiches, 16.1; 16.2.6
 partide, 16.1
 partides, 16.1
 partido, 16.1
 partimos, 16.1
 partín, 16.1; 16.2.6
 partindo, 16.1
 *partío, 16.1
 partir, 16.1; 16.2.5.2;
 16.2.5.2.2; 16.3.28
 partira, 16.1
 partirá, 16.1
 partirades, 16.1
 partiramos, 16.1
 partiran, 16.1
 partirán, 16.1
 partiras, 16.1
 partirás, 16.1
 partirdes, 16.1
 partiredes, 16.1
 partirei, 16.1
 partiremos, 16.1

- partiren, 16.1
partires, 16.1
partiría, 16.1
partiriades, 16.1
partiriamos, 16.1
partirían, 16.1
partirías, 16.1
partirmos, 16.1
partiron, 16.1
partise, 16.1
partisedes, 16.1
partisemos, 16.1
partisen, 16.1
partises, 16.1
*partiste, 16.1
*partístedes, 16.1
partistes, 16.1
*partistes (ti), 16.1
partiu, 2.5; 16.1;
16.3.27; 16.3.28
parto, 16.1
parvallán, 8.15
parvallana, 8.15
pasadomañá, 17.2
*pascer, 7.15
paseniño, 17.4
paspán, 8.15
paspana, 8.15
pastrán, 8.15
pastrana, 8.15
patricio, 8.1
patroa, 8.16
patrona, 8.16
paupérrimo, 12
pauto, 7.4
-pc-, 7.12
pc, 7.13
pe, 1
pedir, 9.5; 16.2.5.2.1
pedrería, 8.19
peirao, 8.8
peixe, 1.9
peixería, 8.19
pel, 10.5
pelandrán, 8.15
pelandrana, 8.15
peles, 10.5
película, 7
pelotari, 2.6
penalti, 2.6
penicilina, 8.12
peor, 12; 17.4
pe, 2.7.1
pé, 2.7.1
pequeniño, 8.12
pequeno, 1.2; 12
perante, 18
*perceición, 7.12
percepción, 7.12
*perceución, 7.12
percorrer, 16.2.6
*percura, 9.6
percutir, 16.2.5.2.2
perdes, 16.3.13
perdíche-los cartos,
13.1.1
perdo, 16.3.13
perdoamos, 3.3.5
perdurable, 8.7
peregrino, 8.12
perención, 7.13
perenne, 7.10
perentoriamente, 7.13
perentorio, 7.13
perfección, 7.4
perfecto, 7.4
perfumería, 8.19
pergamiño, 8.12
pericia, 8.1
perífrase, 8.5
peritoneo, 8.8
peritonite, 8.6
pero, 19.3
*peró, 19.3
perplexo, 7
perseguir, 16.2.5.2.1
persignar, 7.8
perspectiva, 7; 7.4
perspicacia, 3.3.3; 8.1
persuadir, 16.2.5.2
pertegán, 8.15
pertegana, 8.15
pertenza, 8.1
pertenacia, 8.1
pertenencia, 8.1
*perto, 17.1
perturbación, 8.2
*peruán, 8.14
peruano, 8.14
perverter, 16.2.6
pese a, 18
pese a que, 19.4
peteiro, 9.5
pétreo, 8.8
petróleo, 8.8
petulancia, 8.1
picafollas, 3.1
pícnico, 7.4; 7.5
picnómetro, 7.5
picnose, 7.5
pictografía, 7.4
pictórico, 7.4
pides, 16.3.13
*pidir, 9.5
pido, 16.3.13
piedade, 8.18
pigmentar, 7.8
pigmento, 7.4; 7.8
pigmeo, 7.8; 8.8
pillabán, 8.15
pillabana, 8.15
pínfano, 8.14
*pirmeiro, 9.6

pirotécnico, 7.5
 piscina, 7.15; 8.12
 piso piloto, 3.1
 pisos piloto, 3.1
 *piteiro, 9.5
 pizza, 2.6; 7
 pl, 7.1
 placa, 7.1
 plano, 7; 7.1
 planta, 7.1
 plantar, 7
 plasma, 7.1
 plástico, 7.1
 plastilina, 8.12
 plátano, 7.1; 8.14
 platea, 8.9
 platino, 7.1
 plaxio, 7.1
 playboy, 2.6
 plebeo, 8.8
 plebiscito, 7.15
 plenario, 7.1
 pleno, 7
 pleurite, 8.6
 pluma, 7.1
 plumaxe, 7.1
 plural, 7.1
 -pn-, 7.12; 7.14
 pneuma, 7; 7.14
 neumático, 7.14
 neumonía, 7.14
 pneumopatía, 7.14
 pneumoscopia, 7.14
 pneumoterapia, 7.14
 pneumotórax, 7.14
 pobo, 1.1
 pobre, 12
 *poda, 16.3.15
 *podas, 16.3.15
 pode, 16.3.15
 podede, 16.3.15
 podedes, 16.3.15
 podemos, 16.3.15
 poden, 16.3.15
 podendo, 16.3.15
 poder, 16.2.5.1; 16.3.15
 poderá, 16.3.15
 poderán, 16.3.15
 poderás, 16.3.15
 poderdes, 16.3.15
 poderedes, 16.3.15
 poderei, 16.3.15
 poderemos, 16.3.15
 poderen, 16.3.15
 poderes, 16.3.15
 podería, 16.3.15
 poderiades, 16.3.15
 poderíamos, 16.3.15
 poderían, 16.3.15
 poderías, 16.3.15
 podermos, 16.3.15
 podes, 16.3.13; 16.3.15
 *podia, 16.3.15
 podía, 16.3.15
 podiades, 16.3.15
 podíamos, 16.3.15
 podían, 16.3.15
 *podias, 16.3.15
 podías, 16.3.15
 podido, 16.3.15
 *podio, 16.3.15
 podo, 16.3.13; 16.3.15
 *podora, 16.3.16
 *poer, 16.3.16
 poeta, 11.4
 poetisa, 11.4
 *poi, 16.3.8
 *poid-, 16.3.15
 poida, 16.2.6; 16.3.15
 poidades, 16.3.15
 poidamos, 16.3.15
 poidan, 16.3.15
 poida que, 17.7
 poidas, 16.3.15
 *poido, 16.3.15
 *pois, 16.3.8; 19.6
 pois que, 19.6
 pola, 2.7.1; 3.2; 13.1.1
 póla, 2.7.1
 polas, 13.1.1
 pole, 8.13
 polea, 8.9
 politécnico, 7.5
 político-económicas, 3.1
 polo, 13.1.1
 polos, 13.1.1
 polo tanto, 19.7
 *polo ver, 13.1.1
 pomos, 16.3.16
 pon, 16.3.16
 pondaliano, 8.14
 ponde, 16.3.16
 pondes, 16.3.16
 pondo, 16.3.16
 ponteareá, 8.14
 ponteareán, 8.14
 pontecaldelá, 8.14
 pontecaldelán, 8.14
 poñ-, 16.3.16
 poña, 16.3.16
 poñades, 16.3.16
 poñamos, 16.3.16
 poñan, 16.3.16
 poñas, 16.3.16
 poñede, 16.3.16
 poñedes, 16.3.16
 poñedora, 16.3.16
 poñemos, 16.3.16
 poñen, 16.3.16
 poñendo, 16.3.16
 poñer, 16.3.16
 poñerá, 16.3.16
 poñerán, 16.3.16

- poñerás, 16.3.16
 poñerdes, 16.3.16
 poñeredes, 16.3.16
 poñerei, 16.3.16
 poñeremos, 16.3.16
 poñeren, 16.3.16
 poñeres, 16.3.16
 poñería, 16.3.16
 poñeríades, 16.3.16
 poñeríamos, 16.3.16
 poñerían, 16.3.16
 poñerías, 16.3.16
 poñermos, 16.3.16
 poñía, 16.3.16
 poñíades, 16.3.16
 poñíamos, 16.3.16
 poñían, 16.3.16
 poñías, 16.3.16
 poño, 16.3.16
 popurrí, 2.6
 por, 2.7.1; 3.2; 13.1.1;
 13.1.2.1; 18
 pór, 2.7.1; 16.3.16
 porá, 16.3.16
 por+adxectivo+que, 19.4
 por aí, 17.3
 porán, 16.3.16
 por ante, 18
 porás, 16.3.16
 porca brava, 3.1
 porcallán, 8.15
 porcallana, 8.15
 por causa de, 18
 por causa de que, 19.6
 porcino, 8.12
 porco bravo, 3.1
 por conseguinte, 19.7
 porcos bravos, 3.1
 por cousa de, 18
 por cousa de que, 19.6
 por culpa de, 18
 por culpa de que, 19.6
 pordes, 16.3.16
 poredes, 16.3.16
 porei, 16.3.16
 poremos, 16.3.16
 poren, 16.3.16
 porén, 19.3
 (por) en canto, 19.10
 pores, 16.3.16
 por eso, 19.3
 porfiar, 16.2.4.2
 poría, 16.3.16
 poríades, 16.3.16
 poríamos, 16.3.16
 porían, 16.3.16
 porías, 16.3.16
 por iso, 19.3
 por máis que, 19.4
 por medio de, 18
 por moito que, 19.4
 por mor de, 18
 por mor de que, 19.6
 pormos, 16.3.16
 *por o camiño, 13.1.1
 por pouco que, 19.4
 porque, 19.3; 19.6; 19.8
 ¿por que non calas?, 6
 ¿Por que non llelo
 preguntas ti?, 6
 por tanto, 19.7
 portugués, 11.3
 portuguesa, 11.3
 por veces, 17.2
 pos-, 7.17
 pos, 16.3.16
 posguerra, 7.17
 *posibre, 8.7
 post-, 7.17
 postelectoral, 7.17
 póster, 10.2
 pósteres, 10.2
 pósters, 10.2
 postizo, 8.1
 posto, 16.3.16
 posto que, 19.6
 pote, 16.2.3
 potestade, 8.18
 pouca, 14.4.1
 poucas, 14.4.1
 pouco, 1.2; 9.3; 14.4.1;
 17.3
 pouco a pouco, 17.2
 pouco e pouco, 17.2
 poucos, 14.4.1
 pra, 18
 prá, 13.1.2.1
 prace, 16.2.3; 16.3.17
 precede, 16.3.17
 precedes, 16.3.17
 pracemos, 16.3.17
 pracen, 16.3.17
 pracendo, 16.3.17
 pracer, 7.1; 16.3.17
 *pracera, 16.3.17
 pracerá, 16.3.17
 pracerán, 16.3.17
 pracerás, 16.3.17
 pracerdes, 16.3.17
 praceredes, 16.3.17
 pracerrei, 16.3.17
 praceremos, 16.3.17
 praceren, 16.3.17
 praceres, 16.3.17
 pracería, 16.3.17
 praceríades, 16.3.17
 praceríamos, 16.3.17
 pracerían, 16.3.17
 pracerías, 16.3.17
 pracermos, 16.3.17
 praces, 16.3.17
 *praceu, 16.3.17
 pracía, 16.3.17

praciades, 16.3.17
 praciamos, 16.3.17
 pracían, 16.3.17
 pracías, 16.3.17
 pracido, 16.3.17
 práctica, 7.4
 practicar, 7.4
 pradería, 8.19
 prado, 9.6
 praga, 7.1
 pragmática, 7.8
 praia, 7.1
 prás, 13.1.2.1
 prata, 7.1
 prato, 7.1
 praxe, 8.6
 *praz, 16.3.17
 praza, 7.1; 16.3.17
 prazades, 16.3.17
 prazamos, 16.3.17
 prazan, 16.3.17
 prazas, 16.3.17
 prazo, 7.1; 16.3.17
 prea, 8.9
 preamar, 7; 7.1
 prebe, 9.6
 *preceito, 7.12
 precepto, 7.12
 preceptor, 7.12
 precipicio, 8.1
 predicir, 16.3.5
 predilecto, 7.4
 predispoñer, 16.3.16
 prèdispor, 16.3.16
 prefacio, 8.1
 preferible, 8.7
 preferir, 16.2.5.2.1
 pregar, 7.1
 preguiza, 8.1; 9.6
 preguntar, 9.6
 preguntona, 8.16
 preito, 7.1
 premer, 16.2.6
 prerrogativa, 1.8; 3.3.1
 presa, 2.7.1
 présa, 2.7.1
 prescindir, 7.15
 prescripción, 7.12
 prescrito, 7.12
 presencia, 8.1
 presentar, 9.5
 presidencia, 8.1
 presidenta, 11
 presidente, 11
 presídium, 8.11
 *prespectiva, 9.6
 prestar, 16.3.7
 presumir, 16.2.5.2.2
 presunción, 7.13
 presupoñer, 16.3.16
 presupor, 16.3.16
 preterir, 16.3.10
 preto, 17.1; 17.2
 preto de, 18
 prever, 16.3.27
 previr, 16.3.28
 previsión, 8.2
 prexuízo, 2.5; 8.1
 prezo, 8.1
 primeiro, 15.2
 princesa, 11.4
 príncipe, 11.4
 pro, 19.3
 pró, 13.1.2.1
 probabilidade, 8.18
 *probe, 9.6
 problema, 3.3.2; 7.1
 procedencia, 8.1
 proclamar, 3.3.2; 7.1
 proclítico, 7.1
 producción, 7.4
 producente, 8.3
 productivo, 7.4
 producto, 7.4
 productor, 7.4
 proer, 16.2.4.3
 profano, 8.14
 proferir, 16.2.5.2.1
 profeta, 11.4
 profetisa, 11.4
 profiláctico, 7.7
 profilaxe, 7.7
 prognose, 7.8
 pronóstico, 7.8
 prohibir, 1.4
 *próisimo, 7.7
 prolepse, 8.5
 pronaos, 8.8
 pronto, 17.2
 prontuario, 7.13
 propeler, 16.2.5.2.1
 propia, 14.4.2
 propiamente, 17.4
 propias, 14.4.2
 propicio, 8.1
 propiedade, 8.18
 propina, 8.12
 propio, 9.6; 14.4.2
 propios, 14.4.2
 propoñer, 16.3.16
 propor, 16.3.16
 prorromper, 16.2.6
 prós, 13.1.2.1
 proscenio, 7.15
 proscrición, 7.12
 proscrito, 7.12
 proseguir, 16.2.5.2.1
 prospecto, 7.4
 prostituír, 16.2.5.2.2
 prótase, 8.5
 protección, 7.4
 protector, 7.4
 proteína, 8.12

prótese, 8.5
 provemos, 16.3.27
 proveniencia, 8.1
 proveniente, 8.3
 prover, 16.3.27
 provera, 16.3.27
 proverei, 16.3.27
 proveron, 16.3.27
 provés, 16.3.27
 provese, 16.3.27
 provestes, 16.3.27
 proveu, 16.3.27
 provexo, 16.3.27
 proug-, 16.3.17
 prougo, 16.2.6; 16.3.17
 prougueches, 16.3.17
 prouguemos, 16.3.17
 prouguen, 16.3.17
 prouguer, 16.3.17
 prouguera, 16.3.17
 prouguerades, 16.3.17
 prougueramos, 16.3.17
 prougueran, 16.3.17
 prougueras, 16.3.17
 prouguerdes, 16.3.17
 prougueren, 16.3.17
 prougueres, 16.3.17
 prouguermos, 16.3.17
 prougueron, 16.3.17
 prouguese, 16.3.17
 prouguesedes, 16.3.17
 prouguesemos, 16.3.17
 prouguesen, 16.3.17
 prougueses, 16.3.17
 prouquestes, 16.3.17
 provía, 16.3.27
 proviches, 16.3.27
 provín, 16.3.27
 provinciano, 8.14
 provir, 16.3.28
 prósimo, 7.7
 *prouve, 16.3.17
 proxectar, 7.4
 proxecto, 7.4
 proxector, 7.4
 -ps-, 7.12; 7.14
 pseudo-, 7.14
 pseudociencia, 7.14
 pseudónimo, 7.14
 psicanálise, 7.14
 psicanalista, 7.14
 psicodiagnóstico, 7.14
 psicofísica, 7.14
 psicología, 7.14
 psicológico, 7.14
 psicometría, 7.14
 psicópata, 7
 psicopatología, 7.14
 psicose, 8.5
 psique, 7.14; 8.6
 psiquiatra, 7.14
 psiquiatría, 7.14
 psíquico, 7.14
 -pt-, 7.12; 7.14
 pt, 7.13
 pterobranquiado, 7.14
 pterodáctilo, 7; 7.14
 pterópodo, 7.14
 pub, 10.6
 publicar, 7.1
 público, 7.1
 pubs, 10.6
 *ud-, 6.3.15
 *pudeches, 16.3.15
 *pude(n), 16.3.15
 *puden, 16.3.15
 *pudo, 16.3.15
 pugna, 7.4; 7.8
 puid-, 16.3.15
 *puide, 16.3.15
 puideches, 16.3.15
 puidemos, 16.3.15
 puiden, 16.3.15
 puider, 16.3.15
 puidera, 16.3.15
 puiderades, 16.3.15
 puideramos, 16.3.15
 puideran, 16.3.15
 puideras, 16.3.15
 puiderdes, 16.3.15
 puideren, 16.3.15
 puideres, 16.3.15
 puidermos, 16.3.15
 puideron, 16.3.15
 puidese, 16.3.15
 puidesedes, 16.3.15
 puidesemos, 16.3.15
 puidesen, 16.3.15
 puideses, 16.3.15
 puidestes, 16.3.15
 puido, 2.5; 16.2.6;
 16.3.15
 pulcro, 12
 pulir, 16.2.5.2.2
 pulquérriño, 12
 punción, 7; 7.4
 puña, 16.3.16
 puñades, 16.3.16
 puñamos, 16.3.16
 puñan, 16.3.16
 puñas, 16.3.16
 puré, 2.6
 purés, 2.6
 puridade, 8.18
 puritano, 8.14
 purpúreo, 8.8
 putrefacción, 7.4
 putrefacto, 7.4
 *puxe, 16.3.15
 puxeches, 16.3.16
 puxemos, 16.3.16
 puxen, 16.3.15; 16.3.16
 puxer, 16.3.16

- puxera, 16.3.16
 puxerades, 16.3.16
 puxeramos, 16.3.16
 puxeran, 16.3.16
 puxeras, 16.3.16
 puxerdes, 16.3.16
 puxeren, 16.3.16
 puxeres, 16.3.16
 puxermos, 16.3.16
 puxeron, 16.3.16
 puxese, 16.3.16
 puxesedes, 16.3.16
 puxesemos, 16.3.16
 puxesen, 16.3.16
 puxeses, 16.3.16
 puxestes, 16.3.16
 puxo, 16.3.16
 qu, 1.2
 que (conx.), 13.1.2.2;
 19.2; 19.6; 19.8;
 19.12; 19.13
 que (pron.), 2.7.4; 14.5
 qué (pron.), 2.7.4
 quecer, 16.2.5.1
 *queip-, 16.2.6
 *queipa, 16.2.6
 *queipo, 16.2.6
 queira, 16.2.6; 16.3.15;
 16.3.18
 queirades, 16.3.18
 queiramos, 16.3.18
 queiran, 16.3.18
 queiras, 16.3.18
 queixa, 1.9
 queixareime, 3.2
 queixo, 1.2
 *queixón, 9.5
 quen, 1.6; 2.7.4; 14.5;
 16.2.2
 ¿quen o quere?, 16.2.2
 quenquera, 14.4.2
 *quepa, 16.2.6
 *quepo, 16.2.6
 *quer, 16.2.3
 quer ... quer, 19.2
 quere, 16.2.3; 16.3.15;
 16.3.18
 querede, 16.3.18
 queredes, 16.3.18
 quéreme máis a min ca a
 ti, 13.1.2.2
 queremos, 16.3.18
 queren, 16.3.18
 querencia, 8.1
 querendo, 16.3.18
 querer, 16.2.3; 16.2.5.1;
 16.3.18
 quererá, 16.3.18
 quererán, 16.3.18
 quererás, 16.3.18
 quererdes, 16.3.18
 quereredes, 16.3.18
 quererrei, 16.3.18
 quereremos, 16.3.18
 querereren, 16.3.18
 querereres, 16.3.18
 querería, 16.3.18
 quereríades, 16.3.18
 quereríamos, 16.3.18
 quererían, 16.3.18
 quererías, 16.3.18
 querermos, 16.3.18
 queres, 16.3.18
 quería, 16.3.18
 queríades, 16.3.18
 queríamos, 16.3.18
 querían, 16.3.18
 querías, 16.3.18
 querido, 16.3.18
 quero, 16.3.15; 16.3.18
 quero esta, 2.7.4
 quérolle ó meu fillo máis
 ca ó de ninguén,
 13.1.2.2
 *quiciabes, 17.7
 quilo, 1.2
 quimono, 2.6
 quince, 15.1
 quincuaxésimo, 15.2
 quinquenio, 7.10
 quinta, 15.4
 Quintela, 4
 quinto, 15.2; 15.4
 quíntupla, 15.3
 quíntuplo, 15.3
 quiñentas, 15.1
 quiñentos, 15.1
 quitado que, 19.3; 19.5
 quitado se, 19.5
 quitando, 18
 quitando que, 19.3; 19.5
 quitando se, 19.5
 quitóulle-las ganas,
 13.1.1
 quixeches, 16.3.18
 quixemos, 16.3.18
 quixen, 16.3.18
 quixer, 16.3.18
 quixera, 16.3.18
 quixerades, 16.3.18
 quixeramos, 16.3.18
 quixeran, 16.3.18
 quixeras, 16.3.18
 quixerdes, 16.3.18
 quixereren, 16.3.18
 quixereres, 16.3.18
 quixeremos, 16.3.18
 quixeron, 16.3.18
 quixese, 16.3.18
 quixesedes, 16.3.18
 quixesemos, 16.3.18
 quixesen, 16.3.18
 quixeses, 16.3.18

- quixestes, 16.3.18
 quixo, 16.3.18
 quizá, 17.7
 quizabes, 17.7
 quizais, 17.7
 quizás, 17.7
 *quiziais, 17.7
 quórum, 2.6; 8.11
 r, 1.8
 -r, 10.2
 -ra, 16.1
 rabaño, 9.5
 *rábea, 9.5
 rabia, 9.5
 rabino, 8.12
 radio, 9.5
 radiotécnico, 7.5
 radon, 8.16
 *ragaña, 9.5
 raíña, 2.5; 3.3.5; 11.4
 raio, 16.3.23
 raiola, 16.3.23
 raíz, 2.5
 ralea, 8.9
 ralentí, 2.6
 rapaz, 11
 rapaza, 11
 rapidamente, 2.7.3
 rapsodia, 7.12
 rapto, 7.12
 raptor, 7.12
 rastro, 9.6
 ravioli, 2.6
 ravo, 8.14
 raxeira, 16.3.23
 raxo, 16.3.23
 raza, 16.3.23
 razada, 16.3.23
 razón, 8.2
 razzia, 7
 rea, 8.9
 reacción, 7.4
 reactivo, 7.4
 realidade, 3.3.5
 realizable, 8.7
 *reás, 10.5
 *rebaño, 9.5
 rebater, 16.2.6
 rebulir, 16.2.5.2.2
 recaer, 5; 16.2.4.3
 receita, 7.12
 receitar, 7.12
 receo, 8.8
 recepción, 7.12
 receptor, 7.12
 recibir, 1.1
 recibira, 2.7.2
 recibirá, 2.7.2
 recibiraa, 2.7.2
 recibíraa, 2.7.2
 recibiu, 2.2
 recipiente, 8.3
 recluír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 recompoñer, 16.3.16
 recompor, 16.3.16
 reconstituínte, 8.3
 reconstituír, 16.2.5.2.2
 reconstrucción, 7.4
 reconstruír, 16.2.5.2.2
 reconvir, 16.3.28
 recorrer, 16.2.6
 recrú, 11.2
 recrúa, 11.2
 rectilíneo, 8.8
 rectitude, 7.4
 recto, 7.4
 rector, 7.4
 rectoral, 7.4
 recubrir, 16.2.5.2.2
 recupera-la salvación, 3
 redacción, 7.4
 redactor, 7.4
 *redaición, 7.4
 rede, 8.17
 redención, 7.13
 redentor, 7.13
 redentorista, 7.13
 redondelá, 8.14
 redondelán, 8.14
 redor, 1.8
 reducción, 7.4
 reduce, 16.2.3
 reducir, 16.2.5.2.2
 reducto, 7.4
 reductor, 7.4
 redundancia, 8.1
 refacer, 16.3.8
 reféns, 2.2
 referencia, 8.1
 referendo, 8.11
 referir, 16.2.5.2.1
 refinería, 8.19
 reflectir, 7.7; 16.2.5.2.1
 reflector, 7.4
 reflexión, 3.3.2; 7.1; 7.7
 reflexionar, 7.7
 refluír, 16.2.5.2.2
 refracción, 7.4
 refresco, 3.3.2
 refulxir, 16.2.5.2.2
 refundir, 16.2.5.2.2
 regaña, 9.5
 regañar, 9.5
 regulamento, 8.4
 rei, 1.8; 10.1; 11.4
 reincidente, 8.3
 reirrei, 3.1
 reirreis, 3.1
 reis, 10.1
 *reito, 7.4
 relax, 2.6; 7
 reler, 16.2.4.5

- relojería, 8.19
 reluciente, 8.3
 relucir, 16.2.5.2.2
 *remédeo, 9.5
 remedio, 9.5
 remóea, 16.2.4.3
 remoer, 5; 16.2.4.3
 ren, 14.4.1
 renacencia, 8.1
 render, 16.2.6
 renovar, 7.10
 reo, 8.8
 repeler, 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2; 16.2.6
 repentino, 8.12
 repercutir, 16.2.5.2.2
 repetir, 16.2.5.2.1
 repoñer, 16.3.16
 repor, 16.3.16
 reprimir, 16.3.5
 reproducción, 7.4
 reproductor, 7.4
 reptar, 7.12
 réptil, 7.12
 republicano, 8.14
 repugnancia, 8.1
 repugnante, 7.8
 repugnar, 7.8
 réquiem, 2.6; 10.6
 réquiems, 10.6
 requerir, 16.3.18
 -rer, 16.2.3
 res, 14.4.1
 rescindir, 7.15
 rescisión, 7.15
 resentimiento, 8.4
 resentir, 16.2.5.2.1
 residencia, 8.1
 resignar, 7.8
 resina, 8.12
 resonancia, 8.1
 respetar, 7.4
 respecto, 7.4
 respecto a, 18
 respecto de, 18
 *respeito, 7.4
 restaba, 16.3.7
 restablecimiento, 8.7
 restablecer, 8.7
 restar, 16.3.7
 restauración, 8.2
 restei, 16.3.7
 restituir, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 resto, 16.3.7
 restra, 9.6
 restreba, 9.6
 restricción, 7.4
 restrictivo, 7.4
 restrollo, 9.6
 resumir, 16.2.5.2.2
 resurrección, 7.4
 retar, 7.12
 reter, 16.3.24
 reticencia, 8.1
 retina, 8.12
 *reto, 7.4
 retraer, 16.3.25
 retribuir, 16.2.5.2.2
 retribuú, 3.3.6
 retrospectión, 7.4
 rever, 16.3.27
 reverter, 16.2.6
 revestimiento, 8.4
 revestir, 16.2.5.2.1
 revisión, 8.2
 reunir, 16.2.5.2.2
 rexamente, 2.7.3
 rexe, 16.2.6
 réxime, 8.13
 rexistrar, 9.6
 rexistro, 9.6
 ri, 16.2.4.5
 ría, 16.2.4.5
 riades, 16.2.4.5
 riamos, 16.2.4.5
 rían, 16.2.4.5
 rías, 16.2.4.5
 riba de, 18
 ribeira, 1.1
 ribeirá, 8.14
 ribeirán, 8.14
 riches, 16.2.4.5
 ride, 16.2.4.5
 rides, 16.2.4.5
 rido, 16.2.4.5
 ril, 10.5
 riles, 10.5
 rimos, 16.2.4.5
 rin, 16.2.4.5
 rindo, 16.2.4.5
 ring, 10.6
 rings, 10.6
 río, 2.5; 16.2.4.5
 Riotorto, 2.7.3
 rir, 16.2.4.5; 16.3.5;
 16.3.19
 rira, 16.2.4.5
 rirá, 16.2.4.5
 rirades, 16.2.4.5
 riramos, 16.2.4.5
 riran, 16.2.4.5
 rirán, 16.2.4.5
 riras, 16.2.4.5
 rirás, 16.2.4.5
 rirdes, 16.2.4.5
 riredes, 16.2.4.5
 rirei, 16.2.4.5
 riremos, 16.2.4.5
 riren, 16.2.4.5
 rires, 16.2.4.5
 riría, 16.2.4.5
 ririades, 16.2.4.5

- ririamos, 16.2.4.5
 rirían, 16.2.4.5
 rirías, 16.2.4.5
 rirmos, 16.2.4.5
 riron, 16.2.4.5
 ris, 16.2.4.5
 rise, 16.2.4.5
 risedes, 16.2.4.5
 risemos, 16.2.4.5
 risen, 16.2.4.5
 rises, 16.2.4.5
 ristes, 16.2.4.5
 rítmico, 1.8
 ritmo, 3.3.2
 riu, 16.2.4.5
 robot, 10.6
 robots, 10.6
 rodo, 9.6
 roer, 5; 16.2.4.3; 16.3.20
 roeu, 3.3.6
 rogativa, 1.8
 roía, 2.5
 rol, 10.5
 roles, 10.5
 romanés, 11.3
 romana, 11.3
 románico, 1.8
 romano, 8.14
 romeo, 8.8
 romper, 16.2.6
 *rosalián, 8.14
 rosaliano, 8.14
 rosbif, 10.6
 rosbifs, 10.6
 róseo, 8.8
 rostro, 9.6
 round, 7; 10.6
 rounds, 10.6
 ruán, 8.15
 ruana, 8.15
 rubio, 3.3.5
 rufián, 8.15
 rufiana, 8.15
 rugby, 2.6
 ruído, 2.5
 ruín, 11.1
 ruína, 8.12
 ruptura, 7.12
 rustrir, 16.2.5.2.2
 ruxir, 16.2.5.2.2
 rr, 1.8
 -s, 10.3
 sa, 8.14
 saba, 8.14
 sabe, 16.3.21
 sabede, 16.3.21
 sabedes, 16.3.21
 sábeme mellor a laranxa
 que o limón, 13.1.2.2
 sabemos, 16.3.21
 saben, 16.3.21
 sabendo, 16.3.21
 saber, 1.1; 16.2.6;
 16.3.21
 saberá, 16.3.21
 saberán, 16.3.21
 saberás, 16.3.21
 saberdes, 16.3.21
 saberedes, 16.3.21
 saberei, 16.2.6; 16.3.21
 saberemos, 16.3.21
 saberén, 16.3.21
 saberes, 16.3.21
 sabería, 16.3.21
 saberiades, 16.3.21
 saberíamos, 16.3.21
 saberían, 16.3.21
 saberías, 16.3.21
 saberemos, 16.3.21
 sabes, 16.3.21
 sabía, 16.3.21
 sabiades, 16.3.21
 sabiamos, 16.3.21
 sabían, 16.3.21
 sabías, 16.3.21
 sabido, 16.3.21
 *sabrei, 16.2.6
 sacado, 18
 sacado que, 19.3; 19.5
 sacado se, 19.5
 sacando, 18
 sacando que, 19.3; 19.5
 sacando se, 19.5
 sacar, 16.2.1
 sacarina, 8.12
 sacas, 16.2.1
 sacerdocio, 8.1
 sacerdote, 11.4
 sacerdotisa, 11.4
 saco, 16.2.1
 sacrificio, 8.1
 sacudir, 16.2.5.2.2
 sae, 16.2.4.3
 saen, 16.2.4.3
 saes, 16.2.4.3
 *saí, 16.2.4.3
 saia, 16.2.4.3
 saía, 2.5; 16.2.4.3
 saïades, 16.2.4.3
 saïades, 5; 16.2.4.3
 saïamos, 16.2.4.3
 saïamos, 5; 16.2.4.3
 saian, 16.2.4.3
 saían, 16.2.4.3
 saias, 16.2.4.3
 saías, 16.2.4.3
 saiba, 16.2.6; 16.3.21
 saibades, 16.3.21
 saibamos, 16.3.21
 saiban, 16.3.21
 saibas, 16.3.21
 saíches, 16.2.4.3
 saíde, 16.2.4.3

- saídes, 16.2.4.3
 saímos, 16.2.4.3
 saín, 2.5; 16.2.4.3
 saínte, 8.3
 saíto, 16.2.4.3
 saír, 2.5; 5; 16.2.4.3;
 16.3.22
 sairei, 16.2.4.3; 16.2.6
 saíron, 16.2.4.3
 *saís, 10.5
 saístes, 16.2.4.3
 saíu, 16.2.4.3
 sal, 10.5
 sales, 10.5
 saliente, 8.3
 salmista, 7.14
 salmo, 7.14
 salmodiar, 7.14
 salnesá, 8.14
 salnesán, 8.14
 salterio, 7.14
 salvante, 18
 salvo, 18
 salvo que, 19.5
 salvo se, 19.5
 samurai, 2.6
 san, 1.6; 8.14
 sanatorio, 1.6
 sancristán, 8.15
 sancristana, 8.15
 sandeu, 8.8; 11.2
 sandía, 8.8; 11.2
 sándwich, 10.6
 sándwichs, 10.6
 sangue, 16.2.3
 sanguíneo, 8.8
 sanidade, 1.6
 sanitario, 1.6
 santa, 1.6
 sapiencia, 8.1; 9.4
 sapoconcho, 3.1
 sapoconchos, 3.1
 saque, 16.2.1
 saquei, 3.3.1
 *sasenta, 15.1
 *satenta, 15.1
 satisfacción, 7.4
 satisfacer, 16.3.8
 saúde, 8.17
 saudeina, 14.1.2
 saudeino, 14.1.2
 saxona, 8.16
 sazón, 8.2
 -sc-, 7.15; 7.16
 sc+e i, 7.16
 -se, 8.5
 se (conx.), 2.7.1; 19.3
 se (pron.), 2.7.1; 14.1.2
 sé (verbo), 2.7.1; 16.3.23
 sé (sede eclesiástica),
 2.7.1
 *sea, 16.3.23
 *seas, 16.3.23
 sebe, 16.2.3
 se cadra, 17.7
 se callar, 17.7
 secasí, 17.4
 sección, 7.4
 *sección, 7.4
 secretaría, 8.19
 secretario, 8.19
 secreto, 3.3.2
 secta, 7.4
 sector, 7.4
 secuela, 9.4
 secuencia, 8.1
 secuestro, 9.4
 sede, 8.17; 16.3.23
 seducir, 16.2.5.2.2
 segar, 16.2.1
 segas, 16.2.1
 segmento, 7.8
 sego, 16.2.1
 segredo, 3.3.2
 segue, 16.2.1
 segues, 16.2.5.2.1
 seguido, 17.2
 seguinte, 8.3
 seguir, 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2
 seguiu, 2.2; 2.5
 *según, 18
 segundo, 15.2; 18; 19.11
 sei, 16.2.6; 16.3.21
 seica, 17.7
 *seición, 7.4
 seino, 16.2.4.3
 seis, 15.1
 seiscentas, 15.1
 seiscentos, 15.1
 seixo, 3.3.1; 3.3.5
 selección, 7.4
 selectivo, 7.4
 sella, 1.5
 semana, 8.14; 9.5
 seme, 8.13
 semente, 9.5
 sempre, 17.2
 sempre que, 19.5; 19.10
 sen, 1.6; 16.2.2; 18
 sendo, 16.3.23
 sen embargo, 19.3
 senón, 18; 19.3
 senón que, 19.3; 19.5
 sen que, 19.11
 sentencia, 8.1
 sentir, 16.2.5.2.1
 *seña, 16.3.23
 *señas, 16.3.23
 señor, 1.5
 señora, 19.3
 Seoane, 4
 septuaxésimo, 15.2

- sequera, 17.6
 ser, 16.3.23
 será, 16.3.23
 serán, 16.3.23
 serás, 16.3.23
 serdes, 16.3.23
 serea, 8.9
 seredes, 16.3.23
 serei, 16.3.23
 seremos, 16.3.23
 serén, 16.3.23
 seres, 16.3.23
 sería, 16.3.23
 seriades, 16.3.23
 seríamos, 16.3.23
 serían, 16.3.23
 serías, 16.3.23
 seriedade, 8.18
 sermos, 16.3.23
 serve, 16.2.5.2.1
 sirven, 16.2.5.2.1
 servente, 8.3
 serves, 16.2.5.2.1
 servicio, 8.1
 sirve, 16.2.5.2.1
 servides, 16.2.5.2.1
 servimos, 16.2.5.2.1
 servir, 8.3; 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2
 sesaxésimo, 15.2
 sesenta, 15.1
 sete, 15.1
 setecentas, 15.1
 setecentos, 15.1
 setembro, 7.12
 setenta, 15.1
 setentrión, 7.12
 setentrional, 7.12
 sete trescentos corenta e
 cincoavos, 15.4
 sétima, 15.4
 sétimo, 15.2; 15.4
 seu, 8.8; 14.2
 *seución, 7.4
 seus, 14.2
 sexa, 16.3.7; 16.3.23
 sexades, 16.3.23
 sexamos, 16.3.23
 sexan, 16.3.23
 sexas, 16.3.23
 sexenio, 7.10
 sexo, 1.9; 7.7
 sexta, 15.4
 sexto, 7.7; 15.2; 15.4
 séxtupla, 15.3
 séxtuplo, 15.3
 si (pron.), 2.2; 14.1.1
 si (adv.), 2.2; 17.5
 *sía, 16.3.23
 *sías, 16.3.23
 sibilino, 8.12
 sido, 16.3.23
 siga vostede, 16.2.5.2.1
 sigma, 7.8
 significado, 3.3.2; 7.8
 significar, 7.8
 signo, 7.8
 *sigues, 16.2.5.2.1
 sigue ti, 16.2.5.2.1
 silencio, 8.1
 sílex, 7.7
 simbiose, 8.5
 *sin, 18
 sinalar, 7.8
 sinatura, 7.8
 sindérese, 8.5
 sinécdoque, 7.6
 *sin embargo, 19.3
 singularidade, 8.18
 sino, 7.8
 sinopse, 7.12; 8.5
 sintáctico, 7.4; 7.7
 sintaxe, 7.7; 8.6
 síntese, 8.5
 *siña, 19.3
 *siñificado, 7.8
 *siño, 7.8
 -sión, 8.2
 sirva, 16.2.5.2.1
 sirvades, 16.2.5.2.1
 sirvamos, 16.2.5.2.1
 sirvan, 16.2.5.2.1
 sirvas, 16.2.5.2.1
 sirve, 16.2.5.2.1
 *sirves, 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2
 sirve ti, 16.2.5.2.2
 sirvo, 16.2.5.2.1;
 16.2.5.2.2
 sketch, 7; 10.6
 sketches, 10.6
 sláalom, 10.6
 sláloms, 10.6
 smóking, 2.6; 10.6
 smóking, 10.6
 snob, 10.6
 snobs, 10.6
 so, 2.7.1; 18
 só, 11.2; 17.3
 soa, 8.10; 11.2
 soamente, 17.3; 17.4
 *sober, 18
 soberano, 8.14
 *sóbor, 18
 sobre, 18
 sobre de, 18
 sobresaír, 5; 16.2.4.3;
 16.2.5.2
 sobresaliente, 9.4
 sobreser, 16.2.4.5;
 16.2.5.1; 16.3.23
 sobrevir, 16.3.28
 sobriña, 11

- sobriño, 11
- sociais, 3.3.6
- socio, 8.1
- socioeconómica, 3.1
- socioeconómico, 3.1
- socorrer, 16.2.6
- sodes, 16.3.23
- sofá cama, 3.1
- sofás cama, 3.1
- *sofrer, 16.2.5.2.2
- *soidá, 8.17
- soidade, 8.17; 8.18
- *sois, 10.5
- sol, 10.5
- solemne, 7.9
- solemnidade, 7.9
- soles, 10.5
- solidariedade, 8.18
- solsticio, 3.3.3
- soluble, 8.7
- *somana, 9.5
- *samente, 9.5
- somerxa, 16.2.5.2.1
- somerxas, 16.2.5.2.1
- somerxe, 16.2.5.2.1
- somerxen, 16.2.5.2.1
- somerxer, 16.2.5.2.1
- somerxes, 16.2.5.2.1
- somerxe ti, 16.2.5.2.1
- *somerxides, 16.2.5.2.1
- *somerximos, 16.2.5.2.1
- *somerxir, 16.2.5.2.1
- somerxo, 16.2.5.2.1
- somier, 10.2
- somieres, 10.2
- somos, 16.3.23
- son, 16.3.23
- son as tres, 13.1.1
- sonatina, 8.12
- *son las tres, 13.1.1
- *son nas tres, 13.1.1
- soñar, 1.5
- só que, 19.3
- sorrir, 16.2.4.5
- soster, 16.3.24
- soto, 8.14
- soub-, 16.2.6
- soubeches, 16.3.21
- soubemos, 16.3.21
- souben, 16.2.6; 16.3.21
- souber, 16.2.3; 16.2.6; 16.3.21
- soubera, 16.2.6; 16.3.21
- souberades, 16.3.21
- souberamos, 16.3.21
- souberan, 16.3.21
- souberas, 16.3.21
- souberdes, 16.3.21
- souberen, 16.3.21
- souberes, 16.2.3; 16.3.21
- soubermos, 16.3.21
- souberon, 16.3.21
- soubese, 16.2.6; 16.3.21
- soubesedes, 16.3.21
- soubesemos, 16.3.21
- soubesen, 16.3.21
- soubeses, 16.3.21
- soubestes, 16.3.21
- soubo, 16.2.6; 16.3.21
- souto, 3.3.1; 3.3.5; 7; 9.3
- spray, 2.6; 10.1
- sprays, 10.1
- sprint, 7; 10.6
- sprints, 10.6
- st-, 7.17
- *ste, 16.1
- *stedes, 16.1
- *stes, 16.1
- stick, 10.6
- sticks, 10.6
- stituír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
- streap-tease, 3.1
- struír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
- súa, 2.5; 14.2
- súas, 14.2
- sub-, 3.3.4
- subcomisión, 7.2
- subconsciencia, 8.1
- subconsciente, 7.2
- subdirector, 7.2
- súbdito, 7.2
- subir, 16.2.5.2.2
- subleñoso, 3.3.4
- subliminar, 7.1
- sublingual, 7.1
- subliñar, 7.1
- submersión, 7.2
- subministrar, 7.2
- subrogar, 3.3.4
- subscrición, 3.3.3; 7.3; 7.12
- subscrito, 7.3; 7.12
- subscritor, 7.3; 7.12
- subsección, 7.2
- subsidio, 7.2
- subsistir, 7.2
- substancia, 7.3; 8.1
- substancial, 7.3
- substantivación, 7.3
- substantivar, 7.3
- substantivo, 7.3
- substitución, 7.3
- substituír, 3.3.3; 7.3; 16.2.5.2.2
- substituto, 7.3
- *substracción, 7.3
- *substraendo, 7.3
- *substraer, 7.3
- substrato, 3.3.3; 7.3
- subsumir, 7.2
- subtítulo, 3.3.2; 7.2

- subtracción, 7.3
 subtraendo, 7.3
 subtraer, 7.3; 16.3.25
 subverter, 16.2.6
 subxectivo, 3.3.2; 7.2
 subxugar, 7.2
 succión, 7.4
 sucumbir, 16.2.5.2.2
 sueco, 3.3.5
 suficiencia, 8.1
 suficiente, 9.4
 sufrir, 16.2.5.2.2
 sumir, 16.2.5.2.2
 súmmum, 7; 8.11
 suntuosidade, 7.13
 suntuoso, 7.13
 super-, 3.3.4
 superabundante, 3.3.4
 superávit, 2.6
 superpoñer, 16.3.16
 superpor, 16.3.16
 superstición, 3.3.3
 supino, 8.12
 suplantar, 3.3.2
 suplir, 16.2.5.2.2
 supoñer, 16.3.16
 supor, 16.3.16
 susceptible, 7.12
 suscitar, 7.15
 suscripción, 7.3
 *susidio, 7.2
 suspicacia, 8.1
 sustantivo, 7.3
 sustituto, 7.3
 sutil, 7.2
 sutileza, 7.2
 sutilidade, 7.2
 sutilizar, 7.2
 sutilmente, 7.2
 suxeitar, 7.4
 suxeito, 7.4
 suxerir, 16.2.5.2.1
 tabú, 2.6
 táctica, 7.4
 táctil, 7.4
 tacto, 7.4
 -tade, 8.18
 tal, 10.5; 14.4.2
 (tal) cal, 19.11
 (tal) como, 19.11
 tal e como, 19.11
 tales, 10.5; 14.4.2
 talmente, 17.3; 17.4
 talmud, 10.6
 talmuds, 10.6
 tal vez, 17.7
 tamén, 1.6; 16.2.2; 17.5
 tampouco, 17.6
 tan, 17.3
 tándem, 2.6; 10.6
 tándems, 10.6
 tanguelirán, 8.15
 tanguelirana, 8.15
 tan presto, 19.10
 tan pronto, 19.10
 tanta, 14.4.1
 tantas, 14.4.1
 tanto, 14.4.1; 17.3;
 19.10
 tan(to) que, 19.7
 tantos, 14.4.1
 tao, 8.8
 *tar, 16.3.7
 tarde, 17.2
 taurino, 8.12
 taxativo, 1.9
 taxi-, 7.7
 taxon, 8.16
 te (letra), 1; 2.7.1
 te (pron.), 2.7.1; 14.1.2
 té, 2.7.1
 -te, 8.6
 tea, 8.9
 tebra, 7
 tecelá, 8.14
 tecelán, 8.14
 tecido, 1.2
 técnica, 7.5; 7.7
 tecnicismo, 7.5
 tecnocracia, 7.5
 tecnoloxía, 7.5
 tede, 16.3.24
 tedes, 16.3.24
 *tein, 16.3.24
 *técnica, 7.5
 teiroa, 8.10
 televisión, 8.2
 télex, 2.6; 10.3
 tella, 1.5
 telson, 8.16
 temedes, 16.3.5
 tememos, 16.3.5
 temendo, 16.3.5
 temer, 16.3.5
 temina, 3.2
 temos, 16.3.16; 16.3.24
 temos tres casas de noso,
 14.2
 temperá, 8.14; 11.1
 temperán, 8.14; 11.1
 tempestade, 8.18
 templo, 7.1
 tempo, 1.6
 temporá, 8.14
 temporán, 8.14
 ten, 2.7.1; 16.3.24;
 16.3.28
 tén, 2.7.1
 *ten (eles), 16.3.24
 tende, 16.3.24
 tendes, 16.3.16; 16.3.24;
 16.3.28
 tendinite, 8.6

tendo, 16.3.24
tenro, 9.6
tenue, 3.3.5
tenza, 8.1
teñ-, 16.3.24
teña, 16.3.7; 16.3.16;
16.3.23; 16.3.24
teñades, 16.3.24
teñamos, 16.3.24
teñan, 16.3.24
teñas, 16.3.16; 16.3.23;
16.3.24
teñen, 16.3.24; 16.3.28
teño, 16.3.16; 16.3.24
tépedo, 2.4
ter, 16.3.7; 16.3.16;
16.3.24
terá, 16.3.24
terán, 16.3.24
terás, 16.3.24
terceiro, 15.2
tercia, 15.4
tercio, 15.4
terdes, 16.3.24
teredes, 16.3.24
terei, 16.2.6; 16.3.24
teremos, 16.3.24
teren, 16.3.24
teres, 16.3.24
tería, 16.3.24
teriades, 16.3.24
teríamos, 16.3.24
terían, 16.3.24
terías, 16.3.24
termos, 16.3.24
terráqueo, 8.8
térreo, 8.8
terrible, 8.7
tes, 16.3.24
tese, 8.5
tesourería, 8.19
tesouro, 9.3
test, 7; 10.6
testalán, 8.15
testalana, 8.15
testamentaría, 8.19
testamentario, 8.19
testán, 8.15
testana, 8.15
testo, 7.7
tests, 10.6
tétano, 8.14
teu, 8.8; 14.2
*téunica, 7.5
teus, 14.2
teutona, 8.16
téxtil, 7.7
texto, 7.7
ti, 14.1.1; 16.2.5.2.1
tic, 10.6
tics, 10.6
tido, 16.3.24
ti e-lo demo, 13.1.1
til, 10.5
tiles, 10.5
tímpano, 8.14
tintura, 7
tinturería, 8.19
tiña, 16.3.16; 16.3.24
tiñades, 16.3.24
tiñamos, 16.3.24
tiñan, 16.3.24
tiñas, 16.3.16; 16.3.24
tirano, 8.14
tirizó, 2.2
tirizós, 2.2
tiv-, 16.3.24
*tive, 16.3.15
tiveches, 16.3.24
tivemos, 16.3.24
tiven, 16.3.15; 16.3.24
tiver, 16.2.3; 16.3.24
tivera, 16.3.24
tiverades, 16.3.24
tiveramos, 16.3.24
tiveran, 16.3.24
tiveras, 16.3.24
tiverdes, 16.3.24
tiveren, 16.3.24
tiveres, 16.2.3; 16.3.24
tivermos, 16.3.24
tiveron, 16.3.24
tivese, 16.3.24
tivesedes, 16.3.24
tivesemos, 16.3.24
tivesen, 16.3.24
tiveses, 16.3.24
tivestes, 16.3.24
tivo, 16.3.24
tl, 7.1
*tocádo-los extremos,
13.1.1
tocan, 13.1.1
tócana, 13.1.1
tocan a muiñeira, 13.1.1
tocante a, 18
toda, 14.4.1
tódalas, 3.2
tódalas noites, 13.1.1
todas, 3.2; 14.4.1
todo, 14.4.1
tódolos, 3.2
tódolos días, 13.1.1
todos, 3.2; 13.1.1; 14.4.1
toleirán, 8.15
toleirana, 8.15
tolerancia, 8.1
toller, 16.2.6
tómao, 2.7.2
tomóuno-lo pelo, 13.1.1
tónico, 2.4
tórax, 7.7; 10.3
torzón, 8.2

*toser, 16.2.5.2.2
 tótem, 2.6; 10.6
 tótems, 10.6
 touro, 9.3
 *toxás, 10.5
 tóxico, 7.7
 toxicología, 7.7
 toxina, 8.12
 traballar, 9.5
 *traballare, 9.5
 tracción, 7.4
 tractor, 7.4
 traduce, 16.2.3
 traducen, 16.2.3
 traduces, 16.2.3
 traducía, 16.2.3
 traduciades, 16.2.3
 traduciamos, 16.2.3
 traducían, 16.2.3
 traducías, 16.2.3
 traduciches, 16.2.3
 traducide, 16.2.3
 traducides, 16.2.3
 traducido, 16.2.3
 traducimos, 16.2.3
 traducín, 16.2.3
 traducindo, 16.2.3
 traducir, 16.2.3;
 16.2.5.2.2
 traducira, 16.2.3
 traducirá, 16.2.3
 traducirades, 16.2.3
 traduciramos, 16.2.3
 traduciran, 16.2.3
 traducirán, 16.2.3
 traduciras, 16.2.3
 traducirás, 16.2.3
 traducirdes, 16.2.3
 traduciredes, 16.2.3
 traducirei, 16.2.3
 traduciremos, 16.2.3
 traduciren, 16.2.3
 traducires, 16.2.3
 traduciría, 16.2.3
 traduciriades, 16.2.3
 traduciriamos, 16.2.3
 traducirían, 16.2.3
 traducirías, 16.2.3
 traducirmos, 16.2.3
 traduciron, 16.2.3
 traducise, 16.2.3
 traducisedes, 16.2.3
 traducisemos, 16.2.3
 traducisen, 16.2.3
 traducises, 16.2.3
 traducistes, 16.2.3
 traduciú, 16.2.3
 traductor, 7.4
 *traduz, 16.2.3
 traduza, 16.2.3
 traduzades, 16.2.3
 traduzamos, 16.2.3
 traduzan, 16.2.3
 traduzas, 16.2.3
 traduzo, 16.2.3
 trae, 16.3.25
 traede, 16.3.25
 traedes, 16.3.25
 traemos, 16.3.25
 traen, 16.3.25
 traendo, 16.3.25
 traer, 5; 16.2.4.3; 16.2.6;
 16.3.17; 16.3.25
 traerá, 16.3.25
 traerán, 16.3.25
 traerás, 16.3.25
 traerdes, 16.3.25
 traeredes, 16.3.25
 traerei, 16.3.25
 traeremos, 16.3.25
 traeren, 16.3.25
 traeres, 16.3.25
 traería, 16.3.25
 traeriades, 16.3.25
 traeríamos, 16.3.25
 traerían, 16.3.25
 traerías, 16.3.25
 traeremos, 16.3.25
 traes, 16.3.25
 *traga, 16.3.25
 *trago, 16.3.25
 *trague, 16.3.25
 *traguedes, 16.3.25
 *traguemos, 16.3.25
 *traguen, 16.3.25
 *traguendo, 16.3.25
 *traguer, 16.3.25
 *tragues, 16.3.25
 *traguía, 16.3.25
 trai-, 16.3.25
 *trai, 16.3.25
 traia, 16.3.25
 traía, 2.5; 16.3.25
 traiades, 16.3.25
 traíades, 5; 16.3.25
 traíamos, 16.3.25
 traíamos, 5; 16.3.25
 traian, 16.3.25
 traían, 16.3.25
 traías, 16.3.25
 traías, 16.3.25
 *traídes, 16.3.25
 traído, 16.3.25
 *traie, 16.3.25
 *traien, 16.3.25
 *traies, 16.3.25
 *traig-, 16.3.25
 *traiga, 16.3.25
 *traigas, 16.3.25
 *traigo, 16.3.25
 *traímos, 16.3.25
 *traíndo, 16.3.25
 traio, 16.3.25

- tráiovo-lo libro, 3
 *traír, 16.3.25
 *traís, 16.3.25
 traizón, 8.2
 trala, 13.1.1
 tralas, 13.1.1
 tralo, 13.1.1
 tralos, 13.1.1
 *tran, 16.3.25
 trans-, 3.3.4; 7.11
 transatlántico, 3.3.2
 transbordar, 7.11
 transcendental, 7.11
 transcendente, 7.11
 transcender, 7.11
 transcorrer, 16.2.6
 transcribir, 7.11
 transcripción, 7.11; 7.12
 transcrito, 7.12
 transecular, 7.11
 transferencia, 7.11
 transferir, 7.11;
 16.2.5.2.1
 transformación, 7.11
 transformar, 7.11
 transgredir, 16.2.5.2.1
 transiberiano, 7.11
 transixente, 8.3
 translucir, 16.2.5.2.2
 transmisor, 7.11
 transmitir, 7.11; 16.2.5.2
 transmontano, 8.14
 transoceánico, 3.3.4
 transpirar, 7.11
 transporte, 7.11
 transposición, 3.3.3
 transvasamento, 7.11
 transvasar, 7.11
 transsubstanciación, 7.11
 tras, 3.2; 7.11; 13.1.1;
 13.1.2.1; 16.3.25; 18
 trasantonte, 17.2
 tras de, 18
 trasfegar, 7.11
 trasladar, 7.11
 trasler, 7.11; 16.2.4.5
 trasnoitar, 7.11
 traspasar, 7.11
 traspoñer, 7.11; 16.3.16
 traspor, 16.3.16
 trastornar, 7.11
 tratado, 7.4
 tratamento, 7.4
 tratar, 7.4
 traxecto, 7.4
 traxectoria, 7.4
 trece, 15.1
 *tredes, 16.3.25
 tremelucir, 16.2.5.2.2
 *tremos, 16.3.25
 *trendo, 16.3.25
 *trer, 16.3.25
 tres, 1.8; 2.2; 15.1
 trescentas, 15.1
 trescentos, 15.1
 *trezentos, 15.1
 *tría, 16.3.25
 -tribuír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 Tribunal Superior de
 Xustiza de Galicia, 4
 trienio, 7.10
 trillo, 1.5
 trillón, 15.1
 trinta, 15.1
 trinta e un, 15.1
 trinta e unha, 15.1
 tripla, 15.3
 triple, 15.3
 triplo, 15.3
 tríptico, 7.12
 tritongo, 7.12
 trixésimo, 15.2
 trofeo, 8.8
 troglodita, 7.1
 troita, 9.2; 9.3
 *troix-, 16.3.25
 *troixen, 16.3.25
 *troug-, 16.3.17; 16.3.25
 *trougueches, 16.3.17
 *trouguen, 16.3.17;
 16.3.25
 troulear, 16.2.4.2
 trouleo, 16.2.4.2
 troux-, 16.3.25
 trouxeches, 16.3.25
 trouxemos, 16.3.25
 trouxen, 16.3.17;
 16.3.25
 trouxer, 16.3.25
 trouxera, 16.3.25
 trouxerades, 16.3.25
 trouxeramos, 16.3.25
 trouxeran, 16.3.25
 trouxeras, 16.3.25
 trouxerdes, 16.3.25
 trouxeren, 16.3.25
 trouxeres, 16.3.25
 trouxermos, 16.3.25
 trouxeron, 16.3.25
 trouxese, 16.3.25
 trouxesedes, 16.3.25
 trouxesemos, 16.3.25
 trouxesen, 16.3.25
 trouxeses, 16.3.25
 trouxestes, 16.3.25
 trouxo, 16.3.25
 *tru-, 16.3.25
 truán, 8.15
 truana, 8.15
 trueis, 10.5
 truel, 10.5
 *truen, 16.3.25

- *trug-, 16.3.25
 *truguen, 16.3.25
 *trui-, 16.3.25
 *truien, 16.3.25
 trust, 10.6
 trusts, 10.6
 *trux-, 16.3.25
 *truxen, 16.3.25
 tsar, 11.4
 tsarina, 11.4
 tse-tse, 3.1
 *tu, 14.1.1
 túa, 2.5; 14.2
 tuareg, 1.3
 túas, 14.2
 tuberculose, 8.5
 tumefacto, 7.4
 túnel, 10.5
 túneles, 10.5
 túnica, 2.4
 tupir, 16.2.5.2.2
 turbina, 8.12
 tusir, 16.2.5.2.2
 *tuv, 16.3.24
 *tuv-, 16.3.24
 u (letra), 1
 u (adv.), 13.1.1; 14.1.2;
 17.1
 ua>oa, 9.5
 -uar, 16.2.4.2
 *ub lo gato, 13.1.1
 ue, 9.4
 ue>oe, 9.5
 -uencia, 8.1
 ui, 9.2
 -uír, 16.2.4.3; 16.2.4.4
 ula, 17.1
 ¿u-la navalla?, 3
 ulir, 16.2.5.2.2
 u-lo, 17.1
 ¿u-lo gato?, 13.1.1
 ¿u-lo libro?, 13.1.1
 *u-los puxeches, 17.1
 ¿ulo?, 14.1.2
 *último, 9.5
 último, 9.5
 ultramarino, 8.12
 ultramontano, 8.14
 ullá, 8.14
 ullán, 8.14
 -um, 8.11
 un (art.), 13.2.1
 un (cuant.), 14.4.1
 un (num.), 15.1
 -ún, 11.1
 un avó somalí, 11.2
 un can, 2.7.4
 un deles, 2.7.4
 undécimo, 15.2
 *úneco, 9.5
 unguento, 5
 unha, 1.4; 1.7
 unha (art.), 13.2.1
 unha (cuant.), 14.4.1
 unha (num.), 15.1
 unha avoa somalí, 11.2
 unha casa soa, 11.2
 unha chimpancé adulta,
 11.2
 unha má ocasión, 11.2
 unha refén americana,
 11.1
 unhas (art.), 13.2.1
 unhas (cuant.), 14.4.1
 unha terra ruín, 11.1
 único, 9.5
 unir, 16.2.5.2.2
 unisex, 10.3
 un refén americano, 11.1
 uns (art.), 13.2.1
 uns (cuant.), 14.4.1
 un só día, 11.2
 un viño ruín, 11.1
 unxir, 16.2.5.2.2
 urbano, 8.14
 urdir, 16.2.5.2.2
 urea, 8.9
 urxencia, 8.1
 urxir, 16.2.5.2.2
 -us, 8.11
 útil, 10.5
 útiles, 10.5
 utilmente, 2.7.3
 v, 1.1
 uve, 1
 uve dobre, 1
 va, 8.14
 vacación, 8.2
 vacaloura, 3.1
 vacalouras, 3.1
 vacúa, 11.1
 vacún, 11.1
 *vades, 16.3.10
 vagalume, 3.1
 vagalumes, 3.1
 vai, 16.3.10
 vaia, 16.3.10
 vaiades, 16.3.10
 vaiamos, 16.3.10
 vaian, 16.3.10
 vaias, 16.3.10
 ¡Vaiche boa!, 6
 vai polo carreiro, 13.1.1
 val, 10.5
 *val, 16.2.3
 val-, 16.3.26
 *valdrei, 16.2.6
 vale, 16.2.3; 16.3.26
 valede, 16.3.26
 valedes, 16.3.26
 valemos, 16.3.26
 valen, 16.3.26
 valenciano, 8.14

valendo, 16.3.26
 valente, 8.3
 valer, 16.2.3; 16.3.26
 valera, 16.3.26
 valerá, 16.3.26
 valerades, 16.3.26
 valeramos, 16.3.26
 valerán, 16.3.26
 valerás, 16.3.26
 valerdes, 16.3.26
 valeredes, 16.3.26
 valerei, 16.2.6; 16.3.26
 valeremos, 16.3.26
 valeren, 16.3.26
 valeres, 16.3.26
 valería, 16.3.26
 valeriades, 16.3.26
 valeríamos, 16.3.26
 valerían, 16.3.26
 valerías, 16.3.26
 valermos, 16.3.26
 valeron, 16.3.26
 vales, 10.5; 16.3.26
 valse, 16.3.26
 valseades, 16.3.26
 valseamos, 16.3.26
 valesen, 16.3.26
 valeses, 16.3.26
 valestes, 16.3.26
 valeu, 16.3.26
 *val(i)a, 16.3.26
 valía, 16.3.26
 valiades, 16.3.26
 valiamos, 16.3.26
 valían, 16.3.26
 valías, 16.3.26
 valiches, 16.3.26
 valido, 16.3.26
 valín, 16.3.26
 *val(i)o, 16.3.26
 valla, 16.3.26
 vallades, 16.3.26
 vallamos, 16.3.26
 vallan, 16.3.26
 vallas, 16.3.26
 vallo, 16.3.26
 vamos, 16.3.10
 van (adx.), 8.14
 van (verbo), 16.3.10
 vao, 8.8
 varear, 16.3.23
 varexar, 16.3.23
 variable, 8.7
 variar, 16.2.4.2
 varias, 14.4.1
 varios, 14.4.1
 varra, 16.1
 varrades, 16.1
 varramos, 16.1
 varran, 16.1
 varras, 16.1
 varre, 16.1
 *varreche, 16.1
 *varreches, 16.1
 varrede, 16.1
 varredes, 16.1
 varredoiro, 9.2
 *varreduiro, 9.2
 varremos, 16.1
 varren, 16.1
 varrendo, 16.1
 *varreo, 16.1
 varrer, 1.1; 16.1
 varrera, 16.1
 varrerá, 16.1
 varrerades, 16.1
 varreramos, 16.1
 varreran, 16.1
 varrerán, 16.1
 varreras, 16.1
 varrerás, 16.1
 varrerdes, 16.1
 varreredes, 16.1
 varrerei, 16.1
 varreremos, 16.1
 varrerén, 16.1
 varrerés, 16.1
 varrería, 16.1
 varreriades, 16.1
 varreríamos, 16.1
 varrerían, 16.1
 varrerías, 16.1
 varrermos, 16.1
 varreron, 16.1
 varres, 16.1
 varrese, 16.1
 varresedes, 16.1
 varresemos, 16.1
 varresen, 16.1
 varreses, 16.1
 *varreste, 16.1
 *varréstedes, 16.1
 varrestes, 16.1
 varrestes, 16.1
 *varrestes (ti), 16.1
 varreu, 16.1; 16.3.28
 (varr)-eu, 16.1
 varría, 16.1
 varriades, 16.1
 varriamos, 16.1
 varrían, 16.1
 varrías, 16.1
 *varriche, 16.1
 varriches, 16.1
 varrido, 16.1
 varrín, 16.1
 *varriste(s), 16.1
 *(varr)-iu, 16.1
 *varriu, 16.1; 16.3.28
 varro, 16.1
 vas, 16.3.10

vaselina, 8.12
 vasoira, 1.1; 9.2; 9.3
 *vasoura, 9.2; 9.3
 Vde, 4
 ve, 16.3.27
 vea, 8.9
 veces, 15.3
 veciño, 8.12
 vector, 7.4
 vede, 16.3.27
 vedes, 16.3.27
 Vedra, 4
 *vein, 16.3.24
 velaí, 17.1
 velaquí, 17.1
 vélo comprar, 2.7.2
 ve-lq río, 16.2.2
 vello, 7
 vémonos, 16.2.2
 vemos, 16.3.27
 ven (de ver), 2.7.1;
 16.3.27
 ven (imp. de vir), 2.7.1;
 16.3.28
 vén, 2.7.1; 16.3.28
 *vén (eles), 16.3.24
 *vén (perf.), 16.3.28
 vendo, 16.3.27
 venéreo, 8.8
 *vén onte, 16.3.28
 venres, 9.6
 Venus, 8.11
 veña, 16.3.28
 veñades, 16.3.28
 veñamos, 16.3.28
 veñan, 16.3.28
 veñas, 16.3.28
 veñen, 16.3.24; 16.3.28
 veño, 16.3.28
 veño da Coruña, 13.1.2.1
 veo, 8.8
 ver, 16.2.4.5; 16.3.4;
 16.3.27; 16.3.28
 verá, 16.3.27
 verán, 8.14; 16.3.27
 verás, 16.3.27
 verbo de, 18
 verborrea, 8.9
 *verdá, 8.17
 verdade, 8.17; 8.18
 verdes, 16.3.27
 veredes, 16.3.27
 veredicto, 7.4
 verei, 16.3.27
 veremos, 16.3.27
 veren, 16.3.27
 veres, 16.3.27
 vergallán, 8.15
 vergallana, 8.15
 vería, 16.3.27
 veriades, 16.3.27
 veríamos, 16.3.27
 verían, 16.3.27
 verías, 16.3.27
 vermos, 16.3.27
 vermú, 2.6
 versión, 8.2
 *versón, 8.2
 verter, 16.2.6
 verza, 1.1
 ves, 2.7.1; 16.3.27
 vés, 2.7.1; 16.3.28
 vespertino, 8.12
 vestir, 16.2.5.2.1
 veterano, 8.14
 veu, 16.3.4; 16.3.27;
 16.3.28
 vexa, 16.3.27
 vexades, 16.3.27
 vexame, 8.13
 vexamos, 16.3.27
 vexan, 16.3.27
 vexas, 16.3.27
 vexetariano, 8.14
 vexo, 16.3.27
 vía, 16.3.27
 viades, 16.3.27
 viamos, 16.3.27
 vían, 16.3.27
 vianda, 8.9
 vías, 16.3.27
 viaxe, 8.13
 viciar, 16.2.4.2
 vicio, 8.1; 16.2.4.2
 víctima, 7.4
 victoriosa, 7.4
 victorioso, 7.4
 vichelocrego, 2.7.3
 viches, 16.3.27
 vide, 16.3.28
 vides, 16.3.24; 16.3.28
 vido, 16.3.28
 vil, 10.5
 vilá, 8.14
 vilagarcía, 8.14
 vilagarcían, 8.14
 vilán, 8.14
 viles, 10.5
 vimos, 16.3.27; 16.3.28
 vin, 16.3.4; 16.3.27;
 16.3.28
 vina, 3.2
 vinde, 16.3.28
 vindes, 16.3.24; 16.3.28
 vindo, 16.3.28
 vinte, 15.1
 vintedous, 15.1
 vintedúas, 15.1
 vintenoveavos, 15.4
 vinteún, 15.1
 vinteúnha, 15.1
 viña, 1.5; 16.3.10;
 16.3.28

- viñades, 16.3.28
 viñamos, 16.3.28
 viñan, 16.3.28
 viñas, 16.3.10; 16.3.28
 viñeches, 16.3.28
 viñemos, 16.3.28
 viñer, 16.3.28
 viñera, 16.3.28
 viñerades, 16.3.28
 viñeramos, 16.3.28
 viñeran, 16.3.28
 viñeras, 16.3.28
 viñerdes, 16.3.28
 viñeren, 16.3.28
 viñeres, 16.3.28
 viñermos, 16.3.28
 viñeron, 16.3.28
 viñese, 16.3.28
 viñesedes, 16.3.28
 viñesemos, 16.3.28
 viñesen, 16.3.28
 viñeses, 16.3.28
 viñestes, 16.3.28
 viño, 1.1; 1.5
 violáceo, 8.8
 vir, 16.3.10; 16.3.27;
 16.3.28
 vira, 16.3.27
 virá, 16.3.28
 virades, 16.3.27
 viramos, 16.3.27
 viran, 16.3.27
 virán, 16.3.28
 viras, 16.3.27
 virás, 16.3.28
 virdes, 16.3.27; 16.3.28
 viredes, 16.3.28
 virei, 16.3.28
 viremos, 16.3.28
 viren, 16.3.27; 16.3.28
 vires, 16.3.27; 16.3.28
 viría, 16.3.28
 viriades, 16.3.28
 viriamos, 16.3.28
 virían, 16.3.28
 virías, 16.3.28
 virmos, 16.3.27; 16.3.28
 viron, 16.3.27
 víronme, 7.9
 víronnos, 7
 *virtú, 8.17
 virtude, 8.17
 virulencia, 8.1
 virus, 8.11
 virxe, 8.13
 vise, 16.3.27
 visedes, 16.3.27
 visemos, 16.3.27
 visen, 16.3.27
 vises, 16.3.27
 vistas, 16.3.27
 visto, 16.3.27
 visto que, 19.6
 vitamina, 8.12
 vítreo, 8.8
 vitrina, 8.12
 viu, 3.3.5; 16.3.4;
 16.3.27; 16.3.28
 *viver, 16.3.5
 vivía, 16.3.5
 vivías, 16.3.5
 vivir, 1.1; 16.2.5.2;
 16.2.6; 16.3.5
 viviu, 16.3.5
 vixencia, 8.1
 vixésimo, 15.2
 vixésimo primeiro, 15.2
 vixésimo segundo, 15.2
 vixía, 16.2.4.2
 vixiar, 16.2.4.2
 vixilancia, 8.1
 *voce, 9.5
 voda, 1.1
 voire, 9.3
 vola, 14.1.2
 volas, 14.1.2
 voleibol, 2.6
 volo, 14.1.2
 volos, 14.1.2
 vó-los sete, 13.1.1
 volta ... volta, 19.2
 voluptuosidade, 7.12
 voluptuoso, 7.12
 vontade, 8.18
 vos, 2.7.1; 13.1.1; 14.1.2
 vós, 2.7.1; 13.1.1; 14.1.1
 vosa, 14.2
 vosas, 14.2
 voso, 14.2
 vosos, 14.2
 vosoutras, 14.1.1
 vosouros, 14.1.1
 vostede, 14.1.1
 vostedes, 14.1.1
 vou, 16.3.10
 vou colle-las laranxas,
 13.1.1
 vou ó Carballiño,
 13.1.2.1
 voz, 9.5
 vulto, 1.1
 w, 1
 wagneriano, 1
 wáter-polo, 3.1
 whisky, 2.6
 windsurf, 7
 x, 1.9; 10.3
 x [ks], 7.7
 xa, 2.2; 17.2
 xa ... xa, 19.2
 xacando, 17.2
 xace, 16.2.3
 xacobeo, 8.8

xacobino, 8.12	xenuíno, 8.12	xurisdicción, 7.4
xalundes, 17.1	xermano, 8.14	xustamente, 17.3
xamais, 17.2	xesta, 1.9	xustapoñer, 16.3.16
xampú, 2.6	xesuíta, 3.3.5	xustapor, 16.3.16
xampús, 2.6	xilo-, 7.7	xustiza, 8.1
Xan, 2.2	ximnasio, 7.9	xusto, 17.3
xaneiro, 1.9	ximnasta, 7.9	y, 1
xaora, 17.5	ximnástico, 7.9	y grego, 1
xa que, 19.6	ximnocarpo, 7.9	z, 1.2; 10.2
xa que logo, 19.7	ximnospermas, 7.9	za, 1.2
xa sábe-lo que pasou, 13.1.1	Xoán, 1.4	-za, 8.1
xe, 1	xoia, 3.3.6	zalapastrán, 8.15
xeada, 1.9	xordomuda, 3.1	zalapastrana, 8.15
xel, 10.5	xordomudo, 3.1	zampallán, 8.15
xelatina, 8.12	xoves, 10.3	zampallana, 8.15
xeles, 10.5	xubileo, 8.8	zapatería, 8.19
xema, 7.10	xudeu, 8.8; 11.2	zapato, 1.2
xemación, 7.10	xudía, 8.8; 11.2	zeta, 1
xemer, 16.2.6	xuízo, 2.5; 8.1	zinc, 7
xemíparo, 7.10	xunguir, 16.2.5.2.2	zo, 1.2
xendarmería, 8.19	xunta, 18	-zo, 8.1
xeneralizable, 8.7	Xunta de Galicia, 4	zoco, 1.2
xénese, 8.5	xunto a, 18	zombi, 2.6
xeno-, 7.7	xunto de, 18	-zón, 8.2
xenro, 1.8; 3.3.2; 9.6	xuntura, 7.4	zootécnico, 7.5
xente, 1.9	Xúpiter, 4	zu, 1.2
xentilicio, 8.1	xurdir, 16.2.5.2.2	zurcir, 16.2.5.2.2
	xurídico-económicos, 3.1	zurrichar, 1.2
2.4. Palabras castelánas		
2.5. Acentuación de l, r e n final		
2.6. Acentuación dos caracaterísticas e terminais		
2.7. Casos especiais de acentuación		
2.7.1. O acento diacrítico		
2.7.2. O acento con pronome reflexivo e con elementos de grupo lexical		
2.7.3. Os adverbios en -mente. Palabras compostas		
2.7.4. Outros casos		
3. O guión		
3.1. O guión nas palabras compostas		
3.2. O guión cos elementos lexical, lexical		
3.3. O guión en final de liña		

ÍNDICE DE MATERIAS

<i>Nota á presente edición</i>	5
<i>Nota á edición de 1982</i>	7
<i>Introducción</i>	9
1. O alfabeto	13
1.1. A grafía <i>b</i> e <i>v</i>	16
1.2. As grafías <i>c</i> , <i>qu</i> e <i>z</i>	17
1.3. A grafía <i>g</i>	17
1.4. A grafía <i>h</i>	17
1.5. As grafías <i>ll</i> e <i>ñ</i>	18
1.6. O <i>n</i> e o <i>m</i> implosivos	20
1.7. A grafía <i>nh</i>	21
1.8. As grafías <i>r</i> e <i>rr</i>	21
1.9. A grafía <i>x</i>	21
2. A acentuación	23
2.1. O acento gráfico	23
2.2. Palabras agudas	24
2.3. Palabras graves	24
2.4. Palabras esdrúxulas	25
2.5. Acentuación de <i>i</i> , <i>u</i> en hiato	25
2.6. Acentuación dos estranxeirismos e latinismos	26
2.7. Casos especiais de acentuación	26
2.7.1. O acento diacrítico	26
2.7.2. O verbo con pronome enclítico e cos alomorfos do artigo <i>lo(s)</i> , <i>la(s)</i>	28
2.7.3. Os adverbios en <i>-mente</i> . Palabras compostas	29
2.7.4. Outros casos	29
3. O guión	31
3.1. O guión nas palabras compostas	31
3.2. O guión cos alomorfos <i>lo(s)</i> , <i>la(s)</i>	32
3.3. O guión en final de liña	33

3.3.1. Unha consoante en posición intervocálica	33
3.3.2. Dúas consoantes intervocálicas	33
3.3.3. Máis de dúas consoantes	34
3.3.4. Prefixos	34
3.3.5. Dúas vocais	35
3.3.6. Máis de dúas vocais	35
4. Uso das maiúsculas	36
5. A diérese	38
6. Os signos de interrogación e de admiración	39
7. Grupos consonánticos	40
7.1. Grupos <i>bl, cl, fl, gl, pl, tl</i>	42
7.2. Grupos <i>bc, bd, bn, bs, bt, bv</i> e <i>bx</i>	43
7.3. Grupo <i>bs</i> + consoante	43
7.4. Grupos <i>-ct-</i> e <i>-cc-</i>	44
7.5. Grupo <i>-cn-</i>	46
7.6. Grupo <i>-cd-</i>	46
7.7. Grupo [ks] (grafía <i>-x-</i>)	46
7.8. Grupos <i>-gm-, gn-</i> e <i>-gn-</i>	47
7.9. Grupos <i>mn-, -mn-</i> e <i>-nm-</i>	48
7.10. Grupos <i>-mm-</i> e <i>-nn-</i>	49
7.11. Grupo <i>ns</i> antecónsonántico	49
7.12. Grupos <i>-pc-, -pn-, -ps-</i> e <i>-pt-</i>	50
7.13. Consoante + <i>pc</i> , consoante + <i>pt</i>	51
7.14. Grupos <i>pn-, ps-</i> e <i>pt-</i>	52
7.15. Grupo <i>-sc-</i> medial	52
7.16. Grupo <i>sc-</i> inicial	52
7.17. Grupo <i>-st-</i>	53
8. Sufixos e terminacións	54
8.1. <i>-ancia, -encia, -iencia, -uencia, -cia, -cio, -za, -zo</i>	54
8.2. <i>-ción, -sión</i>	56
8.3. <i>-nte</i>	57
8.4. <i>-mento</i>	58
8.5. <i>-se</i>	58
8.6. <i>-ite</i> e <i>-te</i>	59

8.7. <i>-ble</i>	59
8.8. <i>-eo, -eu e -ao</i>	60
8.9. <i>-ea</i>	62
8.10. <i>-oa</i>	62
8.11. <i>-us, -um</i>	62
8.12. <i>-iño/-iña e -ino/-ina</i>	63
8.13. <i>-e</i>	63
8.14. Masc. <i>-án</i> / fem. <i>-á</i> , masc. <i>-ano</i> / fem. <i>-ana</i>	64
8.15. Masc. <i>-án</i> / fem. <i>-ana</i>	66
8.16. Masc. <i>-ón</i> / fem. <i>-oa, -ona</i>	67
8.17. <i>-de</i>	67
8.18. <i>-dade, -tade</i>	67
8.19. <i>-ería / -aría</i>	68
9. Outras particularidades	70
9.1. Alternancia <i>cua-/ca-/co-</i> ; <i>gua-/ga-/go-</i>	70
9.2. Ditongo <i>oi</i>	71
9.3. Ditongos <i>ou/oi</i>	72
9.4. Ditongos <i>ie, ue</i>	72
9.5. Vacilacións no vocalismo átono	73
9.6. Disimilación, metátese e epéntese de <i>r</i>	74
10. Formación do plural	76
10.1. Palabras rematadas en vocal ou en ditongo	76
10.2. Palabras rematadas en <i>-r e -z</i>	76
10.3. Palabras rematadas en <i>-s e -x [ks]</i>	76
10.4. Palabras rematadas en <i>-n</i>	77
10.5. Palabras rematadas en <i>-l</i>	77
10.6. Palabras rematadas noutras consoantes	79
11. Formación do feminino	81
11.1. Nomes rematados en <i>-n</i>	81
11.2. Nomes rematados en vocal ou ditongo tónicos	82
11.3. Nomes rematados en <i>-és</i>	82
11.4. Formacións especiais	82
12. Comparativos e superlativos	83

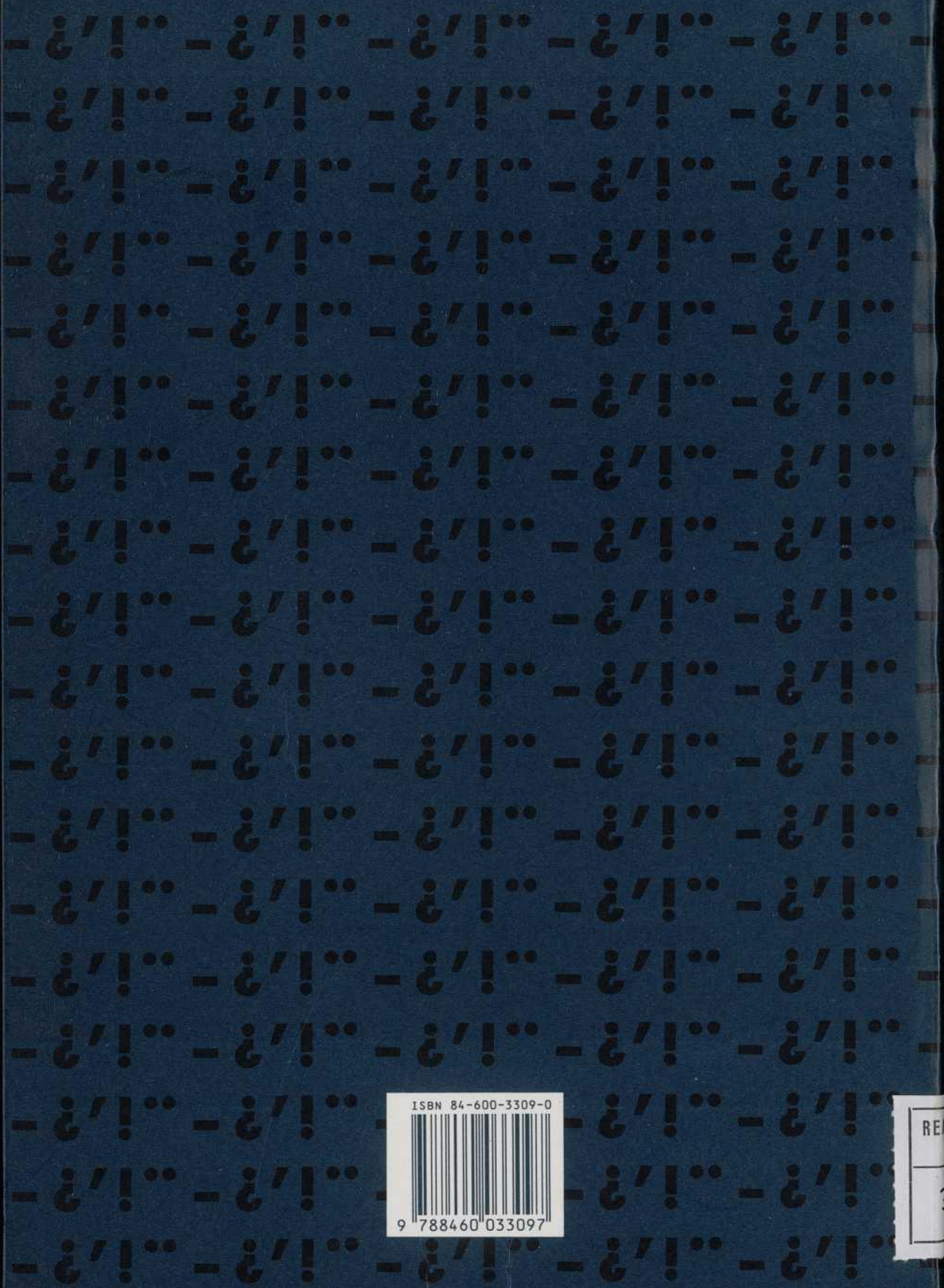
13. O artigo	84
13.1. O artigo determinado	84
13.1.1. Formas	84
13.1.2. Contraccións	87
13.1.2.1. Contraccións coas preposicións	87
13.1.2.2. Contraccións coa conxunción comparativa <i>ca</i>	88
13.2. O artigo indeterminado	89
13.2.1. Formas	89
13.2.2. Contraccións	89
14. Pronomes	90
14.1. Persoais	90
14.1.1. Serie tónica	90
14.1.2. Serie átona	92
14.2. Posesivos	94
14.3. Demonstrativos	95
14.3.1. Paradigma dos pronomes demostrativos	95
14.3.2. Combinación co indefinido <i>outro</i>	97
14.3.3. Contraccións coas preposicións <i>en</i> e <i>de</i>	98
14.4. Cuantificadores e identificadores	98
14.4.1. Formas dos cuantificadores	98
14.4.2. Formas dos identificadores	99
14.4.3. Contraccións	100
14.5. Relativos, interrogativos e exclamativos	100
15. Numerais	101
15.1. Cardinais	101
15.2. Ordinais	102
15.3. Multiplicativos	103
15.4. Partitivos	103
16. Verbo	105

16.1. Paradigmas regulares	105
16.2. Observacións	111
16.2.1. Alteracións gráficas	111
16.2.2. Asimilacións	112
16.2.3. Verbos en <i>-cer</i> e <i>-cir</i>	112
16.2.4. Verbos con radical acabado en vocal	116
16.2.4.1. Verbos acabados en <i>-ear</i> , <i>-oar</i>	116
16.2.4.2. Verbos acabados en <i>-iar</i> , <i>-uar</i>	117
16.2.4.3. Verbos acabados en <i>-aer</i> , <i>-oer</i> , <i>-aír</i> , <i>-oír</i>	119
16.2.4.4. Verbos en <i>-uír</i>	122
16.2.4.5. Verbos en <i>-er</i> (< <i>-eer</i>) e <i>-ir</i> (< <i>-iir</i>)	122
16.2.5. Alternancias vocálicas no radical do verbo	124
16.2.5.1. Verbos en <i>-er</i>	124
16.2.5.2. Alternancias vocálicas nos verbos en <i>-ir</i>	125
16.2.5.2.1. Verbos con <i>e</i> como vocal final do lexema no infinitivo	126
16.2.5.2.2. Verbos con <i>u</i> como vocal final do lexema no infinitivo	128
16.2.6. Productividade da 2ª e 3ª conjugacións	131
16.3. Paradigmas dos verbos irregulares	132
16.3.1. Caber	132
16.3.2. Caer (vide 16.2.4.3)	134
16.3.3. Creer (vide 16.2.4.5)	134
16.3.4. Dar	135
16.3.5. Dicir	138
16.3.6. Doer (vide 16.2.4.3)	141
16.3.7. Estar	142
16.3.8. Facer	144
16.3.9. Haber	146
16.3.10. Ir	147
16.3.11. Ler (vide 16.2.4.5)	149
16.3.12. Moer (vide 16.2.4.3)	149
16.3.13. Oír (vide 16.2.4.3)	149
16.3.14. Parir	151
16.3.15. Poder	152
16.3.16. a) Poñer	154
16.3.16. b) Pór	156
16.3.17. Pracer	158
16.3.18. Querer	160

16.3.19. Rir (vide 16.2.4.5)	161
16.3.20. Roer (vide 16.2.4.3)	161
16.3.21. Saber	161
16.3.22. Saír (vide 16.2.4.3 e 16.3.1, <i>caberei</i>)	161
16.3.23. Ser	162
16.3.24. Ter	164
16.3.25. Traer	166
16.3.26. Valer	169
16.3.27. Ver	170
16.3.28. Vir	171
17. Adverbios e locucións adverbiais	173
17.1. De lugar	173
17.2. De tempo	174
17.3. De cantidade e precisión	176
17.4. De modo	176
17.5. De afirmación	177
17.6. De negación	177
17.7. De dúbida	178
18. Preposicións e locucións prepositivas	179
19. Conxuncións e locucións conxuntivas	182
19.1. Copulativas	182
19.2. Disxuntivas e distributivas	182
19.3. Adversativas	182
19.4. Concesivas	184
19.5. Condicionais	184
19.6. Causais	185
19.7. Consecutivas	185
19.8. Finais	185
19.9. Locativas	185
19.10. Temporais	185
19.11. Modais	186
19.12. Comparativas	186
19.13. Completivas	186
Índice alfabético de formas	187

ISBN 84-600-3309-0

9 788460 033097

RE
|
|

MORFOLÓXICAS E MÉDICAS DO MA-GALLO

AL ACADEMIA
GALEGA

39808